

En mor.

Roman i två delar af Maxim Gorkij
Bemyndigad öfversättning från ryskan
af
Walborg Hedberg.

(1907)

Denna text är afskrifven under år 2002 (tvåtusentvå) och år 2003 (tvåusentre) af Erik Jonsson <generaldepoten@rambler.ru> ur det i Landskrona Stadsbibliotek befintliga exemplaret af Maxim GORKIJ: »En mor«. Bemyndigad öfversättning från ryskan af Walborg Hedberg (1859–1931), två delar i ett band (Stockholm 1907).

Förlagans inre olikheter i stafningen af samma ord (t.ex. *pengar* och *pängar* eller *prässa* och *pressa*, *ansigte* och *ansikte* o.s.v.) äro bibehållna i afskriften; fullkomlig öfverensstämmelse med förlagan garanteras dock icke; felaktigheter ha förmodligen råkat tillföras under afskrifvandet. Afskriften är senast rättad den 8 februari 2004. Upplysningar om felafskrifningar emottagas tacksamt på adressen <generaldepoten@rambler.ru>. Rättade affattningar af denna text skola läggas ut på Världsväfven/Internätet efter hand, som de blifva färdiga.

Sidhänvisningarna i marginalen utmärka, att i förlagan på markerad rad faller en sidbrytning, hvarest angifven sida börjar med det ord, som i afskriften är markeradt. Äfven vid kapitels början är angifvet sidnummer för kapitlets begynnelse, men kapitlen börja i förlagan icke såsom i afskriften på ny sida; dessa sidnummer stå inom parentes, då nytt kapitel i förlagan börjar på samma sida, hvarpå föregående kapitel slutar.

Förlagan består af tvenne delar i ett band, men sidnumrering och kapitelnumrering börja om ifrån begynnelsen i andra delen; så är äfven här i denna afskrift fallet.

Maxim GORKIJ är upptagen på en »svart lista« från 1933 öfver böcker och författare, hvilka ansågos böra utrensas ur tyska bibliotek. Se sidan

<http://www.library.arizona.edu/images/burnedbooks/documents.htm>

I anslutning till romanen »En mor« af Maksim Gorkij kan det vara intressant att läsa en del annat, som finns länkad till litteraturförteckningen till Erik Jonssons papper »En blick på adertonhundralets realism och nittonhundralets socialistiska realism i några ryska skönlitterära verk«, hvilket kan läsas på

<http://www.geocities.ws/generaldepoten/realuphtml.html>

Denna afskrift är rättad senast den 8 februari 2004.

1

Första delen

I

s. 7

GENOM den rökiga oljiga luften öfver arbetarsamhället dallrade och tjöt hvarje morgon fabrikshvisslan, och hörsammande ångkraftens maning, kommo vresige män, som icke hunnit hvila upp sina muskler under sömnen, utrusande ur de små grå stugorna likt skrämnda kackerlackor.

I den kalla gryningen traskade de uppför den smala, icke stenlagda gatan mot fabriken höga stenkvaadrat, och den väntade dem i liknöjd trygghet, upplysande den smutsiga vägen med sina rader af klubbiga och gula fyrkantiga fönster. Smutsen sade smack under fötterna, som om den spefullt ömkade de gående. Man hörde hesa utrop af sömniga röster, förargade svordomar, och dessa möttes af andra, dofva ljud, — maskinernas tunga stönande, ångans misslynta brummande. Strängt och vresigt aftecknade sig de höga svarta skorstenarne, som stucko upp öfver byn likt tjocka påkar.

På aftonen, då solen gick ned, och dess röda strålar trött glimmade i stugfönstren, kastade fabriken ut arbetarne ur sitt stensköte som förarbetad slagg, och de gingo åter utför gatorna, nedsotade, med svarta ansikten, mot hvilka de hungriga tänderna lyste hvita, spridande omkring sig den klubbiga lukten af maskinolja. Nu läto tonfallen lifliga och till och med glada, — straffarbetet var slut för i dag, hemma väntade aftonvarden och hvilan. Dagen var uppslukad af fabriken, maskinerna s. 8 hade sugit ur musklerna så mycket de hade behof af. Dagen var spårlöst utplånad ur lifvet, arbetaren hade omärkligt tagit ännu ett steg mot sin graf, men han såg helt nära framför sig hvilans njutning, fröjden af den nedrökta krogen, och han var belåten.

På helgdagarne sof han till klockan tio, och sedan klädde sig de, som voro solida familjefäder, i sina bästa kläder och gingo för att höra mässan, i det de i förbigående skällde på ungdomen för deras kyrkliga liknöjdhet. Från kyrkan gingo de hem, åto piroger och lade sig åter att sova, tills det blef afton.

Den under årtal hopsparade tröttheten beröfvade dem matlusten, och för att kunna äta, måste de suppa och pigga upp den kraftlösa magen med brännvinets frätande retmedel.

På kvällarne promenerade man makligt omkring på gatorna, och den, som hade ett par galoscher, satte dem på sig, äfven om det var torrt, och den som hade ett paraply, tog det med sig äfven om solen sken. Det är icke allom gifvet att ha galoscher och paraply, men hvar och en vill naturligtvis på ett eller annat sätt utmärka sig framför andra.

Då de träffades, talade de om fabriken, om maskinerna, skällde på verkmästarne — talade och tänkte endast på hvad som låg närmast och var förknippadt med arbetet. Knappast att enstaka gnistor af en trög, kraftlös tanke glimtade fram i dagarnes tråkiga enformighet. När de kommo hem, grälade de med hustrurna och slog dem ofta, utan att lägga fingrarna emellan. Ungdomen satt på krogen eller ställde till små aftonsamkväm hos hvarandra, då det spelades harmonika, sjöngs oanständiga, fula visor, dansades och söps. De af det hårda arbetet utmattade karlarne blefvo snart rusiga, och hos dem alla uppstod en oförklarlig, sjuklig s. 9 förbittring, som fordrade utlopp. Och i det de grälsjukt grepo hvarje tillfälle att urladda denna inre oro, kastade de sig för allt möjligt strunt öfver hvarandra med den ursinniga hätskheten hos vilda djur. Blodiga slagsmål uppstodo, som ibland slutade med svåra lemlästningar, någon gång med dråp.

I alla deras förhållanden gjorde sig denna känsla af latent ilska gällande, och den var lika gammal och inrotad som den obotliga kroppsliga tröttheten. De föddes med denna sjukdom i själen, ärfde den af sina fäder, och som en svart skugga följde den dem till grafven, eggande dem under lifvets lopp till en följd af handlingar, motbjudande genom sin ändamålslösa grymhet.

På söndagarna gingo de unga karlarne hem sent på natten, med sönderrifna kläder och illa tilltygade ansikten, smutsiga och dammiga, fulla och ömkliga, olyckliga och vidriga, skröto skadeglådigt öfver, huru de klått kamraterna, eller om de själfva blifvit klådda, gråtande eller ursinniga. Ibland fördes de hem af mödrar eller fäder, som någonstädes på gatorna eller krogarne letat reda på de medvetenlöst berusade, öfveröste dem med skällsord och bultade på dem med knytnäfvarne, men därpå mer eller mindre omsorgsfullt lade dem till sängs, för att tidigt på morgonen, då ånghvisslans vredgade tjut forsade som en mörk ström genom luften, väcka dem till arbetet.

De grälade då på sina pojkar och pryglade dem, men på samma gång betraktade de ungdomens superi och slagsmål som en fullt naturlig företeelse, — då de själfva voro unga, söpo och slogos de också och fingo stryk af sina föräldrar. Lifvet var alltid sådant, — det flöt fram jämnt och långsamt som en grumlig flod år efter år och var af gamla starka vanor bundet att alltid göra ett och det samma s. 10 dag från dag. Och ingen tycktes ha tid eller lust att försöka ändra det.

Sällan kommo främmande människor till fabriksbyn. I början ådrogo de sig uppmärksamheten blott och bart därför att de voro främlingar, sedan väckte de ett lätt, ytligt intresse genom sina berättelser om de platser, där de arbetat, men så gick nyhetens behag utaf dem, man blef van vid dem, och ingen fäste sig längre vid

dem. Af deras berättelser framgick klart, att arbetarens lif öfver allt var likadant. Och om så var, hvad var det då att tala om?

Men stundom mälde somliga af främlingarna underliga ting, som man aldrig förr hört talas om i samhället. Man grälade icke med dem, men lyssnade mistroget till deras sällsamma ord, som hos några väckte blind förbittring, hos andra dunkel oro, hos de tredje en ängslande skymf af hopp om något, de visste ej hvad, och de började supa ändå mera än förut för att förjaga den onödiga oron, som bara störde dem.

Då de hos en främling märkte något för dem ovanligt, kunde de icke på länge förglömma detta, utan bemötte honom med en fruktan, som de icke själfva gjorde sig reda för. De liksom voro rädda för, att han skulle slunga in deras lif i något, som skulle störa dess tungt likformiga, men lugna gång. De voro vana vid, att lifvet alltid med samma styrka klämde till om strupen på dem, och då de icke väntade några förändringar till det bättre, ansågo de, att alla förändringar endast skulle föröka trycket.

Och från de människor, som talade om ovanliga ting, drogo sig byns invånare tigande undan. Då försvunno dessa människor, gåfvo sig af till annat håll, och de, som stannade kvar vid fabriken lefde afskilda från de andra, så framt de icke förstodo att smälta samman till ett helt med den enformiga massan af fabriksarbetare. . . s. 11

Efter att ha lefvat ett sådant lif i femtio år, dog man.

II

(s. 11)

Så lefde också klensmeden Michail Vlasof, en vresig karl med små ögon, som under de tjocka ögonbrynen blickade misstänksamt, med ett elakt och misstroget hånlöje på allt. Han var den bästa klensmeden i fabriken och den starkaste slagskämpen i byn. Men han stod alltid på spänd fot med sina förmän och arbetade därför så litet som möjligt, och hvarje söndag pryglade han upp någon, så att ingen tyckte om honom, utan alla voro rädda för honom. Mer än en gång försökte de andra att ge honom smörj, men det lyckades aldrig. Då Vlasof såg, att man skred till anfall mot honom, tog han en sten, en planka eller ett järnstycke i handen och ställde sig bredbent att invänta fienden. Hans ansikte, som från ögonen till halsen var öfvervuxet med svart skägg, och de starkt håriga händerna injagade skräck hos alla. Isynnerhet voro de rädda för hans ögon, — små och hvassa, genomborrade de folk som ett par stålsylar, och hvar och en, som mötte deras blick, kände, att han framför sig hade ett vilddjur, en otyglad kraft, som var otillgänglig för fruktan och färdig att obarmhärtigt slå till.

»Seså, skingra er, pack!« brummade han doft, och de starka, gula tänderna glänste hemskt fram ur det tjocka skägget. Och angriparne skingrades, öfverösan- s. 12
de honom med fega skällsord.

»Pack!« ropade han efter dem, och hans ögon glimmade af ett hånlöje, hvasst som en tagg. Sedan gick han efter dem med hufvudet utmanande tillbakakastadt och en kort och tjock pipa mellan tänderna, i det han emellanåt frågade:

»Nå, hvem af er vill döden dö?«

Det ville ingen.

Han var icke mångordigt, och »pack« var hans älsklingsuttryck. Med det benämnde han fabriksförvaltningen och polisen, och med det tilltalade han hustrun.

»Ser du inte, pack, att byxorna äro trasiga?«

Då Pavel, hans son, var fjorton år gammal, ville Vlasof ännu en gång, som han plägade, släpa honom efter sig i håret. Men Pavel högg tag i en tung hammare och sade kort:

»Rör mig inte. . . «

»Hvad?« frågade fadern, i det han skred fram mot den högväxte, gänglige sonen som skuggan mot en björk.

»Låt bli!« sade Pavel. »Jag låter icke slå mig längre...«

Och han spärrade upp ögonen och svängde hammaren.

Fadern såg på honom, gömde sina ludna händer bakom ryggen och sade hånleende:

»Skönt...«

Därpå suckade han tungt och tillade:

»Ack, du pack...«

Kort därefter sade han till hustrun:

»Bed mig inte om pengar längre... Paschka får föda dig också...«

»Tänker du supa upp allting?« fördristade hon sig att fråga honom.

Han slog knytnäven i bordet och förklarade:

»Det rör dig inte, pack! Jag tar mig en käresta...«

s. 13

Någon käresta tog han icke, men från den stunden under nära två år, ända till sin död, tog han ingen notis om sonen mera och talade icke med honom.

Han hade en hund, lika stor och lurfvig som han själf. Den följde honom hvarje morgon till fabriken och väntade hvarje kväll på honom utanför porten. Om helgdagarne begaf Vlasof sig ut och gick från krog till krog, — utan att säga något, spände endast ögonen i folk, som om han sökte någon. Och hunden följde efter honom hela dagen, släpande den stora, yfviga svansen. Han kom hem full och satte sig att äta kvällsvard, i det han gaf hunden mat från sin tallrik. Han slog den aldrig, gaf den inga okvädingsord och smekte den icke. Efter kvällsvarden sopade han ner tallrikar och fat på golfvet, om icke hustrun i tid hann duka af bordet, ställde en butelj brännvin framför sig och började med ryggen stödd mot väggen och slutna ögon tjuta fram en visa med dof, melankolisk stämma. De klagande, osköna tonerna trasslade in sig i hans mustascher och blåste bort brödsnulorna ur dem, och smeden kammade ut skägget med sina tjocka fingrar och sjöng. Orden voro obegripliga och utdragna, melodien påminde om vargtjut på vintern. Han sjöng, så länge det fanns en droppe brännvin kvar i buteljen, föll sedan tungt ner på bänken eller lät hufvudet falla ned på bordet och sof på det viset, tills ånghvisslan ljöd. Hunden låg bredvid honom.

Han dog af bräck, och dödskampen var lång. Under fem dagar låg han och vältrade sig i sängen, alldeles svart i ansiktet, med ögonen hopknipna och skar tänderna. Ibland sade han åt hustrun:

»Ge mig litet rättgift... så jag får slut på det...«

Hon tillkallade doktorn, och han ordinerade varma omslag, men sade, att en operation var nödvändig och att den sjuke måste föras till sjukhuset redan samma dag.

s. 14

»Drag åt fanders... jag dör själf... pack!« sade Michail.

Men då doktorn gått, och hustrun gråtande ville öfvertala honom att samtycka till operationen, knöt han näfven och hötte åt henne, sägande:

»Sjåpa dig inte. . . blir jag frisk, blir det värst för dig!«

Han dog på morgonen just i det ögonblick, då fabrikskvisslan kallade till arbetet. I kistan låg han med vidöppen mun, men ögonbrynen voro vredgat rynkade.

Han följdes till grafven af hustrun, sonen, hunden, Danilo Vjäsoschtschikof, en gammal suput och tjuf, som blifvit bortkörd från fabriken, och några tiggare. Hustrun grät sakta, men icke mycket, Pavel grät icke alls. De af samhällets invånare, som mötte begrafningståget på gatan, stannade och gjorde korstecknet, i det de sade till hvarandra:

»Tänk, hvad Pelageja skall vara glad, att han är död. . . «

När grafven blifvit tillskottad, gingo människorna sin väg, men hunden stannade kvar och satt länge tyst och nosade på den friska myllan. Efter ett par dagar var det någon, som slog ihjäl den. . .

En söndag, ungefär två veckor efter faderns död kom Pavel Vlasof hem, starkt berusad. Raglande kryssade han sig fram till hedersplatsen, slog knytnäfven i bordet, som fadern gjort, och skrek åt modern:

»Kvällsward!«

Modern gick fram och satte sig bredvid honom, i det hon slog armarne omkring honom och tryckte hans hufvud mot sitt bröst. Han stretade emot med handen mot hennes axel och skrek: s. 15

»Raska på, hör du, mamma!«

»Du stackars tok!« sade modern sorgset och smeksamt, i det hon öfvervann hans motstånd.

»Jag vill. . . röka. . . ge mig fars pipa. . . « framstötte Pavel, som endast med svårighet kunde röra sin motsträfviga tunga.

Det var första gången, han supit sig full. Brännvinet hade gjort kroppen maktlös, men icke släckt medvetandet, utan i hans hjärna bultade frågan:

»Är jag full?. . . Är jag full?. . . «

Moderns smekningar och sorgen i hennes blick besvärade och rörde honom. Han kände lust att gråta, och för att kufva detta begär försökte han att göra sig mer drucken än han var. Men modern strök med handen öfver hans svettiga, tillrufsade hår och sade sakta:

»Det skulle du inte ha gjort. . . «

Det började att kvälja honom. Efter ett våldsamt kräkningsanfall lade modern honom i sängen och bredde en våt handduk öfver hans bleka panna. Han nyktrade till en smula, men allt under honom och omkring honom gungade upp och ner, ögonlocken kändes tunga som bly, och han hade en elak, bask smak i munnen. Då såg han mellan ögonhåren upp på moderns stora anlete och tänkte oredigt:

»Det är visst ännu för tidigt för mig. . . de andra supa och känna ingenting af det. . . men jag får kväljningar. . . «

Som ur ett aflägsset fjärran hördes moderns milda stämma:

»Hur skall du kunna försörja mig, om du börjar supa. . . «

Med ögonen hårdt slutna, sade han:

»Alla supa ju. . . «

Modern suckade tungt. Han hade rätt. Hon visste själf, att krogen var det enda ställe, där arbetarne kunde finna någon glädje, att utom brännvinet hade de ingen njutning. Men ändå sade hon: s. 16

»Men du — sup inte! Far har supit tillräckligt för dig också. . . Han har pinat och plågat mig mig nog, han. . . skall inte du tycka synd om mor då?«

Då han hörde de sorgsna, milda orden, påminde sig Pavel, att så länge fadern lefde, hade modern icke märkts i huset, utan gått tyst omkring i ängslig väntan på hugg och slag. För att undvika fadern hade han på sista tiden varit sällan hemma och vänjt sig ifrån modern, men nu, alltefter som han nyktrade till, såg han oafvändt på henne.

Hon var lång och en smula krokryggig, och hennes tungrodda, af svårt arbete och mannens slag vanställda gestalt rörde sig ljudlöst och liksom på sned, som om hon alltid vore rädd att stöta emot något. Det breda, aflånga ansiktet, som var uppsväldt och fåradt af rynkor, upplystes af ett par mörka ögon, ängsligt sorgsna som hos de flesta kvinnorna i fabriksamhället. Öfver det högra ögonbrynet hade hon ett djupt ärr, som drog upp ögonbrynet en smula, och det såg ut, som om det högra örat också setat högre på henne, hvarigenom hennes ansikte fick ett uttryck, som om hon alltid skrämdt lyssnade. . . I det tjocka, mörka håret glänste grå strimmor, liksom märken efter hårda slag. . . Allt hos henne var mildt, sorgset, undergifvet. . .

Och öfver hennes kinder runno tårarne långsamt.

»Vänta, gråt icke!« bad sonen sakta. »Låt mig bara sofva ut.«

»Jag skall skaffa dig vatten med is. . . «

Men då hon kom tillbaka, sof han redan. Hon stod lutad öfver honom en minut, bemödande sig att icke andas hårdt, skopan i hennes hand skälfde, och isen slog sakta mot blecket. Så ställde hon skopan på bordet, föll på knä framför helgonbilderna och bad länge tyst. Mot fönsterrutorna slogo genljuden af det druckna lefvernet utanför. I höstaftonens mörker och fukt gnällde harmonikan, någon sjöng högljutt en visa, någon annan utgöt sig i en ström af fula okvädingsord, och ängsligt klingade kvinnornas trötta, förbittrade röster. . . s. 17

Lifvet i den lilla Vlasofska stugan förflöt enformigt, men lugnare och stillsammare än förut och en smula annorlunda än i det öfriga samhället. Deras stuga låg i utkanten af byn på den låga, men branta sluttningen ned mot ett kärr. En tredjedel af byggningen upptogs af köket och en liten därifrån genom en tunn, icke ända upp till taket nående brädvägg afskild kammare, där modern låg. Men de båda återstående tredjedelarna bildade ett stort fyrkantigt rum med två fönster, — i ett hörn stod Pavels säng, i det främre bordet och två bänkar. Några stolar, en byrå,

på den en liten spegel, en klädkista, en klocka på väggen och två helgonbilder i en vrå, — det var alltsammans.

Pavel ansträngde sig att lefva som alla de andra. Han gjorde allt, hvad en ung man bör göra, — köpte sig en harmonika, en stärkskjorta, en grann halsduk, galoscher, käpp och var till det yttre sådan som alla ynglingar af hans ålder. Han gick på aftonsamkvämen, lärde sig dansa kadrilj och polka, kom på söndagarne hem drucken och mådde alltid mycket illa af brännvinet. På morgonen hade han hufvudvärk och halsbränna och såg blek och uttråkad ut.

En gång frågade modern honom:

»Nå, hade du roligt i går?«

s. 18

Han svarade med butter vresighet:

»Nej, olidligt tråkigt. . . Alla äro ju som maskiner. . . Jag tror, jag hellre far ut och fiskar. . . eller köper mig en bössa.«

Arbetade gjorde han samvetsgrant, utan att någonsin bli pliktfälld eller göra sig skyldig till försummelse, var fåordig, och de stora blå ögonen, som han ärft efter modern, hade en misslynt blick. . . Han köpte sig ingen bössa och for icke heller ut och fiskade, men började märkbart aflägsna sig från den för alla faststampade vägen, — allt mera sällan besökte han samkvämen och gick bort någonstades om söndagarne, men kom hem nykter. Modern iakttog honom omärkligt, men skarpt, och såg, att sonens mörkhyllta ansikte blef allt hvassare, att ögonen blickade allt allvarligare och läpparne prässades samman så underligt strängt. Det föreföll, som om han alltid tyst vredgades öfver något, eller som om en sjukdom tärt honom. Förut hade kamraterna brukat komma till honom, men nu, då de aldrig träffade honom hemma, slutade de med sina besök. Det gladdde modern att se, att a sonen blef olik den öfriga fabriksungdomen, men då hon märkte, hur han envist och med tankarne liksom riktade på en enda punkt styrde ut långt åt sidan om det enformiga lifvets mörka flod, väckte det hos henne en känsla af dunkel farhåga.

Han började ha böcker med sig hem och ansträngde sig först att läsa dem i smyg, och när han läst dem, gömde han dem någonstades. Ibland skref han af ur böckerna något på ett särskildt papper och gömde det också. . .

»Du är kanske sjuk, Pavluschka?« frågade hon honom ibland.

»Nej, jag mår bra!« svarade han.

»Du är så mager!« suckade modern.

s. 19

Han teg.

De talades sällan vid och sågo icke mycket till hvarandra. På morgonen drack han stillatigande sitt té och gick till arbetet, kom tillbaka klockan tolf för att äta middag, hvarunder de utbytte några betydelselösa ord, — och så försvann han igen ända till aftonen. På kvällen, efter slutadt dagsarbete, tvättade han sig omsorgsfullt, åt och satt sedan länge och läste i sina böcker. Om helgdagarne gick han ut tidigt på morgonen och kom icke hem förr än sent på natten. Hon visste, att han gick till staden och där brukade gå på teatern, men ingen ifrån staden kom och

hälsade på honom. Hon tyckte, att allt efter som tiden gick, blef sonen allt fåordigare, och på samma gång lade hon märke till, att han allt oftare började använda nya ord, som hon icke begrep, medan de råa och fula uttryck, hon var van vid, försvunno ur hans tal. I hans yttre uppträdande framträdde en massa smådrag, som modern oroligt fäste sig vid, — han lade bort all sin sprättaktighet, blef noggrannare med sin personliga snygghet, rörde sig friare och smidigare och blef enklare och mildare i sitt sätt. Också i hans förhållande till modern kom något nytt in, — han sopade ibland golvet i rummet, bäddade själf upp sin säng på helgdagarne och försökte i allmänhet, fastän stillatigande och omärkligt, lätta hennes bestyr. Det gjorde ingen i byn. .

En dag kom han med en tafla, som han hängde på väggen, — tre män, som vandrade samtalande framåt med lätta och raska steg.

»Det är den återuppståndne Kristus, som går till Emaus«, förklarade han för henne.

Modern tyckte om taflan, men hon tänkte:

»Du läser om Kristus, men du går icke i kyrkan. . . «

Sedan kom ännu några flere taflor på väggarne, och allt flere blefvo böckerna s. 20 på den vackra hyllan, som en af kamraterna, en snickare, gjort åt Pavel. Rummet började se så treffligt ut.

Han kallade henne för »mamma lilla« och sade »ni« i stället för »du«, men ibland hände det, att han plötsligt vände sig till henne med ett kort:

»Du skall inte bli orolig, mor, jag kommer sent hem i kväll. . . «

Det tyckte hon om, hon kände, att det låg allvar och kraft i dessa ord.

Men hennes ängslan växte alltjämt, och utan att bli klarare, sargade den hennes hjärta allt hvassare med förkänslan af, att något ovanligt skulle hända. Ibland kände hon sig lätt förargad på sonen och tänkte:

»Alla andra lefva som människor, men han lefver som en munk. . . Han är alldeles för sträng. . . det passar inte för hans ålder. . . «

Och ibland tänkte hon:

»Kanske att han skaffat sig någon flicka där borta?«

Men för att hålla sig väl med flickor behöfs pengar, och han gaf henne nästan allt, hvad han förtjänade.

Så gingo veckor, månader, och omärkligt hade två år förflutit af ett underligt tystlåtet lif, fullt af oklara tankar och alltjämt växande farhågor.

En gång efter kvällsvarden fällde Pavel ner gardinen för fönstret, satte sig i en vrå och började läsa efter att ha hängt en blecklampa på väggen öfver sitt hufvud. Modern dukade af och kom från köket försiktigt fram till honom. Han höjde hufvudet och såg frågande på henne.

»Det var ingenting, Pascha, jag ville bara. . . « sade hon brådslande och gick igen, i det hon förläget drog upp ögonbrynen. Men efter att ha stått en minut s. 21

orörlig midt i köket, bekymrad och grubblande, tvättade hon sig om händerna och gick åter in till sonen.

»Jag vill fråga dig«, sade hon mycket sakta, »hvad det är, du läser jämt och samt?«

Han slog igen boken.

»Sätt dig, mamma. . . «

Modern slog sig tungt ner bredvid honom, rätade på sig och beredde sig ängsligt att få höra något viktigt.

Utan att se på henne, i låg och egendomligt barsk ton sade Pavel.

»Jag läser förbjudna böcker. Man förbjuder oss att läsa dem, därför att de säga sanningen om vårt, arbetarnes lif. . . De tryckas i hemlighet, och om man skulle finna dem hos mig, skulle jag bli satt i fängelse. . . i fängelse för att jag vill veta sanningen. . . Förstår du?«

Det lade sig plötsligt en tyngd öfver hennes bröst. Med vidöppna ögon stirrade hon på sonen, och han föreföll henne ny och främmande. Hans röst hade blivit en annan, — djupare, gröfre, klangfullare. Han vred på de tunna, fjuniga mustascher-na och tittade under lugg bort i vrån. Hon blef ängslig för sonen och tyckte synd om honom.

»Hvarför gör du så, Pascha?« frågade hon.

Han lyfte upp hufvudet, såg på henne och svarade lugnt och sakta:

»Jag vill veta sanningen.«

Hans stämma lät låg, men fast, och ögonen glänste hårdnackadt. Hennes hjärta sade henne, att sonen för alltid vigt sig åt något mystiskt och skräckinjagande. Allt i lifvet hade alltid förefallit henne oundvikligt, hon var van att underkasta sig utan att tänka, och nu grät hon endast sakta, utan att finna några ord i sitt af sorg och svärmod beklämda hjärta. s. 22

»Gråt icke!« sade Pavel vänligt, men det var henne, som om han tagit afsked af henne. »Tänk efter, hurudant är det lif, vi lefva? Du är nu fyrtio år, — men har du väl någonsin lefvat? Far slog dig. . . jag förstår nu, att han på dig urladdade sin sorg. . . sitt lufs sorg. . . den höll på att kväfva honom, men han begrep icke, hvad det var. Han arbetade i trettio år, började arbeta, då hela fabriken fick rum i två byggnader, och nu är det sju! . . . Fabrikerna växa, men människorna dö af arbetet i dem. . . «

Hon hörde på honom uppskrämd och begärligt. Hans ögon glänste klart och vackert, med bröstet tryckt mot bordet, makade han sig närmare modern, och rätt i hennes tårdränkta ansikte höll han så sitt första tal om sanningen, så som han förstod den. Med hela den ungdomliga styrkan och värmen hos en lärjunge, som är stolt öfver sina kunskaper och heligt tror på deras sanning, talade han om det, som stod klart för honom, och talade icke så mycket för modern som för att pröfva sig själf. Ibland stannade han, då han icke fann ord, och såg då framför sig det bedröfvade ansiktet, i hvilket de goda, af tårar beslöjade ögonen dunkelt glänste

med en skrämd och tvisflande blick. Han tyckte synd om modern och började tala igen, men nu om henne och hennes lif.

»Hvilka fröjder har du väl känt?« frågade han. »Hvad kan hjälpa dig att minnas det förflutna?«

Hon hörde på och skakade sorgset på hufvudet med en känsla af något nytt, oförklarligt, smärtsamt och fröjdefullt, som liksom mildt smekte hennes sargade hjärta. Det var första gången, hon hörde slika ord om sig själf och sitt lif, och de väckte hos henne längesedan inslumrade, oklara tankar, slocknade känslor af en dunkel missbelåtenhet med tillvaron, — tankar och känslor från hennes aflägsna ungdom. Hon hade talat om lifvet med sina väninnor, talat länge och väl och om allt, men allesammans, och hon med, beklagade sig endast, ingen förklarade, hvarför lifvet var så tungt och svårt. . . Men nu satt hennes son där framför henne, och allt hvad hans ögon, ansikte och ord sade om henne, berörde hennes hjärta och fyllde det med stolthet öfver sonen, som rätt förstod sin mors lif, sade henne sanningen om hennes olyckor och hade medlidande med henne. s. 23

Mödrar har man aldrig medlidande med.

Det visste hon. Hon förstod icke det, som Pavel talat om andra ting, men allt hvad han sade om hennes kvinnliga lif, var bitter, välbekant sanning. Därför ansåg hon, att hvarje hans ord var fullt af sanning, och i hennes bröst dallrade sakta ett virrvarr af känslor, som värmden det med en förr okänd smekning.

»Hvad vill du göra då?« frågade hon, afbrytande honom.

»Lära mig och sedan — lära andra. Vi arbetare måste skaffa oss kunskaper. Vi måste veta, måste förstå, hvarför lifvet är så tungt för oss.«

Det gladdde henne att se, att hans blå ögon, som alltid voro allvarliga och stränga, nu glänste så mildt och lyste upp något hos honom, som var nytt för henne. På hennes läppar lekte ett stilla, belåtet leende, fastän tårar ännu skälfde i kindernas rynkor. Inom henne rörde sig två stridiga känslor, — hon var stolt öfver sonen, som ville alla väl och tyckte synd om alla och hade blick för lifvets smärta, och på samma gång kunde hon icke glömma hans ungdom, och att han talade på ett annat sätt än alla de andra, eller att han ensam beslutat att upptaga kampen mot detta lif, vid hvilket hon och de alla voro vana. . . Hon ville säga till honom: s. 24

»Käre, hvad kan du göra? De skola krossa dig. . . du går under!«

Men hon tyckte om att höra honom tala, och hon var rädd att störa sin fågnad öfver sonen, som med ens visade sig för henne i en så ny dager, så klok. . . och en liten smula främmande.

Pavel såg småleendet på moderns läppar, uppmärksamheten i hennes ansikte, kärleken i hennes ögon, han tänkte, att han tvungit henne att begripa sanningen, och den ungdomliga stoltheten öfver ordets makt höjde hans tro på sig själf. Gripen af hänförelse, talade han och talade, än leende, än med rynkade ögonbryn, än med ett tonfall af hat, och då modern hörde de skarpa orden, blef hon skrämd, skakade på hufvudet och frågade sakta:

»Är det verkligen så, Paschka?»

»Ja, så är det!» svarade han fast. Och han berättade för henne om människor, som ville folkets bästa och sådde ut sanningen ibland dem, och för detta fångade lifvets fiender dem som vilda djur, satte dem i fängelse, dömde dem till straffarbete.

»Jag har sett sådana människor!» utbrast han eldigt. »Det är de bästa människor på jorden!»

Hos henne väckte dessa människor fruktan, och hon ville fråga sonen:

»Äro de verkligen, Pascha?»

Men hon tordes icke, utan lyssnade ängsligt till berättelserna om dessa obegripliga människor, som lärt hennes son att tänka och tala så farliga ting. Slutligen sade hon:

»Det dagas snart... du skulle lägga dig och sofva!... Du skall ju gå på arbete...»

»Ja, jag skall genast lägga mig!» samtyckte han. Och i det han lutade sig intill s. 25 henne, frågade han:

»Har du förstått mig?»

»Ja«, svarade hon suckande. Ur hennes ögon flödade åter tårarne, och hon utbrast:

»Du går under på det!»

Han steg upp, gick af och an i rummet och sade därpå:

»Nå, nu vet du, hvad jag gör, och hvad jag vill... jag har sagt dig allt! Jag ber dig, mor, att om du håller af mig, så hindra mig icke!»

»Min lilla dufva!» ropade hon. »Kanske hade det varit bättre för mig att ingenting veta!»

Han tog hennes hand och tryckte den hårdt i sina.

Hon kände sig gripen af ordet »mor«, som han uttalat med lidelsefull kraft, och af denna ovanliga, sällsamma handtryckning.

»Icke skall jag göra någonting, icke!» sade hon. »Men akta dig bara... akta dig!»

Då hon icke visste, hvad han skulle akta sig för, tillade hon klagande:

»Du blir så mager...»

Och i det hon omslöt hans kraftiga, välbildade gestalt med en öm, smekande blick, sade hon sakta och brådslande:

»Gud vare med dig! Lef som du vill, jag skall icke hindra dig. Jag ber dig bara om en sak, — var försiktig, när du talar med folk! Man får lof att taga sig till vara för människorna, — alla hata de hvarandra! De lefva endast för sin girighet och afund. Alla tycka de om att göra ondt... Börjar du afslöja och fördöma dem, så skola de hata dig och förgöra dig!»

Sonen stod vid dörren, lyssnande till de svårmodiga orden, men då modern slutat, sade han leende:

»Ja, människorna äro dåliga... Men då jag fick veta, att sanningen finns i världen, blefvo människorna bättre!...« s. 26

Han log på nytt och fortsatte:

»Jag begriper icke själf, hur det kom sig! Som barn var jag rädd för alla... och när jag växte upp, började jag hata dem... somliga för deras uselhet, andra för... jag vet icke hvad... men nu ha alla blifvit som annorlunda för mig... det är, som om jag skulle tycka synd om alla... jag förstår icke hur... men jag blef vekare om hjärtat, när jag fick veta, att det fanns sanning hos människorna... och att icke alla rå för sin smuts.«

Han tystnade, som om han lyssnade till något inom sig, och sade sedan sakta och tankfullt:

»Det är fläkten af sanningen!«

Hon såg på honom och mumlade sakta:

»Å, Gud, så förändrad du blifvit!«

Då han lagt sig och somnat, steg modern försiktigt upp ur sin säng och smög sig fram till honom. Pavel låg på rygg, och hans mörklätta, stränga och egensinniga ansikte aftecknade sig skarpt mot den hvita kudden. Barfota och i blotta linnet, med handen tryckt mot bröstet, stod modern vid hans säng, läpparne rörde sig ljudlöst, och ur ögonen runno långsamt stora, grumliga tårar, den ena efter den andra...

Och åter började de lefva stillatigande som förut, på en gång nära och fjärran från hvarandra.

En gång på en helgdag midt i veckan sade Pavel till modern, då han gick hemifrån:

»Om lördag samlas några stycken hos mig...«

»Hvilka då?« frågade hon.

»Några härifrån... andra från staden...«

»Från staden?« upprepade modern skakande på hufvudet och brast plötsligt i gråt.

»Seså, hvad nu, mamma?« utbrast Pavel misslynt. »Hvad gråter du för?« s. 27

Hon torkade ansiktet med förklädet och svarade sakta:

»Jag vet inte... det var bara...«

Han gick ett slag i rummet och stannade framför henne, i det han frågade:

»Är du rädd?«

»Ja!...« erkände hon. »De där från staden...« hvem känner dem?«

Han lutade sig ner öfver henne och sade vredgadt, alldeles som fadern plägade:

»Den där rädslan är det, som vi alla gå under på! De, som befalla öfver oss, — de begagna sig af vår rädsla och skrämma oss ännu mer. Begriper du inte, att om folk jämt äro rädda, så ruttna de bort, som björkarna nere i träsket... Vi måste bli litet modigare, det är verkligheten på tiden!«

Han gick bort i ena hörnet och sade därifrån:

»Hur som helst, så skola de samlas här hos mig!«

Modern utbrast klagande:

»Bli inte ond! Hur skulle jag kunna låta bli att vara rädd? Hela mitt lif har jag lefvat i skräck. . . min själ är genompyrd däraf!«

Med sänkt röst och mildare ton sade han:

»Förlåt mig. . . jag kan icke vara annorlunda!«

Och därmed gick han.

Under tre dagar gick hon i hjärtklappning och kände sig beklämd för hvar gång hon kom ihåg, att det skulle komma främmande människor i huset. Hon kunde icke föreställa sig dem, men hon trodde, att de måste vara förskräckliga. Det var ju de, som visat sonen den väg, på hvilken han nu vandrade. . .

På lördagskvällen kom Pavel från fabriken, tvättade sig, klädde om sig och s. 28 gick åter ut, sägande, utan att se på modern:

»Om de komma, så säg, att jag är genast tillbaka, och bed dem vänta. Och var inte rädd. . . De äro människor som alla andra.«

Han föll maktlöst ner på bänken. Sonen såg mörkt på henne och föreslog:

»Kanske att du. . . vill gå bort någonstades?«

Det sårade henne. Hon skakade nekande hufvudet och sade:

»Nej. . . det är det sanna! Hvarför skulle jag gå?«

Det var i slutet på november. Under dagen hade den frusna marken betäckts av ett lager torr, fin snö, och hon hörde, hur den knarrade under den bortgående sonens steg. Mot fönsterrutorna tryckte sig ett tjockt, orörligt mörker, fientligt lurande på något. Modern satt och stödde sig med händerna mot bänken och såg väntande mot dörren. . .

Hon tyckte, att från alla håll i mörkret kommo smygande mot stugan främmande, underligt klädda människor, som gingo nerhukade och försiktigt sågo sig om åt alla håll. Där var det redan någon, som gick rundt omkring huset och trefvade med händerna på väggen.

En hvissling hördes. Den skar igenom tystnaden melodiskt klagande, irrade tankfullt omkring i mörkrets öken, sökte något och närmade sig. . . Och försvann så med ens under fönstret, som om den gräfd sig in i timret.

Ute i förstugan skrapade ett par fötter, modern spratt till och steg upp, i det hon ängsligt höjde ögonbrynen.

Dörren öppnades. Först stacks ett hufvud i stor, lurfvig mössa in i rummet, sedan följde långsamt efter en lång, hopkrupen gestalt, som rätade upp sig, makligt s. 29 sträckte fram högra armen och efter en högljudd suck sade med djup bröströst:

»God afton!«

Modern neg tyst.

»Är Pavel icke hemma än?«

Mannen tog långsamt af sig den korta pälsjackan, lyfte upp ena benet, slog med mössan bort snön från stöfveln, gjorde sedan detsamma med andra benet, ka-

stade mössan i en vrå och steg, vaggande på sina långa ben, in i rummet. Han gick fram till en stol, beskådade den noga som för att öfvertyga sig om dess hållbarhet, satte sig slutligen och gäspade, med handen för munnen. Han hade ett rundt, kortklippt hufvud, rakade kinder och långa hängande mustascher. Efter att uppmärksamt ha sett sig omkring i rummet med sina stora utstående grå ögon, lade han det ena benet öfver det andra och frågade gungande på stolen:

»Är det er egen stuga, eller hyr ni den?»

Modern, som satt midt emot honom, svarade:

»Vi hyra den. . . «

»Den är just inte stor!» anmärkte han.

»Pascha kommer strax, om ni vill vara så god och vänta!» sade modern sakta.

»Jag väntar ju redan«, svarade den långe mannen lugnt.

Hans lugna, djupa, sjungande stämma och okonstlade min förjagade hennes rädsla. Han såg på henne öppet och vänligt, i djupet af hans genomskinliga ögon lekte en munterglimt, och i hela den tafatta, krokryggiga, långbenta gestalten var det något komiskt och tilltalande. Han var klädd i en blå skjorta och svarta byxor, nedstuckna i stöflarne. Hon ville fråga honom, hvem han var, hvarifrån han kom, om han varit länge bekant med hennes son, men plötsligt gjorde han ett häftigt kast s. 30
åt sidan och frågade själf:

»Hvem är det som har slagit sönder pannan på er, mor?»

Han frågade det vänligt, med ett ljust småleende i ögonen, men hon kände sig förolämpad af denna fråga. Hon prässade hårdt ihop läpparne och sade efter ett ögonblicks paus, med kylig höflighet:

»Hvad har ni med det att göra, far lille?»

Han slängde kroppen öfver åt henne och sade:

»Nej, men inte skall ni bli ond! Jag frågade därför, att min fostermor också hade en sådan där skråma i pannan, alldeles som ni. Han, som hon lefde tillsammans med, dängde till henne med lästen. Han var skomakare, ser ni, och hon tvätterska. Det var först efter sedan hon tagit upp mig som son, som hon fick tag på honom, fyllbulten, till sin stora olycka. . . Ni skall tro, att han slog henne! Det var så, att skinnet blef knotttrigt på mig af rädsla. . . «

Modern kände sig afväpnad af hans öppenhjärtighet och tänkte, att Pavel kanske skulle bli förargad på henne, för att hon svarat den där konstiga människan så ovänligt. Med ett skuldmedvetet leende sade hon:

»Jag blef visst inte ond, men ni frågade också så. . . burdus. Det var gubben min, som tygade till mig så här. . . Gud fröjde själen! Ni är väl inte en tatar?»

»Nej. . . tatar är jag inte!»

»Ni talar inte som en ryss!» förklarade modern leende.

»Jag talar mycket bättre än en ryss!» sade gästen med en munter nick. »Jag är s. 31
lillryss från staden Kaneff.»

»Har ni varit länge här.»

»I staden har jag varit ungefär ett år... men så flyttade jag till fabriken här för en månad sedan. Här har jag träffat präktiga människor, — er son och några stycken andra. Här stannar jag nog«, tillade han, snoende på mustascherna. Hon tyckte om honom och för att på något sätt tacka honom för hans ord om sonen, frågade hon:

»Kanske ni vill ha en kopp te?«

»Inte skall jag väl ensam bli undfägnad?« svarade han och höjde på axlarna.

»När alla samlats, om ni då vill bjuda...«

Hans ord påminde henne om hennes ängslan.

»Ack, om de allihopa voro likadana!« önskade hon innerligt.

Åter hördes steg i förstugan, och dörren öppnades hastigt, — modern reste sig på nytt. Men till hennes förvåning inträdde i köket en lätt och fattigt klädd ung flicka, liten till växten, med en tjock fläta af ljust hår och en bondflickas enkla utseende. Hon frågade sakta:

»Jag kommer väl inte för sent?«

»Nej, visst inte!« svarade lillryssen, som tittade ut ur rummet. »Kommer ni till fots?«

»Naturligtvis! Ni är väl Pavel Michajlovitschs mor? God dag! Jag heter Nata-scha...«

»Och fadersnamnet?« frågade modern.

»Vasiljevna... Och ni?«

»Pelageja Nilovna.«

»Nå, då äro vi bekanta...«

»Ja!« sade modern med en lätt suck och såg leende på den unga flickan.

Lillryssen hjälpte henne att kläda af sig och frågade:

»Var det kallt?«

»Ja då — isynnerhet ute på fältet. Där blåste det så...«

s. 32

Hennes röst var klar och klangfull, munnen liten och fyllig, och allt hos henne var rundt och friskt. Efter att ha tagit af sig, gned hon hårdt de rosiga kinderna med sina små, af kölden röda händer och gick med små snabba steg in i rummet, slående känglackarna mot golfvet.

»Hon går utan galoscher!« flög det igenom moderns huvud.

»Usch ja, jag har blifvit riktigt frusen...« fortsatte den unga flickan.

»Vänta, jag skall genast värma samovaren åt er!« utbrast modern beskäftigt och gick ut i köket. »På minuten...«

Det föreföll henne, som om hon länge känt denna unga flicka och höll af henne med en mors varma, medlidsamma kärlek. Det gladde henne att se henne, och under det hon föreställde sig hennes blå, en smula plirande ögon, lyssnade hon med ett belåtet småleende till samtalet inne i rummet.

»Är ni ledsen för något, Nachodka?« frågade den unga flickan.

»Å nej. . . det är bara. . . « svarade lillryssen med sänkt röst. »Gumman här har sådana goda ögon. . . jag stod och tänkte på, att kanske mor min har likadana? Jag tänker ofta på mor min, ser ni. . . och jag är säker på, att hon lefver.«

»Ni har ju sagt, att hon är död?«

»Min fostermor, ja. . . hon dog. . . Men jag talar om min köttsliga mor. . . Jag tror, att hon sitter och tigger almosor någonstans i Kief. . . Och super brännvin. . . «

»Hvarför det?«

»Det förefaller mig så! Och polisen örfilar upp henne, när hon är drucken. . . «

»Å, du stackare!« tänkte modern och suckade.

s. 33

Natascha sade något hastigt och ifrigt, med sänkt röst. Och åter hördes lillryssens klangfulla stämma.

»Bah, ni är ännu så ung, kamrat. . . ni har inte varit med om mycket! Hvar och en har en mor, men människorna äro elaka. Att föda ett barn är svårt, men att lära en människa det goda är ännu svårare. . . «

»Åhå heller!« utbrast modern inom sig, och hon ville opponera sig mot lillryssen, säga honom, att hon till exempel skulle varit glad att kunna lära sin son det goda, men att hon icke själf visste något. Men i det samma öppnades dörren långsamt, och in trädde Nikolaj Vjäsoschtschikof, son till den gamle tjuften Danilo. Han var människoskygg och höll sig alltid vresigt på afstånd från alla i byn, och alla gjorde narr af honom för det. Hon frågade honom helt förvånad:

»Hvad vill du, Nikolaj?«

Han såg på henne med sina små grå ögon, torkade med sin breda hand af det koppärriga ansiktet och frågade doft, utan att hälsa:

»Är Pavel hemma?«

»Nej.«

Han tittade in i rummet och gick dit, sägande:

»God dag, kamrater. . . «

»Är han också med?« tänkte modern obehagligt öfverraskad och blef mycket förvånad, då hon såg, att Natascha vänligt och gladt räckte honom handen.

Sedan kommo två ynglingar, nästan bara pojkar ännu. Den ena af dem kände modern, — han var systerson till den gamle fabriksarbetaren Sisoff, — Fjodor, med ett smalt spetsigt ansikte, hög panna och lockigt hår. Den andre, som var slätkammad och anspråkslös, kände hon icke, men han såg icke heller farlig ut. Till sist kom Pavel och med honom två unge män, som hon kände till utseendet, och som voro fabriksarbetare. Sonen sade vänligt åt henne:

s. 34

»Håller du på med samovaren? Tack, det var snällt!«

»Skall jag kanske gå och köpa litet brännvin?« föreslog hon, då hon icke visste, hur hon skulle uttrycka sin tacksamhet för något, som hon icke själf förstod.

»Nej, det är öfverflödigt!« svarade Pavel, i det han tog af sig pälsen och vänligt log emot henne.

Det föreföll henne med ens, som om sonen med flit öfverdrifvit faran af sammankomsten för att gyckla med henne.

»Är det här verkligen också — förbjudna människor?« frågade hon hviskande.

»Just precis!« svarade Pavel och gick in i rummet.

»Ack du!«... sände hon smekande efter honom och tänkte öfverlägset för sig själf: »Han är ännu ett barn!«

Då samovaren kokade upp och hon bar in den i rummet, sutto gästerna i en tät klunga kring bordet, och Natascha hade med en bok i handen tagit plats i vrån under lampan.

»För att kunna förstå, hvarför människorna lefva så illa...« började Natascha.

»Och hvarför de själfva äro så dåliga...« insköt lillryssen.

»Måste vi se, hur de lefde från början...«

»Titta efter ni, mina vänner, titta efter!« muttrade modern, i det hon slog på teet.

Alla tystnade.

»Hvad sade ni, mamma?« frågade Pavel med rynkade ögonbryn.

»Jag?« — hon såg upp, och då hon märkte, att alla tittade på henne, förklarade hon förläget:

»Jag pratade för mig själf bara... titta efter, sade jag!«

Natascha skrattade, och Pavel smålog, men lillryssen sade:

s. 35

»Tack skall ni ha, njanja... för teet!«

»Ni ha ju inte druckit än, då skall ni väl inte tacka!« invände hon och frågade med en blick på sonen:

»Jag stör väl inte?«

Det var Natascha, som svarade:

»Hur skulle ni, som är husets värdinna, kunna störa gästerna?«

Och i barnsligt klagande ton bad hon:

»Kära min dufva lilla! Skynda er och ge mig litet te! Jag skakar i hela kroppen... och fötterna äro alldeles förfrusna på mig!«

»Genast, genast!« ropade modern beskäftigt.

Efter att ha druckit en kopp te, suckade Natascha högljudt, kastade flätan öfver axeln och började läsa ur en stor bok med gult omslag och försedd med planscher. Modern slog i glaset, bemödande sig att icke skramla, och ansträngde sin ovana hjärna med att lyssna till den unga flickans flytande läsning. Hennes klangfulla röst smälte ihop med samovarens melankoliska sång, och i rummet fladdrade ut som ett vackert band den enkla och klara berättelsen om vilda människor, som lefde i grottor och slog ihjäl vilddjuren med stenar. Det lät som en saga, och modern tittade ett par gånger på sonen, i det hon ville fråga honom, hvad det kunde vara för förbudet i denna historia om vildarne? Men snart tröttnade hon att följa med berättelsen och började skärskåda gästerna, utan att de eller sonen märkte det.

Pavel satt bredvid Natascha, och han var den vackraste. Natascha lutade sig djupt ner öfver boken och strök ofta bort de fina vågiga hårlänkarne, som gledo fram öfver tinningarna. Ibland gjorde hon ett kast med hufvudet och sade med sänkt röst något ur egen fatabur, utan att se i boken, i det hon lät blicken vänligt s. 36 glida öfver åhörarnes anleten. Lillryssen låg med hela bröstet öfver bordshörnet, vred sina mustascher och vindade med ögonen för att kunna se på de tofviga mustaschspetsarne. Vjäsoschtschikof satt kapprak på stolen, som om han varit skuren i trä, med händerna på knäna, och hans koppärriga ansikte utan ögonbryn och med tunna läppar var orörligt som en mask. Utan en blinkning stirrade han envist på sitt eget ansikte, som återspeglades i samovarens glänsande kopparyta, och tycktes icke draga andan en gång. Lille Fedja rörde ljudlöst på läpparne, som om han för sig själf upprepade bokens ord, och hans kamrat satt hopkrupen med armbågarne på knäna och ansiktet stödt i händerna och smålog tankfullt. Den ene af ynglingarna, som kommit med Pavel, var rödhårig, lockig och smal med muntra grönaktiga ögon, — han hade tydligen lust att säga något och flyttade sig otåligt af och an. Den andre, som hade ljust, kortklippt hår, strök sig med handen öfver hufvudet och tittade ner i golfvet, — hans ansikte syntes icke. Rummet var varmt och fylldt af en särskild trefnad. Modern kände denna trefnad, som hon aldrig förr haft förmimelse af, och under inflytandet af Nataschas mumlande röst och samovarens dallrande sång mindes ho de bullersamma dansgillena i sin ungdom, pojkarnes finkelluktande andedräkt, råa ord och cyniska skämt. Och vid dessa minnen sammanpressades hennes trötta, sargade hjärta af en plågsam medömkan med henne själf.

Hon kom ihåg, hur hon blifvit förlofvad med sin aflidne man. På ett dansgille grep han tag i henne ute i den mörka förstugan, klämde henne in mot väggen och frågade i dof, vredgad ton:

»Vill du gifta dig med mig?»

Hon kände sig skrämnd och förolämpad, men han nöp henne rått i bröstet och pustade sin heta, fuktiga andedräkt i ansiktet på henne. Hon försökte slita sig lös ur hans armar, kastade sig åt sidan. . . s. 37

»Hvart skall du taga vägen?» röt han. »Seså, svara!»

Hon teg, flämtande af blygsel och harm.

Någon öppnade dörren till förstugan, och han släppte henne, utan att göra sig någon brådska, sägande:

»Om söndag skickar jag frierskan till dig. . . «

Och det gjorde han. —

Hon slöt ögonen och suckade tungt.

»Jag har inget behof af att veta, hur människorna ha lefvat, utan hur man bör lefva!» genljöd genom rummet Vjäsoschtschikofs misslynta stämma.

»Just det, ja!» instämde den rödhårige och steg upp.

»Det går jag icke in på!« skrek Fedja. »Om vi skola kunna gå framåt, måste vi veta allt. . . «

»Sant! Det är sant! . . . « sade han med lockiga håret sakta.

En hetsig dispyt uppstod, och orden gnistrade som eldtungor i en barrveds-brasa. Modern begrep icke, hvad de skreko om. Alla ansikten brunno af en het rodnad, men ingen blef ond och ingen sade de råa okvädinsord, som hon var så van vid.

»De genera sig för den unga fröken«, förklarade hon saken.

Hon tyckte om att se Nataschas allvarliga ansikte, hvars uppmärksamma blick följde alla dessa unge män, som om de varit barn för henne.

»Vänta, kamrater!« sade hon plötsligt. Och alla tystnade och sågo på henne.

»De som säga, att vi måste veta allt, — de ha rätt. Vi måste upptända oss själfva med förnuftets ljus, så att de mörka människorna kunna se oss, vi måste kunna svara ärligt och sant på allting. Vi måste veta hela sanningen, hela lögnen. . . s. 38

Lillryssen hörde uppmärksamt på och nickade i takt med hennes ord. Vjäsotschikof, den rödhårige och den andre fabriksarbetaren, som Pavel haft med sig, stodo alla tre tillsammans i en klunga, och det förargade modern.

Då Natascha tystnade, steg Pavel upp och frågade lugnt:

»Vilja vi kanske endast bli mätta?«

»Nej!« svarade han sig själf med en fast blick på gruppen af de tre. »Vi vilja bli människor! Vi måste visa dem, som sitta gränsle öfver vår hals och täppa till våra ögon, att vi se allt, — att vi icke äro dumma, icke äro djur och icke endast vilja äta, — utan att vi vilja lefva som det är värdigt en människa! Vi måste visa våra fiender, att det tvångsarbetalif, som de påtrugat oss, icke hindrar oss att till förståndet vara deras jämlingar och till sinnelaget — stå öfver dem!«

Modern lyssnade till hans ord, och hennes bröst fylldes af stolthet öfver sonen, — tänk, hvad han talade klart och begripligt!

»Mätta finns det godt om, men icke om hederligt folk!« sade lillryssen. »Vi måste bygga en bro öfver det här ruttna lifvets träsk till det tillkommande godhetens rike, — det är vår uppgift, kamrater!«

»När kampen står för dörren, har man inte tid att pyssla om risporna på handen«, invände Vjäsotschikof doft.

»Man försöker ju redan före kampen bräcka benen på oss!« ropade lillryssen muntert.

Klockan var redan öfver midnatt, när de började bryta upp. De första som gingo voro Vjäsotschikof och den rödhårige, och det förargade återigen modern.

»Fasligt hvad de ha brådtom!« tänkte hon, i det hon gjorde en kort nigning för dem. s. 39

»Ni följer mig väl, Nachodka?« frågade Natascha.

»Det förstås!« svarade lillryssen.

När Natascha klädde på sig ute i köket, sade Pavels mor till henne:

»Ni har så tunna strumpor för den här årstiden. Om ni tillåter, skall jag sticka er ett par ullstrumpor?»

»Tack så mycket, Pelageja Nilovna! Ullstrumpor rifs så!» svarade Natascha skrattande.

»Men jag kan sticka er sådana, som icke rifs!» sade modern.

Natascha såg på henne, i det hon lätt plirade med ögonen, och denna ihärdiga blick gjorde henne förlägen.

»Förlåt min dumhet. . . jag menade väl!» tillade hon sakta.

»Ni är så snäll!» svarade Natascha också med sänkt röst och tryckte snabbt hennes hand.

»God natt, njanja!» sade lillryssen, seende henne in i ögonen, krökte rygg och gick ut i förstugan efter Natascha.

Modern såg på sonen, — han stod vid dörren in till rummet och smålog.

»Hvad skrattar du åt?» frågade hon brydd.

»Å — jag är glad!»

»Jag är förstås gammal och dum. . . men det som är bra begriper jag också!» anmärkte hon en smula förolämpad.

»Nå, det låter godt!» nickade han. »Men nu skulle ni gå och lägga er, det är sent! . . . «

»Det är på tiden för dig också. . . Jag skall strax gå!»

Hon sysslade kring bordet och dukade af, belåten och till och med svettig af behaglig sinnesrörelse, — hon var glad, att allt aflupit så bra och fredligt.

s. 40

»Det var en god idé af dig, Pavluscha!» sade hon. »Sådana präktiga människor. . . lillryssen var riktigt rar! Och den unga fröken. . . å, en sådan klok och kunnig flicka! Hvad är hon för slag?»

»Lärlarinna!» svarade Pavel kort, under det han gick af och an i rummet.

»Å, jäså! Hon är väl fattig, stackare? . . . Hon var så dåligt klädd. . . riktigt dåligt! Hon kan rakt förkyla sig! Hvar har hon sina föräldrar? . . . «

»I Moskva!» sade Pavel och stannade framför modern, tilläggande med allvarlig sänkt stämma:

»Ser de, hennes far är rik, handlar med järn, rår om flere hus. Men för att hon slagit in på den här vägen, har han förskjutit henne. . . Hon är uppfostrad i öfverflöd, har blifvit bortskämd af alla och fått allt, hvad hon velat — och nu går hon ensam sju verst midt på natten. . . «

Detta öfverraskade henne. Hon stannade midt i rummet och såg tyst på sonen, med ögonbrynen förvånadt uppdragna. Därpå frågade hon sakta:

»Går hon till staden?»

»Ja.»

»Å-åh! Och hon är inte rädd?»

»Nej, som du ser«, smålog Pavel.

»Men hvarför det? Hon kunde ju ha stannat här i natt. . . legat hos mig!»

»Det hade icke varit lämpligt! Man kunde få se henne här i morgon bittida, och det vore icke bra hvarken för henne eller oss.«

Modern kom ihåg sig, såg tankfullt ut genom fönstret och sade sakta:

»Jag kan inte begripa, Pascha, hvare det farliga och förbjudna ligger? Det är ju inte något ondt ni göra?«

Hon var icke öfvertygad härom, utan hon ville ha ett bekräftande svar af sonen. s. 41
Han såg henne lugnt in i ögonen och förklarade i fast ton:

»Något ondt är det icke och blir icke heller. Men i alla fall ha vi allesammans att motse fängelset. Det bör du veta. . . «

Hennes händer skälfde. Med osäker stämman mumlade hon:

»Men kanske att, med Guds hjälp. . . det kan reda sig. . . ?«

»Nej«, sade sonen vänligt, men fast. »Jag vill inte narra dig. Det reder sig inte.«

Han smålog.

»Lägg dig nu, du är trött. God natt!«

När hon blifvit ensam, gick hon fram till fönstret och ställde sig att se ut på gatan. Ute var kallt och mörkt. Blåsten sopade snön från taken på de små sofvan-
de stugorna, bultade mot väggarna och tycktes hviska något, föll sedan ned på
marken och dref ett hvitt moln af torra snöflingor framåt gatan. . . «

»Jesus Kristus, förbarma dig öfver oss!« hviskade modern sakta.

I hennes hjärta sjödo tårarne, och blindt och ängsligt som en nattfjäril flaxade
där inne väntan på den sorg, om hvilken sonen talade med så lugn öfvertygelse.
Framför sig ser hon den flacka snöslätten. Blåsten hviner kall öfver den. Midt
på slätten går ensam med osäkra steg den lilla, mörka gestalten af en ung flicka.
Blåsten trasslar in sig mellan hennes ben, flaxar upp hennes kjol, kastar de hvassa
snöflingorna i ansiktet på henne. Det är svårt att gå, de små fötterna sjunka ner
i snön. Kallt och hemskt är det. Flickan böjer sig framåt, — hon är som ett litet
grässtrå midt på den mörka slätten, i höstblåstens hårdhänta lek. Till höger om
hennes, vid kärret, står skogen som en svart vägg, där skälfva och susa melankoliskt s. 42
de smala, nakna björkarne och asparne. Långt, långt där framme glimta dunkelt
ljusen i staden. . .

»Herre, förbarma dig!« hviskade åter modern, darrande af köld och fruktan. . .

III

Dagarne gleda undan den ena efter den andra som pärlorna på ett radband och blefvo till veckor, månader. Hvarje lördag samlades kamraterna hos Pavel, och hvarje sammankomst var som en pinne på en lång stege, som förde snedt uppåt någonstädes långt i fjärran, utan att man kunde se slutet på den.

Det kom alltjämt nya människor. I det lilla rummet hos Vlasofs blef det trångt och kvaft. Natascha kom, frusen och trött, men alltid oförbrännligt glad och liflig. Pavels mor stickade strumpor åt henne och trädde dem själf på de små fötterna. Natascha skrattade först, men tystnade så tvärt, blef tankfull och sade mycket sakta:

»Jag hade en njanja. . . hon var också så märkvärdigt snäll! Är det inte underligt, Pelageja Nilovna, att det arbetande folket, som för ett så svårt och mödosamt lif, att hos dem finns det mycket mera hjärta och godhet än hos. . . de där andra!«

Och hon gjorde med handen en åtbörd, som om hon visade på något mycket långt borta.

»Att ni kan vara sådan ni är!« sade modern. »Ni som mist era föräldrar och allting. . . « hon kunde icke tala sin tanke till slut, utan tystnade med, en suck och såg på Natascha med en känsla af tacksamhet för något, hvad det nu var. Hon satt på golvet framför henne, och den unga flickan log tankfullt och sänkte hufvudet. s. 43

»Mist mina föräldrar?« upprepade hon. »Det är ingen förlust! Min far är så dum och rå. . . min bror också. . . och super gör han. Min äldsta syster är en olycklig stackare. . . hon gifte sig med en man, som är mycket äldre än hon. . . mycket rik, tråkig och girig. . . Men mamma är det synd om! Hon är så där snäll och enkel som ni. . . så liten, så liten som en råtta. . . Ibland längtar jag så att få träffa henne. . . min lilla mamma!«

»Stackars liten!« sade Pavels mor och skakade sorgset på hufvudet.

Flickan rätade hastigt upp sig och sträckte ut handen, som om hon stötte bort något.

»Nej, visst inte! Jag känner emellanåt en sådan glädje, en sådan lycka!«

Hennes ansikte hade bleknat, och de blå ögonen flammade. I det hon lade handen på den andras axel, sade hon sakta och eftertryckligt, ur djupet af sitt hjärta:

»Om ni visste... om ni kunde förstå, hvilket stort och glädjefullt verk vi ha för händer!«...

Något liknande afund stack till i moderns hjärta. Hon reste sig upp från golvet och sade sorgset:

»Det är jag för gammal för... för okunnig och gammal.«

... Pavel talade oftare och mera, disputerade allt ifrigare och magrade alltjämt. Modern tyckte att då han talade med Natascha eller såg på henne, lyste hans stränga ögon mildare, rösten lät vänligare, och han blef ändå mer enkel och okonstlad än annars.

»Gud gifve det!« tänkte hon och log vid att tänka sig Natascha som sin son- s. 44
hustru. Alltid på sammankomsterna, då dispyterna började antaga en alltför hetsig och stormig karaktär, steg lillryssen upp, slängande af och an som kläppen i en klocka, och sade med sin klangfulla, vibrerande röst något godt och enkelt, som lugnade de andra och gjorde dem allvarliga. Vjäsoschtschikof ville alltid i mörk otålighet drifva på de andra, han och den rödhårige, som hette Samojlof, voro alltid de, som först började dispyterna. Med dem instämde den ljushårige med runda hufvudet, Ivan Bukin, som såg ut, som om han blifvit urtvättad i lut, medan Jakof Samof, den slätkammade, fåordige och allvarlige unge mannen, och Fedja Masin, han med höga pannan, alltid höllo med Pavel och lillryssen.

Ibland kom ifrån staden i stället för Natascha Nikolaj Ivanovitsch, en man med glasögon och ett litet ljust skägg, som härstammade från ett aflägsset guvernement och talade med ett särskildt, sjungande målföre. I det hela föreföll han, som om han varit långväga ifrån. Han brukade berätta om de enklaste ting, — om familjelifvet, barnen, handeln, polisen, bröd- och köttpriserna, — allt, som utgör människornas dagliga lif. Och i allt upptäckte han lögn och trassel, någonting dumt, ibland komiskt och alltid uppenbart ofördelaktigt för människorna. Det föreföll Pavels mor, som om han kommit någonstädes långt ifrån, från ett annat land, där lifvet var enkelt, hederligt och lätt för alla, men att här allt var honom främmande, han kunde icke vänja sig vid detta lif, taga det som oundgängligt, utan det väckte hos honom ett lugnt, hårdnackadt begär att göra om det helt och hållet efter sitt hufvud. Hans ansikte var gulblekt, omkring ögonen hade han små fina, strålförmiga rynkor, rösten var lågmäld och händerna alltid varma. När han hälsade på s. 45
modern, fattade han om hela hennes hand med sina långa, starka fingrar, och efter en sådan handtryckning kände man sig lugnare och lättare om hjärtat.

Det kom också andra från staden, oftast en lång, välväxt ung flicka med stora ögon i ett blekt, magert ansikte. De kallade henne Saschenka. I hennes gång och rörelser var något manligt, hon rynkade vredgadt de tjocka, mörka ögonbrynen, och när hon talade, skälfde de fina näsborrarna på hennes raka näsa.

Saschenka var den första, som en gång högt och skarpt sade:

»Vi socialister. . . «

När modern fick höra detta ord, stirrade hon med tyst skräck på den unga flickans ansikte. Men denna fortsatte med halfslutna ögon, i sträng och öfverlägsen ton:

»Vi måste ägna alla våra krafter åt uppgiften att förnya lifvet. . . «

Pavels mor visste, att socialisterna slagit ihjäl tsaren. Det var i hennes unga dar, när det sades, att godsägarne, som ville hämnas på tsaren för att han frigjort bönderna, afgifvit ett löfte att icke klippa sitt hår, förr än de slagit ihjäl honom, hvarför de också kallades för socialister. Och nu kunde hon icke begripa, hvarför hennes son och hans kamrater skulle vara socialister?

När alla gått, frågade hon Pavel:

»Pavluscha, är du socialist?«

»Ja!« svarade han, stående framför henne rak och bestämd som alltid. »Än sedan?«

Modern suckade tungt och frågade med nedslagna ögon:

»Är det verkligen sant, Pavluscha? De äro ju emot tsaren. . . de ha ju slagit ihjäl en sådan.«

Pavel gick ett slag genom rummet, strök sig med handen öfver kinden och sade småleende: s. 46

»Det behöfva vi inte!«

Han talade länge till henne i låg och allvarlig ton. Hon såg honom in i ansiktet och tänkte:

»Han gör ingenting ondt. . . det kan han inte!«

Men sedan blef det förskräckliga ordet upprepadt allt oftare, det förlorade sin udd och blef lika vanligt för hennes öra som tiotals andra obegripliga ord. Men Saschenka tyckte hon icke om, utan kände sig generad och ängslig, när hon kom. . .

En gång sade hon til lillryssen med en misslynt dragning på läpparne:

»Fasligt hvad den där Saschenka är skarp af sig! Hon bara befaller, — det skall ni göra, och det skall ni göra. . . «

Lillryssen gaf till ett högljudt skratt.

»Mycket riktigt anmärkt! Där träffade ni pricken, njanja! Hvad, Pavel?«

Och med en skålmsk blinkning tillade han:

»Adelshögfärden skrapar man inte af en människa ens med knif!«

Pavel anmärkte torrt:

»Hon är en präktig människa.« Han rynkade mörkt ögonbrynen.

»Det är också sant!« medgaf lillryssen. »Men hon förstår icke, att hon måste, och att vi vilja och kunna!«

De började disputeras om något, som icke modern förstod.

Hon lade också märke till, att Saschenka var allra skarpast mot Pavel och ibland till och med grälade på honom. Då log Pavel tyst och såg henne in i ögonen

med samma milda blick, hvarmed han förut plägat se på Natascha. Det förargade också modern.

Det kom allt mera folk dit, — de samlades två gånger i veckan, och då hon såg, s. 47 med hvilket spändt intresse ungdomen lyssnade till Pavels och lillryssens ord och Saschenkas, Nataschas, Nikolaj Ivanovitschs och de andra stadsbornas berättelser, glömde hon sina farhågor och mindes med en sorgsen skakning på hufvudet, hur tråkigt hon själf haft i sina unga dar.

Stundom såg hon till sin häpnad, hur en oförklarlig stämning af ljus, bullersam glädje plötsligt grep dem allesammans. Detta hände vanligtvis de kvällar, då de läst i tidningarna om arbetarbefolkningen utomlands. Då lyste allas ögon af glädligt mod, de blefvo barnsligt lyckliga, skrattade muntert och slog o hvarandra vänskapligt på axeln.

»Sådana karllakarlar, våra tyska kamrater!« skrek någon, liksom berusad af sin glädje.

»Lefve de italienska kamraterna!« skreks det en annan gång.

Och i det de sände dessa rop ut i fjärran till vänner, som icke kände dem och icke begrepo deras språk, tycktes de vara öfvertygade om, att dessa obekanta hörde dem och förstodo deras entusiasm.

Med glänsande ögon och uppfylld af en alla omfattande kärlek, utbrast lillryssen:

»Skulle det inte vara roligt att skrifva till dem, kamrater? Så att de fingo veta, att här i det aflägsna Ryssland lefva vänner till dem, arbetare, som tro på och bekänna samma religion som de, lefva för samma mål och fröjdas åt deras segrar.« Och med småleende ansikten och drömmande blick talade de alla länge om de franska, engelska och svenska arbetarne, om arbetarbefolkningen i alla länder, som om sina vänner, om personer som stodo deras hjärtan nära, hvilka de höllo af och högaktade, utan att någonsin ha sett dem, och hvilkas fröjder och sorger de delade.

I det kvafva rummet föddes en stor gränslös känsla af den universella andliga s. 48 släktskapen mellan alla jordens arbetare, dess herrar och slafvar, hvilka tanken redan frigjort ur fördomarnas fångenskap, och som kände sig behärska lifvet. Denna känsla sammansmälte alla till ett hjärta och en själ, och fastän den förblef otillgänglig för Pavels mor, upprörde den henne likväl och liksom stärkte henne med sina glada, triumferande, ungdomliga och förhoppningsfulla kraft.

»Hvad ni äro lustiga!« sade hon till lillryssen en gång. »Alla äro kamrater för er — armenier och judar och tyskar — alla tala ni om som vänner, och med alla sörja ni och glädjas!«

»Ja, med alla, njanja min, med alla!« utbrast lillryssen. »Världen är vår! Världen är arbetarnas! För oss finnas hvarken nationer eller folkstammar, endast kamrater och fiender. Alla arbetare äro våra kamrater, alla rika och alla regeringar äro våra fiender. När man ser med de rätta ögonen på jorden, ser hur många vi

äro, vi arbetare, hvilken andlig kraft vi besitta, då blir man så glad och lycklig till mods, det blir som söndag i hjärtat! Och så känner också fransmannen och tysken, njanja, när de se på lifvet, och så fröjdar sig också italienaren. Vi äro alla barn af samma mor — af den stora oöfvervinnerliga tanken om arbetarnes brödraskap i alla jordens länder. Den växer alltjämt, den värmer oss som solen, den är en andra sol på rättvisans himmel, och denna himmel är i arbetarens bröst, och hvem han än må vara, hur han än må kalla sig, socialist eller icke, — vår broder i andanom är han alltid, nu och i evigheters evighet!«

Denna barnsliga glädje och ljusa, starka tro visade sig allt oftare bland dem och växte i omotståndlig styrka. . .

Och när Pavels mor såg den, kände hon ofrivilligt, att det födts i världen något stort och ljust, liknande solen, som hon såg på himlen. s. 49

Ofta sjöngo de. De enkla, allbekanta sångerna sjöngo de högljuddt och gladt, men ibland stämde de upp nya med egendomliga melodier och dyster prägel, hvilka de sjöngo halfhögt och allvarligt, liksom psalmer. Deras ansikten ömsom rodade och bleknade, och i de klingande orden förnams en stor kraft.

Det var särskildt en af dessa nya sånger, som gjorde intryck på Vlasova. I denna sång hördes inga stönanden af en sorgsen och sargad själ, som ensam irrade omkring på de bittra tviflens mörka stigar, en själ, som var förkrossad af mörker, skrämmd af fruktan, opersonlig och färglös. Och icke heller ljud i den de svårmodiga suckarne af en kraft, som dunkelt törstade efter fritt utrymme, de utmanande skrien af ett hetsigt öfvermod, färdigt att utan åtskillnad föra ände på ondt och godt. Där fanns icke den blindade känslan af agg och hämnd, som är i stånd att förgöra allt, men maktlös att skapa något, — nej, i denna sång hördes ingenting af den gamla slafviska världen.

De sträfvade orden och den dystra melodien tilltalade icke Pavels mor, men bakom orden och melodien fanns något stort och starkt, som väckte aningen om något för tanken ofattligt. Detta något såg hon i de ungas ansikten och ögon, kände det lefva i deras bröst, och utan att fästa sig vid orden och tonerna, greps hon af sångens makt och lyssnade alltid till den med särskild uppmärksamhet och en djupare oro än till de andra sångerna.

Denna sång sjöngo de med sänkt stämma, men den lät alltid kraftigare än någon annan och svepte om åhörarne som luften på en marsdag, — den annalkande vårens första dag.

»Nu borde vi sjunga den ute på gatan!« sade Vjäsofschtschikof buttert. s. 50

Då hans far återigen stulit något och blifvit satt i fängelse, förklarade Nikolaj lugnt för kamraterna:

»Nu kunna vi samlas hos mig. . . Polisen skulle tro, att det var tjuftar. . . och tjuftar tycker den om!«

Nästan hvarje kväll efter arbetet satt någon af kamraterna hos Pavel, och de läste och skrefvo af ur böckerna, ifriga, utan att ge sig tid att tvätta sig. De åto och

drucko té med böckerna i händerna och hvad de talade om, blef allt obegripligare för modern. . .

»Vi skulle behöfva en tidning!« sade Pavel ofta.

Det kom en feberaktig brådska in i deras tillvaro, de sprungo allt ifrigare till hvarandra och från den ena boken till den andra, liksom bin från blomma till blomma.

»Man börjar prata om oss!« sade Vjäsoschtschikof en gång. »Rätt som det är, bli vi fast. . . «

»Därför är ju vakteln till, för att fastna i snaran!« genmälde lillryssen.

Honom tyckte Pavels mor allt mer och mer om. När han kallade henne »njan-ja«, var det, som om en mjuk barnahand strukit öfver hennes kind. Om söndagarne, ifall icke Pavel hade tid, högg han ved åt henne, och en gång kom han med en bräda på axeln och yxade fort och behändigt till ett nytt trappsteg i stället för det gamla, ruttna, som varit. En annan gång lagade han lika oförmärkt planket, som höll på att ramla. Under det han arbetade, hvisslade han, och hans hvissling lät vackert vemodig.

En dag sade modern till Pavel:

»Ska' vi inte låta lillryssen få bo och äta här hos oss? Det vore ju bättre för er s. 51 bägge två att icke behöfva springa till hvarandra.«

»Hvarför skall ni skaffa er ytterligare besvär?« frågade Pavel och höjde på axlarna.

»Det är väl ingenting att tala om! Hela lifvet har jag gjort mig besvär utan att veta hvarför. . . då kan jag väl göra det för en snäll människa!«

»Gör som ni vill!« sade sonen. »Flyttar han hit, så blir jag glad. . . «

Och lillryssen flyttade till dem.

Den lilla stugan i byns utkant började väcka folks uppmärksamhet, och en massa misstänksamma blickar riktades redan på den. Öfver den flaxade oroligt skvallrets brokiga vingar, — man försökte leta reda på, hvad som dolde sig bakom dess väggar. Om kvällarne kommo folk och tittade in genom fönstren, ibland knackade någon på rutan och sprang skrämd sin väg.

En gång hejdades Vlasova på gatan af krogvärden Bjäguntsof, en ärevördig liten gubbe, som alltid bar en svart sidenhalsduk kring den röda skruppna halsen och en tjock gredelin sammetsväst. På hans hvassa, skinande näsa sutto ett par glasögon med sköldpaddsbågar, och därför kallades han för »Hornöga«.

I ett andedrag och utan att afvakta svar, började han öfverösa henne med en skur af smattrande frågor.

»Pelageja Nilovna, hur står det till? Hur mår er son? Tänker han inte på att gifta sig, hvad? Just nu är han ju i rätta giftasåldern. Ju tidigare man gifter bort sina barn, desto lugnare är det för föräldrarna. I familjelifvet bevaras mannen bäst både till kropp och själ, precis som en svamp i ättika! I ert ställe skulle jag gifta bort honom. Nu för tiden måste man hålla sträng uppsikt öfver, hur folk lefver.

Tankarne löpa vill, och gärningarna äro klandervärda. Ungdomen går icke i Guds hus, skyr offentliga ställen och skockar ihop sig i vråarna och hviskar. Hvad hviska de om, om jag får lof att fråga? Hvad sky de människorna för? Allt som man icke törs tala om, så folk hör det, på krogen, till exempel, hvad är väl det? Jo, hemligheter! Och enda platsen för hemligheter, det är vår helig, apostoliska kyrka! Men alla andra hemligheter, som hviskas om i vråarna, — det är bara villfarelser och irrläror! Mjuka tjänare!«

Med en tillgjord krökning på armen tog han af mössan, svängde den i luften och gick, medan Pavels mor stod där helt förbryllad.

Deras närmaste granne, Marja Korsunof, en smedsänka, som sålde matvaror i fabriken, sade också, då hon mötte Vlasova i basaren:

»Ha ögonen på son dig, Pelageja!«

»Hvarför det?« frågade denna.

»Det går rykten!« hviskade Marja hemlighetsfullt. »Elaka rykten, mor lilla! Det sägs, att han håller på att inrätta en artell. . . lika som hos gisslarsekten, de kallar det. De ska' piska på hvarandra som gisslarne. . . «

»Ah, tyst, Marja, du pratar dumheter!«

»Det är inte den, som sprättar upp klädningen, utan den som syr den, som rår för, att den sitter illa!« svarade månglerskan.

Modern talade om alla dessa samtal för sonen, — han ryckte tyst på axlarne, men lillryssen skrattade med sitt djupa, mjuka skratt.

»Flickorna äro också mycket förargade på er!« sade hon. »Ni äro ju fästmän, sådana hvarje flicka skulle vilja ha, och präktiga, nyktra arbetare allesammans. . . men ni titta inte åt flickorna en gång! De säga, att det kommer illa kända fröknar till er från staden. . . «

»Ja, naturligtvis!« utbrast Pavel med en föraktfull grimas.

s. 53

»I kärret luktar allting ruttet!« sade lillryssen suckande. »Ni skulle tala om för de dumma tokorna, njanja, hvad äktenskapet är för slag, så skulle de icke ha så brådt att ge sig in i leken. . . «

»Ack, far lille!« sade Vlasova. »De se bedröfvelsen och förstå den, men de ha ju ingen annanstans att taga vägen!«

»De förstå det dåligt, annars skulle de nog finna rätta vägen!« anmärkte Pavel. Modern såg på hans stränga ansikte.

»Lär dem då, ni! Bjud hit några af de klokaste. . . «

»Det är inte lämpligt!« invände sonen torrt.

»Om man skulle försöka på ändå?« undrade lillryssen.

Pavel teg och svarade därpå:

»Det skulle endast leda till promenader par om par, och så skulle några gifta sig, det blefve hela resultatet!«

Modern försjönk i tankar. Pavels munklika stränghet öfverraskade henne. Hon såg, att också de af kamraterna, hvilka i likhet med lillryssen voro äldre till åren,

lydde hans råd, men det föreföll henne, som om alla fruktade och ingen älskade honom för denna stränghet.

En kväll, när hon gått och lagt sig, men sonen och lillryssen ännu sutto uppe och läste, lyssnade hon genom den tunna väggen till deras dämpade samtal.

»Vet du, att jag tycker om Natascha?« utbrast lillryssen plötsligt.

»Ja, jag vet det!« svarade Pavel efter ett ögonblicks tystnad.

Hon hörde, hur lillryssen långsamt steg upp och började gå af och an. Hans bara fötter tassade på golvet. Och så hördes en låg, melankolisk hvissling. Därpå s. 54
ljöd åter hans djupa stämma.

»Jag undrar, om hon har märkt det?«

Pavel teg.

»Hvad tror du?« frågade lillryssen och sänkte rösten.

»Det har hon!« svarade Pavel. »Det är därför, hon vägrat att arbeta hos oss. . . «

Lillryssen släpade tungt fötterna öfver golvet, och på nytt dallrade hans låga hvissling genom rummet. Sedan sade han:

»Men om jag skulle säga henne. . . «

»Hvad då?« frågade Pavel så kort, att det lät, som om han skjutit af ett skott.

»Jo, att jag. . . « började lillryssen sakta.

»Hvarför det?« afbröt honom Pavel.

Modern hörde, att lillryssen stannade, och kände på sig att han skrattade.

»Ja, jag antar, ser du, att om man älskar en flicka, så måste man tala om det för henne, annars blir det ju ingen mening med det!«

Pavel slog hårdt igen boken och frågade:

»Hvad väntar du dig för mening då?«

De tego bägge en lång stund.

»Nå!« frågade lillryssen.

»Man måste ha klart för sig, hvad man vill, Andrej. . . « yttrade Pavel långsamt.
»Antag, att hon älskar dig. . . jag tror det inte, men låt oss antaga det! Och ni gifta er. Det vore ju ett intressant äktenskap — mellan en ung dam af intelligensen och en arbetare. Ni få barn. . . du måste arbeta ensam och mycket. Ert lif blir den vanliga tillvaron för brödbiten, för barn och husrum. . . för verket ha ni icke längre någon tid. Bägge delarne är omöjligt!«

Det blef tyst. Sedan började Pavel tala på nytt, nu liksom i mildare ton:

»Slå hellre allt det där ur tankarne, Andrej. . . Och tig, oroa henne inte. . . Det s. 55
är hederligare.«

»Men kommer du inte ihåg, hur Nikolaj Ivanovitsch talade om nödvändigheten för människan att lefva ett fullt lif. . . med alla själens och kroppens krafter. . . minns du inte?«

»Det var icke för oss!« sade Pavel. »Hur skulle du kunna uppnå fullhet? För dig finns den icke till. Älska framtiden. . . afstå från allt i det närvarande. . . från allt, broder.«

»Det är svårt för en människa!« sade lillryssen knappt hörbart.

»Hur skall det annars gå för sig, — tänk efter!«

Tystnad. Och den likgiltiga visaren på klockan knäppte taktmässigt, hackande af sekund efter sekund från lifvet.

Lillryssen sade:

»Ena hjärthalfvan älskar, den andra hatar, kan det kallas för ett hjärta, hvad?«

»Jag frågar, — hur skall det annars gå för sig?«

Man hörde bokbladen prassla, Pavel hade tydligen börjat läsa igen. Modern låg och blundade och tordes icke röra sig. Det gjorde henne så ondt om lillryssen, att hon var färdig att gråta, men ändå mera om sonen. Det var honom, hon tänkte på.

»Stackars min gosse. . . du som är kallad och utvald. . . «

Plötsligt frågade lillryssen:

»Således bör jag tåga?«

»Det är hederligare, Andrej. . . « sade Pavel sakta.

»Låt oss då vandra den vägen!« sade lillryssen. Och efter några sekunder fortsatte han sorgset och sakta:

»Det kommer att bli svårt för dig, Pascha, när du en gång själf. . . «

»Det är redan svårt för mig. . . «

»Å?«

s. 56

Blåsten slog mot väggarna. Visaren räknade noga den flyende tiden.

»Sådant är icke att skratta åt!« yttrade lillryssen och grät ljudlöst.

På morgonen tycktes Andrej henne mindre till växten än förut och ändå rarare. Men sonen var som alltid mager och rak och tystlåten. Hon brukade annars kalla lillryssen Andrej Onissimovitsch, men nu sade hon med ens liksom ofrivilligt, och utan att märka de:

»Ni måste laga edra stöflar, Andrjuscha. . . ni går och blir kall om fötterna!«

»Jag tänker köpa mig ett par nya, när jag får min aflöning!« svarade han, brast därpå i skratt och sade, i det han lade sin långa hand på hennes axel:

»Kanske är ni ändå min köttsliga mor, fastän ni inte ville erkänna det, därför att jag är så ful, hvad?«

Hon teg och slog till honom med handen. Det var så många vänliga ord, hon ville säga honom, men hennes hjärta sammanpressades af medlidande, och tungan nekade henne sin tjänst.

* * *

I byn talades om socialisterna, som öfverallt spreda små tidningsblad, skrifterna med blått bläck, och i hvilka elakt och träffande skildrades förhållandena i fabriken, arbetarstrejkerna i Petersburg och södra Ryssland, hvarjämte arbetarne kallades till enighet och kamp för sina intressen.

De äldre, som hade goda löner i fabriken, svuro, när de läste det!
 »Sådana« uppviglare! För slikt skulle man slå dem på käften!« s. 57
 Och de buro bladen till kontoret. Ungdomen åter läste uppropen med förtjusning och förklarade entusiastiskt:
 »Det är sant, hvartenda ord!«
 Flertalet, som voro öfveransträngda af arbete och liknöjda för allt, menade lättjefullt:
 »Det blir ingenting af med alltihop... hur skulle det kunna det?«
 Men de små tidningslapparne kommo allmän oro å stad, och om det gick en vecka, utan att de syntts till igen, sade arbetarne åt hvarandra...
 »Inga i dag heller. De ha visst slutat att trycka några...«
 Men så på onsdagen visade sig tidningslapparne igen, och bland arbetarne uppstod ett doft sorl.
 På krogen och i fabriken uppträdde plötsligt nya figurer, som ingen kände till. De frågade, tittade, vädrade och gjorde sig allmänt bemärkta, somliga genom sin misstänksamma försiktighet, andra genom sin öfverdrifna påflugenhets.
 Pavels mor visste, att allt detta väsen åstadkommits genom sonens arbete. Hon såg, hur arbetarne trängdes omkring honom, — han var icke ensam, och detta var icke så farligt. Och fruktan för Pavels öde sammansmälte hos henne med stoltshet öfver honom, — det var ju hans hemliga ansträngningar, som bragt en frisk strömfåra in i lifvets grumliga och trånga flodbädd...
 En afton knackade Marja Korsunof på fönstret utifrån gatan, och då Vlasova öppnade rutan, sade hon i en högljudd hviskning:
 »Håll nu ögonen öppna, Pelageja, det är slut med att leka! I natt skall det göras husundersökning hos er och hos Masin och hos Vjäsofschtschikof...«
Den andra hörde endast början af meningen, sedan smälte alla ord ihop till en olycksbådande hes hväsning: s. 58
 »I-u-i-u-i-u...«
 Marjas tjocka läppar smackade brådslande fram något, den köttiga näsan snörflade, ögonen blinkade och irrade af och an, lurande på, om någon skulle gå förbi.
 »Men jag vet ingenting, mor lilla, och har inte sagt något åt dit och har inte ens träffat dig i dag, hör du?«
 Hon försvann.
 Pavels mor stängde fönstret och sjönk långsamt ned på en stol, maktlös och utan en tanke i hufvudet. Men medvetandet af den fara, som hotade sonen, bragte henne snart på fötter igen, hon klädde sig hastigt, svepte en schal om hufvudet och sprang till Fedja Masin, som hon visste var sjuk och icke arbetade. När hon kom in till honom, satt han vid fönstret och läste i en bok, under det han med vänstra handen vaggade den högra, på hvilken långfingret var rakt utsträckt. Då han hörde nyheten, rusade han upp och bleknade.
 »Kors i alla dar... och jag som har en sådan bulnad i fingret!« muttrade han.

»Hvad skola vi göra?» frågade Vlasova och torkade med skälfvande hand svetten ur ansiktet.

»Vänta... ni skall inte vara rädd!» svarade Fedja, i det han med den friska handen strök sig öfver det lockiga håret.

»Men ni är ju själf rädd!» utbrast hon.

»Jag!» Hans kinder färgades af en bjärt rodnad, och med ett förläget leende tillade han:

»Ja-a... man är litet feg ibland... Vi måste säga åt Pavel... Jag skall genast skicka min lilla syster till honom... Går ni... Det är inte farligt! De tänka ju inte slå ihjäl er!» s. 59

När hon kom hem, samlade hon ihop alla böcker i en hög och gick med den tryckt mot bröstet länge omkring i huset och tittade in i ugnen, under spiseln, i samovarröret och till och med i vattenämbaret. Hon trodde, att Pavel genast skulle rusa ifrån arbetet och hem, men han kom icke. Slutligen satte hon sig uttröttad på bänken i köket, efter att ha lagt böckerna under sig, och så satt hon, rädd att resa sig, ända tills Pavel och lillryssen kommo hem från fabriken:

»Vet ni?» ropade hon utan att stiga upp.

»Ja!» svarade Pavel lugnt leende. »Är du rädd?»

»Ja! jag är så rädd, så rädd...»

»Man skall inte vara rädd!» sade lillryssen. »Det hjälper inte.»

»Hon har inte ens satt på samovaren!» anmärkte Pavel.

Modern steg upp och förklarade skuldmedvetet, i det hon visade på böckerna:

»Jag har hela tiden hållit på med dem...»

Sonen och lillryssen brusto i skratt, och det friskade upp henne. Sedan valde Pavel ut några böcker och gick ut för att gömma dem på gården, och lillryssen satte på samovaren och sade:

»Det är inte alls något skräckinjagande i det, njanja, utan bara en skam för människorna, att de syssla med sådana där struntsaker. Där komma fullvuxna, gråklädda karlar med sablar vid sidan och sporrar på fötterna och snoka omkring öfverallt. De titta under sängen och under spiseln, krypa ner i källaren och gå upp på vinden, där de få spindelväf i ansiktet, så att de börja nysa. De finna det tråkigt och skämmas för det, och därför ge de sig min af att vara mycket elaka och mycket onda på er. Det är ett otäckt göra, det inse de själfva! En gång vände de upp och ner på allting hos mig och gingo sedan sin väg utan vidare... en annan gång togo de också mig med sig och satte mig i fängelse... och där satt jag sedan i fyra månader. Och bäst man sitter där, så kallas man till förhör och förs genom gatorna mellan soldater till några herrar, som göra en konstiga frågor och prata alla möjliga dumheter och sedan befalla soldaterna att föra en tillbaka till fängelset igen. På det viset skjutsas man af och an... de skola ju göra något för sina dryga löner! Och sedan blir man lössläppt igen... det är alltihop.» s. 60

»Att ni alltid kan tala på det viset, Andrjuscha!» utbrast Vlasova ofrivilligt.

Han låg på knä framför samovaren och blåste af alla krafter i röret, men lyfte nu sitt af ansträngningen röda ansikte upp emot henne och frågade, i det han med båda händerna slätade ut mustascherna:

»Hur talar jag?»

»Jo, som om aldrig någon förorättat er. . . «

Han steg upp, gick fram till henne och sade leende och skakande på hufvudet:

»Finns det väl på jorden en själ, som inte blifvit förorättad? Men mig har man förorättat så mycket, att jag tröttnat på att känna mig förorättad. Hvad skall man göra, när människorna icke kunna annat? Oförrätterna hindra mig att uträtta, hvad jag skall. . . att undgå dem är omöjligt, att fästa sig vid dem är att förspilla tiden i onödan. Sådan är lifvet! Förr brukade jag vredgas på människorna. . . men när jag tänkte efter, så såg jag, att alla hade krossadt hjärta. Hvar och en går och är rädd, att hans granne skall slå honom, och därför försöker han så fort som möjligt själf s. 61 dänga till. Sådant är lifvet, njanja min!»

Hans tal flöt fram lugnt och mäktigt, skjutande bort i fjärran oron för den väntade husundersökningen, de utstående ögonen logo ljust och vemodigt, och hela hans gängliga gestalt hade fått något smidigt och starkt öfver sig.

Modern suckade och sade varmt:

»Måtte Gud skänka er lycka, Andrjuschka!»

Lillryssen gick med stora steg fram till samovaren, satte sig åter på huk framför den och muttrade sakta:

»Får jag lyckan till skänks, så säger jag icke nej, men ber om den, gör jag icke, och tar den — aldrig!»

Och så började han hvissla.

Pavel kom in från gården, sägande med öfvertygelse:

»Nu skola de icke få tag i dem.»

Han tvättade sig, och i det han omsorgsfullt torkade sina händer, fortsatte han:

»Om ni visar dem, att ni är rädd, mamma, så skola de tänka, — här i huset måste finnas något, efter som hon darrar så där. Och ännu ha vi ju ingenting gjort. . . ingenting! Ni vet ju, att det icke är något ondt vi vilja, att sanningen är på vår sida, och att vi i hela vårt lif vilja arbeta för den, — det är hela vårt brott! Hvarför då vara rädd?»

»Jag skall vara duktig, Pascha«, lofvade hon. Och strax därpå undslapp det henne klagande: »Om de bara snart ville komma!»

Men de kommo icke den natten, och på morgonen, då hon förutsåg den möjligheten af, att man skulle gyckla öfver hennes fruktan gjorde hon sig själf lustig öfver den.

De kommo liksom med flit, när man inte väntade dem, nästan en månad ef- s. 62 ter den oroliga natten. Nikolaj Vjäsoschtschikof var hos Pavel, och de båda och Andrej sutto och talade om sin tidning. Det var sent, omkring midnatt. Modern hade redan gått och lagt sig och hörde halfsofvande de låga, bekymrade rösterna.

Plötsligt gick Andrej med försiktiga steg öfver köket och stängde sakta dörren efter sig. Ute i förstugan skramlade en hink. Och så slogs dörren upp på vid gavel, — lillryssen klef in i köket igen och hviskade högljudt:

»Ahoj, det klirrar sporrar ute på gatan. . . «

Vlasova for upp ur sängen och grep kläderna med skälfvande händer, men i dörren in till rummet visade sig Pavel och sade lugnt:

»Ligg stilla. . . ni mår inte bra!«

I förstugan hördes ett dämpadt buller. Pavel gick fram till dörren, stötte upp den med handen och frågade:

»Hvem är där?«

I dörren dök med öfverraskande hastighet upp en lång, gråklädd figur, efter honom en till, — de båda gendarmerna knuffade undan Pavel, ställde sig en på hvardera sidan om honom, och en hög, spefull röst inföll:

»Icke de, som ni väntade, eller hur?«

Den talande var en lång, smal och mager officer med tunna, svarta mustascher.

Bredvid Vlasovas säng uppdök plötsligt byns poliskonstapel Fedjakin och sade med skräckinjagande uppsyn, i det han förde ena handen till mössan och med den andra visade på henne:

»Det här är hans mor, ers välborenhet!« Och med en åtbörd åt Pavel tillade han:

»Och där är han själf!«

»Pavel Vlasof?« frågade officeren plirande med ögonen, och då Pavel tyst nickade, förklarade han, under det han snodde sin mustasch: s. 63

»Jag skall företa en husundersökning hos dig. . . Stig upp, gumma! Hvem är där?« frågade han, i det han tittade in i rummet och brådslande gick mot dörren.

»Edra namn?« hördes hans röst där inifrån.

Från förstugan inkommo två af landtpolisens tillfälliga handtlangare, — den gamle gjutaren Tverjakof och hans hyresgäst, eldaren Rybin, en svartmuskig, allvarlig och trygg bonde, som högljudt sade:

»God dag, Nilovna!«

Hon klädde på sig och muttrade därunder för att inge sig mod:

»Det får jag då säga. . . att komma så här midt i natten. . . just när man har lagt sig att sofva!«

Inne i rummet var kvaft och luktade starkt af vax. Två af gendarmerna och byns poliskommissarie Ryskin togo, bullersamt klampande med fötterna, ner bänkerna på hyllan och lade dem på bordet framför officeren. De andra båda bultade med knytnäfvarne på väggarne, tittade under stolarne och en kröp mödosamt under ugnen. Lillryssen och Vjäsoschtschikof stodo i en vrå, tätt tryckta intill hvarandra. Nikolajs koppärriga ansikte var betäckt af röda fläckar, och hans små grå ögon stirrade oafvändt på officeren. Lillryssen snodde på mustascherna, och då Vlasova kom in i rummet, nickade han åt henne med ett vänligt leende.

Hon försökte öfvervinna sin ängslan och gick icke som annars på sned, utan rakt fram med bröstet framskjutet, hvilket gaf henne ett utseende af löjlig och uppblåst värdighet. Hon satte fötterna hårdt i golfvet, men hennes ögonbryn skälfde.

Officern grep hastigt böckerna med sina smala, hvita fingrar, bläddrade igenom dem och kastade dem åt sidan med en smidig rörelse af handleden. Ibland föllo de med en sakta duns ner på golfvet. Alla tego, man hörde endast det tunga flåsandet af de svettiga gendarmerna, sporrarnes klirrande och då och då den hviskande frågan: s. 64

»Har du sett efter här?»

Modern stod bredvid Pavel vid väggen med armarne korslagda öfver bröstet liksom han och såg också på officern. Knäna darrade under henne och för ögonen låg som en torr dimma.

Plötsligt skar Nikolajs sträfvastämman igenom tystnaden.

»Hvarför behöfs det att kasta böckerna på golfvet?»

Pavels mor spratt till. Tverjakof nickade till så tvärt, som om han fått en stöt i nacken, och Rybin harklade sig och såg uppmärksamt på Nikolaj.

Officern lyfte upp hufvudet, plirade med ögonen och fäste dem för ett ögonblick på det koppärriga, fläckiga och orörliga ansiktet. . . . Fingrarna bläddrade ännu snabbare igenom böckerna. Ibland spärrade han upp sina stora grå ögon, som om han haft olidligt ondt någonstades och varit färdig att gallskrika af maktlös vrede öfver plågorna.

»Soldat!» sade Vjäsoschtschikof ånyo. »Tag upp böckerna. . . .«

Alla gendarmerna vände sig emot honom och sågo sedan på officern. Denne lyfte åter upp hufvudet, och efter att ha mött Nikolajs breda gestalt med en pröfvande blick, sade han i släpig näston:

»Nå ja. . . tag upp dem. . . .«

En gendarm böjde sig ned och började, sneglande på Vjäsoschtschikof, plocka upp de på golfvet kringströdda böckerna. . . .

»Om Nikolaj ville tiga!» . . . hviskade modern sakta åt Pavel.

Han ryckte på axlarna. Lillryssen lät hufvudet sjunka.

»Hvad är det för hviskningar där borta? Var så god och tig! Hvem är det, som läser bibeln?» s. 65

»Jag!» svarade Pavel.

»Aha. . . Och hvems är alla dessa böcker?»

»Mina!» svarade Pavel.

»Jaså!» sade officern och lutade sig tillbaka mot stolsryggen. Han knäppte med fingrarna, sträckte ut benen under bordet, strök mustascherna och frågade Nikolaj:

»Är det du, som är Andrej Nachodka?»

»Ja!» svarade Nikolaj och tog ett steg framåt. Lillryssen sträckte ut handen, grep honom i axeln och drog honom tillbaka.

»Nej, han misstar sig! Det är jag, som är Andrej!»

Officern höjde handen och hotade Vjäsoschtschikof med lillfingret, sägande:
 »Akta dig, du!...«
 Han började gräfva i sina papper.
 Genom fönstret blickade den klara månskensnatten in med obarmhärtiga ögon.
 Någon gick långsamt förbi utanför, knarrande i snön.
 »Du, Nachodka, har ju redan förut blifvit åtalad för politiska förbrytelser?«
 frågade officern.
 »Jag har varit stämd för rätta i Rostof och i Saratof... Men där blef jag icke
 duad af gendarmerna...«
 Officern plirade med högra ögat, gnuggade det och sade, visande sina små
 hvita tänder:
 »Har inte ni, Nachodka, just ni reda på, hvad det är för uslingar, som sprida
 brottsliga upprop och böcker i fabriken, hvad?
 Lillryssen vaggade af och an och log bredt, i afsikt att säga något, men åter
 hördes Nikolajs förbittrade stämma:
 »Några uslingar ha vi inte sett förrän nu...«
 En djup tystnad uppstod, alla höllo ett ögonblick andan.
 Ärret i Vlasovas ansikte bleknade, och det högra ögonbrynet drogs uppåt. En
 skälfnings för igenom Rybins svarta skägg, och han började långsamt kamma ut
 det med fingrarna, under det han såg ner i golvet.
 »För ut det där kreaturet!« sade officern.
 Två gendarmer grepo Nikolaj under armarne och släpade honom brutalt ut i
 köket. Där stannade han, spände fötterna i golvet och skrek:
 »Vänta... jag skall kläda på mig!«
 Poliskommissarien kom in utifrån och sade:
 »Här finns ingenting, jag har sökt igenom öfver allt.«
 »Nej, naturligtvis!« utbrast officern småleende.
 »Det visste jag! Vi ha här en, som är gammal och van!«
 Pavels mor lyssnade till den svaga, vibrerande och spröda stämman, såg på
 det gulbleka ansiktet och anade ångestfullt i denne man en fiende, en obarmhärtig
 fiende, med hjärtat uppfyllt af herremannens förakt för folket. Hon hade redan
 förut sällan sett sådana människor och nu nästan glömt, att de funnos till.
 »Jag arresterar er, herr Andrej Onissimof Nachodka, oäkta bar af okända för-
 äldrar!«
 »Hvarför det?« frågade lillryssen lugnt.
 »Det skall jag säga er sedan!« svarade officern med hånfull artighet. Därpå
 vände han sig till Vlasova och röt åt henne:
 »Kan du läsa?«
 »Nej!« svarade Pavel.
 »Jag frågar inte dig!« sade officern strängt. »Svara, gumma! Kan du läsa?«
 I det hon ofrivilligt gaf vika för sina känslor af hat mot denne man, rätade hon

s. 66

s. 67

plötsligt upp sig, ärret blef purpurrodt, ögonbrynet drogs neråt, och skälfvande i hela kroppen, tog hon liksom ett språng ner i kallt vatten.

»Ni skall inte ryta!« sade hon och sträckte handen emot honom. »Ni är ännu ung. . . ni känner inte sorgen. . . «

»Lugna er, mamma!« afbröt henne Pavel.

»Det är bara att bita ihop tänderna, njanja lilla, och icke låtsas om något!« sade lillryssen.

»Vänta litet, Pascha!« ropade modern och tog en ansats mot bordet. »Hvarför tar ni folk till fånga?«

»Det rör er inte. . . tig!« skrek officern och steg upp. »För in den häktade Vjäsoschtschikof!«

Och så började han läsa ur ett papper, som han lyfte upp mot ansiktet.

Nikolaj fördes in.

»Tag af mössan!« röt officern, afbrytande sin läsning.

Rybin gick fram till Vlasova, rörde vid hennes axel och sade sakta:

»Hetsa inte upp dig, mor. . . «

»Hur skall jag kunna taga af mössan, när de hålla fast mina armar?« frågade Nikolaj, öfverröstande läsningen af protokollet.

Officern kastade papperet på bordet.

»Skrif under!«

Pavels mor såg, hur alla skrefvo under protokollet, hennes vrede slocknade, modet sjönk, och ögonen fylldes af maktlöshetens bittra tårar. Dessa tårar hade hon gråtit under de tjugu åren af sitt äktenskap, men under de sista åren hade hon nästan glömt deras frätande smak. Officern såg på henne och anmärkte med en föraktfull grimas:

»Ni har för brådtom att lipa, min bästa fru! Tänk, om inte edra tårar skulle s. 68
räcka till för kommande behof!«

Hon blef ond på nytt och sade:

»En mors tårar räcka till för allt. . . för allt! Om ni har en mor, så vet hon det nog, minsann!«

Officern lade brådskande in papperet i en alldeles ny portfölj med blänkande lås.

»Sådant följe«, vände han sig till poliskommissarien, »alla äro de lika morska! . . . «

»Fräcka äro de!« muttrade kommissarien.

»Marsch!« kommenderade officern.

Vi träffas snart igen, Andrej, — vi träffas, Nikolaj!« sade Pavel varmt, i det han tryckte kamraternas händer.

»Just det, ja. . . ni träffas snart!« hånlog officern.

Vjäsoschtschikof kramade tyst händerna med sina korta fingrar och flåsade tungt. Hans tjocka hals blef alldeles blodsprängd, ögonen lyste af förbittrad hätsk-

het. Lillryssen sken af idel leenden, nickade och hviskade något åt Vlasova, och hon gjorde korstecknet öfver honom och sade:

»Gud ser sina trogna...«

Slutligen traskade den gråklädda skaran ut i förstugan och frösavann, klirrande med sporrarne. Den siste, som gick, var Rybin, — han såg uppmärksamt på Pavel med sina mörka ögon och sade tankfullt:

»Ja-a... adjö då!«

Och harklande i skägget, gick han dröjande ut i förstugan.

Med händerna på ryggen, gick Pavel långsamt af och an i rummet, klifvande öfver de kringkastade böckerna och linnet, och sade mörkt:

»Du ser, hur sådant där går till... Mig lämnade de kvar...«

Modern såg sig betänksamt omkring i det oordnade rummet och hviskade klaggande:

»Hvarför var Nikolaj så ohöflig mot honom?...«

s. 69

»Han blef väl skrämmd...« sade Pavel sakta. »Ja... med dem tjänar det ingenting till att tala... ingenting tjänar något till!...«

»De bara komma och taga en och föra bort en...« muttrade modern och slog ut med händerna.

Hennes son var kvar hemma, och hennes hjärta klappade lugnar, men tanken stod orörlig inför detta nya, besynnerliga faktum och kunde icke fatta det.

»Och den där gulingen, han hånlog och hotade...«

»Nog nu, mor!« sade Pavel med ens beslutsamt. »Kom, skall jag hjälpa dig att städa undan här...«

Han sade »mor« och »du«, så som han endast plägade göra i deras förtroligaste ögonblick. Hon gick fram till honom, såg upp i hans ansikte och frågade sakta:

»Har det kränkt dig?«

»Ja!« svarade han. »Det är vidrigt... plågsamt! Jag önskar, jag fått följa med dem i stället...«

Hon tyckte sig se tårar i hans ögon, och i det hon anade smärta och ville trösta honom, sade hon suckande:

»Vänta... de taga nog dig också!«

»Ja, de taga nog mig också!« upprepade han. Efter ett ögonblicks tystnad, sade modern sorgset:

»Ack, hvad du är hård, Pavel! Om du ändå någon gång försökte trösta mig... Men när jag säger något bedröfligt, kommer du med något ändå värre.«

Han såg på henne, kom fram och sade sakta:

»Jag kan icke ljuga, mamma... Det måste du vänja dig vid.«

Hon suckade och sade därpå, undertryckande en rysning af fasa:

»Men tänk om de tortera folk? Om de slita sönder kroppen, krossa benen på en... När jag tänker på det... ack, käre Pascha, då blir jag så rädd!...«

s. 70

»De slita sönder själen och icke kroppen, tycker jag. . . Det gör mera ondt. . . när de gripa tag i själen med sina smutsiga händer. . . «

* * *

Dagen därpå blef det känt, att Bukin, Samojlof, Somof och ännu fem till blifvit arresterade. På kvällen kom Fedja Masin till dem, — hos honom hade också varit husundersökning, och det kom honom att känna sig som en hjälte.

»Var du rädd, Fedja? frågade Vlasova.

Han bleknade, hans ansikte blef spetsigare och näsborrarna skälfde.

»Jag var rädd, att officern skulle slå mig. Han var tjock och svartskäggig, med håriga fingrar och svarta glasögon, så att det såg ut, som om han varit blind. Han skrek och stampade och sade, att jag skulle ruttna i fängelset! . . . Och ingen har någonsin slagit mig, hvarken far eller mor, därför att jag är ende sonen, och de hålla af mig. Alla andra ha fått stryk, men aldrig jag. . . «

Han slöt ögonen en sekund, bet ihop läpparna, kastade med en snabb rörelse af båda händerna tillbaka håret och sade, i det han såg på Pavel med ett par ögon, som blefvo allt mera rödkantade:

»Om någon någonsin slår mig, så skall jag borra mig in i honom som en kniv. . . bita fast i honom med tänderna. . . de må sedan gärna slå ihjäl mig med en gång! . . . «

»Det är din rättighet att försvara dig!« anmärkte Pavel.

»Ack, du är så smal och mager!« utbrast modern. »Hur skall du kunna slåss?« s. 71

»Det skall jag!« svarade Fedja sakta.

Då han gått, sade modern till Pavel:

»Han kommer att krossas först af alla!« . . .

Pavel teg.

Efter några minuter öppnades långsamt dörren till köket, och Rybin trädde in.

»God dag!« sade han leende. »Nu är jag här igen. I går var jag tvungen, men i dag kommer jag själfmant.« Han skakade kraftigt Pavels hand, tog Vlasova om axeln och frågade:

»Bjuder du på te?«

Pavel betraktade tyst hans breda, svartmuskiga ansikte med det tjocka svarta skägget och de kloka mörka ögonen. I deras lugna blick lyste en betydelsefull eld, och hela hans kraftiga gestalt präglades af trygg uthållighet.

Vlasova gick ut i köket för att tända på samovaren. Rybin satte sig, strök sitt skägg, stödde armbågen mot bordet och såg på Pavel.

»Jo, ser du!« sade han, som om han fortsatte ett afbrutet samtal. »Jag måste tala öppet med dig. Jag har länge gett akt på dig, innan jag kom hit. Vi bo ju nästan alldeles bredvid hvarandra, och jag har sett, att det kommer mycket folk till dig, men aldrig någon dryckenskap eller oanständigheter. Det var det första. Om folk

icke bära sig oanständigt åt, så lägger man genast märke till dem, — hvad skall det betyda? Därför gapa också alla på mig, för att jag lefver för mig själf och icke är som ett svin. . . »

Hans tal flöt fram trögt, men obehindradt, och det var något förtroendeväckande i hans ton.

»Jaha, ja. Alla pratade om dig. Mitt värdfolk kallar dig för kättare, — du går icke i kyrkan. Det gör inte jag heller. Sedan kommo de där små tidningsbladen. . . s. 72
Det var du, som hittade på dem?»

»Ja!» svarade Pavel, utan att taga ögonen från Rybins ansikte. Denne såg också oafvändt på honom.

»Så du säger!» utbrast ängsligt modern och tittade in från köket. »Du är väl inte ensam. . . »

Pavel smålog, Rybin också.

»Jaha, ja!» sade han.

Hon drog bullersamt in luften genom näsan och försvann igen, en smula stött öfver, att de icke fäste någon uppmärksamhet vid hvad hon sade.

»Det var mycket bra påhittadt, det där med tidningsbladen. . . De rycka upp arbetarne. . . Har det icke varit nitton stycken?»

»Jo!» svarade Pavel.

»Det vill säga, att jag läst dem allihopa! Jaha. Det finns det, som är obegripligt i dem, och det som är öfverflödigt. . . nå ja, när en människa pratar mycket, så händer det, att hon pratar bredvid munnen också. . . »

Rybin log, — han hade hvita och starka tänder.

»Sedan kom husundersökningen. Den gjorde mig ändå gynnsammare för er. . . Både du och lillryssen och Nikolaj. . . alla lade ni i dagen. . . »

Då han icke fann det ord, han sökte, tystnade han, tittade ut genom fönstret, spelade med fingrarna på bordet.

»Lade ert beslut i dagen. Det var, som om du hade sagt: gör ni ert, ers välborehet, vi skola göra vårt, vi. Lillryssen är också en präktig pojke. Jag brukar ibland höra på, hur han talar i fabriken, och tänker då, — den där låter inte krossa sig, honom får endast döden bukt med. En duktig karl! Du litar på mig, Pavel?»

»Ja!» nickade Pavel.

»Visst, ja! Jo, ser du, jag är fyrtio år, jag är dubbelt så gammal som du och har sett tjugo gånger så mycket. Har gått som soldat i tre år, varit gift två gånger, — den ena dog, den andra gaf jag på båten. I Kaukasus har jag varit, gjort bekantskap med duchobortserna. . . De få inte bukt med lifvet, de, inte, bror lille.» s. 73

Pavels mor lyssnade begärligt till hans ord, och det glädde henne att se, att en äldre man kom in så där till sonen och talade med honom, som om han biktade sig. Men hon tyckte, att Pavel var alltför snäf mot gästen, och för att släta öfver hans uppförande, frågade hon Rybin:

»Du vill kanske ha något att äta, Michail Ivanovitsch?»

»Nej tack, mor! Jag har redan ätit kvällsvard. Jo, ser du, Pavel, du tycker kanske, att lifvet går mot lag och rätt?«

Pavel steg upp och började gå af och an i rummet med händerna på ryggen.

»Nej, det går nog riktigt!« sade han. »Det förde till exempel er hit till mig för att öppna ert hjärta. Oss, som arbeta hela vårt lif, för det småningom samman, och skall med tiden förena oss allt mer och mer. Det är orättvist och mödosamt inrättadt för oss, men det öppnar själfvåra ögon för sin bittra mening, visar själfvåra människan, hur hon skall befordra dess gång. Alla tänka vi så, som vi lefva. . . «

»Det är sant. Men vänta litet«, afbröt honom Rybin. »Människan måste förnyas, det är, hvad jag tror. Om någon fått skabb, så skall man lägga honom i badet, tvätta honom och kläda på honom rena kläder, så blir han frisk! Är det inte så? Och om hjärtat fått skabb, så skall man draga af det gamla skinnet, om det också blöder, tvätta ren det och sätta nytt på det, — är det inte så? eller hur skall man s. 74 göra ren en människa invärtes? Kan du säga det?«

Pavel började hetsigt och skarpt tala om Gud, tsaren, arbetsgifvarne, fabriken och om hur arbetarne i andra länder försvarade sina rättigheter. Rybin smålog ibland och slog ibland fingret i bordet, som om han satte en punkt. Mer än en gång utbrast han:

»Just det, ja!«

Och en gång sade han sakta och småskrattande:

»Ack, du är ung. . . Du känner inte människorna!«

Då stannade Pavel midt framför honom och förklarade allvarsamt:

»Låt oss inte tala om gammal och ung, utan hellre se till, hvem som tänker riktigast!«

»Alltså, enligt din åsikt, ha de också bedragit oss i fråga om Gud? Ja, jag tror också, att vår religion är falsk och skadlig för oss. . . «

Nu blandade sig modern i samtalet. När sonen talade om Gud och allt, som hon förband med sin tro på Honom, och som var henne kärt och heligt, sökte hon alltid möta hans blick, — hon ville tyst bedja honom att icke sarga hennes hjärta med de hvassa och hårda uttrycken af sin otro. Men bakom hans otro anade hon tron, och det lugnade henne.

»Hur skulle jag kunna förstå hans tankar?« tänkte hon.

Det tycktes henne, att för Rybin, som var en äldre man, skulle det också vara obehagligt och sårande att höra Pavels ord. Men då Rybin lugnt kom fram med sin fråga om religionen, kunde hon icke hålla sig tyst längre, utan sade kort, men eftertryckligt:

»I fråga om Gud skulle ni vara litet försiktigare! Ni må tänka som ni vilja. . . det är hvars och ens ensak. . . « Hon drog efter andan och fortsatte med ändå större eftertryck: »Men jag, som är gammal, har ingenting att stödja mig på i min bedröfvelse, om ni taga Gud ifrån mig. . . « s. 75

Hennes ögon fylldes af tårar, och hennes händer skälfde, där hon stod och diskade kopparne.

»Ni har inte förstått oss, mamma lilla!« sade Pavel vänligt med låg röst.

»Förlåt, mor!« tillade Rybin långsamt och såg småleende på Pavel. »Jag glömde, att du är för gammal för att låta skära bort vårtorna på dig. . . «

»Jag har icke talat«, fortsatte Pavel, om den gode och barmhärtige Gud, på hvilken ni tror, utan om den, med hvilken prästerna hota oss som med en påk. . . om den Gud, i hvars namn man vill tvinga alla människor att underkasta sig fåtalets onda vilja. . . «

»Just det, ja!« utbrast Rybin och slog handen i bordet. »De ha bytt bort Gud för oss också, de rikta allt, som de ha i sina händer, emot oss! Du vet ju, mor, att Gud skapade människan till sitt beläte och sin afbild, — det vill säga, att Han är lik människan, om människan är lik honom! Men vi äro icke längre lika Gud, utan vilda djur. I kyrkan visa de oss en fågelskrämman. . . Vi måste förändra Gud, mor, göra ren honom! I lögn och förtal ha de klädt Honom och vanställt Hans ansikte för att döda våra själar!«

Han talade sakta, men liksom särskildt tydligt, och hvarje hans ord föll på hennes hufvud som ett mjukt och tungt döfvande slag. Också hans stora dystra ansikte, inramadt af det svarta skägget, skrämde henne. Ögonens mörka glans var outhärdlig, den väckte en gnagande ängslan i hjärtat.

»Nej, jag går hellre min väg!« sade hon och skakade nekande på hufvudet. »Att höra på detta går öfver mina krafter. . . jag kan inte.«

Och hon gick hastigt ut i köket, ledsagad af Rybins ord:

s. 76

»Så är det, Pavel! Det är inte i hufvudet, utan i hjärtat, som ursprunget är! . . . Det är det ställe i människosjälén, där ingenting annat kan spira upp. . . «

»Endast förnuftet kan frigöra människan!« sade Pavel fast.

»Förnuftet ger ingen kraft!« invände Rybin envist. »Hjärtat ger kraft, men inte hufvudet!«

Modern klädde af sig och lade sig, utan att läsa sina böner. Hon kände sig afkyld och missbelåten. Också Rybin, som först förefallit henne så förståndig och pålitlig, väckte nu hos henne en dof fientlighet.

»Kättare! Uppviglare!« tänkte hon, lyssnande till hans jämna stämma, som tonande genljöd i det breda, hvälfda bröstet. »Det var just nödvändigt, att han skulle komma!«

Men han sade lugnt och tryggt:

»Ett heligt rum får inte vara tomt. Där Gud lefver, är en ömtålig punkt. . . och faller han bort ur själen, blir där ett sår, — så är det! Man måste hitta på en ny tro, Pavel. . . man måste skapa en Gud för alla, icke en domare och krigsman, utan en Gud, som är människornas vän!«

»Sådan var Kristus!« utbrast Pavel.

»Vänta litet! Kristus var icke fast i andanom... Tag kalken ifrån mig, sade han... Och han erkände kejsaren... Gud kan icke erkänna den mänskliga makten öfver människorna, ty Han är själf all makten! Han kan inte dela sin själ i tu — det här är gudomligt, det här är mänskligt... om Han kom för att befästa det gudomliga, behöfver Han inte något mänskligt. Men Han erkände handeln... och Han erkände äktenskapet... Och fikonsträdet förbannade Han med orätt... var det s. 77 väl med sin egen vilja, som det inte bar frukt! Och det är icke heller med sin egen vilja, som själen är ofruktbar för det goda... har jag väl själf sått ondska i den? Så är det!«

I rummet genljödo oafbrutet de båda rösterna, som om de brottades med hvarandra i hetsig lek. Pavel gick häftigt af och an, golfvet knarrade under hans steg. Då han talade, dränktes alla ljud i hans ord, men när Rybins grofva stämma lugnt och långsamt rullade fram, hördes pendelns knäppande och det sakta prasslet af frosten, som trefvade öfver stugans väggar med sina hvassa naglar.

»Jag skall säga dig, jag som eldar, — Gud är lik elden. Jaha, ja! Han befäster ingenting, det kan Han icke... Han bränner och smälter, när han upplyser... Han bränner upp kyrkorna, men bygger dem icke. Han lefver i hjärtat. Det är sagdt, att Gud är ordet, och ordet är — anden... «

»Förnuftet!« envisades Pavel.

»Just det, ja! Det vill säga, att Gud är i hjärtat och förnuftet, men icke i kyrkan! Däri ligger just människornas sorg och lidande och hela olycka, att vi blifvit slitna ifrån oss själfva! Hjärtat har slitits löst från förnuftet, och förnuftet har gått sin kos... Människan är icke ett helt längre... Gud förenar människan till ett helt och rundt... Gud skapar alltid rundt, sådan är jorden och alla stjärnor och allt synligt... Det spetsiga, — det är gjordt af människor... Kyrkan är Guds och människans graf... «

Vlasova somnade och hörde icke, när Rybin gick.

Men han började komma ofta, och om någon af kamraterna var hos Pavel, satte sig Rybin i en vrå och teg och sade endast då och då:

»Just det, ja!«

Men en gång sade han buttert, seende på dem med en mörk blick ur sin vrå: s. 78

»Man skall tala om det som är, — hur det blir, veta vi inte ännu! När folket blifvit frigjort, kan det själf se, hvad som är bäst. De ha proppat in tillräckligt mycket i hufvudet på det, som det alls inte vill ha... låt det nu vara nog... Låt folket själfva bestämma för sig. Kanske vilja de förkasta allt... hela lifvet och alla vetenskaper, kanske inse de, att allt är riktadt mot dem... som till exempel, kyrkans Gud... Ni skola bara sätta böcker i händerna på dem, så få de själva svara för resten. Bara de lära sig begripa, att den som är hårdast betslad, arbetar sämst... «

Men om Pavel var ensam, gåfvo de sig genast in i en ändlös, fastän aldrig häftig dispyt, och modern hörde tyst och ängsligt på dem och försökte begripa, hvad de

talade om. Ibland tyckte hon, att den bredaxlade, svartskäggige bonden och hennes starke, välväxte son båda voro lika blinda. De trefvade omkring i mörkret, letande efter ljus och utgång, grepo tag i allt med starka, men blinda händer, flyttade det från det ena stället till det andra, tappade det på golvet och krossade det under sina fötter. De stötte emot öfver allt, kände på allting och kastade det ifrån sig, men alltid lugna, utan att förlora hvarken tro eller hopp. . .

De lärde henne att lyssna till en mängd ord, skrämmande genom sin rättfärdighet och djärfhed, och dessa ord föllo icke längre öfver henne med samma förkrossande styrka som första gången, — hon lärde sig att skjuta undan dem från öronen. Och stundom anade hon bakom de ord, som förnekade Gud, en stark tro på Honom. Då log hon stilla med ett klokt, allt förlåtande småleende. Och fastän hon s. 79 fortfarande icke tyckte om Rybin, kände hon icke längre någon fientlighet emot honom. . .

En gång i veckan gick hon med rena kläder och böcker till lillryssen i fängelset, en gång fick hon också träffa honom, och då hon kom hem, berättade hon med rörelse:

»Han är där likadan som hemma. Vänlig mot alla, och alla skämta med honom. Det är, som om han alltid hade söndag i hjärtat. Det är svårt och tungt för honom, men han vill inte visa det. . . «

»Så skall det vara också!« anmärkte Rybin. »Vi sitta alla fast i sorgen som i vår egen hud. . . vi inandas sorg, vi kläda oss i sorg. . . Men det är ingenting att skryta med. . . Icke alla ha fått sina ögon utstungna, somliga hålla själfva för dem. . . så är det. Men den är dum, som tiger och tål! . . . «

IV

(s. 79)

... Vlasofs gamla grå stuga ådrog sig allt mer och mer byns uppmärksamhet, och fastän det i denna uppmärksamhet fanns mycket misstänksamhet och omedveten fiendskap, låg det på samma gång däri en förtroendefull nyfikenhet. Ibland kom någon arbetare och sade till Pavel, efter att försiktigt ha sett sig omkring:

»Hör du, bror, du läser så mycket böcker, du känner nog till lagen. Kan du förklara för mig...«

Och så berättade han för Pavel om någon orättvisa af polisen eller fabriksförvaltningen. I kinkiga fall gaf Pavel honom en skrifven rekommendation till en advokat i staden, som han kände, men när han kunde, förklarade han saken själf. s. 80

Småningom fingo arbetarne aktning för den unge, allvarlige mannen, som talade om allt så enkelt och dristigt och nästan aldrig skrattade, utan uppmärksamt lyssnade till allt, som hårdnackadt trängde in i trasslet af hvarje enskildt fall och alltid och öfverallt fick tag på någon ändlös tråd, som höll människorna bundna med tusentals starka maskor.

Vlasova såg, hur sonen växte, hon började ana meningen med hans arbete, och då hon kommit så långt, gladde hon sig med barnslig förtjusning.

I synnerhet steg Pavel i de andras ögon efter historien med »kärrkopeken«.

Bakom fabriken, nästan omgifvande den som en rutten ring, sträckte sig ett stort kärr, bevuxet med granar och björkar. Om sommaren utsände det tjocka, gula ångor, och hela moln af myggor flögo därifrån ut öfver byn, spridande febrar öfverallt. Kärret tillhörde fabriken, och den nye direktören, som ville draga nytta af det, hittade på, att man skulle torka ut det och taga upp torf där. Efter att ha bevisat för arbetaren, att denna åtgärd skulle göra platsen sundare och förbättra lefnadsvillkoren för alla, förordnade direktören, att det skulle dragas af en kopek på rubeln från deras aflöning till uttorkande af kärret.

Arbetarne råkade i upphetsning. I synnerhet kränkte det dem, att tjänstemännen vid fabriken icke räknades bland dem, som skulle betala den nya pålagan.

Pavel var sjuk den lördag, då direktörens påbud om kopekavgiften kungjordes, — han var icke på arbetet och visste ingenting om allt detta. Dagen därpå efter

högmässan kommo två arbetare, den gamle, aktningsvärde gjutaren Sisof, och den länge hätske smeden Machotin, till honom och berättade om direktörens beslut. s. 81

»Vi äldre ha sammanträdt«, sade Sisof högtidligt, »och talat om saken, och nu skicka oss kamraterna till dig för att fråga — efter som du är den kunnigaste af oss, — om det finns någon lag, som kan berättiga direktören att bekämpa myggorna med våra slantar?«

»Minns ni inte, hur det var för fyra år sedan?« sade Machotin med gnistrande ögon. »Då samlade de blodsugarna in pengar till ett badhus. Tre tusen åtta hundra skrapade de ihop. . . Hvar äro de nu? Något badhus ha vi icke fått!«

Pavel förklarade orättvisan af pålagan och den uppenbara fördelen för fabriken af detta påhitt, — de gingo sin väg, båda mörka i hågen. Efter att ha följt dem ut, sade modern leende:

»Tänk, Pascha, nu komma gubbarne också till dig för att få besked.«

Utan att svara, satte sig Pavel med bekymrad uppsyn vid bordet och började skrifva något. Efter några minuter sade han till henne:

»Jag vill be dig om en sak, — att du genast går in till staden och aflämnar det här brevet. . . «

»Är det farligt?« frågade hon.

»Ja. De hålla på att trycka tidningen åt oss. . . Det är nödvändigt, att den här kopekhistorien kommer in i nästa nummer. . . «

»Ja visst, ja!« sade hon och klädde skyndsamt på sig. »Jag skall genast. . . «

Det var det första uppdrag, hennes son gaf henne. Hon gladde sig öfver, att han öppet sade henne, hvad saken gällde, och att hon kunde vara honom till omedelbar nytta.

»Det här förstår jag, Pascha!« sade hon. »De vilja bara roffa åt sig! . . . Hvad var det han hette, Jegor Ivanovitsch?«

Hon kom tillbaka sent på kvällen, trött, men belåten.

s. 82

»Jag träffade Saschenka!« sade hon till sonen. »Hon hälsade till dig. Och hvad den där Jegor Ivanovitsch var enkel af sig. . . och skämtsam! Han talade så lustigt.«

»Jag är glad, att du tycker om dem!« sade Pavel sakta.

»De äro så enkla och okonstlade af sig! Det är en god sak, när människor äro enkla. . . Och alla ha sådan aktning för dig. . . «

På onsdagen gick Pavel återigen icke på arbetet, han hade hufvudvärk. Men under middagsrasten kom Fedja Masin springande, upprörd och förtjust, och berättade, flämtande af trötthet:

»Nu går det löst! Hela fabriken är i uppror. De skicka efter dig. . . Sisof och Machotin säga, att du kan bäst förklara det. . . Du må tro, att det är lif!«

Pavel började tyst kläda på sig.

»Kvinnorna ha också lupit dit och hålla väsen!«

»Jag går också dit!« förklarade modern. »Du är ju sjuk och allt. Hvad ha de nu kokat ihop för slag? . . . Jag följer med.«

»Kom då!« sade Pavel kort.

De gingo fort och tigande framåt gatan. Modern flämtade af gången och sinnesrörelsen, hon kände, att något viktigt var i görningen. . . Vid porten till fabriken stod en klunga kvinnor, som skreko och väsnades. När de tre trängt sig in på gården, råkade de genast midt in i en tät, svart, oroligt sorlande människomassa. Vlasova såg, att alla hufvuden voro vända åt samma håll, mot den röda tegelstensväggen till smedjan, där på en hög af gammalt järnskrot gestikulerande stodo Sisof, Machotin, Vjalof och ännu fem af de äldre och mera inflytelserika arbetarne.

»Vlasof kommer!« skrek någon.

s. 83

»Vlasof? Hit med honom. . . «

Man grep tag i Pavel och knuffade honom framåt, och modern blef ensam.

»Tyst!« skreks det på flere ställen på en gång.

Och någonstades i närheten hördes Rybins lugna röst:

»Det är inte för slanten, utan för rättvisan vi skola kämpa, ser ni. Vår kopek är oss inte så dyrbar, den är inte större än andras, men den är tyngre — i den finns det mera människoblod än i direktörens rubel, ser ni! Och det är inte kopeken vi sätta värde på, utan på blodet och sanningen, ser ni!«

Hans ord gjorde starkt intryck på mängden och framkallade hetsiga utrop:

»Sant! Så är det, Rybin!«

»Tig, edra satar!«

»Bra sagdt, eldare!«

»Vlasof har kommit!«

Rösterna smälte ihop till ett bullrande virrvarr, som öfverröstade maskinernas tunga slamrande, ångans mödosamma pustningar och ledningarnas gnissel. Från alla håll strömmade arbetare till, fäktade med armarne och grälade och hetsade upp hvarandra med vreda, bitande ord. Den tröstlösa förbittring, som alltid låg slumrande i de uttröttade bröstena, vaknade, fordrade utlopp och trängde fram öfver läpparne, bredde triumferande ut sina mörka vingar och ryckte alla omotståndligt med sig, förvandlad till lågande hätskhet. Öfver deras hufvuden sväfvade ett moln af sot och damm, de svettiga ansiktena brunno, och kinderna gräto svarta tårar. Ögonen gnistrade och tänderna lyste i de mörka ansiktena.

På den plats, där Sisof och Machotin stodo visade sig nu Pavel och ropade:

»Kamrater!«

s. 84

Modern såg, att hans ansikte bleknade och läpparne skälfdes; hon gjorde ofrivilligt en rörelse framåt och sköt undan de kringstående, som förargade röto:

»Hvad skall du taga vägen, käring!«

De knuffade henne tillbaka, men utan att låta hindra sig häraf, banade hon sig långsamt med axlar och armbågar väg genom trängseln allt närmare sonen, endast lyssnande till sin önskan att stå bredvid honom.

Men då Pavel slungade ut det ord, hvori han var van att inlägga en djup och betydelsefull mening, kände han sin strupe sammansnörd af stridslust, — han greps af ett oemotståndligt begär att hänge sig åt sin trosentusiasm, att kasta för människorna sitt hjärta, brinnande af sanningsdrömmarnes eld.

»Kamrater!« upprepade han, hämtande kraft och hänförelse ur detta ord. »Vi som bygga kyrkor och fabriker, vi, som smida bojar och pengar. . . vi, den lefvande kraft, som föder och förlustar alla från vaggan till grafven. . . «

»Just det, ja!« skrek Rybin.

»Vi äro öfverallt och alltid de förste i arbetet och de siste i lifvet. Hvem bryr sig om oss? Hvem vill oss väl? Hvem anser oss för människor? Ingen!«

»Ingen!« upprepade någon som ett eko.

Pavel lade band på sig och började tala enklare och lugnare, och hopen makade sig långsamt fram till honom, hopgyttad till en svart, tusenhöfdad kropp. Den stirrade på honom med hundratals uppmärksamma ögon, insög hans ord, drog sig samman, spände ut sig.

»Vi skola aldrig uppnå någon bättre lott, förr än vi känna oss som kamrater, som en familj af vänner, förenade i en enda önskan, — önskan att kämpa för våra rättigheter.« s. 85

»Till saken!« skrek brutalt någon, som stod alldeles bredvid Vlasova.

»Stör honom inte! Tyst!« hördes dämpadt från olika håll.

De nedsotade ansiktena sågo tviflande och buttra ut, och en massa ögon riktades allvarligt och tankfullt på Pavel.

»Han är socialist, men dum är han inte«, anmärkte någon.

»Det är djärfva ord, han talar!« sade en lång, sned arbetare och puffade modern på axeln.

»Det är på tiden, kamrater, att vi göra motstånd mot den glupska makt, som lefver på vårt arbete, det är på tiden, att vi försvara oss, att vi alla förstå, att ingen skall hjälpa oss utom vi själfva! En för alla, och alla för en, — se där vår lag, om vi vilja öfvervinna fienden!«

»Han talar klokt, gossar!« skrek Machotin. »Lyssna till sanningen!«

Och han skakade knytnäfven i luften.

»Vi måste genast kalla hit direktören!« fortsatte Pavel. »Vi måste fråga honom. . . «

Det var, som om en hvirfvelvind gått fram genom hopen. Den böljade fram och tillbaka, och några tiotal röster ropade på en gång:

»Direktören hit!«

»För hit honom!«

»Skicka en deputation efter honom!«

»Det behöfs inte!«

Vlasova knuffades framåt och såg nerifrån upp på sonen. Hon var uppfylld af stolthet — Pavel stod midt ibland de gamla, aktade arbetarne, alla lyssnade till

honom och voro öfverens med honom. Hon tyckte om, att han var lugn och talade så enkelt och icke blef hätsk och skällde som de andra.

s. 86

Liksom hagel på järn smattrade utrop, skällsord och elakheter. Pavel såg ned på arbetarne och sökte med vidöppna ögon efter något ibland dem.

»En deputation!«

»Låt Sisof tala!«

»Nej, Vlasof!«

»Nej, Rybin! Han kan bita ifrån sig!«

Slutligen valdes tre stycken, som skulle tala med direktören — Sisof, Rybin och Pavel, och man skulle just skicka efter honom, då plötsligt dämpade utrop genljödo i hopen.

»Där kommer han själf!...«

»Direktören!...«

»Aha-a?!...«

Hopen drog sig undan för att lämna väg åt en högväxt, mager man med spetsigt skägg och långt ansikte.

»Tillåt mig!« sade han, aflägsnande arbetarna ur sin väg med en kort åtbörd, utan att vidröra dem. Hans ögon voro kisande, och med den erfarne härskarens blick studerade han arbetarnes ansikten. Mössorna togos af för honom, somliga bugade sig — han gick utan att besvara hälsningarna, sående tystnad och bestörtning bland hopen, förlägna leenden och dämpade utrop, i hvilka redan spårades ångerfullheten hos barnungar, som veta med sig, att de gjort odygd.

Nu gick han förbi Pavels mor, de stränga ögonen gled oöfver hennes ansikte, och han stannade framför järnskrotshögen. Någon räckte honom handen uppifrån, — han fattade den icke, utan hoppade upp med en ledig och kraftig rörelse af kroppen, stannade framför Pavel och Sisof och frågade:

»Hvad är det här för sammankomster? Hvarför ha ni gått ifrån arbetet?«

s. 87

Under några sekunder rådde tystnad. De många hufvudena vaggade som ax. Sisof, som lyft på mössan, ryckte på axlarne och sänkte hufvudet.

»Jag frågar!« skrek direktören.

Pavel ställde sig bredvid honom och sade högt, i det han pekade på Sisof och Rybin:

»Vi tre ha fått fullmakt af kamraterna att fordra, att ni upphäfver ert påbud om afdrag af en kopek...«

»Hvarför det?« frågade direktören utan att se på Pavel.

»Ni ser förmodligen i min afsikt att torka ut kärret endast en önskan att exploatera arbetaren och icke en omsorg att förbättra deras villkor? Hvad?«

»Ja!« svarade Pavel.

»Och ni också?« frågade direktören Rybin.

»Ja, vi allesammans!« svarade Rybin.

»Och ni, högtärade?« vände sig direktören till Sisof.

»Ja, jag ber också, att vi skola få ha kvar våra slantar.«
Och Sisof log skuldmedvetet, i det han åter lät hufvudet sjunka.
Direktören lät sin blick långsamt glida öfver mängden och ryckte på axlarne.
Sedan såg han pröfvande på Pavel och anmärkte:
»Ni tycks vara en ganska intelligent man, — förstår ni verkligen inte nyttan af denna åtgärd?«
Pavel svarade med hög röst:
»Om fabriken torkar ut kärret på egen bekostnad, skola alla förstå det!«
»Fabriken sysselsätter sig icke med filantropi!« anmärkte direktören torrt. »Jag s. 88 befaller alla att oförtöfvadt bege sig till arbetet!«
Och han började klifva ner, i det han försiktigt kände sig för med foten, och utan att se på någon.
Från hopen ljöd ett missbelåtet sorl.
»Hvad befalls?« frågade direktören och stannade.
Alla tego, endast från de bortersta lederna hördes en enstaka stämma:
»Arbeta själf!...«
»Om ni icke inom femton minuter börja arbeta, pliktfäller jag er allesammans!« sade direktören torrt och eftertryckligt.
Han gick åter fram mellan hopen, men nu höjde sig ett doft sorl bakom honom, och ju längre in han kom, desto högljuddare blefvo ropen.
»Ja, att tala med dem!«
»Det skall kallas rättvisa, det här!« Fördömda öde...«
Man vände sig till Pavel och skrek åt honom:
»Nå, lagkarl, hvad skola vi nu göra?«
»Du talade och talade, du, men han kom och fördärfvade alltihop!«
»Nå, Vlasof, hur skall det nu bli?«
När ropen blefvo ihärdigare, förklarade Pavel:
»Jag förstår, kamrater, att vi låta bli att arbeta, tills han upphäfver förordningen...«
Ord haglade under allmän upphetsning.
»Då fingo de se!«
»Det skola vi göra!«
»Strejka?«
»För en kopeks skull?«
»Än sedan? Låt gå för en strejk!«
»Det finge vi alla sota för...«
»Hvem skulle arbeta då?«
»Alltid finns det folk?«
»Hvad då för ena — judar?«
»Jag skulle få lof att ge tre rubel och sexti kopek för hvar månad åt myggorna...« s. 89

»Det skulle vi alla!«

Pavel steg ned och ställde sig bredvid modern.

Alla rundt omkring väsnades, grälade sinsemellan, skreko och hetsade upp sig.

»Inte blir det någon strejk af!« sade Rybin, i det han kom fram till Pavel.

»Hur snåla de äro på sina slantar, så äro de ändå mera fega. En tre hundra stå då din sida, icke flere. En så stor hög med dynga kan man icke lyfta på en gaffel...«

Pavel teg. Framför honom böljade hopen och stirrade honom pockande in i ögonen. Hans hjärta klappade oroligt. Det föreföll honom, som om alla hans ord spårlöst försvunnit, liksom glesa regndroppar, fallande på en af lång torka utsugen jord. Den ene efter den andre af arbetarne kom fram till honom, berömde honom för hvad han sagt, uttryckte sina tvifvel öfver, att en strejk skulle lyckas, och beklagade folkets oförmåga att förstå sina intressen och sin styrka.

Han gick hem, ledsen och trött. Efter honom gingo modern och Sisof och bredvid honom Rybin, som brummade i hans öra.

»Du talar bra, men inte till hjärtat, ser du. Man måste kasta en gnista i hjärtat, allra innerst inne i det. Med förnuftet tar du inte människorna, det är en sko, som inte passar för foten, — den är för smal och trång. Den går inte på. Och går den på, så trampar man snedt på den, ser du.«

Sisof sade till modern:

»Det är tid för oss gamla att komma på kyrkogården, Nilovna. Det är ett nytt släkte, som börjar... Hur ha vi lefvat? Vi ha bar krupit på knäna och bugat oss till jorden. Men arbetarne nu... de äro inte lika oss. De unge, de tala ju med s. 90 direktören som med en jämlike... ja-a. Ack, om min Matvej varit i lifvet!... Adjö så länge, Pavel Michajlof... du är duktig, bror, att uppträda till försvar för folket! Gifve Gud att... kanske kan du finna en utväg... Gud gifve det!«

Han gick.

»Ja, lägg er att dö!« muttrade Rybin. »Ni äro inte människor utan kitt... man kan kitta ihop sprickor med er. Såg du, Pavel, hvilka som skreko för att välja dig till deputerad? Jo, de som säga, att du är en socialist, en uppviglare... just de, ja. De tänka, att på det viset skall du bli bortkörd.«

»De ha rätt på sitt sätt!« sade Pavel.

»Vargarna ha också rätt, när de slita sönder hvarandra...«

Rybin såg mörk ut i hågen, och hans röst skälfde.

»Människorna tro inte det nakna ordet... man måste lida, tvätta ordet i blod.«

Hela dagen gick Pavel omkring dyster, trött, underligt orolig, med ögon, som brunno och liksom sökte något, Modern, som märkte det, frågade försiktigt:

»Hvad felas dig, Pascha?«

»Jag har ondt i hufvudet...« svarade han tankfullt.

»Du borde lägga dig... jag skall hämta doktorn...«

Han såg på henne och sade brådslande.

»Nej, det behöfs inte... det är ingenting, det går öfver...«

Och plötsligt tillade han med hög röst:

»Jag är för ung och svag... det är saken! De trodde mig inte, de förstodo icke min sanning, — det vill säga, att jag inte kunde säga den, som jag borde, s. 91
mamma... När jag tänker på sanningen, så flammar mitt hjärta, och den står så klar och stark framför mig... Men för de andra kunde jag icke visa den i hela dess styrka och glans... Och nu är det, som om jag skulle ha förlorat något... jag känner mig så illa till mods... jag är ond på mig själf...«

Hon såg på hans dystra ansikte och försökte förstå hans ord, men de hade ingen mening för henne. För att trösta honom sade hon sakta:

»Vänta... gå inte och plåga dig själf... De förstodo dig inte i dag, — de skola förstå dig i morgon...«

»Ja... de måste förstå!« utropade han beslutsamt.

»Till och med jag ser ju din sanning...«

Pavel gick tätt intill henne.

»Du är så snäll, mamma...«

Och så gick han ifrån henne igen. Med en sprittning som om hon blifvit bränd af hans hviskande ord, tryckte hon handen mot hjärtat och gick, varsamt bärande med sig hans smekning.

På natten då hon redan somnat, och Pavel låg i sängen och läste, kommo gendarmerna och började ursinnigt leta öfver allt, på gården, på vinden. Den gulbleka officeren uppträdde liksom första gången med förolämpande hån och fann synbart nöje i att göra narr af dem. Modern satt tyst i en vrå och tog icke ögonen från sonen. Han försökte att icke förråda sin sinnesrörelse, men då officeren skrattade, rörde sig hans fingrar konvulsiviskt, och hon kände på sig, att det var svårt för honom att icke svara och att underkasta sig den andres speglosor. Nu var hon icke så rädd som vid den första undersökningen, hon kände större hätskhet mot dessa gråklädda, nattliga gäster med sporrar på fötterna, och hätskheten uppslukade s. 92
rädslan.

Pavel lyckades tillhviska henne:

»De tänka taga mig...«

Hon sänkte hufvudet och svarade sakta:

»Jag förstår...«

Hon förstod, att de skulle sätta honom i fängelse, för hvad han sagt åt arbetarne förut under dagen. Men alla voro ju eniga med honom i hvad han sagt, så att han skulle nog icke bli kvarhållen så länge...

Hon ville omfamna honom, ville gråta, men bredvid stod officeren och såg på henne med skadeglådligt plirande ögon. Hans läppar skälfdde, mustascherna ryckte, — det föreföll henne, som om han väntade på hennes tårar, böner och klagan. I det hon samlade alla sina krafter och försökte säga så litet som möjligt, tryckte hon sonens hand och sade långsamt och sakta, med återhållen andedräkt:

»Farväl så länge, Pascha... Har du med dig allt, som behöfs?»

»Ja. Var inte ledsen...«

»Kristus vare med dig...«

Då de fört bort honom, satte hon sig på bänken, med ryggen lutad mot väggen, slöt ögonen och snyftade sakta. Så satt hon länge, fjättrad af sorg och det plågsamma medvetandet af sin maktlöshet, utgjutande sitt sårade hjärtas kval i en entonigt kvidande gråt. Framför henne stod som en orörlig fläck det gula ansiktet med sina tunna mustascher, och de halfslutna ögonen plirade belåtet. I hennes bröst snodde sig samman liksom till ett svart nystan förbittringen och hätskheten mot människorna, som taga ifrån en mor hennes son, därför att han söker sanningen.

Det var kallt, mot fönsterrutorna smattrade regnet, det prasslade utmed vägarne, och det lät, som om gråa figurer med långa armar och breda röda ansikten utan ögon smugit omkring stugan i mörkret, sakta klirrande med sporrarne. s. 93

»Om de ändå tagit mig också...« tänkte hon.

Fabrikshvisslan ljöd, kallande folket till arbetet. Den lät så dof och tveksam denna morgon. Dörren öppnades, och Rybin trädde in. Han stannade framför henne, strök med handen bort regndropparne ur skägget och frågade:

»Ha de fört bort honom?»

»Ja, det ha de, de uslingarne!« svarade hon suckande.

»Sådana tillställningar!« sade Rybin leende. »Också hos mig har det varit husundersökning... De okvädade mig förstås... men gjorde mig ingenting illa... Jaså, så att de fört bort Pavel! Direktören blinkar, gendarmen vinkar och — bortta är man. De hålla ihop, de där. De ena mjölka folket och de andra hålla det i hornen...«

»Ni borde uppträda till försvar för Pavel!« utbrast modern och steg upp. »Han talade ju för alla.«

»Hvem skulle uppträda?» frågade Rybin.

»Ni allesammans!«

»Jo, jag tackar, jag! Nej, det går inte... De ha samlat styrka under tusen år... de ha slagit in spikar i hjärtat på oss... vi kunna icke sammansluta oss med ens, först måste vi daraga ut järnskifvorna på hvarandra... de skärfvor som hindra oss att förena våra hjärtan...«

Och han gick småskrattande med sina tunga steg, efter att ha ökat moderns sorg med den bistra hopplösheten i sina ord.

»Tänk om de slå honom... om de pina honom...«

Hon föreställde sig sonens kropp slagen, sönderrifven, blodig, och skräcken lade sig som ett isblock på hennes bröst och hotade att kväfva henne. Det värkte i hennes ögon. s. 94

Hon tände icke eld i spisen, kokade ingen middag åt sig och drack icke te, åt först sent på kvällen en bit bröd. Och när hon gick till sängs, tyckte hon, att ännu aldrig hade hennes lif varit så tungt och ensligt och tomt. Under de sista

åren hade hon vänjt sig vid att lefva i ständig väntan på något betydelsefullt och godt. Omkring sig hade hon haft en käck och bullersam ungdom och framför sig alltid sonens allvarliga ansikte, han som var upphofsmannen till denna oroliga, men sköna tillvaro. Men nu var han borta, och allt var slut.

Långsamt gick dagen, den sömnlösa natten och ännu långsammare dagen därpå. Hon väntade någon, men ingen kom. Det led mot kvällen. Det blef natt. Det kalla regnet slog mot väggen, det tjöt i skorstenen, och någonting prasslade under golvet. Från taket droppade vatten, och detta melankoliska ljud sammansmälte sällsamt med klockans knäppande. Det var, som om hela stugan sakta vaggade, och allt rundt omkring var som stelnadt i sorg. . . .«

Det knackade sakta på fönstren. . . en gång. . . två gånger. . . Hon var van vid dessa knackningar, de skrämde henne icke längre, och nu spratt hon till af glad öfverraskning. Ett dunkelt hopp kom henne att hastigt resa sig upp. Efter att ha kastat en schal öfver axlarne, öppnade hon dörren. . .

Samojlof trädde in och efter honom en annan man med ansiktet doldt af rockkragen och mössan nerdragen öfver ögonbrynen.

»Väckte vi er?« frågade Samojlof utan att hälsa, — han såg mot sin vana bekymrad och dyster ut.

»Jag sof inte!« svarade hon och såg frågande på dem.

s. 95

Samojlofs följeslagare tog, hest flåsande, af sig mössan och räckte henne en bred hand med korta fingrar, sägande med den vänskapliga tonen hos en gammal bekant:

»God dag, mutter lilla! Känner ni icke igen mig?«

»Är det ni?« utbrast Vlasova, plötsligt glad, utan att hon visste hvarför. »Jegor Ivanovitsch?«

»Jag är det!« svarade han och böjde på det stora hufvudet, långhårigt som en psalmläsares. Det fylliga ansiktet smålog godmodigt, och de små grå ögonen blickade klart och vänligt på henne. Han var lik en samovar — rund och liten med tjock hals och korta armar. Ansiktet var skinande, han andades flåsande, och det kluckade och rosslade hela tiden i bröstet på honom. . .

»Stig in i kammaren så skall jag genast kläda på mig!« sade hon.

»Vi ha ett ärende till er«, sade Samojlof och sneglade på henne under lugg.

Jegor Ivanovitsch gick in i rummet och sade därifrån:

»I morse kom Nikolaj, som ni ju känner, mutter lilla, tillbaka ur fängelset.«

»Har han varit i fängelse?« frågade hon.

»Ja, i tre månader och elfva dagar. . . Där träffade han lillryssen, som hälsade till er, och Pavel, som också hälsar, ber er icke vara orolig och låter säga er, att på den väg, han går, är fängelset alltid ett rastställe, där man kan hvila ut ett ögonblick — så som vår omtänksamma regering förordnat det. . . Sedan öfvergår jag till saken, mutter lilla. Vet ni, hur många, som blefvo arresterade här i går?«

»Nej! Var det flere än Pascha då? . . .« utbrast hon.

s. 96

»Han var den fyrtionionde!« afbröt henne Jegor Ivanovitsch lugnt. »Och man kan vänta, att ännu ett tiotal blir fast! Den där herrn också. . . «

»Ja, jag också!« sade Samojlof mörkt.

Pavels mor kände, att hon blef lättare om hjärtat. . .

»Han är inte ensam där!« flög det igenom hennes hufvud.

Hon klädde sig, gick in i rummet och smålog modigt mot gästen.

»De komma väl icke att kvarhålla dem länge, när de arresterat så många. . . «

»Mycket riktigt!« sade Jegor Ivanovitsch. »Och om vi lyckas fördärfva den här mässan för dem, så få de stå där med långa näsor. . . Saken är den, mutter lilla, om vi nu skulle upphöra med att sprida våra småskrifter i fabriken, skulle gendarerna haka sig fast vid detta ledsamma faktum och de kamrater, som tillsammans med honom blifvit satta i fängelse. . . «

»Hur så? Hvarför det?« utbrast hon ängsligt.

»Det är mycket enkelt, mutter lilla!« sade Jegor Ivanovitsch mildt. »Stundom kunna också gendarmer draga riktiga slutsatser. Tänk efter bara, — så länge Pavel finns, komma skrifter och tidningar —, så snart han är borta, sluta de också! Det vill säga, att det var han, som spred de där skrifterna, aha! Nå, och så göra det kål på dem allesammans. . . de där gendarmerna, de tycka om att hacka på en människa så länge, tills bara minnet är kvar af henne. . . «

»Jag förstår, jag förstår!« sade hon klagande. »Ack, herre Gud! Hvad skall man nu göra?«

Ifrån köket hördes Samojlofs röst:

»De ha fångat nästan allesammans, de förbannade skurkarne! . . . Nu äro vi s. 97 tvungna att fortsätta som förut, icke bara för själfva sakens skull, utan också för att rädda kamraterna. . . «

»Men det finns ingen, som kan göra det!« tillade Jegor leende. »Den litteratur vi ha på lager är af utmärkt kvalitet. . . jag har själf skrifvit den. . . men hur skola vi få den in i fabriken, det är frågan.«

»De ha börjat visitera alla vid porten!« sade Samojlof.

Pavels mor kände, att de önskade och väntade något af henne, och frågade ifrigt:

»Nå, än sedan? Hur menar ni?«

Samojlof ställde sig i dörren, sägande:

»Ni är ju bekant med månglerskan Korsunof, Pelageja Nilovna. . . «

»Ja, nog känner jag henne. . . «

»Tala med henne, om inte hon vill föra in dem?«

Vlasova viftade afböjande med händerna.

»Nej, då! Hon är så pratsjuk af sig. . . När de fingo veta, att det var genom mig. . . ifrån detta hus. . . nej, nej!«

Plötsligt upplyst af en ny tanke, utbrast hon gladt:

»Ge dem åt mig, åt mig! Jag skall nog ställa om det. . . jag har redan funnit en utväg! Jag skall be Marja, att hon tar mig till medhjälperska. Jag måste ju lifnära mig, måste arbeta! Och därför skall jag taga mig till att bära mat till fabriken. . . Jag skall nog ställa om det!«

Med händerna prässade mot bröstet bedyrade hon, att hon skulle göra allt så bra och oförmärkt, och till sist utbrast hon triumferande:

»De skola få se, att fast Pavel Vlasof inte är här, räcker likväl hans hand hit ur fängelset. . . det ska' de få se!«

Alla tre blefvo helt upplifvade. Jegor gnuggade händerna, smålog och sade: s. 98

»Bravo, mutter lilla! Vet ni ens, hur utmärkt det är? Det är rent af — bedårande.«

»Jag sitter gärna hur länge som helst i fängelse, ifall detta går bra!« utbrast Samojlof skrattande och gnuggade händerna.

»Ni är en grann kvinna, mutter!« skrek Jegor hest.

Pavels mor smålog. Det var klart, att om tidningsbladen fortfarande utkommo i fabriken, måste förvaltningen inse, att det icke var hennes son, som kringspred dem. Och då hon kände sig i stånd att fullgöra uppgiften, darrade hon af glädje.

»När ni får träffa Pavel«, sade Jegor, »så säg honom, att han har en präktig mamma. . . «

»Jag träffar honom nog förr!« inföll Samojlof leende.

»Säg honom då, att jag skall göra allt so behöfs. Så att han får veta det!«

»Men om de inte arresterar honom?« frågade Jegor, pekande på Samojlof.

»Ja, hur skall man då göra!«

De brusto båda i skratt. Och då hon begrep, hvad hon gjort sig skyldig till i sin moderliga egoism, började hon också skratta, sakta och förläget.

»För egna bekymmer ser man inte andras!« sade hon och slog ner ögonen.

»Det är helt naturligt!« utbrast Jegor. »Men hvad Pavel beträffar, behöfver ni inte vara orolig och ledsen. Han kommer ännu präktigare från fängelset än han var förut. Där kan han hvila ut och lära sig åtskilligt, och det ha folk som vi inte tid till när vi äro fria. . . Jag har setat inne tre gånger och för hvar gång visserligen haft ringa nöje, men obestridlig nytta för hufvud och härja.«

»Ni andas så tungt!« sade hon med en vänlig blick på hans öppna ansikte. s. 99

»Det har sina särskilda orsaker!« svarade han och satte upp fingret. »Det är således afgjort, mutter lilla? I morgon skola vi skicka er materialer. . . och så kommer hjulet åter i rörelse, som skall fördrifva det sekelgamla mörkret. Hurra för det fria ordet, mutter, och hurra för modershjärtat! Adjö så länge!«

»Adjö!« sade Samojlof och tryckte hårdt hennes hand. »Jag skulle då inte kunna säga ett ord åt min mor om något sådant här, inte!«

»Alla skola nog lära sig förstå!« sade Vlasova, som ville visa sig vänlig mot honom. »Alla skola lära sig förstå!«

När de gått, stängde hon dörren och föll på knä midt i rummet för att bedja. Hon bad utan ord, i en enda stor omfattande tanke på alla de människor, som Pavel fört in i hennes lif. De liksom tågade förbi mellan henne och helgonbilderna, på hvilka hon stirrade, alla så enkla och okonstlade, så underligt förtrogna sinsemellan och så ensamma i lifvet.

Tidigt morgonen därpå gick hon till Marja Korsunova.

Månglerskan, som var nersmord och väsnade som alltid, tog emot henne vänskapligt och deltagande.

»Är du ledsen?« frågade hon och slog Vlasova på axeln med sin flottiga hand. »Bry dig inte om det. De ha tagit och fört bort honom, — än sedan! Det är ingenting farligt. Det var förr i tiden, — när de satte folk i fängelse för att de stulit och sådant, men nu ha de börjat sätta dit dem för att de tala sanning. Pavel sade kanske inte något så märkvärdigt, men han uppträdde för alla de andra — och alla förstå honom, var inte orolig för det! Det är inte alla, som säga det, men alla veta, hvem s. 100 som är en bra karl. . . Jag har så mycket tänkt på att gå till dig, men hur det är, får jag aldrig tid. Jag gör inte annat än kokar mat och säljer, och ändå kommer jag nog att dö som tiggerska. Det är de förbannade karlarne, som aldrig kunna låta mig vara i fred. De gnaga och gnaga på mig som kackerlackor på en russinkaka. . . Så fort jag sparat ihop ett tiotal rubel, så kommer en sådan där karlslok — och vips är pängarna borta. . . Det är ett elände att vara till kvinna född! Att lefva ensam är svårt, och att lefva tillsammans med någon orkar jag inte längre.«

»Jag kommer till dig för att be dig hjälpa mig!« sade Vlasova, afbrytande hennes ordström.

»Hur så?« frågade Marja, och efter att ha hört hvad det var frågan om, nickade hon bekräftande.

»Det går för sig! Kommer du ihåg, huru du brukade gömma mig för min man? Nu skall jag gömma dig för nöden. . . Dig böra alla hjälpa, ty din son lider för det allmänna bästa. Han är en präktig gosse, det säga alla med en mun, och alla tycka synd om honom. Det skall jag då säga, att icke kommer förvaltningen att ha något godt af de där arresteringarna, — du skall få se, att det kommer att bli väsen af i fabriken. De där borta, arbetsgifvarna, de tro, att när de bitit en i hälen, så kan han inte gå så långt sedan! Men det händer, att när man slår tio, så bli hundra onda! Man skall handskas försiktigt med arbetaren — han tiger och tål både länge och väl, men till sist spränger han alltihop i luften.«

Samtalet slutade med, att dagen därpå vid middagstiden gick Vlasova till fabriken med två korgar mat, lagad af Marja, medan Marja själf var ute och handlade.

Arbetarne lade genast märke till den nya månglerskan. Somliga gingo fram till henne och sade gillande: s. 101

»Du har tagit dig för att arbeta, Nilovna?«

Och så tröstade de henne med, att Pavel snart skulle bli frigifven. . . hans sak var ju rättvis. Andra oroade hennes sorgsna hjärta med försiktiga beklaganden, och

åter andra okvädade hätskt och öppet direktören och gendarmerna med ord, som funno gensvar i hennes bröst. Det fanns också de, som med skadeglädje betraktade henne, och tidskrifvaren Isaj Gorbof sade mellan tänderna:

»Om jag vore guvernör, skulle jag låta hänga din son! Man skall icke sätta galenskaper i hufvudet på folk. . . «

Från denna elaka hotelse spred sig som en dödsfyla öfver henne. Hon sade ingenting till svar, kastade endast en blick på Isajs lilla fräkniga ansikte och slog suckande ner ögonen.

Hon såg, att det rådde oro i fabriken, — arbetarne samlades i klungor och talade sinsemellan halfhögt och ifrigt, öfverallt smögo bekymrade verkmästare omkring och spionerade, och ibland hördes skällsord och förbittrade skrattsalfvor.

Två poliskonstaplar förde Samojlof förbi henne, — han gick med ena handen nedstucken i fickan och med den andra slätande det rödaktiga håret.

Han ledsagades af en skara arbetare, uppgående till ett hundratal, som förföljde poliskonstaplarne med smädelser och speglosor. . .

»Skall du ut och promenera, Grischa!« skrek en.

»Man är så artig mot oss arbetare!« inföll en annan. »Man består oss med hedersvakt. . . «

»Det tycks inte löna sig mera att fånga tjufvar!« sade högt och argt en lång snedvuxen arbetare, »efter som man börjar släpa i väg med hederligt folk. . . « s. 102

»Om de åtminstone släpade i väg med dem på natten!« sade någon ur hopen. »Men så här midt på ljusa dagen, — att de inte skäms, det packet!«

Poliskonstaplarne gingo fort med dyster uppsyn, bemödande sig att inte se något eller höra de utrop, som från alla håll slungades emot dem. De mötte tre arbetare, som kommo bärande en lång järnstång och riktade denna emot dem, ropande:

»Akta er, fiskfångare!«

Då Samojlof gick förbi Vlasova, nickade han leende åt henne och sade:

»Nu taga de Guds tjänare Grigori!«

Hon neg tyst och djupt för honom, — det rörde henne att se dessa hederliga, nyktra och kloka unge män, som gingo till fängelset med leende ansikten, och inom henne vaknade omärkligt en moders medlidsamma ömhet för dem.

Och det glädde henne att höra de skarpa omdömena om förvaltningen, — hon spårade däri sonens inflytande.

Återkommen från fabriken, tillbragte hon hela dagen hos Marja, hjälpte henne med arbetet och lyssnade till hennes prat, och sent på kvällen gick hon hem till sig, där det var tomt, kallt och otrefligt. Hon irrade länge från vrå till vrå utan att finna någon ro, utan att veta, hvad hon skulle göra. Det oroade henne också, att nu var det snart natt och Jegor Ivanovitsch hade icke kommit med skrifterna, som han lofvat.

Förbi fönstren skymtade tunga, grå flingor af höstlig snö. De fastnade på rutan, gled o ljudlöst ner öfver den och smälte, lämnande efter sig ett vått spår. Hon tänkte på sonen. . .

Det knackade försiktigt på dörren, hon skyndade dit, tog af kroken, och in trädde Saschenka. Hon hade icke sett henne på länge, och det första, som nu föll i ögonen på henne, var den unga flickans onaturliga fyllighet. s. 103

»God dag!« sade hon, glad, att det kom någon, och att hon skulle slippa tillbringa en del af natten ensam. »Det var längesedan jag såg er. Har ni varit bortrest?«

»Nej, jag har setat i fängelse!« svarade den unga flickan leende. »Tillsammans med Nikolaj Ivanovitsch, — kommer ni ihåg honom?«

»Skulle jag inte komma ihåg honom!« utbrast Vlasova. »Jegor Ivanovitsch sade mig i går, att han var frigifven. . . men jag visste inte, att ni också. . . Ingen har talat om, att ni var där. . . «

»Hvad var det att tala om? . . . Jag måste kläda om mig, tills Jegor Ivanovitsch kommer!« sade Saschenka och såg sig omkring.

»Ni är alldeles genomvåt. . . «

»Jag har böckerna med mig. . . «

»Tag hit dem, tag hit dem!« ifrade Vlasova.

»Genast.«

Den unga flickan knäppte hastigt upp kappan, skakade på sig och som blad från ett träd föllo från henne en mängd papperspackor prasslande till golvet. Pavels mor plockade skrattande upp dem från golvet och sade:

»Jag såg, att ni hade blifvit så tjock, och tänkte att ni gift er och väntade ett barn. . . Oj, oj, så mycket ni burit på er! Inte har ni väl gått till fots?«

»Jo!« svarade Saschenka. Hon var nu åter lika smärt och smal som förut. Modern såg, att hennes kinder blifvit ihåliga, att ögonen voro onaturligt stora och hade mörka ringar omkring sig.

»Ni har nyss kommit ut. . . ni borde hvila er, och i stället går ni sju verst med en så tung börda!« sade modern.

»Det var nödvändigt!« svarade den unga flickan med en lätt darrning. »Säg, hur är det med Pavel Michajlovitsch. . . han blef väl inte för mycket upphetsad.« s. 104

Saschenka såg icke på modern, när hon gjorde denna fråga, — hon slätade sig i håret med sänkt hufvud och skälfvande fingrar.

»Nej, icke alls!« svarade modern. »Han kan alltid behärska sig.«

»Han har ju en stark hälsa?« yttrade sakta den unga flickan.

»Ja, han har aldrig varit sjuk!« svarade modern. »Men ni skakar ju i hela kroppen. Jag skall koka er litet té med hallonsylt. . . «

»Det skulle vara godt! Men skall ni göra er så mycket besvär? Det är sent. Låt mig själf. . . «

»Så trött som ni är? invände modern förebrående och började syssla med samovaren. Sascha gick också ut i köket, satte sig på bänken med händerna bakom hufvudet och sade:

»Ja... hur det är, så försvagar fängelset en. Den fördömda sysslolösheten! Det finnes ingenting plågsammare... Man sitter där i veckor och månader... vet, hur mycket arbete, som är att göra... hur människorna trängta efter kunskap... man kan ge dem det nödvändiga, — och så sitter man där i bur som ett vildt djur... Det är detta, som kommer en att vissna invärtes... «

»Hvem skall belöna er för allt, hvad ni lider?« frågade Vlasova och svarade själf med en suck:

»Ingen utom Gud! Men ni tror väl inte heller på Honom?«

»Nej!« svarade den unga flickan kort.

»Jag tror er inte!« utbrast modern med plötslig häftighet. Och i det hon bråskande torkade af de af kolen nedsmutsade händerna på förklädet, fortsatte hon med djup öfvertygelse:

»Ni förstår inte er egen tro! Hur är det möjligt att lefva ett sådant lif utan att tro på Gud?« s. 105

Ute i förstugan hördes någon högljudt stampa och brumma. Vlasova spratt till, den unga flickan rusade upp och hviskade ifrigt:

»Öppna inte! Om det är gendarmerna... så känner ni mig inge... jag gick galet... jag kom in hit af en slump och svimmade... ni klädde af mig och hittade böckerna... förstår ni?«

»Kära vän... hvarför det?« frågade modern rörd.

»Vänta!« sade Saschenka lyssnande. »Det är visst Jegor... «

Det var han, våt och flåsande af trötthet.

»Aha! Samovaren framme?« utropade han. »Det är det bästa på jorden, mutter lilla! Är ni redan här, Saschenka?«

Fyllande det lilla köket med de hessa ljuden af sin stämma, drog han långsamt af sig den tunga öfverrocken och fortsatte under tiden:

»Det där är en flicka, som är obehaglig för myndigheterna, mutter lilla. Då hon blef förolämpad af uppsyningsmannen i fängelset, förklarade hon, att hon skulle hungra ihjäl sig, om han icke bad henne om ursäkt, och under åtta dar åt hon icke en bit, så att hon höll på att stryka med på kuppen. Det är inte dåligt, hvad? Har jag inte fått en väldig mage?«

Han klappade sig på den vanskapligt hängande magen och höll upp den med händerna, under det han gick in i rummet och stängde dörren efter sig, men alltjämt fortsatte att prata.

»Åt ni verkligen inte på åtta dar?« frågade modern förvånad.

»Det var nödvändigt, att han bad mig om ursäkt!« svarade den unga flickan, i det hon kallt ryckte på axlarna. Hennes lugna, hårda envishet väckte i moderns sinne något liknande en förebräelse... s. 106

»Ser man på!...« tänkte hon och frågade på nytt:
 »Men om ni hade dött?«
 »Än sedan?« svarade flickan sakta. »Han bad i alla fall om ursäkt. Man skall inte förlåta en skymf...«
 »Ne-ej...« sade modern långsamt. »Men jag och mina likar, vi bli skymfade hela lifvet igenom...«
 »Nu har jag lassat af mig!« förklarade Jegor, det han öppnade dörren. »Är samovaren färdig? Om ni tillåter, skall jag bära in den...«
 Han lyfte upp samovaren och bar in den, sägande:
 »Min egenhändiga herr pappa drack dagligen icke mindre än tjugu glas te, hvarför han också lefde på denna jord frisk och kry i sjuttiotre år. Han vägde fjorton pund och var klockare i byn Voskresenskoje...«
 »Är ni fader Ivans son?« utbrast Vlasova.
 »Just precis! Men hur kan ni veta det?«
 »Jag är ju från Voskresenskoje!«
 »En landsmaninna! Af hvilken familj?«
 »Edra grannars! Jag är en Seregin.«
 »Halte Nils dotter? Jag tyckte väl, att ert ansikte var mig bekant...«
 De stodo midt emot hvarandra och öfveröste hvarandra skrattande med frågor. Saschenka såg småleende på dem och började koka af téet. Skramlet af kopparne återförde modern till verkligheten.
 »Å, förlåt, jag pratar, så jag glömmar allting annat! Det var så roligt att träffa någon hemifrån...«
 »Det är jag, som skall be om förlåtelse, för att jag styr och ställer med edra saker! Men klockan är redan elfva, och jag har långt att gå...«
 »Hvart skall ni gå? Till staden?« frågade modern förvånad.
 »Ja.«
 »Hvad tänker ni på? Det är mörkt och vått och ni är trött! Stanna här i natt... Jegor Ivanovitsch kan ligga i köket, och ni och jag där inne...«
 »Nej, jag måste gå!« förklarade den unga flickan enkelt.
 »Ja, landsmaninna, det är nödvändigt, att lilla fröken försvinner. Man känner henne här... Och om hon i morgon skulle visa sig på gatan, skulle det icke vara bra!« sade Jegor.
 »Men skall hon gå ensam?...«
 »Ja, — alldeles ensam!« svarade Jegor leende.
 Sascha slog i te åt sig, tog en bit rågröd, som hon strödde salt på, och började äta, under det hon tankfullt såg på modern.
 »Att ni törs gå? Både ni och Natascha... Jag skulle inte göra det... jag skulle vara frö rädd!« sade Vlasova.
 »Hon är rädd också«, anmärkte Jegor. »Är ni inte det, Sascha?«
 »Jo visst!« svarade den unga flickan.

Modern såg på henne, på Jegor och utbrast med låg röst:

»Hvad ni äro... stränga!«

Efter att ha druckit té, tryckte Saschenka tyst Jegors hand och gick ut i köket, dit modern följde henne. Ute i köket sade Saschenka:

»När ni träffar Pavel Michajlovitsch, så var snäll och hälsa honom ifrån mig.«

Hon tog i dörrvredet, men vände sig plötsligt om och frågade sakta:

»Får jag kyssa er?«

Modern omfamnade henne tigande och kysste henne varmt.

s. 108

»Tack!« hviskade den unga flickan och gick med en nick.

När modern kommit in i rummet igen, såg hon oroligt ut genom fönstret. I det tjocka, fuktiga mörkret föllo tungt våta snöflingor.

»Kommer ni ihåg Prosorofs? Handelsmannens?« frågade Jegor.

Han satt med vidt utspärrade ben och blåste bullersamt på sitt teglas. Hans ansikte var rödt, svettigt och belåtet.

»Jag, det gör jag...« sade Vlasova tankfullt, under det hon gick på sned fram till bordet. Där satte hon sig och såg på Jegor med sorgsna blickar, sägande:

»Ack, ack... stackars Saschenka... Hur skall hon orka fram?«

»Ja, hon blir nog trött!« medgaf Jegor. »Fängelset har knäckt henne, förut var hon starkar... Dessutom är hon klemigt uppfostrad... och tycks redan ha fördärfvat lungorna på sig...«

»Hvad är hon för slag?« sporde modern sakta.

»Dotter till en godsägare. Hennes far är en rik man och en stor bondeplågåre, efter hvad hon säger. Vet ni af, mutter, att de tänka gifta sig?«

»Hvilka?«

»Hon och Pavel... ja! Men det är alltid sådan otur med det, — när hon är fri, är han i fängelse och tvärtom!«

»Det visste jag inte!« sade modern efter ett ögonblicks tystnad. »Pascha talar aldrig om sig själv...«

Nu tyckte hon ändå mera synd om den unga flickan, och med en ofrivilligt fientlig blick på gästen sade hon:

»Ni skulle ha följt henne!«

»Det var omöjligt!« svarade Jegor lugnt. »Jag har en massa saker att uträtta här och måste bara gå och gå hela dagen ända från tidigt på morgonen. Det är inte så roligt med min andtäppa...«

s. 109

»Hon är en smäll flicka«, sade modern sväfvande, i det hon tänkte på, hvad Jegor meddelat henne. Det sårade henne att få höra detta, icke af sonen, utan af en främmande, och hon prässade hårdt ihop läpparne och drog ner ögonbrynen.

»Ja!« nickade Jegor. »En smula adelsfröken, men det minskas allt mer och mer! Jag ser, att det gör er ondt om henne... Det är onödigt! Ert hjärta skulle icke räcka till, kära mutter lilla, om ni skulle börja tycka synd om oss alla upproriska... För att säga sanningen, så ha vi det just inte så treffligt... Häromdagen kom

en kamrat till mig tillbaka från förvisningsorten. . . och när han for öfver Nischni, väntade hans hustru bara på honom i Smolensk, och när han om till Smolensk, voro de redan i fängelse i Moskva. Nu är det hustruns tur att bli skickad till Sibirien. Jag har också haft en hustru, en präktig varelse, men fem år af ett sådant lif bragte henne i grafven. . . «

Han tömde téglaset i ett drag och fortsatte att berätta. Han talade om, hur många år och månader de fingo sitta i fängelse, hur länge deras förvisning varade, hur de blefvo mördade i fängelserna och fingo svälta i Sibirien. . . Modern hörde på och förvånade sig öfver, att han kunde tala så enkelt och lugnt om en tillvaro, uppfylld af lidanden, förföljelser och förolämpningar. . .

»Men låt oss nu tala om själfva saken!«

Han bytte om ton, och hans ansikte blef allvarligare. Han började fråga ut henne om, hur hon tänkte föra in böckerna i fabriken, och hon häpnade öfver hans s. 110
noggranna kännedom om alla möjliga detaljer.

När det var slutbehandladt, började de åter tala om minnen från sin födelseby.

Han skämtade, men hon irrade tankfullt omkring i sitt förflutna lif, och det tycktes henne sällsamt likt ett kärr, fullt af små tufvor och bevuxet med smala aspar, som alltid skälfde i ängslan, låga albuskar och hvita björkar, som förirrat sig in bland tufvorna, och som efter att ha stått en fem år i den sumpiga marken, ruttnade och ramlade omkull. . . När hon såg denna tafla framför sig, gjorde det henne ousägligt ondt om något. Så skymtade fram för henne gestalten af den unga flickan med det stränga, envisa ansiktet. Hon vandrade nu framåt i mörkret bland de våta snöflingorna, trött och ensam. . . Och sonen satt i en liten kammare med järngaller frö fönstret. Kanske sof han icke ännu, utan satt och tänkte. . . Men han tänkte icke på sin mor, han hade en annan, som stod honom närmare. Som en brokig intrasslad härfva kröpo de tunga tankarne öfver henne och sammanprässade hennes hjärta. . .

»Ni är trött, mutter lilla! Kom, så gå vi och lägga oss!« sade Jegor leende.

Hon tog godnatt af honom och gled försiktigt på sned ut i köket, med en bitter frätande känsla i hjärtat.

På morgonen, när de druckit té, frågade Jegor henne:

»Men om de gripa er och fråga, hvarifrån ni fått alla de där kätterska skrifterna, hvad tänker ni säga?«

»Det rör er inte, säger jag!« svarade hon.

»Det går de inte på några villkor in på!« invände Jegor. »De äro tvärtom djupt öfvertygade, att det är just dem, det rör! Och de komma att fråga er enträget och s. 111
länge.«

»Jag säger det ändå inte!«

»Och om de sätta er i fängelse?«

»Nå, än sedan? Gud ske lof att jag åtminstone duger till det!« sade hon suckande. »Hvem behöfver mig? Ingen. . . Och tortyr begagna de ju inte, sägs det. . . «

»Hm!« sade Jegor och såg uppmärksamt på henne. »Nej, tortyr begagna de inte. . . Men en god människa måste tänka på att akta sig. . . «

»Det lär man sig då inte hos er«, svarade hon leende.

Jegor gick tyst ett slag öfver golfvet, sedan kom han fram till henne och sade:

»Det är svårt, landsmaninna! Jag känner, att det blir mycket svårt för er!«

»Det är svårt för alla!« svarade hon och slog med handen. »Kanske bara att det är en smula lättare för dem, som förstå. . . Men jag börjar också småningom förstå. . . hvad de goda vilja.«

»Men om ni förstår det, mutter lilla, så betyder det, att ni är nödvändig för dem allesammans!« sade Jegor allvarligt.

Hon såg på honom och log tyst.

Vid middagstiden stoppade hon upp bröstet på sig med småskrifterna och gjorde detta så skickligt och ändamålsenligt, att Jegor belåtet smackade med tungan, sägande:

»Sehr gut! som tysken säger, när han druckit en hel ankare med öl. Litteraturen har inte förändrat er, mutter lilla, — ni är alltjämt en ståtlig äldre kvinna, fyllig och högväxt. Må alla gudar välsigna ert företag! . . . «

En halftimme senare stod hon, höjd under tyngden af sina korgar, lugn och säker vid fabriksporten. Två skiltvakter, förbittrade öfver arbetarnes speglosor, kände brutalt på alla, som gingo in på gården, och grälade med dem. Bredvid stodo en poliskonstapel och en smalbent man med rött ansikte och ögon, som flögo omkring åt alla håll. Vlasova flyttade på sitt ok och sneglade under lugg på honom — hon anade, att det var en spion. s. 112

En lång, lockig yngling med mössan på nacken skrek åt vakterna, som visiterade honom:

»Sök i hufvudet, edra satar, och icke i fickan!«

Den ena skiltvakten svarade:

»Du har ingenting i hufvudet annat än löss. . . «

»Ja, ni får vara glada, om ni åtminstone få en lus på kroken!« genmälde arbetaren.

Spionen kastade en hastig blick på honom och spottade.

»Kan ni inte släppa in mig!« bad Vlasova. »Ni ser ju, så tungt jag har att knoga på. . . ryggen går af mig!«

»Gå, gå!« skrek skiltvakten argt. »Skall du resonnera också. . . «

Hon gick fram till sin plats, ställde korgarne på marken och såg sig omkring, torkande svetten ur pannan.

Två smeder, bröderna Gusef, kommo genast fram till henne, och den äldste, Vasili, frågade högt, med rynkade ögonbryn:

»Finns det några pastejer?«

»I morgon skall jag ha med mig!« svarade hon.

Det var den öfverenskomna lösen. Brödernas ansikten klarnade. Ivan kunde icke hålla sig, utan utbrast:

»Ack du, hedersgumma. . . «

Vasili satte sig på huk och tittade i korgen, och i detsamma föll en liten packe böcker ner i blusen på honom.

»Ivan«, sade han med hög röst, »vi gå inte hem, utan äta middag här hos s. 113 henne.« Och själf stoppade han hastigt ner böckerna i stöfvlskaften. »Man skall väl uppmuntra den nya månglerskan. . . «

»Ja visst!« samtyckte Ivan och skrattade.

Pavels mor såg sig försiktigt omkring och började ropa:

»Kålsoppa, varma nudlar, stekt kött. . . «

Och i det hon oförmärkt smusslade fram böckerna, packe efter packe, stack hon dem i händerna på bröderna. Och för hvar gång som en packe försvunnit ur hennes händer, såg hon framför sig som en lysande gul fläck, liknande skenet af en tändsticka i ett mörkt rum, gendarmofficerens sjukliga, spefulla ansikte, och med en känsla af skadeglädje sade hon i tankarna till honom:

»Där har du, far lille. . . «

Och när hon öfverlämnade nästa packe, tillade hon belåtet:

»Och där har du en till. . . «

Arbetare närmade sig med skålar i händerna, — då de voro framme vid korgarna, började Ivan Gusef gapskratta, och Vlasova upphörde helt lugnt med utlämnandet af skrifterna och hällde i kålsoppa och nudlar i stället, medan de båda bröderna skämtade öfver henne:

»Hon bär sig flinkt åt, Nilovna!«

»Nöden tvingar en att fånga råttor om inte annat!« anmärkte dystert en eldare. »De ha ju tagit ifrån henne sonen, som skall föda henne, de uslingarna! Ge mig för tre kopek nudlar. . . Tappa inte modet, mor! Du slår dig nog igenom.«

»Tack för det goda ordet!« sade hon småleende.

Han gick och brummade för sig själf:

»Ett godt ord kostar ingenting. . . «

»Men det fanns ingen att säga det åt!« anmärkte småskrattande en grofsmed och tillade med en axelryckning:

»Sådant är lifvet, mina barn, — det finns ingen att säga ett godt ord åt, — s. 114 ingen som är värd det. . . «

Vasili Gusef reste sig upp, knäppte omsorgsfullt igen rocken och utbrast:

»Fast jag ätit varm soppa, så fryser jag!«

Han gick, Ivan reste sig också upp och skyndade hvisslande sin väg.

Vänligt småleende, fortsatte Vlasova att ropa:

»Varm mat — kålsoppa, nudlar, buljong. . . «

Hon tänkte på, hur hon skulle berätta för sonen om sitt första försök, men framför henne stod alltjämt officersn gula ansikte oförstående och hätskt. De svar-

ta mustascherna rörde sig upp och ned, och under den vredgadt uppdragna öfverläppen blänkte de hvita, sammanbitna tänderna. I hennes bröst flaxade och sjöng triumfglädjen som en fågel, ögonbrynen ryckte listigt, och under det hon händigt skötte sitt göra, mumlade hon hela tiden för sig själf:

»Se där har du... där har du...«

Hela dagen gick hon med en ny känsla, som behagligt smekte hennes hjärta. Och på kvällen, när hon slutat arbetet hos Marja, och satt och drack té, hördes utanför plasket af hästhofvar i smutsen och ljudet af en välbekant stämma. Hon rusade upp och ut i köket och fram till dörren snabba steg hördes i förstugan, det blef mörkt för hennes ögon, hon lutade sig mot dörrposten och stötte upp dörren med foten.

»God afton, njanja!« sade en välbekant sjungande röst, och på hennes axlar lade sig ett par magra, långa händer.

I hennes hjärta kämpade missräkningens smärta med glädjen att återse Andrej. De smälte samman till en enda brännande känsla, som slog öfver henne och lyfte upp henne likt en glödhet våg, och hon tryckte ansiktet mot Andrejs bröst. Han omfamnade henne hårdt med darrande händer, hon grät sakta, han strök hennes hår och sade i sjungande ton: s. 115

»Gråt inte, njanja, plåga inte ert hjärta! Jag försäkrar er på mitt hedersord, att de snart skola släppa ut honom! De ha icke ett spår till bevis emot honom, alla gossarne ha tegat som kokat fiskar...«

Läggande sin långa arm kring hennes axel, förde han henne in i rummet, och tryckt intill honom, torkade hon med en snabb rörelse tårarne ur ansiktet och insög begärligt den sjungande rösten.

»Pavel hälsar er, han är så frisk och glad, man kan vara. Det är trångt där borta i fängelset! De ha huggit öfver hundra stycken, både härifrån och från staden, så det sitter tre och fyra i hvarje cell. Fängelsemyndigheterna äro hyggliga och trötta, — mycket arbete ha de där fördömda gendarmerna skaffat dem! Det gör, att de inte är vidare stränga af sig, myndigheterna, utan allt går gemytligt till... Vi prata med hvarandra och låna hvarandra böcker och dela maten sinsemellan. Det är ett präktigt fängelse, — gammalt och smutsigt, men beskedligt och lindrigt. Kriminalfångarna äro också hyggligt folk och ha hjälpt oss mycket. Nu släppte de ut mig, Rybin och fyra till, — det blef för trångt! Snart blir också Pavel utsläppt, det är alldeles säkert. Längst får nog Vjäsoschtschikof sitta inne, för de äro så förargade på honom. Han skäller jämt på dem, så många de äro. Gendarmerna kunna icke ens titta på honom. Han blir nog ställd inför rätta, eller också blir han genompryglad en vacker dag. Pavel försöker förmana honom: »Låt bli, Nikolaj! De bli ju inte bättre af, att du okvädar dem!« Men han skriker: „Jag skall rifva bort dem från jordens yta som sårskorpor!“ Pavel uppför sig präktigt, är jämn och bestämd mot alla. Han blir snart utsläppt, det försäkrar jag er...« s. 116

»Ja snart, det vet jag!« sade hon lugnt och log vänligt.

»Det var skönt, att ni vet det! Seså, ge mig nu litet té, så skall jag tala om för er, hur vi haft det.«

Han såg på henne, leende öfver hela ansiktet, och i de runda ögonen lyste en kärleksfull, en smula vemodig glimt.

»Jag håller så mycket af er, Andrijuscha!« sade modern suckande och betraktade hans magra ansikte, bevuxet med små lustiga tofvor af mörkt skägg.

»Jag är nöjd med litet. . . Jag vet, att ni också håller af mig, ni kan älska alla, så stort hjärta som ni har!« sade lillryssen, vaggande på stolen.

»Nej, jag håller särskildt af er!« envisades hon. »Om ni hade en mor, skulle folk afundas henne att ha en sådan son. . . «

Lillryssen skakade på hufvudet och gned det med båda händerna.

»Någonstädes har också jag en mor. . . « sade han sakta.

»Men vet ni, hvad jag har gjort i dag?« utropade hon och berättade ifrigt och en smula förskönande, hur hon fört in förbjuden litteratur i fabriken.

Först spärrade han förvånade upp ögonen, sedan började han skratta, slängde med enen, knackade sig med fingrarna i hufvudet och ropade förtjust:

»Åhå! Det här är inte skämt, det! Det är rama allvaret! Tänk, hvad Pavel skall bli glad! Det var präktigt, njanja! Både för Pavels skull och för alla, som blefvo tagna på samma gång som han.«

Han knäppte med fingrarna och hvisslade glädjestrålade, och hans förtjusning s. 117 fann fullt och starkt gensvar hos henne.

»Kära min gosse, Andrijuscha!« sade hon, som om hennes hjärta öppnats, och orden strömmade därur likt en klar, porlande bäck, full af stilla glädje. »Jag har tänkt på mitt lif — herre Jesus Kristus! Hvad har jag lefvat för? Hugg och slag. . . arbete. . . ingenting såg jag utom mannen min, ingenting kände jag utom rädsla. . . Och då Pascha växte upp, såg jag inte honom heller. . . och vet inte, om jag ens älska honom så länge gubben lefde! Alla mina omsorger, alla mina tankar vände sig om ett enda, — att mätta mitt vilddjur — mitt lifs herre — med mat, som han tyckte om och passa upp honom, så att han icke blef ond, icke skrämde mig med sina slag, tyckte synd om mig för en enda gång. . . Men jag kan inte minnas, att han någonsin hade ömkan med mig. . . Han slog mig så. . . som om det inte var sin hustru, han slog, utan alla, som han var uppbragt på. . . Så lefde jag i tjugo år. . . och hur det var, innan jag gifte mig, det minns jag inte. Jag kommer nog ihåg det, — men jag är som blind och kan inte se det för mig. Här var Jegor Ivanovitsch. . . vi äro från samma by. . . han talade om det och om det, och jag kommer ihåg stugorna och människorna, men hur de lefde, hvad de sade, hvad som hände dem, — det har jag glömt, kan inte se det för mig. Eldsvådor minns jag. . . två eldsvådor. . . Allt tycks ha blifvit piskadt ur mig, så att jag blifvit som blind och döf. . . «

Hon drog andan, och efter att begärligt ha insupit luften, likt en ur vattnet uppdragen fisk, lutade hon sig framåt och fortsatte med sänkt röst:

»Så dog mannen min, och jag grep efter min son... men han gaf sig in på de här sakerna. Då blef jag så ängslig för honom... en så själfvisk ängslan... Han skulle gå under, och hur skulle jag då kunna lefva ensam? Jag kände en sådan fruktan och oro, hjärtat ville sprängas på mig, när jag tänkte på hans lott... « Hon tystnade, skakade sakta på hufvudet och tillade i betydelsefull ton: s. 118

»Den är icke ren, kärleken hos oss kvinnor!... Vi älska det, som vi ha behof af... Men då jag ser på er... ni längtar efter er mor... hvad har hon gjort för er? Och alla de andra, de lida för folket, de gå till fängelset, till Sibirien, till döden... många af dem bli hängda... Unga flickor gå ensamma midt i natten i snö och regn och smuts... gå sju verst från staden och hit till oss... hvem drifver på dem? De älska! Se, den kärleken, den är ren! Och de tro!... de tro, Andrjuscha! Men jag — jag kan icke på det viset! Jag älskar mitt, det som står mig nära!«

»Jo, det kan ni!« sade lillryssen, i det han vände ansiktet ifrån henne och som alltid hårdt gnuggade sig på kinderna, i ögonen och håret. »Alla älska det, som står dem nära, men för ett stort hjärta är också det aflägsna nära! Ni kan mycket. Moderskärleken är stor hos er... «

»Gud gifve det!« sade hon sakta. »Jag känner ju, att det är godt att lefva så. Jag älskar ju er... kanske älskar jag er bättre än Pascha. Han är alltid så förbehållsam... Nu tänker han ju gifta sig med Saschenka... och åt mig, sin mor, har han inte sagt ett ord därom... «

»Det är inte sant!« sade lillryssen mörkt. »Jag vet, att det inte är sant. Han älskar henne och hon honom, — det är sant. Men något giftermål blir inte af, — nej. Hon skulle nog vilja, men Pavel hvarken kan eller vill... «

»På det viset!« sade modern tankfullt och sakta, och hennes ögon fäste sig sorgset på lillryssens ansikte. »Ja, så är det. De förneka sig själfva... « s. 119

»Pavel är en sällsynt människa!« sade lillryssen knappt hörbart. »En järnmänniska... «

»Och nu sitter han i fängelse!« fortsatte hon tankfullt. »Det är ängsligt och skrämmande... men inte längre så som förut. Hela lifvet är annorlunda, och rädslan är en annan... jag tycker synd om alla, är orolig för alla. Och hjärtat är annorlunda, själen har öppnat sina ögon och ser... och är på en gång sorgsen och glad. Det är mycket jag inte förstår, och det är så sårande och bittert för mig, att ni inte tro på Gud! Nå, det kan jag ju inte göra något åt! Men jag ser och vet, att ni äro goda människor. Och ni ha vigt er åt ett mödosamt lif för folkets skull, åt ett tungt lif för sanningens skull... Er sanning har jag också förstått, — så länge det finns rika, skall folket aldrig erhålla något, hvarken sanning eller glädje, ingenting! Så är det Andrjuscha!... Nu lefver jag i detta midt ibland er... ibland om nätterna kommer jag ihåg det förflutna, min kraft, som trampats under fötterna, mitt unga misshandlade hjärta — och då tycker jag så bittert synd om mig själf! Men i alla fall har lifvet blifvit bättre för mig... och allt mera ser jag mig själf... «

Lillryssen steg upp och började, försiktigt bemödande sig att icke skrapa med fötterna, gå af och an i rummet, lång, mager och tankfull.

»Det var bra sagdt, allt det där!« utbrast han. »Mycket bra. Det fanns i Kertsch en ung jude, som skref vers, och en gång skref han så här:

„De som oskyldigt mördats, de skola
af sanningens makt återuppväckas...“

Själf blef han mördad af polisen där borta i Kertsch, men det är ju af ingen vikt. Han kände sanningen och sådde dess frö hos många... Ni är just en sådan där oskyldigt mördad... Han hade rätt...« s. 120

»När jag nu talar«, fortsatte modern, »och hör på det själf, kan jag icke tro mina öron. Hela lifvet har jag tegat, och alltid tänkt på ett och detsamma, — hur jag skulle komma obemärkt igenom dagen, så att ingen rörde mig ens. Men nu tänker jag på alla... kanske begriper jag icke, hvad ni ha för er... men alla stå ni mig nära, alla tycker jag synd om, alla önskar jag godt. Och isynnerhet er, Andrjuscha.«

Han gick fram till henne och sade:

»Tack! Om mig skola vi inte tala...«

Han tog hennes hand i sina, tryckte den hårdt, skakade den och vände sig hastigt bort. Utmattad af sin sinnesrörelse, diskade modern långsamt af kopparne och teg, med hjärtat varmt af en modig och hoppfull känsla.

Under det lillryssen gick af och an, sade han:

»Ni skulle en gång vara litet vänlig mot Vjäsoschtschikof, njanja!« Farsgubben hans sitter i fängelset — en liten otäck gubbe. Nikolaj ser honom genom fönstret och skäller på honom. Det är illa! Han är snäll, Nikolaj... han tycker om hundar och råttor och alla möjliga kräk, men icke om människor! Där ser man, hur de kunna fördärfva en människa!«

»Hans mor försvann spårlöst, fadern är en tjuf och fyllbult...« sade hon tankfullt.

Då Andrej gick till sängs, gjorde hon omärkligt korstecknet öfver honom, och när han legat en halftimme, frågade hon sakta:

»Sofver ni, Andrsjuscha?«

s. 121

»Nej... hvad vill ni?«

»Ingenting. God natt.«

»Tack, njanja, tack!« svarade han tacksamt med dämpad röst.

V

(s. 121)

Dagen därpå då hon kom med sina korgar till fabriksporten, hejdades hon rått af skiltvakten, som befälde henne ställa korgarne på marken och omsorgsfullt visiterade allt.

»Maten blir ju alldeles kall för mig!« anmärkte hon lugnt, under det de brutalt kände på hennes kläder.

»Tig!« sade skiltvakten mörkt.

Den andre vidrörde lätt hennes axel och sade med öfvertygelse: »Jag säger ju, att de kasta in dem öfver planket!«

Den förste, som kom till henne var gamle Sisof, — han såg sig omkring och frågade halfhögt:

»Har du hört, mor?«

»Hvad då?«

»Att de där pappersbladen kommit igen. . . De äro kringströdda öfverallt som salt på bröd. Där ser man, hvad arresteringar och visitationer hjälper! Masin, systerson min, satte de i fängelse och din son också. . . men nu syns det ju, att det inte var de!«

Och han slöt, strykande sitt skägg:

»Det är inte i människorna det ligger, utan i tankarna, och tankarna äro inte loppor, som man kan fånga och knäppa ihjäl.«

Han samlade ihop skägget i handen, tittade på det och gick, sägande:

s. 122

»Hvarför kommer du inte och hälsar på mig? Det är väl tråkigt att sitta där ensam. . . «

Hon tackade, och under det hon ropade ut sina matvaror, iakttog hon i smyg den ovanliga lifligheten i fabriken. Alla voro liksom glada öfver något, samlades i klungor, skingrades, sprungo från den ena verkstaden till den andra. Upprörda röster, glada belåtna ansikten, i den af sot uppfyllda luften en fläkt af något friskt och käckt. Än här, än där ljödo gillande utrop, spefulla anmärkningar, ibland hotelser. De unga voro särskilt lifliga, de äldre nöjde sig med att försiktigt småle. Förmännen gingo bekymrade omkring, poliskonstaplar sprungo hit och dit, och vid åsynen af dem skingrade arbetarne sig långsamt eller också stodo de kvar

och bytte om samtalsämne, under det de tysta blängde på konstaplarnes förargade ansikten.

Arbetarne sågo alla så rentvättade ut, hur det nu kom sig. Den äldre Gusefs långa gestalt skymtade förbi, hans bror gick med hoppande steg och skrattade.

Förbi Vlasova gingo långsamt verkmästaren för snickarverkstaden Vavilof och tidskrifvaren Isaj. Den lille spinkige tidskrifvaren vred halsen åt vänster och tittade med bakåtlutadt hufvud upp i verkmästarens orörliga, pussiga anlete, under det han ifrigt sade:

»De skratta, Ivan Ivanovitsch. . . det roar dem, fastän saken gäller statens undergång, som herr direktören sade. Här hjälper inte längre att rensa bort ogräset, Ivan Ivanovitsch, det måste plöjas upp. . . »

Vavilof gick med händerna på ryggen och fingrarna hårdt knutna. . .

»Smid ihop vilka lögner du vill, son af en hynda«, sade han högt, »men våga s. 123 dig inte säga ett ord om mig!«

Vasili Gusef kom fram och förklarade:

»Jag skall äta middag hos dig i dag med, det var så godt!«

Och i det han sänkte rösten och blinkade åt henne, tillade han hviskande:

»Ser ni? Det har träffat pricken. . . utmärkt, mor lilla!«

Hon nickade vänligt åt honom. Det gladde henne, att Gusef, som var den främste slagskämpen i byn, talade så förtroligt och akttningsfullt med henne, det gladde henne att se den allmänna upphetsningen i fabriken, och hon tänkte för sig själf:

»Ja, om inte jag hade varit. . . «

Icke långt ifrån henne stodo tre grofarbetare, och en af dem sade i beklagande ton:

»Jag har ingenstans kunnat få tag i något. . . «

»Vi få lof att höra det. . . Jag kan inte läsa själf, men jag ser, att det träffat dem under refbenen! . . . « anmärkte den andre.

Den tredje såg sig omkring och föreslog:

»Låt oss gå in i kopparslagareverkstaden, så skall jag läsa upp det för er!«

»Det gör verkan!« hviskade Gusef med en blinkning.

Vlasova gick hem förtjust, — nu hade hon själf sett, hur de där småskrifterna upprörde människorna.

»Arbetarna klaga öfver, att de icke kunna läsa«, sade hon till Andrej. »Jag kunde läsa, när jag var ung, men nu har jag glömt det. . . «

»Lär er det på nytt!« föreslog lillryssen.

»Vid mina år? Hvarföre skall ni göra narr af mig. . . «

Men Andrej tog ner en bok från hyllan och frågade, i det han med knifsudden s. 124 pekade på en bokstaf på omslaget:

»Hvad är det där?«

»R!« svarade hon skrattande.

»Och det där?»

»A...«

Hon kände sig förlägen, sårad och ledsen. Hon tyckte, att Andrejs ögon förstulet skrattade åt henne, och undvek deras blick. Men hans stämma lät mild och lugn, hon sneglade på hans ansikte, — det var fullkomligt allvarsamt.

»Tänker ni verkligen lära mig, Andrijuscha?» frågade hon, ofrivilligt småleende.

»Hvarför inte?» svarade han. »Försök! Går det inte, så är det ju ingen olycka, men går det, så är det ju bra!»

»Men ordspråket säger, att man blir inte helgon, för det man tittar på helgonbilden«, invände modern.

»Ah!« sade lillryssen och ruskade på hufvudet. »Det finns så många ordspråk. Ju mindre du vet, desto bättre sover du, heter det också. Ordspråken är det magen, som hittar på, af dem flätar den ledband för själen, för att lättare kunna hålla henne i styr... Buken vill ha lugn och ro, men själen behöfver fritt spelrum... Och hvad är det här för en bokstaf?»

»L!« svarade modern.

»Jaha? Se nu så de speta ifrån hvarandra... Nå, och den här?»

I det hon ansträngde sin synförmåga och rynkade ögonbrynen, påminde hon sig med ansträngning de förgätna bokstäfverna och glömde oförmärkt bort sig själf i ifvern. Men snart blef hon trött i ögonen. Först fylldes de af trötthetens tårar, men sedan blef det tårar af sorg, som droppade ner på sidan.

s. 125

»Jag sitter här och lär mig läsa!« utbrast hon häftigt. »Jag skall snart dö, och så börjar jag på att lära mig läsa...«

»Gråt icke!« sade lillryssen vänligt. »Ni har inte kunnat lefva annorlunda... men ni förstår i alla fall, att ni lefvat illa! Tusentals människor kunna lefva bättre än ni... men de lefva som kreatur och skryta till på köpet öfver, att de lefva så bra! Men hvad är det för bra i det, att man arbetar och äter sig mätt i dag och arbetar och äter sig mätt i morgon och på samma sätt i hela sitt lif, — bara arbetar och äter sig mätt? Dessemellan föder man barn och har först roligt åt dem, men när de också börja äta mycket, blir man arg och skäller på dem, — skynda er och väx, edra storätare, så att ni kan arbeta! Och man vill göra sina barn till husdjur... men de börja arbeta för sin egen buk... och släpa också på lifvet, som tjufven på sina bojar! Aldrig en sprittning af glädje i sinnet, aldrig en lefvande tanke, som kommer hjärtat att svälla. De ena lefva som tiggare och tigga om allt, de andra som tjufvar och stjäla allt. Man har stiftat missdådarlagar, ställt poliskonstaplar med påkar öfver folket, — ja, skydda våra lagar, de äro bekväma, de tillåta oss att suga blodet ur en människa! Trots förtrycket utifrån underkastar sig inte människan, då spika de in förhållningsregler inuti henne, för att också klämma sönder förnuftet...«

Med armbågarna stödda mot bordet, såg han tankfullt på henne och tillade:

»Endast de äro människor, som skudda af bojorna från människans kropp och själ. . . Nu har också ni ägnat er häråt i mån af edra krafter. . . «

»Ack, jag!« utbrast hon. »Hvad kan jag göra?«

s. 126

»Säg inte det! Det är som en liten regnskur, — hvarje droppe vattnar fröet. Och när ni väl börjat läsa. . . «

Han skrattade, steg upp och började gå af och an i rummet.

»Ja, ni måste lära er! . . . Ni skall öfverraska Pavel, när han kommer. . . «

»Ack, Andrjuscha!« sade modern. »Ni är ännu så ung. Men när man får lefva länge, så bli bekymren allt flere, och krafterna allt svagare och hufvudet klent och dumt. . . «

På kvällen gick lillryssen ut, hon tände lampan och satte sig vid bordet för att sticka på en strumpa. Men hon steg snart upp igen, vandrade obeslutsam omkring i rummet, gick ut i köket, stängde dörren med rigel och gick tillbaka in i rummet. Där fällde hon ner gardinerna för fönstren, tog en bok från hyllan, satte sig åter vid bordet, såg sig omkring, lutade sig ner öfver boken och började röra på läpparna. . . När det hördes ett buller från gatan, spratt hon till, lade handen öfver boken och lyssnade spändt. Och så hviskade hon åter, i det hon ömsom spärrade upp och slöt ögonen:

»Lefva. . . jorden. . . vår. . . «

Taktmässigt och med obarmhärtig regelbundenhet räknade urvisaren de flyende sekunderna. . .

Det knackade på dörren, hon rusade upp, stack in boken på hyllan och gick fram till dörren, i det hon ängsligt frågade:

»Hvem är det?«

»Jag. . . «

Rybin trädde in, hälsade, strök långsamt skägget och anmärkte, i det han såg sig omkring i rummet med sina mörka ögon:

»Förut släppte du in folk utan att fråga. . . Är du ensam?«

s. 127

»Ja.«

»Jaså. Jag trodde, att lillryssen var hemma. . . Jag såg honom i dag. . . Fängelset fördärfvar inte en människa. . . Det är dumheten, som fördärfvar oss värst. . . jaha.«

Han gick in i rummet, satte sig och sade:

»Kom, låt oss språka litet. . . Ser du, det är något, som jag gissat ut. . . «

Han såg viktig och hemlighetsfull ut och ingaf henne en dunkel oro. Hon satte sig midt emot honom och väntade, tyst och bekymrad.

»Allt kostar pengar!« började han med sin tungrodda stämma. »Man hvarken föds eller dör gratis. . . Och böcker och tidningar, de kosta också pengar. Säg, vet du, hvarifrån pengarna till böckerna komma?«

»Nej, det vet jag inte!« svarade hon sakta, anande någon fara.

»Jaså. Ja, jag vet det inte heller. För det andra, — hvem är det, som skrifver böckerna?»

»De lärde. . . «

»Herremännen, ja!» sade Rybin kort. Hans röst blef allt tungroddare, och det skäggiga ansiktet färgades af en rodnad. »Det vill säga, att det är herremännen, som skrifva böckerna och ge ut dem. Men i de här böckerna skrifs det — emot herremännen. Kan du nu säga mig, hvad de ha för nytta af att ödsla arbete och pengar på att uppreta folket emot sig. . . hvad?»

Vlasova blinkade hastigt, spärrade sedan upp ögonen och ropade ängsligt:

»Hvad tror du då?»

»Aha, ser du det!» sade Rybin och flyttade sig tungt på stolen. »Jag blef också kall om ryggen, när jag kom på den tanken.»

»Hvad menar du? Har du fått veta något?»

s. 128

»Det är ett bedrägeri!» svarade Rybin. »Det känner jag på mig. Jag vet ingenting, men ett bedrägeri är det. Herremännen vilja lura oss. Men det vill inte jag. . . Det är sanningen jag vill ha. . . Och sanningen, den förstår jag. . . Men tillsammans i ledet med herremännen går jag inte. När det gagnar dem, så knuffa de mig förut. . . och så klifva de vidare på mina benpipor som på en bro. . . «

Han liksom fjättrade moderns hjärta med sina dystra ord, i hvilka en envis kraft rörde sig.

»Herre Gud!» utbrast hon bedröfvad. »Skulle då Pavel inte begripa. . . Och alla de här som komma från staden, skulle de. . . «

För henne skymtade de allvarliga, ärliga ansiktena på Jegor, Nikolaj Ivanovitsch, Saschenka, och hennes hjärta genomfors af en dallring.

»Nej, nej!» utbrast hon, skakande på hufvudet. »Det kan jag inte tro. . . De handla efter sitt samvete. . . de äro ärliga. De ha ingenting ondt i sinnet, nej då!»

»Hvilka talar du om?» frågade Rybin tankfullt.

»Om alla — om hvarenda en som jag sett.» Svetten trängde fram i hennes panna, och fingrarna skälfde.

»Du skall inte se dit, mor, du skall se längre bort», sade Rybin och lät hufvudet sjunka ned mot bröstet. »De som komma oss nära, de veta kanske inte själfva någonting. . . De tro. . . de bära sanningen i hjärtat. . . Men kanske att bakom dem finnas andra, som endast tänka på sin fördel? En människa arbetar aldrig emot sig själf. . . «

Och med den tunga öfvertygelsen hos bonden, som i sekler närt sig af misstro, tillade han:

»Aldrig kommer det något godt från herremännen, — det är säkert!»

»Hvad tänker du då?» frågade modern, åter gripen af ett dunkelt tvifvel.

s. 129

»Jag?» Rybin såg på henne, teg ett ögonblick och fortsatte därpå: »Man skall hålla sig så lång som möjligt ifrån herremännen, — haha!»

Därpå tystnade han igen och försjönk i dystert grubbel.

»Jag går härifrån, mor. Jag ville slå mig tillsammans med ungdomen, för att de och jag skulle. . . Jag passar för det görat. Jag kan läsa, är envis och inte dum af mig. Och först och främst så vet jag, hvad man skall säga till människorna. Men nu går jag. Jag kan inte tro, därför måste jag gå. Jag vet, mor, att människornas själar äro besmutsade. De äro fulla af afund, och hvar och en fikar endast efter att äta upp den andre.«

Han sänkte hufvudet och funderade.

»Jag skall vandra ensam omkring till byarne och vigla upp folket. De måste själfva taga saken om hand. Gripa de sig an, så skola de nog öppna väg för sig. Jag skall försöka lära dem förstå, att de inte ha något att hoppas annat än af sig själfva, att det enda förnuft, de ska lyssna till, är deras eget. Just så, ja!«

Hon tyckte synd om honom och kände sig orolig för honom. Först hade han alltid varit henne obehaglig, men nu hade han med ens kommit henne närmare, hon kände sig besläktad med honom.

»Pascha går åt ett håll, han åt ett annat. . . Det blir lättare för Pascha!« tänkte hon ofrivilligt, men högt sade hon sakta:

»De ska' gripa dig. . . «

Rybin såg på henne och svarade lugnt:

»Gripa de mig, så släppa de väl ut mig igen. Och så börjar jag på nytt. . . «

»Bönderna själfva komma att binda dig. . . Och du får sitta i fängelse. . . « s. 130

»Har jag setat där en tid, så kommer jag ut. Och så börjar jag på igen. . . Och hvad bönderna beträffar, så binda de mig en gång, två gånger, och sedan begripa de, att de inte skola fängsla mig, utan höra på mig. Jag skall säga åt dem: ni behöfva inte tro mig, bara höra på mig. . . Och höra de på, så tro de också.«

De talade båda två långsamt, som om de kände på hvarje ord, innan de uttalade det.

»Jag gör detta just inte med någon glädje, mor«, sade Rybin. »På sista tiden som jag lefvat här, har jag slukat i mig mycket och lärt mig begripa åtskilligt. Men nu, — det är, som om jag lade ett barn i grafven. . . «

»Du går under, Michajlo Ivanovitsch!« sade hon, sorgset skakande på hufvudet.

Med sina djupa, mörka ögon såg han på henne, frågande och väntande. Hans kraftiga gestalt böjde sig framåt med händerna stödda mot stolsitsen, och det mörkhyllta ansiktet såg blekt ut i skäggets svarta ram.

»Har du icke hört, hvad Kristus sade om sädeskornet? Om du inte dör, skall du icke uppstå i ett nytt ax. . . Människan är sanningens sädeskorn, ser du. . . Jag har ännu långt kvar, innan jag dör. . . Jag kan vara slug, jag också!«

Han vred sig på sotlen och steg dröjande upp.

»Jag går till krogen och sitter en stund, så har jag sällskap. . . Lillryssen kommer vist inte. . . Har han börjat med bestyren igen?«

»Ja!« sade modern leende. »De äro alla på det viset — så fort de bli utsläppta ur fängelset, börja de genast på igen. . . «

»Det är rätt. Du kan ju tala om för honom om mig. . . «

De gingo långsamt sida vid sida ut i köket och utbytte några korta fraser, utan att se på hvarandra. s. 131

»Det skall jag!« lofvade hon.

»Nå, adjö då!«

»Adjö. . . När skall du göra upp?«

»Det har jag redan gjort.«

»Och när ger du dig af?«

»I morgon bittida, adjö!«

Han hukade sig ner och klef tafatt och liksom motvilligt ut i förstugan. Hon stod ett ögonblick kvar vid dörren, lyssnande till de tunga stegen, som aflägsnade sig, och till de tvifvel, som vaknat i hennes sinne. Sedan vände hon sig sakta om, gick in i rummet och drog upp gardinen för att se ut genom fönstret. Utanför stod orörligt det svarta mörkret och väntade, uppspärrande sitt platta, bottenlösa gap.

»Jag lefver i natten!« tänkte hon. »Alltid i natten! . . . «

Det gjorde henne ondt om den svartskäggige, allvarlige bonden, — han var så bredaxlad och stark. . . och på samma gång fanns det något hjälplöst hos honom som hos alla. . .

Snart efter kom Andrej, glad och upplifvad.

Då hon berättade för honom om Rybin, utbrast han:

»Går han sin väg? Nå ja, må han vandra genom byarne, utsprida sanningen och väcka folket. . . Tillsammans med oss var det för svårt för honom. Hans egna tankar hade vuxit så stora i hufvudet på honom, att det blef för trångt där för våra. . . «

»Han talade om herremännen. . . var det någon sanning i det?« frågade modern försiktigt. »Vilja de verkligen bedraga oss?«

»Söker han sak med oss?« ropade lillryssen skrattande. »Ack, njanja lilla, pengarne! Om vi bara hade några! Vi lefva alltjämt på andras bekostnad. . . Niko- s. 132
laj Ivanovitsch får till exempel sjuttifem rubel i månaden, däraf ger han oss femti. På samma sätt de andra. Fattiga studenter skicka också ibland litet, som de samlat ihop kopek för kopek. . . Herremän finns det förstås af olika slag. Somliga äro bedragare, andra äro reaktionärer, men med oss gå endast de bäste, ända tills vår stora dag är inne. . . «

Han slog ihop händerna och fortsatte:

»Men det är ännu långt hädan och dit, och därför skola vi ställa till en mindre festdag på första maj. . . Det skall bli roligt!«

Med sina ord och sin liflighet förjagade han den oro, Rybin väckt. Han gick af och an i rummet, gnidande sig med ena handen i hufvudet, med den andra på bröstet, stirrade ner i golfvet och sade:

»Ni vet, att man ibland känner sig så förunderlig till mods! Öfverallt, hvart man kommer, finner man endast kamerater, alla brinna af samma eld, alla äro glada, goda och präktiga. . . Man förstår hvarandra utan ord, och ingen har längre lust eller behof af att förolämpa en annan. . . Hvarje hjärta sjunger sin sång. . . och liksom bäckar ila alla sångerna att utgjuta sig i en stor flod, och bred och fri flyter floden ut i det nya lifvets ljusa fröjdehaf. . . Tänk att så skall det bli en gång! Det måste bli, om vi riktigt vilja det. . . Då är det häpna hjärtat färdigt att brista af glädje, det vill gråta. . . så härligt känns det! . . .«

Modern bemödade sig att icke röra på sig för att icke störa eller afbryta honom. Hon lyssnade alltid till honom med större uppmärksamhet än till andra, därför att han talade enklare, och därför att hans ord starkare rörde hjärtat. Pavel blickade naturligtvis också framåt, — hur skulle man kunna låta bli det, när man vandrar den vägen? Men han såg endast för sig själf och talade aldrig om, hvad han såg. Men denne tycktes henne alltid vara där med en del af sitt hjärta, i hans ord klingade alltid fram sagan om den tillkommande festdagen för alla på jorden. Och denna saga upplyste henne om lifvets mening och om sonens och alla hennes kamraters arbete. s. 133

»Men så slår man ett tu tre upp ögonen«, sade lillryssen, »och ser sig omkring. . . och det är kallt och smutsigt! Alla äro trötta och uppretade, och den mänskliga tillvaron är söndertrasad och förstörd. . .«

Han stannade framför henne med djup sorg i sin blick, skakade på hufvudet och fortsatte sakta och bedröfvadt:

»Det är sorgligt, men man bör icke tro på människorna, man bör frukta dem och till och med hata dem. Man är tudelad, lifvet sliter en midt itu. Man skulle endast vilja älska, men hur vore detta möjligt? Hur skall du kunna förlåta en människa, om han rusar på dig som ett vilddjur, om han inte erkänner en lefvande själ hos dig och sparkar dig i ditt mänskliga ansikte? Det är omöjligt att förlåta! Icke för ens egen skull. . . för egen del kan jag bära alla oförrätter, men jag vill inte ha öfverseende med förtryckarne, jag vill inte, att de på min rygg lära sig att slå andra.«

Nu flammade hans ögon af en kall eld, han höll hufvudet envist nedlutadt och talade i en fastare ton.

»Jag bör inte förlåta något skadligt, om det också icke har skadat mig. Jag är icke ensam i världen! I dag tillåter jag någon att förolämpa mig och kanske endast skrattar åt skymfen, som icke stungit mig. . . men i morgon går samme man, som pröfvat sin styrka på mig, och flår skinnet af en annan. . . Och man måste se olika på människorna, göra en sträng skillnad mellan dem, — detta är kamrater, detta främlingar. . . Det är rättvist, — men det tröstar en icke!« s. 134

Af någon anledning kom modern att tänka på officern och på Saschenka, och suckande sade hon:

»Det blir dåligt bröd af osiktadt mjöl!«

»Ja, det är just det sorgliga!« utbrast lillryssen. »Man måste se med olika ögon. . . det klappar två hjärtan i ens bröst, — det ena älskar alla, men det andra säger, — vänta, låt bli! Människan bröstar sig. . . «

»Ja-a!« sade modern. För hennes minne uppdök nu mannens vresiga, tunga gestalt, likt en stor mossbelupen sten. Hon föreställde sig lillryssen gift med Natascha och sonen med Saschenka. . .

»Och hvarför?« frågade lillryssen, eldande upp sig. »Det är så uppenbart, att det är rent af löjligt. Bara därför att icke människorna stå i jämnhöjd. Låt oss då ställa alla i jämnhöjd i en rad och jämnt fördela allt, som förnuftet åstadkommit, och allt som arbetats af händer! Låt oss inte hålla hvarandra i fruktans och afundsjukans trälldom, i girighetens och dumhetens fångenskap!«

På det viset talade han ofta.

Han hade åter fått plats i fabriken, han gaf henne hela sin aflöning, och hon tog emot dessa pengar lika lugnt, som hon tagit emot dem, hon fick af Pavel.

Ibland föreslog Andrej henne med ett leende i ögonen:

»Skola vi inte läsa litet, njanja lilla?«

Hon vägrade skämtande, men envist, hans leende gjorde henne förlägen, och en smula stödt tänkte hon:

»Om du skrattar, hvad tjänar det då till?«

s. 135

Men han lade märke till, att hon allt oftare frågade honom, hvad det eller det ovanliga ordet betydde. Hon tittade då alltid åt sidan och antog en likgiltig ton. Han gissade, att hon så småningom lärde sig själf, förstod hennes blyghet och upphörde att föreslå henne, att hon skulle läsa för honom. Snart förklarade hon:

»Mina ögon börja bli klena, Andrijuscha. . . Jag skulle behöfva ett par glasögon. . . «

»Godt!« svarade han. »Om söndag skall jag följa med er till staden och visa er till en doktor, jag känner, så får ni glasögon. . . «

Hon hade redan tre gånger varit och begärt att få träffa Pavel, och för hvar gång hade gendarmgeneralen, en liten gråhårig gubbe med purpurroda kinder och stor näsa, gett henne ett vänligt afslag.

»Om en vecka, mor lilla, inte förr! Om en vecka skola vi försöka. . . men nu är det omöjligt. . . «

Han var rund och välfödd och påminde henne om ett moget plommon, som blifvit en smula skämdt och möjligt af att ligga för länge. Han petade alltid de små hvita tänderna med en hvass gul sticka, och hans små grönaktiga ögon logo runda och vänliga, medan rösten ljöd vänskapligt älskvärd.

»Han är så artig!« sade hon tankfullt till lillryssen. »Han bara småler. . . Det tycker jag inte om. När man har ett sådant där kommando, skall man inte grina och visa tänderna. . . «

»Ja, de äro alltid vänliga och småleende«, sade lillryssen. »De säga åt dem: ser ni, den här kloka och hederliga människan är farlig för oss, var så snäll och häng honom! De småle och hänga honom, och sedan småle de på nytt.«

»Den som gjorde husundersökningen hos oss, han var bättre och mera oförställd!« jämförde modern. »Det syntes genast, att han var en rackare. . . « s. 136

»De äro allesammans icke människor, utan hammare, med hvilka vi skola bearbetas för att bli mera lätthandterliga för staten. . . Själfva ha de redan gjorts lämpliga för de händer, som regera oss. . . de kunna bearbeta allt, som lägges för dem, utan att tänka eller fråga, hvad det skall tjäna till.«

»Stor mage har han också. . . «

»Ja visst! Ju bättre mage, desto sämre hjärta. . . «

Slutligen fick hon den begärda tillåtelsen, och en söndag satt hon blygsamt i en vrå på fängelsekansliet. Utom henne väntade ännu några andra besökare i det kvafva, låga och smutsiga rummet. De voro tydligen icke där för första gången, utan kände hvarandra, — mellan dem fördes ett trögt, dämpadt samtal, långdraget och klubbigt som spindelväf.

»Har ni hört«, sade en fetlagd kvinna med visset ansikte och en nattsäck i knäet, »att under morgonmässan i dag i katedralen slet kantorn återigen nästan hela örat af en korgosse? . . . «

En äldre man, som att döma af uniformen tycktes vara en f. d. militär, harklade sig högljudt och anmärkte:

»De där korgossarne äro sådana galgfåglar!«

Genom kansliet sprang beskäftigt en liten flintskallig man med korta ben, långa armar och utstående kindknotor. Utan att stanna, sade han med en ängslig och knastrande röst:

»Det blir allt dyrare att lefva, och därför bli också människorna sämre. . . Nötkött af sekunda kvalitet kostar fjorton kopek skålpundet och brödet återigen två och en half. . . «

Emellanåt inkommo fångar, gråklädda och enformigt lika, i tunga lädertofflor. Vid inträdet i det halfmörka rummet blinkade de med ögonen. En hade bojor, som skramlade kring fötterna. s. 137

Allt var så underligt lugnt och obehagligt enkelt. Det föreföll, som om alla längesedan vänjt sig vid, left sig in i sin belägenhet, så att de ena lugnt sutto inne, de andra makligt höllo vakt, och de tredje punktligt och trött besökte fångarna. Moderns hjärta skälfde af otålighet, och hon såg sig undrande omkring, häpen öfver lifvets tunga enkelhet.

Bredvid henne satt en liten gumma med rynkigt ansikte, men ungdomliga ögon. Vridande på sin magra hals, lyssnade hon till samtalet och såg på alla underligt ifrigt.

»Hvem har ni här?« frågade Vlasova henne sakta.

»Min son. En student«, svarade gumman högt och brådiskande. »Och ni?«

»Också min son. Han är arbetare.«

»Hvad är namnet?«

»Vlasof.«

»Det har jag inte hört. Har han setat länge fängslad?«

»På sjunde veckan. . . «

»Min är här på tionde månaden!« sade gumman, och i hennes ton röjdes något, liknande stolthet.

»Ja, ja!« sade ifrigt den lille flintskallige gubben. »Tålamodet försvinner. . . Alla äro ursinniga, alla skrika och väsnas. . . och allting stiger i pris. Och människorna bli i förhållande därtill allt billigare. . . Några försonande röster höras inte.«

»Mycket sant!« sade militären. »Det står illa till! Det skulle behövas, att en fast stämman äntligen lät höra sig och bragte de andra till tystnad! Det är, hvad som skulle behövas. En fast stämman. . . «

Samtalet blef allmänt och lifligt. Hvar och en skyndade sig att uttala sin mening om lifvet, men alla talade halfhögt, och hos alla anade modern något, som var främmande för henne. Hemma talade de annorlunda, begripligare, enklare och högre. s. 138

En tjock uppsyningsman med fyrkantigt rödt skägg ropade upp hennes namn, mönstrade henne från hufvud till fot och gick haltande före, efter att ha sagt åt henne:

»Följ mig. . . «

Hon gick efter uppsyningsmannen och kände lust att knuffa honom i ryggen för att han skulle gå fortare. I det lilla rummet stod Pavel och räckte leende handen emot henne. . . Modern grep den, skrattade, blinkade upprepade gånger och sade sakta, då hon icke kunde finna andra ord:

»God dag. . . god dag. . . «

»Lugna dig, mamma!« sade Pavel och tryckte hennes hand.

»Å, det är ingenting. . . ingenting. . . «

»Moderskänslan!« sade uppsyningsmannen suckande. »Men maka er nu litet ifrån hvarandra. . . det skall vara en bits afstånd mellan er. . . «

Och så gäspade han högljudt. Pavel frågade, hur hon mådde, hur det stod till hemma. . . Hon väntade sig andra frågor, sökte dem i hans ögon och fann dem icke. Han var lugn som alltid, ansiktet hade endast blifvit blekare, och ögonen tycktes större.

»Sascha hälsar!« sade hon.

Pavels ögonlock skälfde till och sänkte sig. Ansiktet blef mildare och upplystes af ett klart småleende. En skärande smärta sammanprässade moderns hjärta.

»Tänka de inte snart släppa ut dig!« utbrast hon med plötslig förbittring. »Hvarför hålla de dig fängslad? De där tidningsbladen ha ju kommit ut igen. . . « s. 139

Pavels ögon glimtade till af glädje.

»Ha de?« frågade han ifrigt.

»Om dylika saker är det förbjudet att tala!« förklarade uppsyningsmannen släpigt. »Man får bara tala om hvad som rör familjen. . . «

»Rör det här då inte familjen?« invände modern.

»Det vet jag inte. Men det är förbjudet. Om tvätten och maten får ni tala. Men inte om något annat!« envisades uppsyningsmannen, men han sade det helt likgiltigt.

»Nå, godt!« sade Pavel. »Tala då om hvad som rör familjen, mamma. Hvad gör du?«

Med en slags känsla af ungdomligt trots svarade hon oförskräckt:

»Jag bär till fabriken allt det där. . . «

Hon hejdade sig och fortsatte leende:

»Kålsoppa, gröt, all maten som Marja lagar. . . och annan mat också. . . «

Pavel begrep. Hans ansikte ryckte af återhållet skratt, han burrade upp håret och sade smeksamt, i en ton, som hon aldrig förr hört af honom:

»Kära mor lilla. . . det var ju utmärkt! Så bra att du har något att göra. . . och icke går och har tråkigt. Du har ju inte tråkigt, säg?«

»Och när de där bladen kommo ut igen, visiterade de mig också!« berättade hon icke utan en smula skryt.

»Återigen om det där!« sade uppsyningsmannen förargad. »Jag har ju sagt, att ni inte får! Man beröfvar en människa friheten, för att han inte skall få veta något, och så går du bara på med ditt! Man måste begripa, hvad som inte går för sig.«

»Seså, låt det där vara, mamma!« sade Pavel. »Matvej Ivanovitsch är en hygg- s. 140
lig karl, vi ska' inte förarga honom. Han och jag äro goda vänner. . . Det är bara tillfälligtvis, som han i dag är närvarande, vanligtvis brukar direktörens biträde vara det. Och nu är Matvej Ivanovitsch rädd, att du skall säga något för mycket!«

»Samtalet är slut!« förklarade uppsyningsmannen, seende på sin klocka.

»Ja, tack då, mamma!« sade Pavel. »Tack, min dufva lilla. Var inte orolig. Jag blir snart frigifven. . . «

Han omfamnade henne hårdt och kysste henne, och rörd och lycklig häröfver, började hon gråta.

»Nu måste ni skiljas!« sade uppsyningsmannen och muttrade, under det han följde henne ut:

»Gråt inte. . . han blir snart utsläppt. . . Här är så trångt. . . «

Hemma sade hon till lillryssen med ett bredt leende och en massa ryckningar på ögonbrynen:

»Jag talade om det för honom så finurligt, så att han begrep!«

Och så suckade hon sorgset.

»Ja, han begrep! Annars skulle han inte ha smekt mig så. . . det har han aldrig gjort förr!«

»Ack, ni oförnöjda!« skrattade lillryssen. »En mor får då aldrig nog af smekningar. . . «

»Nej, men Andrjuscha, hvad människorna ändå äro märkvärdig!« utbrast hon plötsligt. »Tänk, hvad de kunna vänja sig! Man har ryckt deras barn ifrån dem och satt dem i fängelse, och de komma dit och sitta där och vänta och prata, som om det ingenting vore! När redan de bildade kunna vänja sig så lätt, hvad skall man då säga om det okunniga folket?«

»Det är inte så obegripligt«, sade lillryssen med sitt vanliga smålöje, »lagen är i alla fall blidare mot dem än mot oss. . . och de ha större behof af den än vi. s. 141 Följaktligen, när de stöta pannan emot den, grimasera de en smula, men inte så farligt. egen käpp slår alltid beskedligare. . . Dem skydda lagarne en smula, men oss binda de bara, för att vi inte skola sparka bakut. . . «

En afton då modern satt vid bordet och stickade på en strumpa, och lillryssen läste högt ur en bok om det romerska slafupproret, knackade det hårdt på dörren, och när lillryssen öppnade, kom Vjäsoschtschikof in med ett knyte under armen, mössan på nacken och nerstänkt af smuts upp öfver knäna.

»Jag gick förbi och såg, att det lyste hos er. Och så steg jag in för att hälsa. Kommer direkt från fängelset!« berättade han i en underlig ton och fattade Vlasovas hand, som han hårdt tryckte, sägande:

»Pavel hälsar. . . «

Sedan slog han sig tvekande ner på en stol och såg sig omkring i rummet med sin dystra, misstänksamma blick.

Modern tyckte icke om honom, det hade alltid varit något i hans små ögon och kantiga kortklippta hufvud, som skrämt henne, men nu blef hon glad att se honom och utbrast lifligt och vänligt leende:

»Hvad du har magrat. . . Vi måste bjuda honom på té, Andrjuscha. . . «

»Jag håller just på att tända samovaren!« svarade lillryssen ifrån köket.

»Nå, hur är det med Pavel?. . . Ha de frigifvit någon mera eller bara dig?«

Nikolaj sänkte hufvudet och svarade:

»Pavel sitter där och är tålig! Det är bara mig, de släppt ut!« Han höjde ögonen mot hennes ansikte, och sade långsamt, mellan tänderna:

»Jag sade åt honom, — ifall de släppa ut mig, så kommer jag att slå ihjäl s. 142 någon. . . och mig själf också. Nu är jag ute.«

»Å-åh!« sade modern, i det hon makade sig ifrån honom, och blinkade ofrivilligt, då hennes blick mötte hans små hvassa ögon.

»Och hur är det med Fedja Masin?« ropade lillryssen ifrån köket. »Skrifver han vers?«

»Ja. Jag begriper det inte!« sade Nikolaj och skakade på hufvudet. »Är han då en grönsiska, eftersom han sjunger, när han blir satt i bur. . . Jag begriper bara en sak, — att jag inte vill gå hem. . . «

»Nej, hur ser det väl ut där hemma hos dig?« sade modern tankfullt. »Där är tomt och utkyldt och svart i spisen...«

Han teg och plirade med ögonen. Så tog han upp ur fickan en bundt cigaretter, tände en, utan att göra sig någon brådska, och stirrade på det grå rökmolnet, som böljade framför hans ansikte, under det han log med den buttra grimasen hos en stor hund.

»Ja, kallt är det nog... På golfvet ligga ihjälfrusna kackerlackor... och råttorna ha också frusit ihjäl... Kan du låta mig få nattkvarter här hos dig, Pelageja Nilovna?« frågade han doft, utan att se på henne.

»Ja visst, far lille, det behöfver du väl inte fråga!« svarade hon hastigt. Hon kände sig besvärad i hans sällskap och visste icke, hvad hon skulle tala med honom om. Men han började själf tala med en underligt grötig röst.

»Nu är det sådana tider, att barnen skämmas för sina föräldrar...«

»Hvad befalls?« frågade modern och spratt till. Han såg på henne, slöt ögonen, och hans koppärriga ansikte blef alldeles uttryckslöst.

»Barnen börja skämmas för sina föräldrar, säger jag!« upprepade han och suckade högljudd. »Var inte rädd, det har inte afseende på dig. För dig behöfver Pavel aldrig skämmas... Men jag skäms för far min... Och hem till honom går jag inte mera. Jag har ingen far... och jag har inte något hem! Nu ha de ställt mig under polisuppsikt... annars skulle jag ge mig af till Sibirien... Jag tänker, att i Sibirien skulle en, som inte är rädd om sitt eget skinn, kunna uträtta mycket... Jag skulle befria straff-fångarne där, laga att de kunde rymma...« s. 143

Moderns känsliga hjärta förstod, att denne man led, men hans kval väckte ingen medömkan hos henne.

»Ja, det förstås... om så är... så är det bäst att ge sig af!« sade hon för att icke såra honom med sin tystnad. Nu kom Andrej in från köket och frågade skrottande:

»Hvad är det, du predikar om?«

Modern steg upp sägande:

»Jag måste göra i ordning något att äta...«

Vjäsofschtschikof såg skarpt på lillryssen och förklarade plötsligt:

»Jag anser, att man bör slå ihjäl somliga...«

»Åhå! Hvarför det?« frågade lillryssen.

»För att de inte ska' lefva längre...«

»Och har du rätt att göra lefvande människor till lik?«

»Ja, den rätten ha människorna gett mig...«

Hon länge, magre lillryssen stod vaggande med öfverkroppen midt i rummet och såg ner på Nikolaj med händerna i fickorna, och Nikolaj satt tungt på stolen, omgifven af rökmoln, och på hans gråa ansikte syntes röda fläckar.

»Människorna, människorna!« upprepade han och knöt näfven. »Om de spar-
ka mig, så har jag också rätt att slå dem... i ansiktet... på ögonen... de uslingar-
ne... Rör de inte mig, så skall jag inte röra dem. Låt mig lefva, som jag vill, och s. 144

jag skall lefva fridsamt och vid Gud inte söka gräl med någon Jag har kanske lust att bo i skogen. . . att bygga mig en koja där i hålvägen vid ån och sitta där. . . på det hela taget, vill jag bo ensam för mig själf. . . «

»Nå, gå då och lef för dig själf!« sade lillryssen med en axelryckning.

»Nu?« frågade Nikolaj. Han skakade på hufvudet och svarade, i det han slog den knutna handen mot knäet. »Nu är det omöjligt!«

»Hvem hindrar dig?«

»Människorna!« svarade Vjäsoschtschikof. »Jag är sammankopplad med dem ända till döden. . . de ha besprutadt mitt hjärta med hat. . . de ha bundit mig fast vid sig genom det onda. . . och det är starkt! Jag hatar dem och kan inte gå någonstans. . . jag skall hindra dem att lefva. De hindra mig och jag dem. Jag svarar för mig, endast för mig. . . för ingen annan kan jag svara. . . Och om far min är en tjuf. . . «

»Aha!« sade lillryssen sakta och närmade sig Nikolaj.

»Men Isaj Gorbof skall jag skära halsen af. . . det skall du få se.«

»Hvarför det?« frågade lillryssen.

»Utan en spion blir det inga angifvelser. Genom honom har far råkat illa ut. . . och genom honom spekulerar han nu på att komma i polisens tjänst. . . sade Vjäsoschtschikof, med en blick på Andrej af vresig fientlighet.

»Jaså, på det viset!« utbrast lillryssen. »Men hvem tror du skall låta dig umgälla det? Bara dumhufvudena! . . . «

»Både dumma och kloka äro lika goda kålsupare därvidlag!« sade Nikolaj i s. 145 fast ton. »Du är ju klok och Pavel också. . . men är jag för er väl en människa af samma slag som Fedja Masin eller Samojlof eller sådan som ni äro för hvarandra? Försök inte att narras, jag tror dig inte. . . alla skjuta ni mig åt sidan, på en särskild plats. . . «

»Du är sjuk i själen, Nikolaj!« sade lillryssen sakta och vänligt, i det han satte sig bredvid honom.

»Ja. Och det äro ni också. . . men ni tycka, att edra krämpor äro af ett ädlare slag än mina. . . Alla äro vi pack gentemot hvarandra, det är ju det jag säger. . . Nå, hvad kan du nu ha att säga mig?«

Han borrhade de hvassa ögonen in i Andrejs ansikte och väntade på svar. Det ärriga ansiktet var orörligt, men öfver de tjocka läpparna lopp en darrning, som om han bränt dem på något glödhett och smärtan kom honom att krampaktigt spritta till.

»Jag tänker inte säga dig någonting!« sade lillryssen och smekte varmt Vjäsoschtschikofs fientliga blick med det ljusa och sorgsna småleendet i sina blå ögon. »Jag vet, att om man disputerar med en människa i det ögonblick, då alla skråmor i hennes hjärta blöda, så förolämpar man henne endast. . . det vet jag, bror lille!«

»Det tjänar ingenting till att disputerar med mig, jag begriper ingenting!« muttrade Nikolaj och slog ner ögonen.

»Jag tror«, fortsatte lillryssen, »att hvar och en af oss gått barfota öfver sönderslaget glas, att hvar och en i sina mörka stunder flämtat som du. . . «

»Du kan ingenting säga mig!« yttrade Vjäsoschtschikof långsamt. »Ingenting. Mitt hjärta tjuter som en varg! . . . «

»Jag vill inte heller! Jag vet bara, att det skall gå öfver för dig. Kanske inte helt och hållet, men det går öfver!« s. 146

Han småskrattade och slog Nikolaj på axeln.

»Det är en barnsjukdom, bror. . . en slags mässling. . . Alla ha vi varit sjuka i den. . . de starke mindre, de svage mera. . . Den bemäktigar sig oss, när vi funnit oss själfva, men ännu icke förstå lifvet och vår rätta plats. . . Och när du inte ser din plats och inte kan värdera dig själf rätt, så tycker du, att du är ensam på jorden och en så präktig gurka, att ingen vill väga dig eller mäta dig, utan alla vilja endast äta upp dig. Sedan när en liten tid gått, ser du, att hvad som är godt hos dig inte är sämre hos andra, och då blir du lättare till mods. Och du skäms en smula, — hvarför har du klättrat upp i kyrktornet, när din klocka är så liten, att den icke hörs under söndagsringningen? vidare märker du, att din ringning hörs, när den stämmer in i kören, men när den kommer ensam, drunknar den i de gamla klockornas dåן liksom flugan i smöret. Förstår du, hvad jag menar?«

»Kan vara att jag förstår!« nickade Nikolaj. »Men jag tror det inte!«

Lillryssen skrattade, rusade upp och sprang bullersamt öfver golfvet.

»Jag trodde det inte heller. . . Ack, du. . . ditt lass!«

»Hvarför kallar du mig ett lass? log Nikolaj vresigt och såg på honom.

»Jag tycker, du är lik ett!«

Med ens brast Vjäsoschtschikof ut i ett högljudt skratt.

»Hvad är det åt dig?« frågade lillryssen förvånad och stannade framför honom.

»Jag tänkte på, att den som skulle förolämpa dig, han vore allt bra dum!« s. 147
förklarade Nikolaj och ruskade på hufvudet.

»Hvarför skulle du förolämpa mig?« frågade lillryssen, ryckande på axlarna.

»Jag vet inte!« sade Vjäsoschtschikof och grinade godmodigt eller nedlåtande. »Jag menar bara, att om någon förolämpade dig, skulle han allt skämmas vådligt efteråt.«

»Hur kom du på det?« sade lillryssen skrattande.

»Andrjuscha!« ropade modern från köket. »Kom och bär in samovaren, det är färdigt.«

Andrej gick ut.

När Vjäsoschtschikof blifvit ensam, såg han sig omkring, sträckte ut det i en tung stöfvel klädda benet, betraktade det, lutade sig ner och nöp sig i den tjocka vaden. Så lyfte han upp handen, granskade den uppmärksamt inuti och vände sedan om den. Handen var tjock, med korta fingrar och bevuxen med gul borst. Han svängde den i luften och steg upp.

När Andrej bar in samovaren, stod Vjäsoschtschikof framför spegeln och tog emot honom med följande ord:

»Det var längesedan jag såg min fysionomi. . . «

Och med en skakning på hufvudet och ett leende tillade han:

»Det är gement utseende jag har!«

»Hvarför fäster du dig vid det?« frågade Andrej och såg nyfiket på honom.

»Jo, Saschenka säger ju, att ansiktet är själens spegel!« svarade Nikolaj långsamt.

»Det är inte sant!« utbrast lillryssen. »Hennes näsa är som en klo, hennes kinder som knifeggar, och hennes själ som en stjärna.«

De satte sig och drucko te.

Vjäsoschtschikof tog en stor potatis, strödde salt på ett stycke bröd och började tugga lugnt och långsamt som en oxe. s. 148

»Och hur står det med saken?« frågade han med munnen full.

Och då Andrej gladt berättade om den socialistiska propagandans tillväxt i fabriken, tycktes han åter bli mörk i hågen och anmärkte doft:

»Det dröjer så länge, att det där! Fortare måste det gå. . . «

Modern såg på honom, och en känsla af fientlighet mot denne man rörde sig sakta inom henne.

»Lifvet är inte en häst, som man kan mota på med piskan!« sade Andrej.

Vjäsoschtschikof ruskade envist på hufvudet.

»Det dröjer för länge! Mitt tålamod räcker inte till. . . Hvad skall jag göra?«

Han bredde hjälplöst ut händerna, såg lillryssen in i ansiktet och tystnade, i afvaktan på ett svar.

»Alla måste vi lära oss och lära andra, det är vår uppgift!« yttrade Andrej och sänkte hufvudet.

Vjäsoschtschikof frågade.

»Men när skola vi slåss?«

»Innan dess komma vi mer än en gång att få smörj, det är, hvad jag vet!« svarade lillryssen skrattande. »Men när tiden är inne för oss att kriga, vet jag inte! Först måste vi beväpna hufvudet och sedan händerna, tänker jag. . . «

Nikolaj teg och började åter äta. Modern sneglade oförmärkt på hans breda ansikte och försökte i det finna något, som kunde förlika henne med hans tunga, fyrkantiga gestalt.

Men när hon mötte den stickande blicken ur de små ögonen, ryckte hon ängsligt på ögonbrynen. Andrej tog sig om hufvudet och föreföll på det hela taget orolig — han började plötsligt tala, skrattade till, afbröt sig igen lika plötsligt och hvisslade. s. 149

Modern trodde sig förstå anledningen till hans oro. Men Nikolaj satt tyst, och då lillryssen frågade honom om något, svarade han med tydlig motvilja.

För två af personerna i det lilla rummet tycktes det trångt och kvaft, och än den ene, än den andra kastade snabba blickar på gästen.

Slutligen sade han, i det han steg upp:

»Jag tror, jag skall gå och lägga mig... Jag har setat inne så länge... och så släppte de med ens ut mig, och då gick jag och gick... Jag är trött...«

När han gått ut i köket, och efter att ha stökat omkring litet, plötsligt blef alldeles stilla, hviskade modern till Andrej:

»Det är hemska saker han tänker på...«

»Ja, han går och rufvar!« instämde lillryssen, skakande på hufvudet. »Men det går öfver! Så var det med mig också... När det inte lyser klart i hjärtat, samlar sig mycket sot i det. Gå nu och lägg er, njanja lilla, jag skall ännu sitta uppe och läsa en stund.«

Hon gick bort i vrån, där sängen stod, dold bakom ett kattunsförhänge, och Andrej, som satt vid bordet, hörde länge det varma suset af hennes böner och suckar. Han bläddrade ifrigt i buken, torkade sig i pannan, snodde på mustascherna med sina långa fingrar och skrapade med fötterna. Visaren knäppte, mot fönstren slog blåsten suckande.

Så ljud moderns dämpade röst.

»O Herre! Hur många människor lefva inte på jorden... och hvar och en stönar på sitt sätt... men hvar äro de, som fröjda sig?«

»Sådana finnas nog också! Och snart skola de bli många... många!« svarade lillryssen.

VI

s. 150

Lifvet förflöt snabbt, dagarne voro brokiga och skiftande. Hvar och en förde med sig något nytt, men det skrämde inte längre Pavels mor. Allt oftare om kvällarne kommo obekanta personer, som bekymradt och halfhögt samtalade med Andrej och sent på natten, med uppvikta rockkragar och mössorna neddragna öfver ögonen, försiktigt och ljudlöst smögo ut i mörkret. Hos hvar och en af dem röjdes som en återhållen sinnesrörelse, det föreföll, som om de alla velat sjunga och skratta, men de hade icke tid, de hade alltid brådtom. Somliga ironiska och allvarliga, andra oförställt glada, gnistrande af ungdomskraft, ännu andra tankfulla och tysta, hade de alla i moderns ögon ett gemensamt drag af hårdnackad öfvertygelse, och fastän de hvar och en hade sitt särskilda utseende, smälte för henne alla ansikten ihop till ett enda, — ett magert, lugnt beslutsamt, klart anlete med en djup blick i de mörka ögonen, på en gång sträng och mild, liknande Kristi blick på vägen till Emaus.

Modern räknade dem och samlade i tankarne ihop dem till en klunga omkring Pavel. . . en klunga i hvilken han doldes för fiendernas blickar.

En gång kom från staden en käck, lockig ung flicka, som hade med sig en bunt papper åt Andrej, och som, då hon gick, sade till Vlasova med glada glänsande ögon:

»Adjö så länge, kamrat!«

»Farväl!« svarade modern med ett återhållet leende.

Men då hon följt henne ut, gick hon fram till fönstret och såg skrattande, hur hennes kamrat trippade gatan framåt i sina små fötter, frisk som en vårbloomma och lätt som en fjäril. s. 151

»Kamrat!« sade hon, då flickan försvunnit. »Ack, du söta barn! Måtte Gud skänka dig en god kamrat för hela lifvet.«

Hon lade ofta märke till något barnsligt hos alla dessa, som kommo ifrån staden, och log öfverseende däråt, men på samma gång kände hon sig rörd och gladt förvånad af deras tro, hvars djup hon fick en allt klarare uppfattning af, och hon värmdes af deras drömmar om rättvisans seger, till hvilka hon lyssnade, ofrivilligt

suckande med en sorgsenhet, som hon icke kunde förklara. Men isynnerhet rördes hon af deras enkelhet och vackra ringaktning för egen välfärd och bekvämlighet.

Hon begrep redan mycket af hvad de talade om lifvet, kände, att de verkligen upptäckt den rätta källan till alla människors olycka, och hade vant sig att gå in på deras åsikter. Men i djupet af sitt hjärta trodde hon icke, att de skulle kunna förändra lifvet efter sitt hufvud, och att de skulle ha kraft att smitta hela det arbetande folket med sin eld. Hvar och en vill äta sig mätt i dag, och ingen har lust att uppskjuta sin middag ens på en veckas tid, om han kan få äta den genast. Det är inte många, som vandra denna långa och mödosamma väg, det är icke alla ögon, som vid dess slut se det mänskliga brödraskapets sagorike. Det var därför som de allesammans, dessa präktiga människor, trots sitt skägg och sina stundom så trötta ansikten, föreföllo henne som barn.

»Kära små vänner!« tänkte hon och skakade på hufvudet.

»Men alla förde de redan nu en god, allvarlig och förständig tillvara, alla talade de om det goda och lärde människorna hvad de visste, utan att skona sig själfva. Hon förstod, att man kunde älska ett sådant lif trots dess faror, och såg suckande s. 152 tillbaka på sitt förflutna, som släpade sig fram som en mörk och smal strimma. Inom henne utvecklade sig omärkligt ett lugnt medvetande om sin behöflighet för detta nya lif, — förut hade hon aldrig känt sig nödvändig för någon, men nu insåg hon klart, att hon var nödvändig för många, och detta var nytt och behagligt och kom henne att höja hufvudet. . .

Hon bar regelbundet småskrifterna till fabriken, betraktade det som sin skyldighet och hade redan hittat på flere finurliga små knep, hvarjämte hon blifvit en så vanlig syn för gendarmerna, att de knappast märkte henne. Några gånger blef hon visiterad, men alltid dagen efter den, då tidningsbladen blifvit spridda i fabriken. Då hon icke hade någonting med sig, förstod hon att väcka gendarmernas och skiltvakternas misstankar, så att de grepo och undersökte henne, och då ställde hon sig förnärmad, grälade med dem och gick, efter att ha narrat dem, stolt öfver sin fyndighet. Hon började finna nöje i denna lek.

Vjäsoschtschikof blef icke återtagen i fabriken, men han fick plats hos en trävaruhandlare och körde omkring i byn med timmer, bräder och ved. Vlasova såg honom nästan hvarje dag, — de svarta parhästarne lunkade framåt, gamla och knottiga, skakade trött och sorgset på hufvudena och blinkade matt med de beslöjade ögonen. Efter dem släpade ruskande en våt timmerstock eller en hög bräder, som skramlande slogo ändarne mot marken, och vid sidan med slappt hängande tömmar gick Nikolaj, trasig, smutsig, i tunga stöflar, med mössan i nacken, klumpig och ovig som en stubbe, som låg vältrad på marken. Han skakade också på hufvudet, tittade ner på sina fötter och ville icke se något. Hans hästar gingo blindt på mötande kärror och människor, och förargade svordomar surrade omkring dem s. 153 som humlor, men han hvarken lyfte upp hufvudet eller svarade, utan satte endast i med en hvass, öron döfvande hvissling och muttrade åt hästarne:

»Seså, tag i då...«

För hvar gång som kamraterna samlades hos Andrej för att läsa ett nytt nummer af någon utländsk tidning eller broschyr, kom också Nikolaj, satte sig i en vrå och hörde tyst på i en och två timmar. Efter läsningen disputerade de båda länge och väl, men Vjäsoschtschikof tog ingen del i dispyten. Han stannade kvar längre än de andra, och då han blifvit ensam med Andrej, plägade han dystert fråga honom:

»Hvem är det, som har största skulden?«

»Största skulden har den, ser du, som först sade, — det här är mitt! Men den människan dog för några tusen år sedan, så att det är inte värdt att vara arg på honom!« svarade lillryssen skämtande, men med en orolig blick i ögonen.

»Men de rika då? Och de som stå på deras sida? Ha de rätt?«

Lillryssen tog sig om hufvudet, vred på mustascherna och talade länge enkelt och klart om lifvet och människorna. Men han fick det alltid till, att skulden låg hos alla människor i allmänhet, och det tillfredsställde icke Nikolaj. Han pressade hårdt ihop de tjocka läpparne, skakade nekande på hufvudet och gick sin väg misslynt och mörk i hågen, i det han förklarade, att så var det icke, och han begrep det icke.

En gång sade han:

»Nej, de som ha skulden, det måste vara... de där borta! Jag säger dig, att vi måste plöja upp hela lifvet som ett fält fullt af sopor... utan förbarmande!«

»Det var sant, tidskrifvaren Isaj talade häromdagen om er!« påminde sig modern. s. 154

»Isaj?« frågade Vjäsoschtschikof efter ett ögonblicks tystnad.

»Ja. Det är en elak karl. Han spionerar på alla och frågar och undrar... nu har han börjat gå här på gatan och titta in genom våra fönster...«

»Tittar han in?« upprepade Nikolaj.

Modern låg redan i sängen och såg icke hans ansikte. Men hon förstod, att hon sagt något dumt, ty lillryssen inföll hastigt och medlande:

»Ja, låt honom gå och titta! Han har godt om tid... nå, så promenerar han...«

»Nej, vänta!« sade Nikolaj doft. »Det är han, som är den skyldige!«

»Till hvad då?« frågade lillryssen hastigt. »Till att han är dum?«

Men Vjäsoschtschikof svarade icke, utan gick.

Lillryssen vankade långsamt och trött omkring i rummet, tassande med de smala spindelbenen. Stöflarne hade han tagit af, som han alltid gjorde, för att icke klampa och störa Vlasova. Men hon sof icke, och då Nikolaj gått, sade hon ängsligt:

»Jag är rädd för honom! Han är som en öfverhettad ugn, han värmer inte, utan bränner...«

»Ja-a. . . « sade lillryssen, dragande på orden. »Han går jämt och är arg. Ni skall icke tala med honom om Isaj, njanja lilla. . . den där Isaj spionerar verkligen. . . och tar till på köpet emot pengar för det!«

»Det är väl inte underligt! Hans gudfar är ju gendarm!« anmärkte modern.

»Bara inte Nikolaj tar och pryglar upp honom!« befarade lillryssen. »Där ser ni, hvilka känslor vårt lifs herrar uppammat i de djupa lederna! När sådana människor som Nikolaj känna, att de blifvit förorättade, och förlora tålamodet. . . hur går det då? De komma att stänka ner himlen med blod och vispa jorden i det som tvål. . . « s. 155

»Så underligt, Andruscha!« utbrast modern med hes röst.

»Om de icke slukat i sig flugan, skulle de icke behöfva kräkas upp den!« sade Andrej efter ett ögonblicks tystnad. »Och ändå, njanja, är hvarje droppe af deras blod på förhand aftvagen i sjöar af folkets tårar. . . «

* * *

En helgdag då modern kom hem från boden och öppnade dörren, tvärstannade hon på tröskeln, öfversköld af glädje som af ett varmt sommarregn — inne i rummet hördes Pavels kraftiga stämma.

»Där är hon!« skrek lillryssen.

Hon såg, att Pavel hastigt vände sig om, och såg, att hans ansikte lyste upp af en känsla, som innebar ett rikt löfte för henne.

»Se, har du kommit. . . är du hemma. . . « mumlade hon, alldeles förvirrad af öfverraskningen, och sjönk ner på en stol.

Han lutade sig ner öfver henne, blek i ansiktet, i hans ögonvrår glänste små tårar, och läpparne skälfde. En sekund stod han tyst, hon såg på honom och teg också.

Lillryssen gick sakta hvisslande, med sänkt hufvud förbi dem och ut på gården.

»Tack, mamma!« sade Pavel med djup, låg stämma, i det han kramade hennes hand mellan sina skälfvande fingrar. »Tack, kära mor!«

Gladt upprörd af uttrycket i sonens anlete och ljudet af hans röst, strök hon honom öfver hufvudet och sade sakta, kväfvande sin hjärtklappning:

»Gud välsigne dig! Hvarför? . . . för hvad?«

s. 156

»För att du hjälper till i vårt stora värf — tack för det!« sade han. »Det är en sällsynt lycka, när man kan kalla sin mor för mor också i andlig måtto!«

Hon insög begärligt hans ord med hela sitt hjärta och fägnade sig åt att se sonen stå framför henne så ljus och glad och förtrolig.

»Jag teg, mamma. . . jag såg ju, att mycket i mitt lif stötte dig. . . det gjorde mig ondt om din själ, men jag kunde ingenting göra. Jag tänkte, att du aldrig skulle förlika dig med oss, aldrig kunna göra våra tankar till dina. . . endast tiga och tåla, som du tegat och tålt i hela ditt lif. Det var tungt!«

»Andrjuscha har hjälpt mig att förstå mycket!« inföll hon, angelägen att påminna sonen om kamraten.

»Han har berättat för mig om dig!« sade Pavel skrattande.

»Och Jegor också... Han och jag äro från samma by... Andrjuscha ville till och med lära mig läsa...«

»Men du blef generad och försökte i stället i smyg lära dig själf?«

»Å, har han sett det!« utbrast hon förlägen. Och oroad af det öfvermått af glädje, som fyllde hennes bröst, föreslog hon åter Pavel:

»Vi borde ropa in honom! Han gick enkom ut för att inte störa oss. Han har ju ingen mor, stackare...«

»Andrej!« ropade Pavel, i det han öppnade dörren till förstugan. »Hvar är du?«

»Här. Jag hugger ved...«

»Det hinner du väl!... Kom in!«

»Jag kommer...«

Men han kom icke med det samma, och då han slutligen trädde in i köket, sade han affärsmässigt:

»Vi få lof att säga åt Nikolaj, att han kör hit ved, — vi ha så litet. Har ni sett, njanja, så präktig Pavel ser ut? I stället för att straffa upprorsmännen, göder regeringen dem ju bara...« s. 157

Modern skrattade. Hon var ännu som rusig af glädje, men ett slags girig försiktighet kom henne att vilja se sonen lugn igen och sådan som alltid. Hon kände sig alltför lycklig, och hon ville, att hennes lifs första glädje skulle för alltid stanna kvar i hjärtat lika stark och lefvande, som den kommit. Och rädd att den skulle bli mindre, skyndade hon sig att gömma den, liksom fågelfångaren en sällsynt fågel, som han händelsevis fått tag i.

»Nu ska' vi äta middag!... Du har väl inte ätit än, Pascha?« frågade hon beskäftigt.

»Nej. Jag fick i går veta af uppsyningsmannen, att man beslutat frigifva mig, och i dag har jag hvarken ätit eller druckit...«

»Den förste, jag mötte här, var gubben Sisof«, berättade Pavel. »När han fick se mig, kom han öfver gatan och hälsade. Jag sade åt honom, att det var bäst att umgås försiktigt med mig, för jag var en farlig person och stod under polisens uppsikt. Det gör ingenting, sade han. Och vet ni, hvad han frågade om systerson sin? Har Fjodor uppfört sig godt? frågade han. Hvad vill det säga att uppföra sig godt i fängelset? Jo, sade han, han har väl inte pratat bredvid mun angående kamraterna? Och då jag sade, att Fedja var en hederlig och klok gosse, strök han sitt skägg och förklarade stolt: det finns inga dåliga människor i den Sisofska familjen...«

»Det är en gubbe med förstånd!« nickade lillryssen. »Jag brukar ofta prata med honom, — en duktig karl. Kommer Fedja snart ut?«

»De bli nog alla frigifna, tänker jag! De ha inga bevis annat än Isajs angifvel- s. 158

ser, och hvad har han väl kunnat säga?»

Modern gick af och an och såg på sonen, Andrej stod vid fönstret med händerna på ryggen och lyssnade till, hvad han berättade. Pavel vandrade fram och tillbaka på golfvet. Skägget hade börjat växa på honom, små tofsar af tunt mörkt hår stucko fram på kinderna och mildrade den bruna hyn. Ögonen hade mörknat och blickade strängt.

»Sätt er!« inbjöd modern, i det hon ställde fram maten på bordet.

Under middagen berättade Andrej om Rubin. Och då han slutat, utbrast Pavel beklagande:

»Om jag varit hemma, skulle jag inte släppt af honom så där! Nu har han ju gått utan annat än en stark känsla af upproriskhet och ett oredigt virrvarr i hufvudet.«

»Nå jag«, sade lillryssen småskrattande, »när en människa är fyrtio år och själf länge slagits med björnarna inom sig, är det svårt att prägla om honom. . . «

Det uppstod en af dessa dispyter, under hvilka de använde ord, som voro obegripliga för modern. Äfven sedan de slutat äta, bombarderade de hvarandra med en smattrande hagelskur af lärda ord. Ibland talade de som vanligt.

»Vi måste gå vår väg fram, utan att taga ett enda steg åt sidan!« förklarade Pavel bestämdt. »Och snafva öfver några tiotal millioner människor, som möta oss som fiender. . . «

Modern hörde på dispyten och förstod, att Pavel icke tyckte om bönderna, och att lillryssen försvarade dem och bevisade, att man också måste lära bönderna det rätta. Hon förstod bättre Andrej och tyckte, att han hade rätt, men för hvar gång som han sade något åt Pavel, spetsade hon öronen och höll andan i väntan på sonens svar, undrande om han skulle bli ond. Men de grälade utan att bli onda. s. 159

Ibland frågade hon sonen:

»Är det så, Pascha?»

Och han svarade leende: »Ja!«

»Ni har ätit för mycket, min herre —« sade lillryssen med skämtsam ironi, »och tuggat illa, så att en bit fastnat er i halsen. . . Det är bäst, ni spolar er i halsen ordentligt. . . «

»Gyckla inte. . . « rädde honom Pavel.

»Jag är så allvarlig som på en begrafning! . . . «

Modern skakade småskrattande på hufvudet. . .

. . . Våren var i annalkande, snön smälte och blottade smutsen och sotet från fabriksskorstenarna, som den dolt i sitt djup. För hvar dag stack smutsen mera i ögonen, och hela byn såg trasig och otvättad ut. På dagarne droppade det från taken, och de grå stugväggarne ångade trötta och svettiga, men på nätterna glittrade istappar öfver allt. Solen visade sig allt oftare på himlen. Och bäckarne började sakta, men beslutsamt porla och leta sig väg till träsket. Vid middagstiden dallrade den vibrerande sången af vårliga förhoppningar i luften öfver byn.

Man beredde sig att fira första maj.

I fabriken och byn spredos blad, som förklarade betydelsen af denna festdag, och till och med de unga, som icke blifvit berörda af propagandan, sade, när de läste dem:

»Det måste vi vara med om!«

Vjäsofschtschikof utropade mörkt leende:

»Det är verkligen på tiden! Vi ha tillräckligt länge lekt kurra gömma!«

Fedja Masin var förtjust. Han hade magrat starkt och liknade genom sin nervösa oro i tal och åtbörder en lärka, som blifvit satt i bur. Han var jämt tillsammans s. 160 med den tystlåtna och långt öfver sina år allvarlige Jakof Somof, som nu arbetade i staden. Samojlof, som blifvit ännu rödhårigare i fängelset, Vasili Gusef, Bukin, Dragunof och ännu några andra höllo på, att de borde gå beväpnade, men Pavel, lillryssen, Somof och andra disputerade med dem.

Så kom Jegor, alltid trött, svettig, flåsande och skämtade på sitt vanliga sätt.

»Arbetet på att förändra den bestående samhällsordningen är en stor sak, kamrater, men för att det skall gå fortare, måste jag köpa mig ett par nya stöflar«, sade han och visade på sina trasiga och våta skodon. »Mina galoscher äro också ohjälpligt trasiga, och jag väter ner mig om fötterna för hvarenda dag. Jag vill inte stiga ned i jordens innandömen, förrän vi offentligt och uppenbart sagt oss fria från den gamla världen, och därför föreslår jag, med afböjande af kamraten Samojlofs förslag om en väpnad demonstration, att ni beväpna mig med ett par starka stöflar, ty jag är fullt och fast öfvertygad om, att detta är nyttigare för socialismens seger än till och med ett stort slagsmål!...«

På samma cirklade språk berättade han för arbetarne historier om, hur folket i olika länder försökt göra sin tillvaro lättare. Modern tyckte om att höra på honom, och hon fick af hans ord det underliga intrycket, att folkets listigaste fiender, de som grymmast och oftast bedrogo det, voro små tjockmagade, rödbrusiga pysslingar, samvetslösa och glupska, grymma och listiga. Då de funno det svårt att lefva under tsarens välde, hetsade de det okunniga folket på konungamakten, och när folket rest sig och ryckt makten ur kungens händer, lurade pysslingarne den till sig och körde folket i hundkojorna, och försökte de kämpa mot dem, slog de ihjäl dem i hundra- och tusental.

En gång tog hon mod till sig och berättade honom om denna föreställning, s. 161 som hon fått genom hans ord, och frågade sedan med ett förläget skratt:

»Är det så, Jegor Ivanytsch?«

Han skrattade, rullade med ögonen, flåsade och gned sig på bröstet.

»Sannerligen är det inte så, mutter lilla! Ni har tagit historiens grundoxe i hornen... På denna gulaktiga bakgrund finns några ornament, det vill säga, broderier, men de förändra inte saken! Just de små tjocka pysslingarna äro de mest skuldbelastade och giftigaste insekter, som stinga folket. Fransmännen kalla dem träffande för „bourgeois“. Kom ihåg det, kära mutter, bourgeois! De äta på oss och suga ut oss...«

»Det är förstås de rika?» frågade modern.

»Just det, ja! Det är deras olycka. Ser ni, om man lägger en smula koppar i barnets mat, så hindrar det benbyggnaden att växa på honom och han blir en dvärg, och om man från barndomen förgiftar en människa med guld, blir hans själ liten, slapp och grå som en billig kautschukboll. . . «

En gång då de talade om Jegor, sade Pavel:

»Vet du af, Andrej, att de äro mest fallna för att skämta, som bära på en sorg i hjärtat. . . «

Lillryssen teg ett ögonblick och sade därpå, plirande med ögonen:

»Det är inte sant! Vore det så, skulle hela Ryssland skratta ihjäl sig. . . «

Natascha kom tillbaka, hon hade också setat i fängelse, någonstades i en annan stad, men det hade icke förändrat henne. Modern lade märke till, att lillryssen alltid blef gladare, när hon var närvarande, han strödde lustigheter omkring sig, retades med alla på sitt vänliga sätt och narrade henne till ett muntert skratt. Men när hon gått, började han sorgset hvissla sina ändlösa visor och gick länge af och an i rummet, melankoliskt skrapande med fötterna. s. 162

Ofta kom Sascha ditspringande, alltid med dystert rynkade ögonbryn, alltid jäktande och kantigare och skarpare för hvar gång.

En kväll, då Pavel följde henne ut i förstugan och icke stängde dörren efter sig, hörde modern ett brådiskande samtal:

»Skall ni bära fanan?» frågade den unga flickan.

»Ja.«

»Är det bestämdt?»

»Ja. Det är min rättighet.«

»Återigen fängelset?!«

Pavel teg.

»Skulle ni inte kunna. . . « började hon, men afbröt sig.

»Hvad då?» frågade Pavel.

»Afstå åt någon annan. . . «

»Nej!» svarade han högt.

»Betänk. . . ni har ett sådant inflytande. . . ni är så omtyckt. . . ni och Nachodka äro de förnämsta här. . . ni kan göra så mycket för friheten. . . betänk det! Och just därför skola de förvisa er. . . långt bort. . . för lång tid!»

Modern tyckte sig i den unga flickans ton spåra de välbekanta känslorna, sorg och fruktan. Och Saschas ord föllo på hennes hjärta som stora droppar iskallt vatten.

»Nej, det är afgjort!» sade Pavel. »Från detta afstår jag inte för något pris.«

»Inte ens om jag skulle be er. . . om jag. . . «

Pavel inföll hastigt i sträng ton:

»Ni får inte tala på det viset. . . hvad tänker ni på? Ni får inte!»

»Jag är människa!» sade hon mycket sakta.

»En präktig människa!« sade Pavel också sakta, men det lät, som om han flämtat. »En människa som är mig kär... Och därför... därför får ni inte tala så...« s. 163

»Farväl!« mumlade den unga flickan.

På ljudet af hennes steg kunde modern höra, att hon gick fort, jag, nästan sprang.

Pavel följde efter henne ut.

En tung, beklämmande ångest lade sig på moderns bröst. Hon förstod icke, hvad de talat om, men hon anade, att hon väntades af en ny stor sorg. Och hennes tanke fastnade vid frågan:

»Hvad ämnar han göra?«

Och som en spik trängde den in i hjärnan på henne.

Pavel kom in utifrån tillsammans med Andrej, och lillryssen sade, skakande på hufvudet:

»Å, den där Isajka, den där Isajka... hvad skall man göra med honom?«

»Råda honom, att han låter bli att smida ränker!« sade Pavel mörkt.

»Pascha, hvad ämnar du göra?« frågade modern med nedböjt hufvud.

»När då? Nu genast?«

»Den första... första maj...«

»Aha!« utbrast Pavel och sänkte rösten. »Jag skall bära vår fana... gå med den i spetsen för alla de andra. För det komma de troligen att sätta mig i fängelse igen.«

Det brände i moderns ögon, och hon kände en obehaglig torrhet i munnen. Han tog hennes hand och klappade den.

»Det är mig nödvändigt, förstår du! Det är lyckan för mig!«

»Jag säger ingenting!« sade hon och höjde långsamt hufvudet. Men då hennes ögon mötte den envisa glansen i hans, lät hon det sjunka igen.

Han släppte hennes hand, suckade och sade förebrående:

s. 164

»Du borde inte sörja, utan glädja dig i stället... När skola vi få mödrar, som med glädje sända sina barn också i döden?«

»Hopp, hopp!« brummade lillryssen. »I galopp han far, vår pan, skörtar högt upp sin kaftan!...«

»Säger jag väl ett ord?« upprepade modern. »Jag hindrar dig inte... Men om det gör mig ondt om dig... så kan det väl förlåtas en mor!«

Han gick ifrån henne, och hon hörde de grymma, hårda orden:

»Det finns en kärlek, som hindrar människan att lefva...«

Skälfvande, rädd att han skulle säga ännu något värre, inföll hon hastigt:

»Inte så, Pascha! Jag förstår... du kan inte handla annorlunda... för kamraternas skull...«

»Nej!« sade han. »Jag gör det för min egen skull... Jag skulle också kunna låta bli det, men jag vill gå och kommer att gå!«

Andrej stod i dörren, — han var högre än den och stod därför i den som i en ram med krökta knän och ena axeln stödd mot dörrposten, medan den andra, halsen och hufvudet stucko ut framför.

»Ni skulle inte prata så mycket strunt, herre!« sade han och blängde mörkt på Pavel med sina utstående ögon. Han såg ut som en ödla i en sprucken sten.

Modern kände, att hon måste gråta. Men då hon icke ville, att sonen skulle se hennes tårar, muttrade hon plötsligt:

»Ack, kära ni... jag glömde...«

Och hon gick ut i förstugan. Där klämde hon in hufvudet i en vrå, gaf fritt lopp åt sina tårar och grät tyst, ljudlöst, utmattad af tårarne, som om tillsammans med s. 165 dem blodet sipprat ur hennes hjärta.

Men genom den på glänt stående dörren trängde de dofva ljuden af ett gräl ut till henne.

»Du måtte riktigt njuta af att plåga henne!« sade lillryssen.

»Det har du inte rättighet att säga!« skrek Pavel.

»Jag vore just en god kamrat åt dig, om jag stillatigande åsåge dina dumma bocksprång... Hvarför sade du det där?«

»Man bör alltid säga bestämdt ifrån!«

»Åt henne?«

»Åt alla! Jag vill inte veta af vare sig någon kärlek eller någon vänskap, som hakar sig fast vid foten på mig och vill hålla mig tillbaka...«

»Ack du, hjälte! Snytt dig och gå och säg allt det där åt Saschenka... Det är henne, du bör säga det åt...«

»Jag har redan sagt det...«

»På det viset? Du ljuger! Med henne talade du ömt och vänligt... jag har inte hört det, men jag vet det... Men för din mor skall du förstås visa hjältemod... naturligtvis! Men begriper du då inte, din åsna, att ditt hjältemod inte är värdt en vitten.«

Vlasova började brådslande torka tårarne från sina kinder. Hon blef rädd, att lillryssen skulle göra Pavel ursinnig, öppnade hastigt dörren och gick in i köket, darrande i hela kroppen af sorg och ångslan, och sägande med hög röst:

»Usch... hvad det är kallt! Och det är ju ändå vår...«

I det hon planlöst flyttade en massa saker i köket från den ena platsen till den andra, fortsatte hon ändå högre för att öfverrösta de dämpade rösterna i rummet:

»Allt är förändradt nu för tiden... människorna ha blifvit varmare, och vädret s. 166 kallare... Förr brukade det vid den här tiden vara varmt, solsken och klar himmel...«

Inne i rummet hade det blifvit tyst. Hon stannade midt i köket och väntade.

»Hörde du?« hviskade lillryssen. »Begriper du, din satan! Hon är rikare än du...«

»Vill ni dricka te?« frågade hon med darrande röst. Och utan att afvakta svar, utbrast hon, för att dölja denna darrning:

»Jag förstår inte, att jag blifvit så frusen!«

Pavel kom långsamt ut till henne. Han såg på henne under lugg, med ett skuld-medvetet leende på läpparne.

»Förlåt mig, mor!« sade han sakta. »Jag är ännu bara en dum pojke...«

»Låt mig vara!« ropade hon klagande, i det hon tryckte hans hufvud mot sitt bröst. »Säg ingenting... Gud vare med dig! — ditt lif är din egen sak! Men förhärda inte ditt hjärta! Hur kan man låta bli att ha ömkan med en mor? Jag har ju ömkan med er alla... Ack, alla äro ni ju som... mina köttsliga barn! Och hvem har ömkan med er annat än jag?... Du går — efter dig de andra... allt öfverge de och gå... gå sin väg, Pascha!«

Hennes stora, varma tanke klappade i hennes bröst och bevingade hennes hjärta med en hänförd känsla af smärtsam glädje, men hon fann inga ord, och plågad af sin stumhet, såg hon på sonen med ögon, som brunno af en klar och skarp smärta.

»Det är bra, mamma! Förlåt... nu ser jag!« mumlade han sakta med nedböjdt hufvud, och efter att ha kastat en hastig blick på henne, tillade han brydd, men med ett leende af glädje:

»Detta skall jag inte glömma... det lofvar jag.«

Hon sköt honom ifrån sig, tittade in i rummet och sade bedjande till Andrej: s. 167

»Andrjuscha! Gräla inte på honom... Ni är ju äldre... ni...«

Lillryssen stod med ryggen mot henne och rörde sig icke, men röt i stället med komisk öfverdrift:

»U-u-u... Jag skall ryta åt honom... och slå honom både gul och blå!«

Hon gick långsamt fram till honom med utsträckt hand, sägande:

»Min käre gode vän...«

Lillryssen vände sig om, körde ner hufvudet som en oxe och gick, efter att ha tryckt hennes hand bakom ryggen, förbi henne ut i köket. Därifrån ljöd hans röst i vresigt spefulla tonfall:

»Gå din väg, Pavel, så att jag inte biter hufvudet af dig! Jag skämtar bara, njanja, ni skall inte tro det! Nu skall jag tända på samovaren! Jaha, kol ha vi här... De äro ju våta, åt fanders med dem!«

Han tystnade... När modern kom ut i köket, satt han på golvet och blåste i samovaren. Utan att se på henne, började han på nytt:

»Var inte rädd, jag skall inte röra honom! Jag är ju snäll och beskedlig... som en kokt rofva! Och jag... hör inte på, du hjälte — jag älskar honom! Men jag älskar inte hans väst... Han har tagit på sig en ny väst, ser ni, och den är han så förtjust i, att han går och sätter fram magen och knuffar alla... titta, en sådan väst jag har! Den är ju vacker, men inte behöfver man knuffas för det! Det är tillräckligt trångt ändå.«

Pavel frågade småskrattande:

»Hur länge tänker du hålla på och brumma? Du har gett mig en ordentlig dufning... det kan du väl vara nöjd med!«

Sittande på golfvet, sträckte lillryssen ut benen på ömse sidor om samovaren s. 168 och stirrade på den. Modern stod vid dörren, med ögonen ömt och sorgset riktade på Andrejs runda nacke och långa, krökta hals. Han böjde öfverkroppen bakåt, stödde sig med händerna mot golfvet, såg på mor och son med ögon, som blefvo en smula rödkantade och sade blinkande:

»Ni äro ett par präktiga människor... ja, det är ni!«

Pavel lutade sig ner och grep hans hand.

»Drag inte i mig!« sade lillryssen doft. »Du har omkull mig...«

»Hvarför lägga ni tvång på er?« frågade modern sorgset. »Ni borde kyssas... omfamna hvarandra riktigt hårdt...«

»Vill du?« frågade Pavel.

»Det går an!« svarade lillryssen och reste på sig.

Men Pavel föll på knä, och ett ögonblick lågo de orörliga i hvarandras famn, — två kroppar — en själ, brinnande af varm och djup vänskap.

Öfver moderns ansikte runno tårarne, men nu af lättnad. Hon torkade bort dem och sade generad:

»Alltid ska' då en käring gråta... hon gråter af sorg, och hon gråter af glädje!«

Lillryssen makade sakta undan Pavel och sade, också torkande sig med fingrarne i ögonen:

»Seså, nog nu! När kalffen är slaktad, är det tid att tänka på steken... Satans kol! Jag har blåst och blåst, så att det rykt fullt med sot i ögonen...«

Pavel gick med nedböjdt hufvud och satte sig vid fönstret, i det han sakta sade:

»Sådana tårar behöfver man inte skämmas för...«

Modern satte sig bredvid honom. Hennes hjärta hade iklädt sig modets varma, mjuka skrud. Hon var sorgen, men lugn och nöjd.

»Lika godt!« tänkte hon och klappade sakta sonens hand. »Det kan inte vara s. 169 annorlunda... det är nödvändigt!«

Och ännu andra alldagliga ord och vändningar kretsade i hennes minne, men de uttryckte icke, hvad hon genomlefde i dessa ögonblick.

»Jag skall duka fram... sitt ni stilla, njanja!« sade lillryssen, i det han steg upp från golfvet och gick in i rummet. »Hvila er! Ni har fått en sådan stöt i hjärtat.«

Och därifrån hördes hans höjda, sjungande stämma:

»Det är inte vackert att skryta, men i alla fall hade vi nyss en härlig känsla af lifvet... af det verkliga, mänskliga, kärleksfyllda lifvet!«

»Ja!« sade Pavel och såg på modern.

»Allt har blifvit annorlunda!« genmälde hon. »Sorgen är en annan, glädjen en annan... Jag vet inte... jag förstår inte det jag lefver i... och med ord kan jag ingenting säga!«

»Allt har blifvit annorlunda. . . Ja, så bör det också vara!« sade lillryssen. »Ty det växer upp ett nytt hjärta, kära njanja lilla, ett nytt hjärta i lifvet. Alla hjärtan äro slitna af stridiga intressen, alla äro anfrätta af blind snikenhet, bitna af afund, krossade, sårade och drypa af var. . . lögnens och feghetens var. . . Alla människor äro sjuka, rädas för att lefva, gå som i en dimma. . . hvar och en vet endast, hur hans tänder värka. Men så kommer en människa och lyser upp lifvet med förnuftets ljus och ropar och kallar: åhøj, ni vilsegångna kackerlackor! Det är på tiden, att ni lära er förstå, att alla ha samma intresse, att alla måste lefva, att alla vilja växa! Han är ensam, denne som ropar, och därför skriker han högt, han behöfver vänner, han har det tomt och kallt i ensamheten! Och vid hans rop smälta alla hjärtan af sina friska bitar ihop ett enda väldigt hjärta, starkt, djupt och känsligt som en silfverklocka. . . innan den ännu blifvit gjuten! Och denna klocka, den kallar oss till mässan, — förenens, människor från alla land, till en familj! Kärleken är lifvets moder, och icke ondskan!. . . Jag, mina bröder, hör denna maning ringa genom världen!« s. 170

»Jag också!« sade Pavel.

Modern pressade hårdt ihop läpparne, för att de icke skulle darra, och knep ihop ögonen, för att de icke skulle gråta.

»När jag ligger vaken om natten eller går ensam någonstans. . . hör jag öfverallt denna maning. . . och jag blir så varm om hjärtat. Jag vet, att jorden tröttnat på lögner och kval. . . och att den också ljuder som en klocka, upprepande ekot af maningsropet. . . att den sällhetsrysande motser den nya sol, som skall uppgå i människans bröst!«

Pavel steg upp och höjde handen som för att säga något, men modern fattade honom i andra handen och drog ner den, hviskande:

»Stör honom inte. . . «

»Vet ni hvad?« sade lillryssen, stående i dörren med klart glänsande ögon. »Mycken sorg förestår ännu människorna, mycket blod skall ännu utgjas af deras snikna händer. . . men allt detta, all sorgen och mitt blod äro ett ring pris för hvad, som finnes i mitt bröst, i min hjärna. . . i mina bens mærg! Jag är rik som stjärnan på strålar. . . jag kan bära allt, uthärda allt. . . ty det lefver inom mig en glädje, som ingen eller ingenting någonsin kan döda! I denna glädje är styrka!«

De drucko te och sutto kvar vid bordet ända till midnatt i ett förtroligt och harmoniskt samtal om lifvet, människorna och framtiden.

Och då tanken blifvit klar för henne, tog modern suckande ur sitt förflutna minnet af något tungt och rått, och gaf tanken styrka med denna sten från sitt hjärta. s. 171

I det förtroliga samtalets varma flöde smälte hennes skräck och försvann, och hon kände sig nu som den dagen, då hennes far barskt sade åt henne:

»Det är ingenting att grimasera för! Här är en narr, som vill taga dig till hustru, — gack och gift dig! Alla flickor gifta sig, alla hustrur få barn, alla föräldrar ha sorg af barnen! Du är väl en människa som alla andra!«

Efter dessa ord såg hon framför sig en oundviklig stig, som ändlöst sträckte sig rundt en tom, mörk fläck. Och oundvikligheten att vandra denna väg fyllde hennes hjärta med ett slött lugn. Så var det också nu. Men i det hon kände annalkandet af en ny sorg, sade hon inom sig åt någon:

»Se där, tag!«

Detta lindrade den stilla smärtan i hennes hjärta, som vibrerade i bröstet likt en spänd sträng.

Och i djupet af hennes sinne lyste, icke starkt, men utan att slockna, hoppet, att de icke skulle kunna slita allt ifrån henne. . . Något skulle hon ha kvar. . .

VII

(s. 171)

Tidigt morgonen därpå, just som Pavel och Andrej gått, knackade Korsunova häftigt och ropade ifrigt:

»De ha slagit ihjäl Isaj! Kom, ska' vi gå och se...«

s. 172

Modern spratt till, — namnet på mördaren glimtade till i hennes hufvud.

»Hvem då?« frågade hon kort och kastade en schal öfver axlarne.

»Ja, han sitter inte kvar där öfver Isaj, utan högg till och gnodde sin väg!...« svarade Marja.

På gatan sade hon:

»Nu ska' de börja snoka igen och söka efter gärningsmannen. Det är tur, att dina voro hemma i natt, — det kan jag intyga... Jag gick förbi efter midnatt och tittade in genom fönstret och såg er alla sitta omkring bordet...«

»Å, men Marja? Hvem skulle väl kunna misstänka dem?« utbrast modern förskräckt.

»Ja, hvem har slagit ihjäl honom då, om inte någon af edra!« sade Korsunova med öfvertygelse. »Det är ju allmänt känt, att han spionerade på dem...«

Modern stannade flämtande och tryckte handen mot hjärtat.

»Hvad går åt dig? Var inte rädd, du!... Han har ju bara fått sina gärningars lön... Skynda dig, annars föra de bort honom!«

Modern raskade på sina steg, utan att fråga sig själf, hvarför hon gick, jagad af den tunga, mörka tanken på Vjäsoschtschikof.

»Det har gått därhän!« tänkte hon slött.

I närheten af fabriksmurarne, på en nyligen afbränd tomt, stod en klunga människor, trampande i kolen och askan, och surrade som en bisvärm. Det var många kvinnor, ännu flere barn, några handlande, uppassare från krogen, poliskonstaplar och gendarmen Petlin, en högväxt gubbe med yfvigt silfvergrått skägg och medaljer på bröstet.

Isaj halflåg på marken, med ryggen stödd mot en svedd timmerstock och det bara hufvudet nedsjunket på högra axeln. Den högra handen var instucken i byxfickan, med den vänstra hade han gripit ett krampaktigt tag i den lösa jorden. Modern såg på hans ansikte, — det ena ögat stirrade beslöjadt på mössan, som låg

s. 173

öppen mellan de utspärrade benen, munnen var halföppen, och det röda skägget stack snedt ut. Hans magra kropp med det spetsiga hufvudet och knotiga, fräkniga ansiktet såg ännu mindre ut än vanligt, hopskrumpen af döden. Modern gjorde korstecknet och suckade. Som lefvande hade han varit henne motbjudande, men nu ingaf han henne ett stilla medlidande.

»Det syns inte något blod!« anmärkte någon halfhögt. »De dängde väl till honom med knytnäfven. . . «

En tjock kvinna ryckte gendarmen i ärmen och frågade:

»Kanske att han ännu är vid lif?«

»Undan med sig!« röt gendarmen dämpadt och gjorde sig fri från hennes tag.

»Doktorn har varit här. . . han sade, att det var slut!« svarade någon.

En torr och hätsk stämman yttrade högt:

»De ha stoppat till munnen på bakdantaren. . . Det är rätt!«

Gendarmen spratt till och frågade hotande, i det han med armarna sköt undan kvinnorna, som trängdes omkring honom:

»Hvem är det, som vågar resonera?«

Skocken skingrades för hans knuffar. Flere sprungo sin väg. Någon gaf till ett skadegladdt skratt.

Modern gick hem.

»Ingen tycker synd om honom!« tänkte hon.

Framför henne skymtade som en skugga Nikolajs breda gestalt, de smala ögonen blickade kallt och grymt, och han svängde den högra handen, som om han gjort illa den. . . s. 174

När sonen och Andrej kommo hem för att äta middag, frågade hon allra först:

»Nå? Har ingen blifvit arresterad. . . för mordet på Isaj?«

»Det har jag inte hört!« svarade lillryssen.

Hon såg, att de båda två voro nedstämda och dystra i hågen.

»Sägs det ingenting om Nikolaj?« sporde hon sakta.

Sonens stränga ögon fästes på hennes ansikte, och han svarade med eftertryck:

»Det sägs ingenting. Och man tänker väl knappast på honom. Han är inte här. Han for i går middag ut på floden och har ännu inte kommit tillbaka. Jag har frågat efter honom. . . «

»Nå, gudskelof!« sade modern med en suck af lättnad. »Gudskelof!«

Lillryssen såg på henne och sänkte hufvudet.

»Han ligger och ser liksom förvånad ut«, berättade han tankfullt. »Och ingen tycker synd om honom, ingen har ett godt ord på hans stoft. Han förefaller så liten och obetydlig. . . som en skärfva, som blifvit afbruten från något och ligger där på marken.«

Under middagen kastade Pavel plötsligt skeden ifrån sig och utbrast:

»Detta förstår jag inte!«

»Hvilket?« frågade lillryssen, som var ovanligt fåordig och ledsen.

»Att man dödar ett djur bara för att man måste äta, — det är redan uselt... att man dödar ett rofdjur, det förstår jag! Jag tror, att jag själf skulle kunna döda en människa, som blifvit ett vilddjur mot andra. Men att slå ihjäl en sådan där vidrig, s. 175 ömklig stackare, — det fröstår jag inte... hur kan handen slå till?«

Lillryssen ryckte på axlarne. Sedan sade han:

»Han var lika skadlig som ett rofdjur...«

»Det vet jag.«

»Myggan dricker en smula af vårt blod, — vi slå ihjäl henne!« tillade lillryssen sakta.

»Nå, ja... Det är inte det jag menar... Jag säger, att det är motbjudande!«

»Hvad vill du göra åt det?« genmälde Andrej och ryckte åter på axlarne.

»Skulle du kunna slå ihjäl en sådan där?« frågade Pavel tankfullt efter en lång tystnad.

Lillryssen såg på honom med sina runda ögon, kastade en hastig blick på modern och svarade sorgset, men fast:

»För min egen skull rör jag ingen! För kamraternas och sakens kan jag göra allt! Till och med döda. Om det så vore min egen son...«

»Å, Andruscha!« utbrast modern.

Han smålog emot henne och sade:

»Det kan icke vara annorlunda! Sådant är lifvet!...«

»Ja-a!« sade Pavel, dragande på ordet. »Sådant är lifvet...«

Plötsligt upprörd, drifven af någon inre impuls, steg Andrej upp och utbrast:

»Hvad vill ni göra? Man måste hata människan, för att den förr skall randas, den tid, då det är möjligt att endast älska människorna. Man måste förgöra den, som hindrar lifvets gång, som säljer sina medmänniskor för pengar för att därmed köa sig lugn eller ytter ära. Om en Judas står på de rättfärdiges väg, väntande att förråda dem, är jag själf en Judas, om jag inte förintar honom!... Är det en synd? Har jag inte rättighet? Men de, våra husbönder, de ha rätt att hålla soldater och bödlar, bordeller och fängelser och allt detta gemena, som skyddar deras lugn och bekvämlighet?... Ibland händer det, att jag kan få deras påk i min hand... Nå, jag tar den, jag säger inte nej. De slå ihjäl oss i hundratal... det ger mig rätt att lyfta handen och låta den falla på ett af de fientliga hufvudena... på den fiende, som kommit mig närmast och är skadligast för min liffsuppgift. Jag vet, att deras blod icke skapar något, att det inte är fruktbringande, deras blod!... Härligt växer sanningen, när vårt blod befruktar jorden med täta skurar, men deras, det ruttna, dåliga, dunstar spårlöst bort, det vet jag! Men jag tar synden på mig, jag dödar, om jag ser, att det är nödvändigt. Jag talar ju bara för mig... Min synd dör med mig, den befläcker icke framtiden, den smutsar icke ner någon utom mig... icke någon!« s. 176

Han gick af och an i rummet och svängde armen framför ansikte på sig, som om han högg i luften, hackade något loss ifrån sig. Modern såg på honom med sorg

och ängslan, hon anade, att något brustit sönder inom honom och gjorde ondt. De mörka, farliga tankarne om mordet lämnade henne, — om icke Vjäsoschtschikof dödat honom, hade ingen af Pavels kamrater kunnat göra det, tänkte hon. Pavel lyssnade till lillryssen med sänkt hufvud, och denne fortsatte hårdnackadt och med kraft:

»På vägen framåt händer det, att man också måste gå emot sig själf. Man måste kunna gifva, allt, hela sitt hjärta. . . Att ge sitt lif, att dö för sin uppgift, — det är en enkel sak! Gif mera, gif det som är dig dyrbarare än ditt lif, — då skall också det som är dig allra dyrbarast, din sanning, skjuta kraftig växt! . . .«

Han stannade midt i rummet, och blek, med halfslutna ögon höjde han handen s. 177 som till ett högtidligt löfte och sade:

»Jag vet, att det skall komma en tid, då människorna skola fröjdas åt hvarandra, då hvar och en skall vara som en stjärna för den andre och hvar och en lyssna till den andre som till musik! På jorden skola vandra fria människor, människor stora genom sin frihet, alla skola gå med öppna hjärtan, och hvar och ens hjärta skall vara fritt från afund, och därför skola alla vara utan ondska. . . Då skola människorna lefva i sanning och frihet för skönheten, och som de bäste skola anses de, hvilka med sitt hjärta varmast omfatta världen och djupast älska den. . . de bäste skola vara de friaste, — hos dem finns mest skönhet! Då skall lifvet varda stort och människorna stora genom detta lif. . .«

Han tystnade, rätade upp sig, svängde till som kläppen i en klocka och utbrast starkt, med fulla lungor:

»För detta lufs skull vill jag göra allt. . . Jag skall slita hjärtat ur mitt bröst, om det behöfs, och själf trampa det under fötterna.«

Hans ansikte skälfde och stelnade i hänförd förklaring, och ur hans ögon runno tårar, stora och tunga.

Pavel lyfte upp hufvudet och såg på honom, blek, med vidöppna ögon, modern reste sig långsamt från stolen, i det hon kände, hur en mörk växande ängslan smög sig öfver henne.

»Hvad är det med dig, Andrej?« frågade Pavel sakta.

Lillryssen skakade på hufvudet, spände sig såsom en sträng och sade, seende på modern:

»Jag såg. . . jag vet. . .«

Hon steg upp, gick hastigt fram till honom, skälfvande i hela kroppen och grep s. 178 hans händer, — han försökte rycka undan den högra, men hon höll hårdt fast i den och hviskade:

»Tyst, tyst, min lilla dufva! Gossen min, det är ju ingenting. . . ingenting. . . det är ingenting, Pascha!«

»Vänta!« muttrade lillryssen doft. »Jag skall säga er, hur det var. . .«

»Det behöfs inte!« hviskade hon med tårar i ögonen. »Det behöfs inte, Andruscha. . .«

Pavel kom långsamt fram och såg på kamraten med fuktiga ögon. Han var blek och sade långsamt och dämpadt, med ett leende:

»Mor är rädd, att det är du. . . «

»Jag är inte rädd. . . Jag tror det inte! Om jag också såg det, skulle jag inte tro det!«

»Vänta!« sade lillryssen, utan att se på henne och alltjämt försökande att lösgöra sin hand. »Det var inte jag. . . men jag hade kunnat hindra det. . . «

»Låt bli, Andrej!« sade Pavel.

Han grep om hans hand med den ena af sina och lade den andra på lillryssens axel, som om han ville hämma darrningen i hans långa gestalt. Lillryssen lutade hufvudet emot honom och sade sakta och stötvis:

»Jag ville det inte, det vet du, Pavel. Det hände på det viset, — när du gick förut, och jag stannade i hörnet med Dragunof, . . . så kom Isaj fram om hörnet. . . ställde sig en bit ifrån. . . såg på oss. . . och skrattade. . . Dragunof sade: ser du? Han har följt efter mig hela natten. . . Jag slår ihjäl honom. Och så gick han. . . hem, som jag trodde. . . Men Isaj kom fram till mig. . . «

Lillryssen suckade.

»Ingen har förolämpat mig så gement som han, den hunden.«

Modern drog honom tigande fram till bordet och lyckades slutligen få honom ned på en stol. Själ f satte hon sig bredvid tätt intill honom. Pavel åter stod framför dem och ryckte i skägget med mörk uppsyn. s. 179

»Han sade till mig, att vi allesammans voro kända, och att gendarmerna höllo räkning på oss och skulle arresteras oss alla före första maj. Jag svarade icke, utan skrattade bara, men det sjöd i hjärtat på mig. Så sade han, att jag, som var en förständig gosse, inte borde ge mig in på sådana där vägar, utan hellre. . . «

Han tystnade, torkade sig i ansiktet med vänstra handen, och hans ögon gnistrade.

»Jag förstår!« sade Pavel.

»Ja. Hellre träda i lagens tjänst, sade han.«

Lillryssen skakade den knutna handen i luften.

»Lagen, ja. . . fördöme hans själ!« muttrade han mellan tänderna. »Det hade varit bättre, om han gett mig en örfil. . . då skulle det varit lättare för mig. . . och kanske för honom också. Men då han nu spottade sin stinkande spott in i mitt hjärta, stod jag inte ut längre.«

Andrej ryckte krampaktigt sin hand ur Pavels och sade doft, i en ton af vämjelse:

»Jag gaf honom en örfil och gick. . . Så hörde jag Dragunof sakta säga bakom mig: nu är han fast! Han stod troligen bakom hörnet. . . «

Efter ett ögonblicks tystnad fortsatte han:

»Jag vände mig inte om. . . fastän jag anade. . . jag förstod möjligheten af. . . jag hörde ett slag. . . så tungt och hårdt. . . Isaj föll. . . Jag gick min väg. . . helt

lugnt, som om jag råkat trampa på en padda... Så när jag stod och arbetade, fick jag höra ropet — Isaj är mördad! Jag trodde det inte... Men det gjorde ondt i handen... och jag hade svårt att röra den! — det värkte icke, men den hade liksom s. 180 blifvit kortare... «

Han sneglade på sin hand och sade:

»Så länge jag lefver, kan jag nog inte nu tvätta af den här skamfläcken... «

»Bara ditt hjärta är rent, min dufva lilla!« sade modern sakta.

»Jag anser mig inte skyldig... nej!« sade lillryssen fast. »Men det är mig så motbjudande, allt detta!... Jag känner mig smutsig invärtes... det kväljer mig! Det var verkligen onödigt, det här.«

»Hvad ämnar du göra?« frågade Pavel med en misstänksam blick.

»Hvad jag ämnar —?« lillryssen sänkte fundersamt hufvudet, höjde det därpå åter och sade med ett leende:

»Jag är naturligtvis inte rädd för att säga, att jag slog honom. Men — jag skäms att säga det... «

Han slog ut med händerna, steg upp och upprepade:

»Jag kan inte. Jag skäms... «

»Jag förstår dig inte«, sade Pavel med en axelryckning. »Det var ju inte du, som dödade honom, men äfven om så vore... «

»Han var i alla fall en människa, bror... att veta att man slår ihjäl en människa och inte hindra det... det är kanske en usel feghet... «

Pavel upprepade i fast ton:

»Det förstår jag inte alls... «

Och efter ett ögonblicks eftertanke tillade han:

»Det vill säga, jag kan nog förstå det, men inte känna det så.«

Ånghvisslan ljöd. Lillryssen lade hufvudet på sned, lyssnade till detta befalande rop, ruskade på sig och sade:

»Jag går inte och arbetar... «

s. 181

»Inte jag heller... « sade Pavel.

»Jag går till badstugan!« inföll lillryssen med ett lätt leende, stod ett ögonblick tyst som för att samla sig och gick därpå hastigt med dyster min.

Modern följde honom med en deltagande blick och sade till sonen:

»Säga hvad man vill, Pascha... Jag vet, att det är syndigt att döda en människa... men jag anser ingen skyldig... Jag tyckte synd om Isaj, han var en sådan liten usel stackare... när jag såg på honom, kom jag ihåg, hur han hotade att låta hänga dig... och jag kände hvarken hätskhet mot honom eller glädje öfver att han var död... jag tyckte bara synd om honom... Men nu gör jag inte ens det... «

Hon tystnade, tänkte efter ett ögonblick och anmärkte med ett förvånadt leende:

»Herre Jesus... hör du, Pascha, hvad jag säger?«

Pavel tycktes icke höra det. I det han långsamt gick af och an i rummet med sänkt hufvud, sade han tankfullt och dystert:

»Se, detta är lifvet, mamma! Du ser, hur människorna äro ställda emot hvarandra? Fast man inte vill, så dödar man! Och hvem? En sådan där rättslös varelse, som är ändå olyckligare än en själf, därför att han är dum. . . Polisen, gendarmerna, spionerna — alla dessa äro våra fiender. . . men alla äro de likadana människor som vi, också från dem suger man ut blodet, och icke heller dem anser man för människor. Och så har man ställt de ena mot de andra, förblindat dem genom dumhet och fruktan, bundit alla till händer och fötter, man klämmer och utsuger dem, förtrycker och slår ihjäl de ena med de andra. Man har förvandlat människorna till gevär, påkar och stenar och säger, att det är kulturen! Det är staten!«

s. 182

Han gick närmare intill modern.

»Det är ett brott, mor! Det afskyvärdaste mord på millioner människor, — ett själamord. . . Förstår du, — de döda själen. Du ser skillnaden mellan dem och oss, — slår en af oss ihjäl någon, — så vämjес han, blyges, lider. . . Vämjес, det är hufvudsaken! Men de döda tusenden helt lugnt, utan barmhärtighet, utan en sprittning i hjärtat, döda med nöje, ja, med glädje! Och allt och alla krossa det till döds endast för att bevara träet till sina hus och möbler, silfret, guldets, värdelösa papperslappar, allt detta eländiga skräp, som ger dem makt öfver människorna. Betänk, — det är inte för att försvara sig själfva, som de mörda folket och fördärfva själarne, det är inte för sin egen skull de göra detta, utan för sina ägodelars. . . Det är inte inifrån de skydda sig, utan utifrån. . . «

Han fattade hennes händer, lutade sig ner och skakade dem, sägande:

»Om du hade känsla af all denna uselhet och ruttenhet, skulle du förstå vår sanning. . . skulle du se, hur stor och klar den är!«

Hon reste sig upprörd, uppfylld af längtan att sammansmälta sitt hjärta med sonens i samma eld.

»Vänta, Pascha. . . vänta!« framstötte hon flämtande. »Jag är ju en människa! Jag känner. . . vänta!«

Ute i förstugan hördes klampande steg. De sprutto båda till och sågo på hvarandra. Dörren öppnades långsamt, och Rybin klef tungt in genom den.

»Här är jag!« sade han leende och sträckte upp hufvudet. »Vår Foma, han längtar efter brännvin och mat, — och vill hälsa på i de fyllda fat!. . . «

Han var klädd i en kort päls, alldeles nedfläckad af tjära, och bastskor, med skinnmössa på hufvudet och ett par svarta muddar instuckna i bältet.

s. 183

»Äro ni friska och krya? Ha de släppt ut dig, Pavel? Jaså. Hur står det till, Nilovna?«

Han log bredt och visade sina hvita tänder, hans röst lät mildare än förut, och ansiktet var ändå mera skäggb vuxet.

Gladt öfverraskad, gick modern fram till honom, tryckte hans stora, svarta hand och sade, i det hon inandades den friska, starka tjärlukten:

»Å, är det du... hvad jag är glad... nåå?«

Pavel smålog, under det han skärskådade Rybin.

»En ståtlig bonde!«

Rybin klädde långsamt af sig, sägande:

»Ja, jag har blifvit bonde igen... ni öfvergå så småningom till herrar, ni, men jag vänder tillbaka, ser du!«

Han drog ner den randiga skjortan och gick in i rummet, kastade en uppmärksam blick omkring sig och anmärkte:

»Era ägodelar ha inte förökats, ser jag, men böckerna äro ändå flera... Ja, böckerna, det är den dyrbaraste ägodelen nu för tiden, det är säkert! Nå, säg mig, hur stå våra affärer?«

Han satte sig med vidt utspärrade ben, stödde händerna mot knäna och såg frågande på Pavel med sina mörka ögon, — han föreföll nöjd och belåten och hade fått något särskildt friskt öfver sig.

»Affärerna gå utmärkt!« sade Pavel.

»Vi plöja och så, ej skryta vi få, men skörda ändå, — öl vi brygga, lägga oss i sängen trygga, — hvad? Nå, det är bra! Det är mycket bra, säger jag ännu en gång!« förklarade Rybin.

»Vill du ha en kopp te?« frågade modern.

»Ja, både en kopp te och en sup, om det så skall vara... och bjuder du på en bit mat, säger jag inte nej till det heller. Det var roligt att träffa er igen.« s. 184

»Hur har ni det nu, Michajlo Ivanytsch?« frågade Pavel och satte sig midt emot honom.

»Å jo. Det knallar och går. Jag har slagit mig ner i Jegildjevo, — har ni hört talas om Jegildjevo? En präktig by. Två marknader om året, öfver tvåtusen invånare — elakt folk! Inte själfägande, arrendera af apanagejorden, dålig mylla. Jag har tagit plats som arbetare hos en blodsugare där borta... det är så fullt af dem som flugor på ett as. Vi bränna tjära och kol. Jag får lön fyra gånger mindre och fördärfvar ryggen dubbelt så mycket som här... jaha. Vi äro sju stycken som arbeta hos honom, blodsugarn, — allihopa unga och hemma på platsen utom jag... läskunniga allihopa... en af dem, Efim, är fasligt hetlefrad af sig!«

»Ni kanske talar med dem?« frågade Pavel lifligt.

»Ja, inte tiger jag. Har tagit med mig alla de där småskrifterna härifrån... trettifyra stycken. Men mest begagnar jag mig af Bibeln, där finns att taga af, — den boken är både tjock och utgifven på kronans bekostnad och trycks hos den heliga synoden, så den kan man tro på.«

Han blinkade småskrattande åt Pavel och fortsatte:

»Men det är inte nog. Jag har kommit hit för att få flere böcker. Vi två, Efim är med mig... skulle fara bort med tjära, och så gjorde vi en omväg hit till dig... Du kan gärna långa mig böckerna, innan Efim kommer... det är inte bra, att han får veta för mycket... «

Modern såg på Rybin, och det föreföll henne, som om han samtidigt med pälsrocken tagit af sig ännu något mera. Han hade blifvit mindre trygg och stadig s. 185 och hans ögon blickade listigare, icke så öppet som förut.

»Mamma«, sade Pavel, »vill ni gå och hämta böckerna. De veta där borta, hvilka de ska' lämna... säg, att det är för landsbygden.«

»Godt!« sade modern. »Bara teet är färdigt, skall jag gå.«

»Jaså, du har också kommit in i de här affärerna, Nilovna?« frågade Rybin skrattande. »Jaha. De äro mycket fallna för att läsa där hemma hos oss. Skolläraren uppmuntrar dem till det... han lär skall vara en präktig pojke, fastän han tillhör prästeståndet. Så finns det en lärarinna också, sju verst längre bort... Nå, de äro inte för några förbjudna böcker inte... de äro ju tillsatta af staten och tørs inte. Men jag vill ha en riktigt skarp och förbjuden bok... den skall jag lämna ut under deras namn... Och när nu kommissarien eller prästen får se, att det är en förbjuden bok, skola de tro, att det är skolläraryn som spridt den! Och jag står alldeles utanför saken så länge.«

Och han grinade gladt, belåten öfver sin obarmhärtiga slughet.

»Usch du!« tänkte modern. »Du ser ut som en björn, men du handlar som en räf...«

Pavel steg upp och gick ett slag genom rummet, i det han förebrående sade:

»Böcker skall ni få... men ni ämnar bära er illa åt, Michail Ivanovitsch...«

»På hvad sätt illa?« sporde Rybin och spärrade upp ögonen.

»För hvad ni gör, bör ni själf svar... Men att ställa det så, att andra måste svara för er, det är illa! —« Pavels röst ljöd sträng och förebrående.

Rybin stirrade ner i golfvet, skakade på hufvudet och sade:

»Du talar så obegripligt.«

»Hvad tror ni?«, frågade Pavel, i det han stannade framför honom, »om nu skolläraryn bli misstänkta för att ha utdelat förbjudna böcker, skulle de då bli satta i fängelse för det?«

»Ja visst... än sedan?« frågade Rybin.

»Men det är ju ni, som lämnat ut böckerna, och inte de! Då borde väl ni komma i fängelse...«

»Din konstiga kropp!« småskrattade Rybin och slog sig på knäet. »Hvem skulle tänka på mig, en simpel bonde, — skulle jag väl syssla med sådant? Böckerna äro herremännens sak, de få svara för dem...«

Modern kände på sig, att Pavel icke förstod Rybin, och hon såg, att han knep ihop ögonen, hvilket betydde, att han blef ond. Hon sade mildt och försiktigt:

»Michail Ivanovitsch vill ha det så, att han gör gärningen, men att andra bli åtalade för den...«

»Just så, ja!« sade Rybin och strök sitt skägg.

»Mamma!« utbrast Pavel torrt. »Om någon af de våra, Andrej, till exempel, gör något under mitt namn, och de sätta mig i fängelse, — hvad skulle du säga om det?«

Modern spratt till, såg tvislände på sonen och sade med en nekande skakning på hufvudet:

»Skulle man väl kunna handla så mot en kamrat?«

»Aha-a!« utbrast Rybin långdraget: »Nu förstår jag dig, Pavel!«

Med en spefull blinkning vände han sig till modern:

»Det här är en knepig sak, mor.«

Och sedan åter förmanande till Pavel:

»Du är ännu grön, bror. I smygärenden frågar ingen efter äran. Tänk bara efter: s. 187 för det första, så sätta de först och främst i fängelse honom, hos hvilken de funnit boken, och inte skollärarne, det är en sak. För det andra, så fastän lärarne lämna ut tillåtna böcker, är innehållet i dem det samma som i de förbjudna, det är bara andra ord och mindre sanning, det är numro två. Det vill säga, att de vilja det samma som jag, fastän de gå på gångstigar och jag på stora vägen. . . men inför regeringen äro vi lika skyldiga, inte sant? Och för det tredje, bror lilla, så har jag ingenting med dem att göra — den som går till fots är icke kamrat med den som rider. Mot en bonde skulle kanske inte jag heller vilja göra sådant. Men de äro, den ene en prästson och den andra en godsägardotter, och hvad de ha för gagn af att uppvigla folket, det vet inte jag. Deras herrskapstankar äro främmande för en bonde som mig. Hvad jag själf gör, det vet jag, men hvad de vilja, känner jag inte till. I tusen år har folk varit ordentliga herremän och flått skinnet af bonden, men så ett tu tre ha de vaknat och ge sig också till att öppna bondens ögon. . . Jag är ingen vän af sagor, bror, och det här är något liknande en saga. Allt slags herrskapsfolk äro så långt ifrån mig. . . går jag på vintern öfver fältet, ser jag något lefvande skymta där framme, men hvad det är, om det är en varg, en räf eller bara en hund, det kan jag inte se! Det är för långt håll.«

Modern såg på sonen. Hans ansikte var sorgset.

Men Rybins ögon lyste af en mörk glans, han såg själfbelåtet på Pavel och sade, i det han kammade skägget med fingrarna:

»Att vara kärvänlig har jag inte tid till. Lifvet är hårdt, i hundkojan är det inte som i fårfallan och hvar fågel sjunger efter sin näbb. . . «

»Det finns herremän«, inföll modern, som påminde sig välkända ansikten, s. 188 »hvilka låta döda sig för folket och hela sitt lif pinas i fängelserna. . . «

»De komma på ett särskildt konto, de!« sade Rybin. »När bonden blir rik, skuffar han sig in bland herremännen, och när herremannen blir fattig, går han till bonden. När pungen blir tom, blir själen ren, vare sig man vill eller inte. . . Kommer du ihåg, Pavel, hur du förklarade för mig, att som man lefver, så tänker man, och om arbetaren säger ja, måste arbetsgifvaren säga nej, och om arbetaren säger nej, så är arbetsgifvaren enligt sin natur skyldig att skrika ja! På samma

sätt äro också bonden och herremannen af olika natur. Är bonden mätt, blir för herremannen ej sömnen lätt. Det förstås, att det finns uslingar inom hvarje stånd, och alla bönder är jag inte med om att försvara. . . «

Han reste sig upp, svartmuskig och kraftig. Hans ansikte mörknade, skägget darrade, som om han ljudlöst skallrade med tänderna, och han fortsatte med sänkt röst:

»I fem års tid har jag drifvit omkring i fabriker och vänjt mig ifrån det lif, bönderna föra. Men när jag nu kom igen och såg, hur det var, fann jag, att jag inte längre kunde lefva på det viset! Förstår du? Jag kan inte! Här lefva ni, utan att veta, hvad hunger vill säga. . . utan att utsättas för de värsta oförrätter. . . Men hos dem kryper hungersnöden hela lifvet efter en som en skugga, och något hopp om bröd finns inte! Svälten fräter sönder själen, utplånar de mänskliga dragen och människorna lefva inte, utan ruttna i ohjälplig nöd. Och rundt omkring stå myndigheterna på lur som korpar, för att se efter, att man inte har en bit till öfverlopps. . . Få de se en, så rycka de den till sig och örfila upp en på köpet. . . «

Rybin såg sig om, stödde handen mot bordet och lutade sig fram mot Pavel. s. 189

»Det rent af kväljde mig, när jag åter fick se, hur det var. . . Jag såg, att jag inte kunde! Men jag betvang mig och tänkte: du skall inte smita undan, min gosse! Du skall stanna här. . . Jag kan inte skaffa er bröd, men jag skall koka en soppa. . . koka en soppa åt dem, bror! Jag bär inom mig en aggande hätskhet mot människorna för andra människors skull. . . Den sitter som en knif i hjärtat på mig. . . «

Svetten trängde fram i pannan på honom, han makade sig långsamt fram mot Pavel och lade handen på hans axel. Handen darrade.

»Ge mig hjälp! Ge mig böcker och sådana, att man inte finner någon ro, sedan man läst dem. Vi måste sätta in en blodigel under hufvudskålen, en blodigel som stinger. Säg åt dina vänner i staden, som skriva för er arbetare. . . att de också skriva för bönderna! Bed dem riktigt taga i, så att landsbygden råkar i kokning. . . så att folket villigt går till döden!«

Han höjde handen och sade doft, i det han tydligt uttalade hvarje ord:

»Med döden rättar man döden, — ja! Det vill säga, då så att folket må kunna uppstå. Och må tusentals dö, för att alla jordens folk skola uppstå ur mörkret! Att dö är en lätt sak. Människorna måste uppstå! De måste resa sig!«

Modern bar in samovaren, sneglande på Rybin. Hans tunga och starka ord lade sig kväfvande öfver henne. Det var hos honom något, som påminde om hennes man, — han skar också tänderna, kaflade upp ärmarne och svängde med armarne, och samma otåliga hätskhet uppfyllde också honom, fastän han var stum. Denne talade. Och var mindre skräckinjagande.

»Ja, det behöfs en tidning också för bönderna!« sade Pavel. »Ge oss materialer, s. 190
så skola vi trycka en tidning åt er. . . «

Modern såg småleende på sonen, skakade på hufvudet och gick, efter att under tystnad ha klädt på sig.

»Gör det! Vi ska' skaffa allt, som behöfs. Men skrif så enkelt, att till och med kalfvarne kunna begripa det!« ropade Rybin.

Dörren till köket öppnades, och någon trädde in.

»Det är Efim!« sade Rybin och tittade ut i köket. »Kom hit, Efim! Det här är Efim. . . och den här mannen heter Pavel. . . Jag har talat med dig om honom.«

Framför Pavel stod, hållande mössan i händerna och seende på honom under lugg med ett par gråa ögon, en ljushårig man i kort pälsrock, med bredt ansikte och en välbygd, kraftig kropp.

»God dag!« sade han med en smula hes röst och tryckte Pavels hand, hvarefter han med båda händerna for öfver det slätstrukna håret. Han såg sig omkring i rummet och gick genast långsamt, liksom smygande fram till bokhyllan.

»Han fick bums ögonen på den!« sade Rybin och blinkade åt Pavel. Efim vände sig om, kastade en blick på honom och började skärskåda böckerna, sägande:

»Så mycket böcker ni har! Men läsa har ni väl aldrig tid till. På landet ha vi bättre tid till sådant där. . . «

»Men mindre lust?« frågade Pavel.

»Hur så? Lust finns nog också!« svarade ynglingen och gned sig på hakan. »Nu är det sådana tider, att man måste tänka, annars har man bara att lägga sig ner och dö. Dö har bonden inte lust till, utan därför har han börjat anstränga hjärna på sig. «Geologi« — hvad är det m?»«

Pavel förklarade det.

s. 191

»Det bry vi oss inte om!« sade ynglingen och ställde boken tillbaka på hyllan.

Rybin suckade högljudt och anmärkte:

»Bönderna intressera sig inte för, hvarifrån jorden har kommit, utan hur den gått ur hand i hand, och hur herremännen ryckt bort den undan folkets fötter. Om den står stilla eller snurrar rundt, är af ingen vikt. . . den kan lika så gärna få hänga på ett snöre eller på en spik, bara den ger mat åt människorna! . . . «

»Slafveriets historia«, läste Efim igen och frågade Pavel:

»Är det om oss?»«

»Ja, det är om lifegenskapen också!« sade Pavel och gaf honom boken.

Efim tog den, bläddrade i den och lade den åt sidan, i det han lugnt sade:

»Det är ju öfver och förbi!«

»Har ni själfva någon jordlott?» frågade Pavel.

»Vi? Ja. Vi äro tre bröder, och vår lott är på fyra desjatiner. . . bara sand. . . Den är mycket bra att skura koppar med, men att odla säd på är den oduglig! . . . «

Efter ett ögonblicks tystnad fortsatte han:

»Jag har gjort mig fri från jorden, — hvad tjänar den till? Den föder ju inte sin man, utan binder bara händerna på en. Det är nu fjärde året som jag tagit plats som arbetare. Och i höst tänker jag bli soldat. Farbror Michail säger, att jag inte skall göra det. Nu för tiden skicka de soldaterna att slåss mot folket, säger han. Men jag tänker bli det i alla fall. Hären slogs mot folket redan under Stepan Rasins och

Pugatschofs dagar. Det är på tiden, att det blir afskaffadt. . . Eller hvad tycker ni?» frågade han och såg oafvänt på Pavel.

»Jo, det är det nog!« svarade denne med ett leende. »Men det är svårt! Man måste veta, hvad man skall säga åt soldaterna, och hur man skall säga det. . . « s. 192

»Vi skola lära oss, så går det nog!« sade Efim.

»Och om regeringen ertappar en med det, så blir man kanske skjuten!« slöt Pavel med en nyfiken blick på Efim.

»Ja, den ger inte nåd!« medgaf ynglingen lugnt och började åter skärskåda böckerna.

»Drick te, Efim, vi skola snart ge oss af!« anmärkte Rybin.

»Strax!« svarade ynglingen och frågade på nytt:

»Är revolution uppror?«

Nu kom Andrej, röd och upphettad af badet, men fortfarande dyster. Han tryckte tyst Efims hand, satte sig bredvid Rybin och såg på honom med ett lätt leende.

»Hvarför ser du inte glad ut?« frågade Rybin och slog honom på knäet.

»Å, det är bara. . . « svarade lillryssen.

»Också fabriksarbetare?« frågade Efim med en nick åt Andrej.

»Ja!« svarade Andrej. »Hvarför frågar ni det?«

»Det är första gången han ser några fabriksarbetare!« förklarade Rybin. »Det är ett särskildt slags folk, säger han. . . «

»Hur så?« frågade Pavel.

Efim skärskådade uppmärksam och sade:

»Ni har en sådan spenslig benbyggnad. Den är gröfre hos bonden.«

»Bonden står säkrare på sina ben!« tillade Rybin. »Han känner jorden under sig, fastän den icke är hans, men han känner den i alla fall! Men fabriksarbetaren är som fågeln, — han har ingen hembygd, ingen stuga, i dag här, i morgon där! Inte ens hans käring kan binda honom vid en plats, — han ger sig af för att söka något bättre. Men bonden vill göra det bättre omkring sig utan att gå ifrån platsen. . . Aha, nu kom mor tillbaka!« s. 193

Och Rybin gick ut i köket. Efim gick fram till Pavel och frågade förläget:

»Kanske ni vill ge mig någon bok?«

»Gärna!« svarade Pavel.

Ynglingens ögon flammade till begärligt, och han utbrast ifrigt:

»Jag skall lämna igen den! Kamraterna skola forsla tjära hit i närheten, de kunna taga den med sig. Tack, tack! En bok nu är som ett ljus på natten. . . «

Rybin kom tillbaka, redan påklädd med skärpet hårdt lindadt kring lifvet, och sade till Efim:

»Det är tid att gå!«

»Se här, nu skall jag läsa!« utbrast Efim, i det han med ett bredt leende visade på boken.

När de gått, utbrast Pavel lifligt, vänd till Andrej:

»Har du sett sådana satar?...«

»Ja-a!« sade lillryssen långdraget. »De voro som moln i solnedgången... tjocka och mörka och långsamt framglidande...«

»Michail, ja?« utbrast modern. »Det är, som om han aldrig varit i fabriken, han har blifvit helt och hållet bonde igen!... Och så hemsk!«

»Det var synd, att du inte var här!« sade Pavel till Andrej, som satt vid bordet och dystert stirrade på sitt teglas. »Då skulle du fått se på spelet i ett hjärta, du som alltid talar om hjärtan! Rybin kom riktigt i farten... föll öfver mig, så att jag inte en gång kunde komma med några invändningar... En sådan misstro han har till människorna... och hvad han ringaktar dem! Och, som mor mycket riktigt s. 194 säger, det finns en hemsk kraft hos denne man!...«

»Det såg jag!« sade lillryssen dystert. »De ha förgiftat människorna! När de resa sig en gång, komma de att vända upp och ner på allting! De vilja ha den nakna jorden... och de komma att göra den naken, att slita bort allt ifrån den!«

Han talade långsamt, och det syntes, att han tänkte på annat. Modern rörde sakta vid hans arm.

»Du skulle skaka af dig det där, Andruscha!«

»Vänta litet, njanja, kära vän!« bad lillryssen sakta och smekande. »Det är så... lumpet allt det här... fastän jag inte ville det! Vänta litet!«

Och i det han plötsligt liksom vaknade, utbrast han, slående handen i bordet:

»Ja, Pavel, bonden kommer att rensopa jorden åt sig, om han kommer på fötter! Som däreft samojedtält stått, bränner han upp allt, för att skingra alla spår af oförrätter i aska...«

»Och sedan ställer han sig i vägen för oss!« anmärkte Pavel sakta.

»Det är vår sak att icke tillåta detta! Det är vår sak, Pavel, att hejda honom! Vi stå honom närmast... oss tror han... oss följer han!«

»Vet du, Rybin föreslog, att vi skulle ge ut en tidning för bönderna!« berättade Pavel.

»Det ska' vi!... Så fort som möjligt!«

Pavel småskrattade och sade:

»Det förargar mig, att jag icke grälade med honom!«

Lillryssen ref sig i hufvudet och anmärkte lugnt:

»Gräla hinna vi nog! Spela du på din skallmeja, så skall hvar och en, som har muntra ben och icke vuxit fast vid jorden, nog dansa till din musik! Rybin sade sant, — vi känna icke jorden under oss, och det böra vi icke heller, ty det är oss ålagdt att bringa den i skakning... Vi skaka den ett tag, så lossna människorna, vi s. 195 skaka den ett tag till, så lossna ändå flere!...«

Modern utbrast leende:

»För dig, Andruscha, är allt så enkelt!«

»Nå ja!« sade lillryssen. »Det är enkelt!«

Och dystert tillade han:
 »Enkelt som lifvet!«
 Efter några minuter sade han:
 »Jag går ut och går litet. . . «
 »Efter badet? Det är blåsig, du blåser bort!« varnade modern.
 »Det är just det jag vill, att det skall blåsa bort!« svarade han.
 »Akta dig, du kan förkyla dig!« sade Pavel vänligt. »Det är bättre du lägger dig och försöker sofva!«
 »Nej, jag går ut!«
 Och efter att ha klädt på sig, gick han tigande.
 »Det är svårt för honom!« sade modern suckande.
 »Vet du hvad«, anmärkte Pavel, »det var bra gjordt af dig, att du började dua honom just efter det här!«
 Hon såg förvånad på honom och svarade, efter att ha tänkt efter ett ögonblick:
 »Jag märkte inte ens själf, att jag gjorde det. . . det kom alldeles ööfverlagdt! Han har kommit att stå mig så nära. . . jag vet inte, hur jag skall säga!«
 »Du har ett präktigt hjärta, mamma!« yttrade Pavel sakta.
 »Jag är glad, om så är! Kunde jag bara hjälpa dig. . . och er alla. . . på något sätt! Om jag bara förstode! . . . «
 »Frukta ingenting, — så skall du förstå! . . . «
 Hon skrattade sakta, sägande:
 »Men jag förstår ju inte ens att inte vara rädd! Men tack för det goda ordet, s. 196
 sonen min!«
 »Nog nu, mamma! Låt oss inte tala mer om det!« sade Pavel. »Men vet, att jag älskar dig. . . och tackar dig af allt mitt hjärta!«
 Hon gick ut i köket för att icke göra honom generad med sina tårar.
 Lillryssen kom hem sent på kvällen uttröttad och gick genast till sängs, sägande:
 »Jag har gnott tio verst, tror jag. . . «
 »Hjälpte det?« frågade Pavel.
 »Jag vet inte. . . Stör mig inte, jag vill sofva!«
 Och det hördes icke mera ett ljud ifrån honom.
 Litet senare kom Vjäsoschtschikof, trasig, smutsig och misslynt som alltid.
 »Har du inte hört, hvem som dödade Isaj?« frågade han Pavel, under det han tafatt klef omkring i rummet.
 »Nej!« svarade Pavel kort.
 »Att det verkligen fanns en, som inte vämjdes för det! Men jag hade ju hela tiden själf ämnat strypa honom. Det var min sak. . . passade just för mig!«
 »Du skall inte tala så där, Nikolaj!« sade Pavel vänskapligt.
 »Nej, hvad tjänar det till i själfva verket!« inföll modern blidt. »Du har ju ett vekt hjärta, — hvarför skall du då ryta så illa?«

I detta ögonblick gladde det henne att se Nikolaj, och till och med hans koppär-
riga anlete tycktes henne vackrare. Och hon tyckte synd om honom som aldrig
förr. . .

»Nej, jag duger inte till något annat än sådana där gärningar!« sade Nikolaj
doft och ryckte på axlarna. »Jag funderar och funderar — hvar är min plats? Ing-
enstans finns någon plats för mig! Man måste tala med människorna, men det kan
inte jag! . . . Jag ser allt. . . jag känner alla mänskliga oförrätter. . . men jag kan inte s. 197
säga något! Min själ är stum. . . «

Han gick fram till Pavel och sade, ritande med fingret på bordet, med sänkt
hufvud och i en barnsligt klagande ton, som icke var lik honom:

»Ge mig något svårt arbete, bröder! Jag kan inte lefva så här utan någon me-
ning. . . Ni äro alla inne i den stora saken. . . och jag ser, hur den växer. . . men
jag står afides. Jag kör bräder, timmer. . . Kan man väl lefva för slikt? Ge mig ett
svårt arbete!«

Pavel fattade hans hand och drog honom till sig. »Det skola vi!«

Men bakom sänggardinen hördes lillryssens stämma:

»Jag skall lära dig sätta bokstäfver, Nikolaj, så kan du bli sättare hos oss, vill
du det?«

Nikolaj gick fram till honom och sade:

»Vill du lära mig det, ifall jag ger dig min knif. . . «

»Drag åt fanders med din knif!« skrek lillryssen och brast plötsligt i skratt.

»Det är en mycket bra knif!« envisades Nikolaj. Pavel började också skratta.

Då stannade Vjäsoschtschikof midt i rummet och frågade:

»Är det åt mig, ni skratta?«

»Ja visst!« svarade lillryssen och hoppade upp ur sängen. »Vet ni hvad, kom,
så gå vi ut och spatsera på fältet. Det är en så vacker natt och månsken. Ska' vi
inte?«

»Må göra!« sade Pavel.

»Jag går också med!« förklarade Nikolaj. »Jag tycker om, när du skrattar,
lillryss. . . «

»Och jag, när du lofvar mig presenter!« svarade lillryssen skrattande.

När han klädde på sig ute i köket, brummade modern åt honom:

»Tag på dig något varmare. . . «

Och då de gingo ut alla tre, såg hon efter dem genom fönstret, vände så blicken
till helgonbilderna och hviskade:

»Herre — hjälp dem! . . . «

s. 198

VIII

(s. 198)

Dagarna flögo den ena efter den andra med en snabbhet, som icke tillät modern att tänka på första maj. Endast om nätterna, då hon, uttröttad af dagens bullrande, oroliga äflan, låg i sängen, kved hennes hjärta sakta.

»Om det blefve snart. . . «

I gryningen blåste fabrikshvisslan, sonen och Andrej drucko brådslande te och gingo efter att ha lämnat modern ett tiotal uppdrag. Och hela dagen kretsade hon rundt som en ekorre i ett hjul, kokade middagsmaten, gredelint gelatin och lim till uppropan och tog emot en massa personer, som kommo och stucko till henne biljetter, hvilka skulle öfverlämnas till Pavel, och försvunno igen, smittande henne med sin ifver.

Uppropan som kallade arbetarne att fira första maj, klistrades upp hvarenda natt på alla plank i byn, ja, till och med på dörrarne till poliskontoret, och hittades hvarje dag i fabriken. Om morgnarne gick polisen svärjande omkring och slet bort de gredelina pappersbladen från planken, och vid middagstiden flögo de åter omkring på gatan, hvirflande under de gåendes fötter. Från staden ditskickades s. 199 detektiver, som stodo i hörnen och spände ögonen i arbetarne, när de glada och upplifvade gingo hem från fabriken för att äta middag och tillbaka igen. Alla njöto af att se polisens vanmakt, och till och med de äldre arbetarne sade småskrattande till hvarandra:

»Hvad ska' de göra, säg?«

Öfverallt samlade sig klungor, som ifrigt diskuterade det upphetsande maningsropet. Lifvet sjöd och kokade, det hade denna vår ett större intresse med sig för alla, skänkte dem alla något nytt, de ena ännu en anledning att förarga sig och förbittradt skälla på uppviglarne, de andra dunkel ängslan och hopp, de tredje — det var minoriteten — den eggande fröjden att veta, att de voro en kraft, som väckte alla.

Pavel och Andrej sofvo nästan icke alls om nätterna, utan kommo hem först strax innan fabrikshvisslan ljöd, trötta, hesa och bleka. Modern visste, att de anordnade möten i skogen eller ute i kärret, och hon visste också, att patruller af ridande polis ströfvade omkring i byn om nätterna, att detektiver smögo omkring,

som grepo och visiterade enstaka arbetare, skingrade grupperna och ibland arresterade den ene eller den andre. Hon förstod, att så väl sonen som Andrej kunde bli fängslade hvilken natt som helst. Ibland tyckte hon, att det skulle vara det bästa för dem.

Undersökningen om mordet på Isaj kväfdes, egendomligt nog, i sin linda. Under två dagar anställde lokalpolisen förhör om saken, och efter att ha förhört en tio stycken personer, förlorade den allt intresse för mordet.

Marja Korsunof upprepade under ett samtal med Pavels mor den åsikt, som hystes af polisen, till hvilken hon stod i samma vänskapliga förhållande som till alla andra:

»Hur skall man därvidlag få tag på den brottslige? Den morgonen var det s. 200 kanske hundra personer, som träffade Isaj, och nittio, om inte mer, som kunnat ge honom på nosen. . . Under sju år har han ju gått och spionerat på alla. . . «

Lillryssen hade märkbart förändrat sig. Hans ansikte hade magrat och ögonlocken blifvit tyngre, — de hängde öfver de utstående ögonen och dolde dem till hälften. Han smålog mera sällan, och från näsvingarna till mungiporna lade sig ett fint veck. Han talade mindre om vanliga saker och ting, men eldade i stället allt oftare upp sig till en rusig och alla de andra berusande entusiasm, när han talade om framtiden, om den härliga ljusa helgdagen af frihetens och förnuftets seger.

När det icke blef någon sak af mordet på Isaj, sade han med ett föraktfullt och sorgset småleende:

»Det är icke endast folket, utan också de hundar, de hetsa på oss, som icke ha något värde för dem. . . Det gör dem inte ondt om deras trogne Judas, bara om silfverpengarna! . . . «

Och efter ett ögonblicks dyster tystnad tillade han:

»Men ju mer jag tänker på den där människan, desto mera ondt gör det mig om honom. Jag ville inte, att man skulle döda honom, jag ville det inte!«

»Låt det nu vara nog, Andrej!« sade Pavel i fast ton. Och modern tillade sakta:

»När man sparkar till en rutten träbit, går den i smulor! . . . «

»Det är rättvist, men — det tröstar en inte!« genmälde lillryssen mörk.

Han upprepade ofta dessa ord, och de fingo på hans läppar en slags allmän, alltomfattande bitter mening. . .

Och så var dagen inne, — den första maj.

Fabrikshvisslan tjöt som alltid pockande och befallande. Modern, som icke s. 201 sofvit en blund på natten, for upp ur sängen, tände på samovaren, som stod i ordningställd sedan kvällen förut, ämnade som alltid knacka på dörren till sonen och Andrej, men betänkte sig, lät bli och satte sig vid fönstret med handen mot kinden, som om hon haft tandvärk.

Öfver den blekblå himlen gled snabbt en hvit och rosenröd flock af lätta moln, likt stora flygande fåglar, skrämde af den högljudda hvisslingen. Modern såg på molnen och lyssnade till sig själf. Hennes hufvud var tungt och ögonen torra och

brännande efter den sömnlösa natten. Ett sällsamt lugn låg öfver henne, hjärtat klappade taktmässigt, och hon tänkte på alldagliga ting. . .

»Jag tände på samovaren för tidigt, det kokar redan! De kunna gärna få sofva litet längre i dag. De ha ansträngt sig så. . . «

Genom fönstret tittade en ostyrig solstråle in, gladt glittrande, hon räckte fram handen mot den, och då den lyste på skinnet, strök hon det sakta med andra handen, under det hon smålog tankfullt och blidt. . . Därpå steg hon upp, tog röret af samovaren, bemödade sig att icke bullra, tvättade sig och började be, i det hon oupphörligt korsade sig och tyst rörde läpparne. Hennes ansikte lyste, men det högra ögonbrynet ryckte långsamt upp och ned. . . «

Den andra tutningen lät svagare och icke så själsäker, med en darrning i sin tjocka, våta ton. Modern tyckte, att den i dag tutade längre än vanligt.

Inne i rummet hördes lillryssens klara, ljudliga stämma.

»Pavel! Hör du! Det kallar. . . «

Någon af dem traskade med bara fötter på golfvet, och någon gäspade långdraget.

»Samovaren är färdig!« ropade modern.

s. 202

»Vi komma!« svarade Pavel gladt.

»Solen går upp!« sade lillryssen. »Och molnen ila undan. De äro till öfverlopps i dag, molnen. . . «

Och han kom ut i köket, okammad och sömnig, men upprymd.

»God morgon, njanja min! Hur har ni sofvit?«

Hon gick fram till honom och sade sakta:

»Du går ju bredvid honom, Andruscha?«

»Naturligtvis!« hviskade lillryssen. »Så länge vi äro tillsammans, skola vi alltid gå bredvid hvarandra. . . det kan ni vara säkra på!«

»Hvad är det, ni hviska om?« frågade Pavel.

»Ingenting, Pascha!«

»Hon säger åt mig, att jag skall tvätta mig ordentligt, för flickorna komma att titta på mig!« svarade lillryssen, i det han gick ut i förstugan för att tvätta sig.

»Statt upp nu, res dig, arbetarfolk!« gnolade Pavel sakta.

Det blef allt klarare, molnen stego allt högre, bortjagade af blåsten. Modern dukade fram till teet och tänkte hufvudskakande på, huru besynnerligt allt var, — där skämtade de båda två och smålogo på morgonen, och vid middagstiden väntade dem — gud vet hvad? Och själf kände hon sig lugn, nästan glad.

De höllo länge på med att dricka te för att förkorta sin väntan. Och Pavel rörde som alltid långsamt och metodiskt med skeden om sockret i sitt glas och strödde mycket ordentligt salt på sin brödbit, — ytterskorpan, som han tyckte bäst om. Lillryssen skrapade med fötterna under bordet, — han kunde aldrig placera sina ben bekvämt med det samma — och berättade, när han såg återspeglingen af en solstråle i teglasat löpa öfver taket och väggen:

»När jag var en liten tioårs gosse, så ville jag fånga solen i ett glas. Jag tog s. 203
glaset, smög mig fram och — kratsch i väggen. Jag skar sönder handen på mig,
och så fick jag smörj på köpet. Sedan gick jag ut på gården och fick se solen i en
vattenpuss och gaf mig till att trampa på den med fötterna. . . Jag stänkte aldeles
ner mig med smuts, och så fick jag mera smörj. . . Hvad skulle jag göra? Då gaf
jag mig till att skrika åt solen: „det gjorde inte ondt, din rödhåriga satan, det gjorde
inte ondt!“ Och så räckte jag ut tungan åt honom. . . Det tröstade mig.«

»Hvarför tyckte du, att han var rödhårig?« frågade Pavel skrattande.

»Jo, midt emot oss bodde en smed med rödlätt ansikte och rödt skägg, — en
snäll och gladlynt en. Jag tyckte, att solen var lik honom. . . «

Modern stod icke ut längre, utan sade:

»Ni skulle väl tala om, hur ni skola gå!«

»Allt är redan sagdt!« svarade Pavel.

»Att tala om hvad som är afgjort, är bara att krångla bort det!« anmärkte
lillryssen mildt. »I händelse vi alla blir fast, njanja, så kommer Nikolaj Ivanovitsch
till er och säger er, hvad ni skall göra. Han skall hjälpa er i allt. . . «

»Godt!« sade modern suckande.

»Vi borde gå ut!« föreslog Pavel tankfullt.

»Nej, det är bäst att stanna hemma så länge!« invände Andrej. »Hvarför sticka
i ögonen på polisen i onödan? Du är tillräckligt känd af den ändå!«

Fedja Masin kom inspringande, aldeles strålande, med röda fläckar på kinder-
na. Glad och ifrig, förjagade han väntetidens ledsnad.

»Det börjas!« ropade han. . . »Folket är i rörelse. . . Det vimlar på gatorna, alla
se ut, som om de voro färdiga att hugga till. . . Vid fabriksporten ha Vjäsoscht-
schikof, Vassja Gusef och Samojlof stått hela tiden och hållit tal. . . En massa folk s. 204
har vändt om hem! . . . Kom, det är tid! Klockan är redan tio!«

»Jag kommer!« sade Pavel beslutsamt.

»Ni skall få se«, lofvade Fedja, »att efter middagen står hela fabriken.«

Och han sprang sin väg.

»Han brinner som ett vaxljus i blåsten!« sade modern sakta, steg upp och gick
ut i köket, där hon började kläda på sig.

»Hvart skall ni taga vägen, njanja?«

»Med er!« svarade hon.

Andrej såg på Pavel och drog sig i mustascherna. Pavel strök med en hastig
åtbörd håret till rätta och gick fram till henne.

»Jag säger ingenting till dig, mamma. . . och du talar inte till mig, är det öfve-
renskomet?«

»Ja, ja. . . Kristus vare med er!« mumlade hon.

När hon kom ut på gatan och hörde helgdagssorlet af många röster i luften,
ett ängsligt och förväntansfullt sorl, när hon öfverallt i fönstren och dörrarne såg
grupper af människor, som följde hennes son och Andrej med nyfikna blickar,

breddade sig för hennes ögon en dimmig fläck, som gungade upp och ner och väx-
lade färg, än var genomskinligt grön, än grumligt grå.

Man hälsade på dem, och i hälsningarna låg det något särskildt. Hennes ära
uppfångade afbrutna, dämpade anmärkningar.

»Där ha vi fältherrarne. . . «

»Vi veta inte af några fältherrar. . . «

På ett annat ställe skrek någon förbittradt:

»Får polisen tag i dem, så äro de kaputt!«

En gäll kvinnoröst ropade skrämmt ur ett fönster ner på gatan:

»Tänk dig för! Är du ungarl kanske? De äro ungarlar, de — dem gör det s. 205
detsamma. . . «

När de gingo förbi krymplingen Sosimofs stuga — han fick ett månatligt un-
derstöd af fabriken, för att han blifvit lemlästad i dess tjänst — stack han ut hufvu-
det genom fönstret och skrek:

»Paschka! Du lär allt mista hufvudet, du, din lymmel, för dina tillställningar!«

Modern spratt till och stannade. Med en pinsam känsla af hätskhet såg hon på
krymplingens pussiga tjocka ansikte, — han drog svärjande in hufvudet. Då på-
skyndade hon sina steg för att hinna upp sonen och följde in hans spår, bemödande
sig att icke bli efter.

Han och Andrej tycktes icke märka någonting eller höra utropen, som ledsa-
gade dem. De gingo lugnt, utan att göra sig någon brådska och talade med hög
röst om alldagliga ting. Nu hejdades de af Mironof, en äldre, anspråkslös man,
som var aktad af alla för sitt nyktra, ordentliga lif.

»Ni arbetar inte heller, Danilo Ivanovitsch?« frågade Pavel.

»Hustru min ligger i barnsäng. . . och så är det ju en sådan här. . . orolig dag!«
förklarade Mironof, i det han forskande såg på de båda kamraterna och med däm-
pad röst sporde:

»Det påstås, gossar, att ni tänka ställa till spektakel hos direktörn, slå tu fön-
terrutorna för honom?«

»Äro vi fulla kanske?« utbrast Pavel.

»Vi tänka helt enkelt tåga gatan framåt med fanor och sjunga sånger!« sade
lillryssen. »Hör på våra sånger, — de innehålla vår troslära!«

»Er troslära känner jag!« sade Mironof tankfullt. »Jag har läst edra skrifter. . .
Hvad nu, Nilovna!« utbrast han och smålog åt modern med sina kloka ögon. »Har s. 206
du också gått ut för att göra uppror?«

»Man måste väl en gång före sin död gå i jämbredd med sanningen!«

»Ser man på!« sade Mironof. »Det är nog sant, hvad som sägs om dig, att du
skaffat in förbjudna böcker i fabriken!«

»Hvem säger det?« frågade Pavel.

»Det påstås så! Nå adjö då. . . bär er nu förståndigt åt!«

Modern skrattade i mjugg, hon tyckte om, att man sade så där om henne.

Pavel inföll leende:

»Tänk om du kommer i fängelse, mamma!«

»Jag låter ändå icke bli!« svarade hon.

Solen steg allt högre och göt sin värme i vårdagens friska svalka. Molnen gledo långsammare, deras skuggor blefvo tunnare, genomskinligare... De kröpo mjukt öfver gatan och hustaken, insvepte människorna och liksom gjorde byn renare, i det de ströko smutsen och dammet af väggarne och taken och ledsnaden från ansiktena. Det blef en gladare stämning, rösterna läto högljuddare och dränkte det aflägsna brummandet af fabriakens maskiner.

Från alla håll, från fönstren och gårdarna, kröpo och flögo åter till moderns öron ängsliga och elaka, tankfulla och muntra ord. Men nu ville hon säga emot, tacka, förklara, ville blanda sig i det underligt brokiga lifvet denna dag.

På andra sidan gathörnet, i en smal gränd samlades en klunga af ungefär hundra personer, och längst inne bland dem ljöd Vjäsoschtschikofs röst.

»De prässa blodet ur oss som saften ur tranbär!« orden föllo tunga och klumpiga ner på de lyssnandes hufvuden.

»Det är sant!« svarade några röster på en gång högljudt.

s. 207

»Pojken anstränger sig!« sade lillryssen. »Jag måste gå och hjälpa honom!...«

Han hukade sig ner, och innan Pavel hann hindra honom, skrufvade han sin långa gängliga gestalt in i hopen som korkskrufven i en kork. Så ljöd hans sjungande röst.

»Kamrater! Det sägs, att på jorden lefva olika folk, — judar och tyskar, engelsmän och tatarer. Men det tror inte jag! Det finns bara två folk, två oförsonliga stammar, — de rike och de fattige! Människorna kläda sig olika och tala olika, men om ni ge akt på, hur rike fransmän, tyskar och engelsmän umgås med det arbetande folket, så skola ni se, att de allesammans för arbetaren äro enar riktiga baschibazuker, måtte benen fastna dem i halsen!«

Det skrattades i hopen.

»Och om ni ge akt på den motsatta sidan, så skola ni se, att den franske arbetaren och tataren och turken föra samma eländiga hundlif som vi, det ryska arbetande folket!«

Från gatan strömmade allt mer folk till, och de sträckte på halsarne, reste sig på tårna och trängde ihop sig i gränden.

Andrej höjde rösten.

»Utomlands ha arbetarne redan förstått denna enkla sanning, och i dag, på den klara första maj...«

»Polisen!« skrek någon.

Från gatan kommo fyra ridande poliser svängande med piskorna rätt på folkhopen och skreko:

»Skingra er!«

»Hvad är det för diskussioner?«

»Hvem är det, som håller tal?«

Hopen såg mörk ut och drog sig motvilligt undan för hästarne. Några klättrade upp på planken. Spefulla anmärkningar hördes. s. 208

»De sätta upp svin på hästarne och de grymta: här komma vi, generaler!« skrek en klingande, trotsig röst.

Lillryssen stod ensam kvar midt i gränden, och hade två hästhufvuden alldeles inpå sig. Han drog sig åt sidan, och i detsamma grep modern honom i armen och drog honom brummande med sig.

»Han lofvar att gå tillsammans med Pavel och så löper han själf ensam mot spettet!«

»Ja, det var dumt!« sade lillryssen, leende mot Pavel. »Usch hvad det finns mycket polis här på jorden!«

»Ja, låt det nu vara bra!« muttrade modern.

En förlamande trötthet hade kommit öfver henne, och det gick rundt i hennes hufvud, och i hennes hjärta växlade sorg och glädje sällsamt om hvartannat. Hon önskade, att middagshvisslan snart skulle ljuda.

De kommo ut på torget, midt på hvilket kyrkan stod. Rundt omkring den, på kyrkogården stodo och sutto en massa människor, omkring fem hundra stycken, glada ungdomar, bekymrade kvinnor och små barn. De böljade fram och tillbaka, sträckte oroligt på hufvudena och tittade åt alla håll i otålig väntan. Några sågo alldeles förvirrade ut, andra lade an på att visa sig morska. Kvinnornas undertryckta röster surrade sakta, karlarne vände sig förargade ifrån dem, ibland hördes en dämpad svordom. Beslutsamhet och fasthet drabbade ihop med tveksamhet och räddhåga. Det dofva sorlet af fientlig friktion insvepte den brokiga skaran.

»Mitenka!« dallrade sakta en kvinnoröst. »Var försiktig!...«

»Låt mig vara!« ljöd det till svar.

s. 209

Sisofs afmätta stämman sade lugnt och öfvertygande:

»Nej, vi böra inte lämna de unga i sticket! De äro klokare än vi, de handla dristigare! Hvem var det, som reste sig upp mot kärruttorkningskopeken? Jo, de! Det måste vi komma ihåg. För det blefvo de släpade i fängelse... men alla hade fördel däraf!«

Ånghvisslan tjöt, öfverröstade sorlet med sitt svarta läte. Det gick en sprittning genom hopen, de sittande stego upp, för ett ögonblick blef allt tyst, och många ansikten bleknade.

»Kamrater!« ljöd Pavels stämman, klangfull och kraftig. En torr, het dimma brände i moderns ögon, och med plötsligt återvunnen kraft ställde hon sig bakom sonen. Alla vände sig mot Pavel och omringade honom liksom järnflisor omkring ett stycke magnet.

»Bröder! Nu är stunden inne för oss att säga oss fria från detta lif, fullt af snikenhet, ondska och mörker, från detta lif af öfvervåld mot människorna, från det lif, i hvilket det icke finns någon plats för oss, där vi inte äro människor!«

Han tystnade, och alla tego, i det de trängde ihop sig tätare omkring honom. Modern blickade upp i hans ansikte och såg endast ögonen, stolta och djärfva och brännande. . .

»Kamrater! Vi ha beslutat att i dag öppet förklara, hvilka vi äro, vi skola i dag höja vår fana, förnuftets, frihetens och sanningens fana. Och därför så — höjer jag den här!«

Stången glänste till lång och hvit i luften, lutade på sned, skar itu hopen och dolde sig i den, och en minut senare fladdrade det arbetande folkets vida fanduk som en röd fågel öfver de uppåtvända ansiktena. . .

Pavel sträckte upp armen — stången vacklade, men ett tiotal händer grepo s. 210 genast om det hvita släta träet, och bland dem var hans mors hand.

»Lefve det arbetande folket!« skrek han.

Hundratala röster svarade med skallande rop.

»Lefve det socialdemokratiska arbetarpartiet, vårt parti, kamrater, vårt andliga fosterland!«

Hopen kom i svallning, och fram till fanan trängde sig de, som förstodo dess betydelse —, bredvid Pavel ställde sig Masin, Samojlof, bröderna Gusef, Nikolaj boxade sig fram med sänkt hufvud, och ännu några unge män med flammande ögon, som modern icke kände, knuffade undan henne. . .

»Lefve arbetarne i alla länder!« skrek Pavel. Och i alltjämt växande styrka och glädje svarade honom ett tusenstämmigt eko, som kom alla sinnen att dallra.

Modern fattade Nikolaj och en till i händerna, flämtande af undertryckta tårar, men hon grät icke, — hennes knän darrade, och med skälfvande läppar sade hon:

»Barn. . . detta är sanningen. . . «

Öfver Nikolajs koppärriga ansikte spred sig ett bredt leende, han såg på fanan och muttrade något, i det han sträckte handen emot den, men sedan tog han plötsligt modern om halsen med denna hand, kysste henne och skrattade.

»Kamrater!« sjöng lillryssen, öfverröstande sorlet med sin milda stämma. »Vi skola nu gå korsgången i den nye Gudens namn, ljusets och sanningens Gud, förnuftets och det godas Gud. Det är korssets gång vi gå, kamrater, en lång och svår väg för människan. Långt i fjärran är vårt mål, men så mycket närmare törnekronan! Den som inte tror på sanningens makt, den som icke äger mod att försvara s. 211 den intill döden, den som inte har tilltro till sig själf, utan fruktar lidanden, må han hålla sig undan ifrån oss! Vi kalla till oss dem, som tro på vår seger, — de som icke kunna se vårt mål, böra icke gå med oss, dem väntar endast sorg och smärta. Slutna lederna, kamrater! Lefve de fria människornas festdag!«

Hopen slöt sig närmare tillsammans. Pavel svängde fanan, de fladdrade i luften, och flög framåt, belyst af solen, röd och leende. . .

»Från den gamla världen vi slita oss loss. . . «

ljöd Fedja Masins klingande stämman, och tiotals röster föllo in som en stark, mjukt rullande våg:

»Och skudda dess stoft från vår fot!...«

Modern gick med ett rusigt leende på läpparne bakom Masin och såg öfver hans hufvud på sonen och på fanan. Rundt omkring henne lyste glada ansikten och ögon — främst gingo hennes son och Andrej. Hon hörde deras röster — Andrejs mjuka stämman smälte harmoniskt ihop med sonens djupa basröst.

»Statt upp ni, res dig, arbetarfolk,
Statt upp till kamp, I som hungren...«

Och folket sprang den röda fanan till mötes, den liksom ropade på dem, smälte ihop med dem och tågade vidare med dem och deras rop släcktes i sångens toner, samma sång, som man hemma sjöng mera dämpadt än andra, och som nu på gatan ljöd med skräckinjagande kraft. I den klingade ett stålfast mod, och på samma gång den kallade människorna ut på den aflägsna vägen till framtiden, talade den ärligt om vandringens besvärligheter. I dess stora stora lugna flammor smälte det utlevades mörka slagg, den tunga klumpen af gamla vankänslor, och förbrann till s. 212 aska den fördömliga rädslan för allt nytt...

»Till våra lidande bröder vi gå...«

strömmade sången fram, omslutande människorna.

Ett skrämmt ansikte dök upp bredvid modern, och en skälfvande röst utbrast snyftande:

»Mitja! Hvar tar du vägen?«

Utan att stanna, sade modern:

»Låt honom gå... var inte orolig. Jag har också varit så rädd... min går främst af alla. Han som bär fanan, det är min son!«

»Edra röfvare! Hvar ska' ni taga vägen? Det är soldater där borta!«

Och en lång, mager kvinna grep plötsligt om moderns hand med sina knotiga fingrar och utropade:

»Kära vän... så de sjunga... Och Mitja sjunger också...«

»Ni skall inte vara orolig!« mumlade modern. »Det är en helig sak... Betänk bara, Kristus skulle icke funnits till, om inte människor gått till döden för Hans skull!«

Denna tanke blixtrade plötsligt till i hennes hufvud och öfverraskade henne genom sin klara, enkla sanning. Hon såg på kvinnan, som hårdt höll i hennes hand, och upprepade med ett undrande leende:

»Kristus skulle icke funnits till, om inte människorna gått till döden för Hans, för Herrans skull!«

Bredvid henne visade sig Sisof. Han tog af sig mössan, svängde den i takt med sången och sade:

»De gå med blottade hufvuden, säg, mor? Och sådana sånger de hittat på, mor?«

»Tsaren behöfver soldater till hären,
Ska' våra söner vi honom ge...«

»De äro inte rädda för någonting!« sade Sisof. »Men min gosse ligger i grafven, s. 213 han... fabriken gjorde kål på honom... ja!«

Moderns hjärta klappade våldsamt, och hon började bli efter. Hon blef skuffad åt sidan, trängd in mot planket, och förbi henne böljade en tjock svallvåg af människor. Hon såg, att de voro många, och det glädde henne.

»Statt upp nu, res dig, arbetarfolk!«

Det lät, som om en väldig mässingstrumpet smattrat genom luften och väckt människorna, framkallande i det ena bröstet stridslust, i det andra en oklar glädje, förkänslan af något nytt, en brinnande nyfikenhet, — här väckande en dunkel skälfvan af hopp, där öppnande ett aflopp för det bäska flödet af under årtal hoppsamlad hätskhet. Alla stirrade framför sig, där den röda fanan fladdrade i luften.

»De sjunga i kör!« skrek en hänförd stämman. »Bravo, gossar!«

Och synbarligen gripen af en stor känsla, som han icke kunde uttrycka med vanliga ord, gaf mannen till en kraftig svordom. Men också hätskheten, slafvens mörka, blinda hätskhet, strömmade öfver läpparne och hväste som en orm, oroad af det ljus, som föll på den.

»Edra kättare!« skrek någon ur ett fönster och hötte med knytnäfven.

Och till moderns öron trängde som ett skärande gnäll orden:

»Göra uppror mot tsaren, mot Hans kejsrerliga Majestät? Nej... ne-ej då...«

Förbi henne skymtade förvirrade ansikten, män och kvinnor böljade fram som en flod af svart lava, lockade af sångens toner, som tycktes slå omkull allt framför sig och rensa vägen. Och i hennes bröst växte en längtan att få ropa åt dem: s. 214

»Vänner!«

När hon stirrade på den röda fanan där långt borta, såg hon — utan att se det — sonens ansikte, hans bruna panna och de af trons klara eld brinnande ögonen.

Men nu var hon i slutet af tåget, bland människor, som gingo utan att göra sig någon brådska och likgiltigt tittade framåt med den kallsinniga nyfikenheten hos åskådare, som på förhand veta, hvad utgång skådespelet skall få. De gingo och pratade halfhögt.

»Ett kompani står vid skolan, ett annat vid fabriken. . . «

»Guvernören har kommit. . . «

»Är det sant?«

»Jag såg själf, när han kom. . . «

Någon svor gladt och sade:

»De ha i alla fall börjat bli rädda för oss! . . . Både trupper och guvernören.«

»Vänner!« ljöd det i moderns hjärta.

Men orden omkring henne ljödo döda och kalla. Hon påskyndade sina steg för att komma ifrån dessa människor, och det var heller icke svårt, så långsamt och makligt, som de gingo.

Och med ens stötte skarans hufvud liksom emot något, och kroppen böljade bakåt, utan att stanna, under ett sakta ängsligt surr. Sången darrade också till, men flödade sedan snabbare och högljuddare igen. Och åter sänkte sig tonvågen och kröp tillbaka. Den ena rösten efter den andra gled bort ur kören, enstaka ansatser hördes, som försökte lyfta sången upp till dess förra höjd, knuffa fram den:

»Statt upp nu, res dig, arbetarfolk!

Statt upp till kamp, I som hungren! . . . «

Men i denna maning fanns icke längre den allmänna, eniga tryggheten, rädslan s. 215 började redan dallra i den.

Utan att se något, utan att veta, hvad som händt där framme, men anande det, stötte modern undan de kringstående och ilade framåt, men möttes af en massa människor, som baklänges drogo sig undan, några med sänkta hufvuden och rynkade ögonbryn, andra förläget leende, ännu andra spefullt hvisslande. Hon såg längtansfullt upp i deras ansikten, hennes ögon frågade tyst, bådo, kallade:

»Kamrater!« hördes Pavels stämma. »Soldaterna äro likadana människor som vi. De skola icke slå oss. Hvarföre skulle de slå? För att vi bringa sanningen, som är oundgänglig för alla? Denna vår sanning är ju också nödvändig för dem. . . Ännu förstå de icke detta, men det tid är nära, då de skola ställa sig vid sidan af oss, då de icke längre skola tåga under plundringens och mordets fana, som lögnare och vilddjur befalla dem att kalla ärans och berömmelsens, utan under vår, under frihetens och det godas fana. Och för att de så mycket förr skola förstå vår sanning, måste vi gå framåt. Framåt, kamrater! Alltid — framåt!«

Pavels stämma klingade fast, orden genljödo klart och tydligt genom luften, men skaran började skingras, de ena efter de andra försvunno åt höger eller vänster in i stugorna eller lutade sig mot planken. Nu hade hopen formen af en kil, hvars spets var Pavel, och öfver hans hufvud flammade röd arbetarnes fana. Och hopen liknade också en svart fågel, som med vidt utspända vingar stod färdig att lyfta och flyga bort, och Pavel var dess näbb. . .

I slutet af gatan, spärrande utgången till torget, såg modern, att det stod en låg s. 216

grå mur af enformigt lika varelser utan ansikten. Öfver axeln på hvar och en af dem glänste kallt bajonetternas hvassa strimmor. Och från denna tysta, orörliga mur blåste som en kall fläkt mot arbetarne, och den stötte emot moderns bröst och trängde in i hennes hjärta.

Hon borrade sig in i hopen, för att komma fram dit, där de, hon kände och som stodo främst omkring fanan, smälte ihop med de andra obekanta och liksom stödde sig på dem. Hon klämde sig tätt intill en lång, slätrakad karl, han var enögd och vände stelt på hufvudet för att se på henne.

»Hvad vill du? . . . Hvem är du? . . . « frågade han.

»Pavel Vlasofs mor!« svarade hon och kände, hur knäna skälfdes under henne och underläppen ofrivilligt föll ner.

»Aha!« sade den enögde.

»Kamrater!« sade Pavel. »Hela lifvet framåt, — det finns ingen annan väg för oss! Kom!«

Det blef beklämmande tyst. Fanan höjde sig, vaggade af och an och gled sakta fram mot den grå soldatväggen. Modern spratt till, slöt ögonen och kved, — endast fyra stycken, Pavel, Andrej, Samojlof och Masin, hade skilt sig från massan.

Men genom luften dallrade Fedja Masins klara stämma:

»I som stupade som offer. . . « sjöng han.

»I den ödesdigra kampen. . . « svarade i ett par tunga suckar de andras dofva, dämpade röster. Åtskilliga tågade framåt med tveksamma, klampande steg. Och nu klingade en ny sång, beslutsam och manande.

»Allt, ja allt för den vi gifvit. . . « vecklade Fedjas röst ut sig som ett ljust band. s. 217

»För vår frihet. . . « sjöngo kamraterna enstämmigt.

»Aha, ja!« skrek någon skadeglåd på ena sidan. »Nu ha de stämt upp begravningsmässan, de lymlarne. . . «

»Slå till honom!« hördes ett vredgadt utrop.

Modern tryckte händerna mot bröstet, blickade framåt och såg, att hopen, som förut uppfyllt hela gatan, nu stod obeslutsam och tittade på, hur de fyra med fanan aflägsnade sig ifrån den. Efter dem gingo några tiotal till, men hvarje steg framåt kom någon att hoppa undan åt sidan, som om midten af gatan varit glödgad och bränt fotsulorna.

»Förtrycket skall falla. . . « profeterade sången från Fedjas läppar. . .

»Och folket stå upp!« lofvade hotande kören af starka röster.

Men genom tonernas flöde trängde de hviskande orden:

»Nu kommendera de. . . «

»I armen gevär!« ropades sträft där borta.

Bajonetterna kommo i rörelse, sänktes och sträcktes med ett listigt leende mot fanan.

»Marsch!«

»De komma!« sade den enögde, i det han stack händerna i fickorna och klef åt sidan.

Modern såg på utan att blinka. Den grå svallvågen af soldater satte sig i rörelse, sträckte ut sig i gatans hela bredd och marscherade på, kallt och taktmässigt, bärande framför sig den glesa kammen med silfverglittrande ståltänder. Med stora steg ilade hon närmare sonen och såg, hur Andrej också klef fram före Pavel och betäckte honom med sin långa gestalt.

»Gå bredvid, kamrat!« skrek Pavel skarpt.

Andrej sjöng med händerna på ryggen och hufvudet tillbakakastadt. Pavel s. 218 knuffade honom på axeln och ropade än en gång:

»I jämbredd! Du har inte rättighet! Först fanan!«

»Ski-ingra er!« skrek med gäll stämma en liten mager officer, svängande med sin hvita sabel. Han lyfte fötterna högt upp och stötte dem utmanande mot marken utan att böja knäna. Hans blanka stöflar stucko modern i ögonen.

Och på sidan en smula bakom honom gick med tunga steg en högväxt man med slätrakade kinder och tjocka grå mustascher, klädd i en lång grå rock, fodrad med rött och med gula ränder på de vida byxorna. Han höll också händerna på ryggen liksom lillryssen och såg på Pavel med de tjocka grå ögonbrynen högt uppdagna i vädret.

Modern såg oändligt mycket, i hennes bröst stod orörligt ett skärande ångestskri, färdigt att bryta fram med hvarje suck, och hotade att kväfva henne, men hon höll det tillbaka, hvarför visste hon icke själf, genom att prässa händerna mot bröstet. Hon blef knuffad hit och dit och gick vacklande framåt utan att tänka, nästan utan medvetande. Hon kände, att människorna bakom henne blefvo allt färre, — den kalla vågen, som kom emot dem, fejade undan dem.

Allt närmare kommo de hvarandra, de röda fanans män och den tjocka kedjan af grårockar, och man såg tydligt ansiktet på soldaterna — en smal smuts-gul strimma af gatans bredd med ojämnt insatta, olikfärgade ögon, och framför det gnistrade grymt de smala, hvassa bajonetterna. Riktade mot arbetarnes bröst, fastän de ännu icke berörde dem upplöste de skaran, genom att liksom skära loss och maka undan den ena efter den andra.

Modern hörde bakom sig trampet af springande. Ängsliga röster ropade:

»Skingra er, gossar. . . «

s. 219

»Spring, Vlasof!«

»Kom tillbaka, Pavlucha!«

»Släpp fanan, Pavel!« sade Vjäsoschtschikof mörkt. »Tag hit, jag skall gömma den!«

Han grep om stängen med handen, — fanan vacklade bakåt.

»Släpp!« skrek Pavel.

Nikolaj drog undan handen, som om han bränt sig. Sången tystnade. Arbetarne stannade, tätt omringande Pavel, men han banade sig igenom dem. En plötslig tystnad föll med ens öfver dem, som om den osedd sänkt sig uppifrån och insvept dem i ett genomskeinligt moln.

Under fanan stodo nu tjugu män, icke mera, men de stodo där fast och orubbligt, dragande modern till sig i en känsla af ängslan för dem och en dunkel åtrå att säga dem något. . .

»Löjtnant, tag ifrån honom. . . det där!« hördes den högväxte gubbens entoniga stämma.

Med utsträckt hand pekade han på fanan.

Den lille officern tog ett språng fram mot Pavel, grep tag i stången och skrek med sin pipiga röst:

»Släpp!«

»Bort med händerna!« sade Pavel högljudt.

Den röda fanan skälfde i luften, vaggade åt höger och vänster och stod sedan åter rakt upp, — den lille officern studsade tillbaka och blef sittande på marken. Förbi modern gled Nikolaj med en för honom ovanlig snabbhet, hållande framför sig den utsträckta armen med knuten näfve.

»Grip dem!« röt gubben och stampade i marken.

Några soldater skyndade fram. En af dem svängde sin gevärskolf, — fanan vickade till, lutade på sned och försvann i den gråa klungan af soldater.

»Å-åh!« skrek någon klagande.

Och modern skrek också till, ett långdraget vilddjurstjut. Men till svar ljud ur s. 220 soldathopen Pavels klara stämma.

»Adjö så länge, mamma! Vi träffas, mor. . . «

»Han lefver! Han kommer ihåg mig! . . . klappade det till två gånger i moderns hjärta.

»Vi träffas, njanja min!«

Fäktande med armarne, reste hon sig på tåspetsarne för att söka få sikte på dem och såg öfver soldaternas hufvuden Andrejs runda ansikte, — det smålog och nickade åt henne.

»Mina kära. . . Andrjuscha. . . Pascha. . . « skrek hon.

»Vi träffas, kamrater!« ljud det ur soldathopen.

Till svar ett flerfaldigt upprepadt eko, som återskallade ur fönstren och uppiifrån taken.

Hon fick en knuff i bröstet. Genom töcknet för sina ögon såg hon framför sig den lille officern, röd i ansiktet och öfveransträngd, — han skrek åt henne:

»Undan, käring.«

Hon såg ned på honom och varseblef vid hans fötter, fanstången, sönderbruten i två delar — på den ena hängde en bit af den röda duken. Hon böjde sig ner och

tog upp den. Officern ryckte den ur hennes hand, kastade den åt sidan och skrek, stampande med foten:

»Undan, säger jag!«

Ur soldaternas midt flammade sången upp:

»Statt upp nu, res dig, arbetarfolk. . . «

Allt snurrade rundt, raglade, skälfde till. Luften fylldes af ett doft sorl, liknande det svaga surret i telegraftrådar. Officern rusade ifrån henne och pep ursinnigt:

»Sluta sången! Fältväbel Krajnof. . . «

Modern gick vacklande fram till spillran af fanstången, som han kastat bort, s. 221 och tog åter upp den.

»Täpp till munnen på dem. . . «

Sången kom af sig, skälfde till och tystnade. Någon grep modern i axlarna, vände om henne och knuffade henne i ryggen. . .

»Gå, gå. . . «

»Rensa gatan!« skrek officern.

Hon såg åter på ett tiotal steg ifrån sig en tät folkmassa. De skreko, tjöto, hvisslade och utrymde långsamt gatan, genom att strömma in på gårdarna.

»Gå på, din satan! skrek rätt i örat på modern en ung, mustaschpydd soldat, som gick i jämbredd med henne och knuffade upp henne på trottoaren.

Hon gick och stödde sig på stängen, men knäna veko sig under henne. För att icke falla, hakade hon sig med andra handen fast vid väggarna och planken. Framför henne vek folkhopen undan, bredvid henne och bakom henne gingo soldater, skrikande:

»Gå på, gå på. . . «

Soldaterna hunno förbi henne, hon stannade och såg sig om. Vid ändan af gatan stodo också soldater i en gles kedja och spärrade utgången till torget. Torget var tomt. Framför henne marscherade också gråa gestalter, som långsamt ryckte in på hopen. . .

Hon ville vända om, men gick, utan att veta hvarför, åter framåt, och när hon kom till den smala, folktomma gränden, vek hon in i den.

Där stannade hon åter. Hon suckade tungt och lyssnade. Någonstans där framme sorlade folkhopen.

Stödd på stängen, gick hon långsamt vidare, konvulsiviskt ryckande på ögonbrynen, rörande på läpparne, svängande med armen och plötsligt betäckt af svett, medan i hennes hjärta osammanhängande ord sprakade till som gnistor och tände en okuflig längtan hos henne att få säga ut dem, få skrika. . . s. 222

Gränden gjorde en tvär sväng åt vänster, och vid hörnet såg hon en stor klunga människor och hörde en högljudd, kraftig röst säga:

»För att göra ofog, bröder, går man inte emot bajonetterna!«

»Såg ni, så de stodo där, gossar? Stodo utan att vara en smula rädda. . . «
»Ja-a. . . «
»En duktig pojke, den Pascha Vlasof! . . . «
»Nå, än lillryssen då?«
»Med händerna på ryggen och småleende, den satan. . . «
»Kära vänner! Människor!« skrek modern och trängde sig in i hopen. Man gaf aktningsfullt plats för henne. Någon utbrast skrattande:
»Titta — med flaggan! Hon har flaggan i handen!«
»Tig!« sade barskt en annan röst.

Modern bredde ut armarne. . .

»Hör på mig. . . för Kristi skull! Alla äro ni föräldrar. . . alla ha ni hjärta i bröstet. . . gör klart för er, se utan fruktan. . . utan räddhåga. . . hvad är det som har händt? Barnen gå ut i världen. . . De gå, våra barn, vårt kött och blod, de gå för att söka sanningen. . . de uppenbara redligt vägen till den nya vägen. . . till den raka, breda vägen. . . för alla! För eder alla, för edra små barn ha de vigt sig åt korsgången. . . de söka en ny sol. . . dagar som alltid äro klara. . . De vilja ett annat lif i sanning och rättvisa. . . de vilja det goda för alla!«

Det kändes, som om hennes bröst ville sprängas, och hennes strupe var torr och brännhet. Djupt i hennes inre föddes ord af en stor, allt och alla omfattande kärlek och brände hennes tunga, som hon rörde allt friare och med allt större kraft. s. 223

Hon såg, att de lyssnade till henne under tystnad, hon kände på sig, hvad de tänkte, och inom henne väste åtrån, som nu var henne själf fullt klar — åtrån att drifva dem dit bort, efter sonen, efter Andrej, efter alla, som de lämnat i soldaternas händer och öfvergifvit.

Med en blick på de mörka, uppmärksamma ansiktena rundt omkring fortsatte hon med mild styrka:

»De ha gått ut i världen, våra barn, för allas skull och för Kristi sannings skull — mot allt, hvarmed våra falska, elaka och snikna förtryckare fångslat, fjättrat och krossat oss! Mina vänner, det är ju för allt folket, som vårt unga kött och blod rest sig, för hela världen, för alla arbetare är det, som de gått ut. . . Öfvergif dem inte, lämna inte edra barn ensamma på vägen. . . de gingo ut för att visa oss alla vägen till sanningen och leda oss ut på den. . . Ha medömkan med er själfva. . . älska dem. . . förstå barnahjärtat, tro på edra söner, — de ha födt sanningen, brinna för den, gå under för den. Tro på dem!«

Rösten skar sig, hon vacklade maktlös, någon fattade henne under armarne. . .

»Hon talar Guds ord!« utbrast någon doft och upprörd. »Guds ord, godt folk! Hör på!«

En annan sade beklagande:

»Ack, hon är alldeles öfversiggifven!«

På det följde den förebrående invändningen:

»Hon är inte öfversiggifven, men hon ser på oss, våra nöter... begriper du inte det?»

Öfver hopen genljöd en gäll, darrande stämma.

»Rättrogne! Min Mitja, — den rena själen — hvad har han gjort? Han gick ut för sina kamrater, för dem han håller af... Hon säger sant, — hvarför öfverge vi våra barn? Hvad ha de gjort oss för ondt?» s. 224

Modern skälfde till vid dessa ord och svarade med stilla tårar.

»Gå hem, Nilovna! Gå hem, mor! Du är ju alldeles förbi! sade Sisof med hög röst.

Han var blek och det tofviga skägget skakades af en darrning. Med rynkade ögonbryn kastade han en sträng blick omkring sig, rätade upp sig och sade högt och tydligt:

»De gjorde kål i fabriken på Matvej, sonen min... det vet ni. Men om han varit i lifvet, skulle jag själf skickat ut honom i deras led... jag skulle själf ha sagt, gå du också, Matvej! Gå, det är sant... det är hederligt!»

Han afbröt sig, tystnade, och alla tego dystert, gripna af något nytt och väldigt, men som icke längre skrämde dem. Sisof sträckte upp handen, skakade den och sade:

»Det är en gammal man, som talar... ni känna mig. I trettionio år har jag arbetat här... i femtite år har jag lefvat på jorden. Systerson min, en klok och renhjärtad gosse, ha de fängslat igen i dag... Han gick också i spetsen, bredvid Vlasof... bredvid själfva fanan...»

Han slog ut med handen, krökte ryggen och sade, i det han fattade moderns hand:

»Denna kvinna sade sant... Våra barn vilja lefva förnuftigt och redligt, men vi öfvergåfvo dem... gingo ifrån dem, ja! Kom, Nilovna...»

»Kära vänner!» sade hon, seende på dem alla med sina förgråtna ögon. »Lifvet är för barnen, jorden är för barnen!...»

»Kom, Nilovna! Och tag med dig käppen...» sade Sisof och räckte henne den afbrutna stängen. s. 225

Hopen såg på modern med sorgsen aktning, och ett deltagande sorl följde henne. Sisof makade tigande bort dem, som stodo i vägen, de drogo sig tysta undan, och följande en oklar dragningskraft, gingo de långsamt efter henne, utbytande halfhögt korta anmärkningar.

Vid dörren till sin stuga vände hon sig om emot dem, stödd på den afbrutna fanstången, neg och sade tacksamt och sakta:

»Tack...»

Och i det hon åter kom ihåg sin tanke — den nya tanke, som efter hvad hon tyckte, spirat upp i hennes hjärta, sade hon:

»Vår herre Jesus Kristus skulle inte funnits till, om inte människor gått under till Hans ära...»

Hopen såg tigande på henne.

Hon neg för dem ännu en gång och gick in i sin stuga, och Sisof sänkte hufvudet och följde med henne.

Folket stod kvar utanför och pratade.

Sedan skingrades de så småningom.

Slut på första delen

(s. 225)

2

Andra delen

I

s. 7

ÅTERSTODEN af dagen förflöt i ett töcken af brokiga minnen, i en tung trötthet, som hårdt omspände kropp och själ. Den lille magre officeren hoppade upp och ned framför henne som en grå fläck, och i det mörka virrvarr, som kretsade för henne, lyste Pavels bronsfärgade ansikte, Andrejs leende ögon. . .

Hon gick omkring i rummet, satte sig vid fönstret, såg ut på gatan, började åter gå med uppdragna ögonbryn, tittade sig omkring och sökte tanklöst efter något. . . Hon drack vatten, utan att kunna stilla sin törst eller släcka den glöd af sorg och vrede, som brände i hennes bröst. Dagen var ituhuggen, — i dess början fanns mening och innehåll, men nu hade allt runnit bort ur den, framför henne sträckte sig en dyster öken, och endast den undrande frågan flaxade naket af och an:

»Hvad skall det nu bli?«

Korsunova kom till henne. Hon fäktade med armarna, skrek, grät, hetsade upp sig och stampade i golvet, kom med förslag, lofvade något och hotade någon. Allt detta gjorde intet intryck på modern.

»Jo-jo men!« hörde hon Marjas gnällande stämma. »Nu ha de riktigt retat upp folket ändå! Hela fabriken är i uppror!«

»Ja, ja!« svarade hon sakta och skakade på hufvudet, men hennes ögon stirrade oafvändt på det, som var förflutet, som gått ifrån henne på samma gång som Andrej och Pavel. Gråta kunde hon icke — hennes hjärta var som förtorkadt, läpparne voro också torra, och hon hade ingen saliv i munnen. Händerna darrade, och kalla rysningar gled oöfver hennes rygg. Men hela tiden glödde i hennes hjärta en gnista af vrede, — utan att vare sig slockna eller blossa upp, stack den ibland till i bröstet som en nål, och hon besvarade detta stygn med det kalla löftet:

»Vänta. . . «

Och hon drog ner ögonbrynen och drog bullersamt in luften genom näsan.

På kvällen kommo gendarmerna. Hon tog emot dem utan förvåning eller rädsla. De trädde in bullersamt och sågo glada och belåtna ut. Officeren med det gula ansiktet sade, visande tänderna:

»Nå, hur står det till? Det är visst redan tredje gången vi träffas?«

Hon teg och for med den torra tungan öfver läpparne. Officeren talade mycket och docerande, och hon kände på sig, att han njöt af att tala. Men hans ord nådde icke fram till henne, störde henne icke. Endast då han sade:

»Det är ditt eget fel, mor lilla, om du inte förstår att inge din son vördnad för Gud och tsaren.«

Svarade hon doft, utan att se på honom, där hon stod vid dörren:

»Ja... barnen äro våra domare... De döma oss med rätta, för att vi öfverge dem på en sådan väg.«

»Hvad säger du?« skrek officeren. »Tala högre!«

»Jag säger, — barnen äro våra domare!« upprepade hon suckande.

Då började han brådiskande och uppbragt tala om något, men hans ord flögo s. 9 omkring modern utan att beröra henne.

Bland de extra fångkarlarne var Marja Korsunova. Hon stod bredvid Vlasova, men såg icke på henne, och då officeren vände sig till henne med någon fråga, neg hon djupt och brådiskande och svarade alltid detsamma:

»Det vet jag inte, ers välborehet. Jag är en alldeles obildad kvinna, som handlar med matvaror i min dumhet, och jag vet ingenting...«

»Seså, tig!« befallde officeren och tuggade på mustascherna. Hon neg och gjorde oförmärkt den spefulla åtbörden att sticka ut tummen mellan två fingrar emot honom, under det hon hviskade, så att endast modern hörde det:

»Bit af den, om du kan!«

Man befallde henne att visitera Vlasova. Hon blinkade med ögonen, stirrade på officeren och sade förskräckt:

»Ers välborehet, det begriper jag mig inte på!«

Han stampade i golfvet och röt åt henne. Marja slog ned ögonen och sade sakta till modern:

»Nå ja... knäpp upp då, Pelageja Nilovna...«

Under det hon kände och trefvade på hennes kläder, hviskade hon med blosande ansikte:

»Å, de uslingarna...«

»Hvad är det, du säger där borta?« skrek officeren med en barsk blick åt vrån, där de stodo.

»Det är bara om ett par fruntimmersplagg, ers välborehet!« muttrade Marja förskräckt.

Då han befallde modern att skriva under protokollet, ritade hon med ovan hand och stora tjocka tryckbokstäfver på papperet:

»Arbetareänkan Pelageja Nilovna Vlasova.«

»Hvarför skref du så där?« utbrast officeren med en föraktfull grimas och sade därpå hånleende:

»Sådana vildar...«

De gingo. Modern stod vid fönstret med händerna i kors öfver bröstet och s. 10

stirrade länge, med högt uppdragna ögonbryn framför sig, utan att blinka, utan att se något, under det hon pressade ihop läpparna så hårdt, att hon snart kände, hur det började göra ondt i tänderna. Fotogenen hade brunnit ut i lampan, och lågan började sakta, sprakande slockna. Hon blåste ut den och stod kvar i mörkret. Hon kände hvarken agg eller vrede, ett mörkt kallt moln af dyster tanketomhet hade sänkt sig öfver henne och fyllde hennes bröst, så att hjärtat hade svårt att slå. Så stod hon länge, — ögon och fötter tröttnade. Hon hörde, hur Marja stannade utanför fönstret och med drucken stämma lallade:

»Pelageja! Sofver du? Stackars martyr... gå och lägg dig! Alla, alla äro vi förorättade...«

Utan att kläda af sig, lade hon sig på sängen och föll genast i en tung, dvallik sömn.

Hon drömde om den gula sandkullen på andra sidan om träsket, på vägen till staden. På kanten af den ofvanför sluttningen ned till groparne, ur hvilka man tog sand, stod Pavel, och Andrejs röst sjöng sakta och klingande:

»Statt upp nu, res dig, du arbetarfolk...«

Hon gick på vägen förbi kullen och skuggade med handen för pannan för att se på sonen. Mot bakgrunden af den blå himlen aftecknade sig hans gestalt skarpt och tydligt. Hon kunde icke besluta sig att gå fram till honom, hon skämdes, därför att hon var hafvande. Också på armarne bar hon ett litet barn. Hon gick vidare. På fältet spelade en massa barn boll, och bollen var röd. Den lilla sträckte sig efter dem från hennes arm och började högljudt gråta. Hon gaf honom bröstet och vände om, men nu stodo soldater på kullen och siktade med sina gevär på henne. Hon sprang in i en kyrka, som stod midt på fältet, en lätt, ljus kyrka, som var liksom byggd af skyar och ändlöst hög. Där höllo de på att begravna någon, likkistan var stor och svart och locket hårdt tillspikadt. Men prästen och diakonen gingo omkring i kyrkan i hvita mässkåpor och sjöngo: s. 11

»Kristus har uppstått från de döda...«

Diakonen svängde rökelsekaret, bugade sig för henne och log — han hade eldrödt hår och ett gladt ansikte som Samojlof. Uppifrån kupolen inföllo solstrålar, breda som handdukar. I de båda koren sjöngo gossarne sakta:

»Kristus har uppstått från de döda...«

»Grip dem!« skrek plötsligt prästen och stannade midt i kyrkan. Mässkåpan försvann, och i ansiktet framträdde ett par gråa, barska mustascher. Alla rusade i väg, och diakonen sprang också, efter att ha kastat rökelsekaret ifrån sig, och i det han tog sig om hufvudet med båda händerna som lillryssen. Hon lade ner det

lilla barnet på golfvat, midt för fötterna på de springande, de veko undan för det och tittade ängsligt på den nakna lilla kroppen, medan hon låg på knä och skrek åt dem:

»Öfverge inte barnet! Tag det...«

»Kristus har uppstått från de döda...« sjöng lillryssen med händerna på ryggen och smålog.

Hon lutade sig ner, lyfte upp barnet och satte det på ett lass med bräder, bredvid hvilket Nikolaj gick och skrattade, under det han sade:

»De ha gett mig ett svårt arbete...«

På gatan var smutsigt, och ut genom fönstren lutade sig människor, som hvisslade, skreko och fäktade med armarne. Det var klart väder, solen sken klart, och ingenstädes funnos några skuggor. s. 12

»Sjung, njanja!« sade lillryssen. »Ett sådant härligt lif!«

Och han sjöng, öfverröstande alla ljud med sin varma, leende stämma. Hon gick efter honom och klagade:

»Hvarför gör han narr af mig?«

Men plötsligt steg hon miste och sjönk hastigt ner i ett bottenlöst djup, som skrämmande fläktade emot henne.

Hon vaknade, svettig och darrande i hela kroppen. Det kändes, som om det varit tomt i hennes bröst, — som om en raggig, brutal hand gripit hennes hjärta och klämde det i hårdhänt lek. Fabrikshvisslan tjöt ihärdigt, hon hörde på ljudet, att det redan var andra maningen. I rummet lågo böcker och kläder oordentligt kringkastade, allt var upp- och nedvändt, golfvat nedsmutsadt.

Hon steg upp och började åter städa af rummet, utan att tvätta sig eller be sina böner. Ute i köket föll stängen med den röda trasan genast i ögonen på henne, hon tog den motvilligt i handen tänkte stoppa den under spisen, men suckade så, slet bort fanbiten, som hon omsorgsfullt vek ihop och stoppade i fickan, bröt itu stängen mot knäet och kastade bitarne på spiselhällen. Sedan tvättade hon af fönstren och golfvat med kallt vatten, tände på samovaren och klädde sig... Hon satte sig i köket vid fönstret, och åter reste sig för henne frågan:

»Hvad skall jag nu göra?«

Då hon kom ihåg, att hon ännu icke bett sina böner, ställde hon sig framför helgonbilderna, men efter att ha stått där några sekunder, satt hon sig igen, — i hennes hjärta var tomt.

Urvisaren, som alltid knäppte så käckt, som om den vore öfvertygad om, att den snart skulle knäppa sig fram till något för den högst nödvändigt, hade i dag saktat sin ifver, och flugorna surrade obeslutsamt, slogo blindt mot fönsterrutorna... s. 13

I byn var det underligt tyst, — som om alla människor, hvilka i går skrikit så mycket på gatan, i dag gömde sig inne i stugorna och tysta tänkte på den ovanliga tilldragelsen.

Plötsligt kom hon ihåg en tafla, som hon sett en gång i sin ungdom, — i den gamla Sansojlovska parken fanns en stor damm, tätt öfvervuxen med näckrosor. En mulen höstdag gick hon förbi dammen och fick se en båt midt i den. Dammen var mörk och stilla, och båten var liksom fastlimmad vid det svarta, med gula blad dystert sirade vattnet. En djup, oförklarlig sorgsenhet utströmmade från denna båt utan roddare och åror, som låg där orörlig och ensam på det dunkla vattnet midt bland de döda löfven. Hon hade då länge stått vid kanten af dammen och undrat, hvem som skjutit ut båten från stranden och hvarför. . . Nu föreföll det henne, som om hon själf vore lik den där båten, som då påmint henne om en kista, väntande på liket. På kvällen samma dag fick man veta, att hustrun till Sansojlofs bokhållare, en liten kvinna med svart, alltid rufsigt hår och brådiskande steg, dränkt sig i dammen. . .

Modern for med handen öfver ögonen, som för att stryka bort minnena ur dem, och hennes tanke flög ångestfullt skälfvande öfver intryckten från gårdagen. . . Öfverväldigad af dem, satt hon länge med ögonen fästa på den kallnade tekoppen, och i hennes sinne brann en längtan att få träffa en klok och enkel människa och fråga denna om många ting.

Och liksom till svar på hennes längtan kom Nikolaj Ivanovitsch på eftermiddagen. Men när hon fick se honom, greps hon plötsligt af oro, och utan att besvara hans hälsning, utbrast hon hviskande: s. 14

»Ack, far lille, ni skulle inte ha kommit hit! Det är oförsiktigt! De komma att arresteras er, om de få se er.«

Han tryckte hårdt hennes hand, rättade på glasögonen och lutade sig ner öfver henne.

»Jag kom öfverens med Pavel och Andrej, ser ni, att om de blefvo arresterade, skulle jag dagen därpå taga er med mig till staden«, förklarade han vänligt på sitt snabba målföre. »Har det varit husundersökning hos er?«

»Ja. De ha gräft omkring och fingrat på allt. Det finns hvarken skam eller samvete hos de där människorna!« utbrast hon förargad.

»Hvarför skulle de skämmas?« frågade Nikolaj med en axelryckning och började redogöra för, hvarför hon borde flytta till staden.

Hon lyssnade till de vänligt bekymrade tonfallen, såg på honom med ett blekt leende och, fast hon icke förstod hans argument, kände hon för denne man en tillit, som förvånade henne själf.

»Om Pascha ville det«, sade hon, »och jag inte är er till besvär. . . «

Han afbröt henne.

»Det skall ni inte oroa er för. Jag bor ensam för mig själf, endast någon gång kommer min syster på besök. . . «

»Jag vill inte äta ert bröd för inte. . . « tänkte hon högt.

»Vill ni arbeta, finns det nog göra!« sade Nikolaj.

För henne var begreppet arbete redan oskiljaktligt förenadt med föreställningen om det, som sonen, Andrej och deras kamrater verkade för.

Hon makade sig närmare Andrej, såg honom in i ögonen och frågade:

s. 15

»Finns det verkligen?«

»Mitt lilla ungarlshushåll. . . «

»Jag menar inte det, jag menar inte husliga bestyr!« sade hon sakta. »Jag menar — det stora verket. . . «

Och hon suckade sorgset, sårad af, att han icke förstod henne. Han steg upp och sade tankfullt, leende med sina närsynta ögon:

»Äfven i det stora verket kan ni finna en plats, om ni vill. . . «

En enkel och klar tanke tog genast form inom henne, — hon hade redan en gång kunnat hjälpa Pavel, kanske skulle det lyckas henne ännu en gång? Ju flera som togo fatt på hans värf, desto klarare skulle dess sanning framträda för människorna. Men dessa tankar täckte icke helt hennes önskningsar, som voro mera starka och sammansatta. Hon betraktade Nikolajs snälla ansikte och väntade att af honom få höra ord af beklagande om Pavel, Andrej och henne, men han kammade endast tankfullt ut skägget med fingrarna och sade:

»Om ni till exempel, när ni får träffa Pavel, skulle försöka taga reda på af honom adressen på de där bönderna, som bådo om en tidning. . . «

»Jag känner dem!« utropade hon gladt. »Både hvar de finnas, och hvilka de äro. Ge det bara åt mig, så skall jag bära det till dem. Jag skall taga reda på dem och göra allt hvad ni säger. . . Hvem skulle väl tänka, att jag bär förbjudna böcker? Jag bar sådana till fabriken. . . flere pund bar jag dit, Gud vare prisad.«

Hon fick en plötslig lust att vandra omkring på landsvägarne, förbi skogar och byar, med knytet på ryggen och käppen i handen.

»Skaffa mig det görat, det ber jag er, min dufva lilla!« sade hon. »Jag skall gå, s. 16
hvar ni vill. Till alla guvernement, — jag skall nog hitta vägen, var inte rädd. Jag skall gå sommar och vinter. . . ända till grafven, en pilgrim för sanningens skull, — är det väl en dåligt lott? Pilgrimslifvet är skönt, man vallfärdar öfver jorden, ingenting har man, ingenting behöfver man utom brödet för dagen, ingen gör man förfång, utan bara går och går, stilla och obemärkt. . . Så skall jag också gå. . . gå till Pascha, till Andrej, dit, där de komma att vistas. . . «

Hon blef sorgsen till mods, när hon såg sig själf som en hemlös pilgrim tigga allmosor för Kristi skull utanför bondstugorna.

Nikolaj fattade försiktigt hennes hand och klappade den med sin varma. Sedan såg han på klockan och sade:

»Det skola vi tala om längre fram. . . Ni åtar er ett farligt värf. . . Man får lof att tänka sig för. . . «

»Kära vän!« utbrast hon. »Hvad är det att tänka på? Våra barn, vårt bästa blod, de dyrbaraste styckena af vårt hjärta, ge sin frihet och sitt lif, gå mot döden utan att skona sig själfva. . . hvad skall jag då göra, som är mor?«

Nikolajs ansikte bleknade, och han yttrade sakta, i det han uppmärksamt betraktade henne:

»Vet ni, det är första gången jag hör sådana ord. . . «

»Hvad kan jag väl säga?« utbrast hon med en sorgsen skakning på hufvudet och bredde maktlöst ut armarna. »Om jag hade ord, för att tala om mitt moders-hjärta. . . «

Hon reste sig, drifven af en kraft, som växte i hennes bröst och gjorde hufvudet rusigt med ett hett flöde af vredgade ord.

»Så skulle många gråta. . . också de onda och samvetslösa. . . «

s. 17

Nikolaj steg också upp och såg åter på klockan.

»Det är alltså afgjort, — ni flyttar till mig?«

Hon nickade tyst.

»När? Så fort ni kan?« bad han henne och tillade mildt. »Jag kommer att vara orolig för er!«

Hon såg förvånad på honom, hvad betydde hon för honom? Förläget leende, krokig och närsynt, stod han framför henne, klädd i en tarflig svart rock, hvilken liksom alla hans kläder föreföll främmande för honom. . .

»Har ni pengar?« frågade han med nedslagna ögon.

»Nej.«

Han tog hastigt upp ur fickan en liten börs, öppnade den och gaf henne några mynt.

»Se här, var så god. . . «

Med ett ofrivilligt leende och en skakning på hufvudet, anmärkte hon:

»Allt på det nya sättet! Också pengarna äro utan värde! För deras skull göra människorna hvad som helst och förspilla sin själ. . . men för er äro de bara papperslappar och kopparbitar. . . Alldeles som ni behölle dem hos er bara af medömkan för andra. . .

Nikolaj skrattade sakta.

»Det är en fasligt obekväm och obehaglig sak, pengar. Det är alltid otrefligt både att taga emot dem och att ge dem. . . «

Han fattade hennes hand, tryckte den hårdt och frågade henne ännu en gång:

»Således kommer ni så fort som möjligt, säg?«

Och han gick, stillsamt som alltid.

Efter att ha följt honom ut, tänkte hon:

»Han är så snäll, — och ändå tyckte han inte synd. . . «

s. 18

Och hon skulle icke kunna säga, om det förvånade eller endast förargade henne. . .

II

(s. 18)

Hon begaf sig till honom fjärde dagen efter hans besök. Och då kärran med hennes två kistor for från byn ut på fältet, vände hon sig om och kände plötsligt, att hon för alltid lämnade denna plats, där den mörkaste och tyngsta delen af hennes lif förflutit, och där en annan börjat, — mångfärgad, fylld af ny sorg och fröjd, med snabbt förrinnande dagar.

På den af sot svarta marken bredde fabriken ut sig som en väldig, mörkröd spindel och sträckte sina skorstenar högt i luften. Tryckta intill den, lågo arbetarnes gråa, platta små stugor i en tät klunga på kanten af träsket och stirrade bedröfligt på hvarandra med sina små, dunkla fönster. Öfver dem höjde sig kyrkan, också mörkröd i samma färg som fabriken, och dess klocktorn föreföll lägre än fabriksskorstenarne.

Hon suckade och rättade på koftkragen, som klämde till om strupen, — hon var sorgsen, men hennes sorg var torr som dammet på en het dag.

»Hopp!« muttrade skjutsbonden och manade på hästen med tömmarne. Det var en snedbent man af obestämd ålder, med tunt urblekt hår och skägg och färglösa ögon. Vaggande af och an, gick han bredvid kärran, och det syntes, att det gjorde honom detsamma, hvart han gick, — om till höger eller vänster.

s. 19

»Hopp!« sade han med uttryckslös röst och spetade löjligen ut med sina sneda ben i de tunga stöflarne, nedstänkta af torkad smuts. Modern såg sig omkring. På fältet var tomt och ödsligt som i hennes hjärta. . .

Vemodigt ruskande på hufvudet, stretade hästen tungt genom den djupa, af solen upphettade sanden, som sakta prasslade under hans steg. Den illa smorda, ledbrutna kärran gnisslade, och alla ljud stannade kvar efter tillika med dammet. . .

Nikolaj Ivanovitsch bodde i utkanten af staden på en ödlig gata, i en liten grön flygelbyggnad, hopbyggd med ett gammalt, mörkt tvåvåningshus. Framför flygeln var en liten lummig plantering, och genom fönstren tittade grenar af syrener och akasior och silfverglänsande unga popplar in, vänliga och friska. I de tre rummen var det stilla och snyggt, på golfven dallrade genombrutna skuggor, utmed väggarna sträckte sig fullsatta bokhyllor, och där hängde också porträtt af några allvarliga och stränga herrar.

»Kan ni trifvas här inne?« frågade Nikolaj, i det han förde henne in i ett litet rum med ett fönster åt planteringen och ett annat åt en gräsbevuxen gård. Också i detta rum voro alla väggar täckta af skåp och bokhyllor.

»Jag bor hellre i köket!« sade hon. »Det är så ljust och snyggt. . . «

Det föreföll henne, som om han blifvit helt förskräckt. Men då han tafatt och förläget började öfvertala henne och hon gaf med sig, blef han med ens glad igen.

Alla tre rummen voro uppfyllda af en särskild atmosfär, — man andades lätt och behagligt där, men rösten sänktes ofrivilligt, som om man icke nändes tala s. 20 högt och störa den fridfulla tankfullheten hos dessa, som blickade ner på en från väggarne.

»Blommorna behöfva vattnas!« sade modern, i det hon kände på jorden i de krukor med blommande växter, som fyllde fönstren.

»Ja, ja!« sade husets herre skuldmedvetet. »Jag tycker så mycket om dem, ser ni, men har inte tid att pyssla om dem. . . «

Hon gaf akt på honom och såg, att han också i sin bekväma våning gick omkring ljudlöst och försiktigt, främmande och borta för allt, som om gaf honom. Han närmade sitt ansikte tätt intill det, han såg på, rättade på glasögonen med de smala fingrarna på högra handen, plirade med ögonen och borrhade dem tyst frågande in i det föremål, som intresserade honom. Ibland tog han en sak — en statyett eller något annat i handen, lyfte upp den till ansiktet och beskådade den noggrant, — det såg ut, som om han kommit in i rummet tillsammans med modern och liksom hon var obekant och ovan vid allt, som fanns där. När hon såg honom sådan, kände hon sig genast hemmastad i rummen. Hon gick efter Nikolaj, lade märke till, hvar allting stod, och frågade om lefnadsordningen, — han svarade henne med den skuldmedvetna tonen hos en, som vet, att han gör allting tokigt, men icke förstår att få det annorlunda.

Efter att ha vattnat blommorna och lagt de på pianot kringkastade noterna i en ordentlig hög, tittade hon på samovaren och anmärkte:

»Den måste skuras. . . «

Han strök med fingrarna öfver den dunkla metallen, lyfte sedan upp fingret till näsan och såg allvarligt på det. Då smålog hon vänligt.

När hon gått och lagt sig och i minnet genomgick sin dag, lyfte hon förvånad s. 21 upp hufvudet från kudden och såg sig omkring. För första gången i sitt lif var hon i en främmande människas hem, och det gjorde henne icke generad. Hon tänkte med omtanke på Nikolaj och önskade att ställa allt så bra som möjligt för honom, bringa en smula vänlighet och värme in i hans lif. Hennes hjärta rördes af hans tafatthet och komiska opraktiskhet, hans obekantskap med de alldagligaste ting och den barnsligt visa blicken i hans klara ögon. Sedan hakade sig hennes tankar envist fast vid sonen, och framför henne stod åter första-maj-dagen, svept i nya toner och bevingad af en ny mening. Och denna dags smärta var liksom själfva dagen af en särskild art, den fällde icke hufvudet till marken som ett slött,

döfvande knytnäfsslag, den stack i hjärtat med många taggar och väckte där en stilla vrede, som rätade upp den krökta ryggen.

»Barnen gå ut i världen. . . « tänkte hon, lyssnande till de ovana ljuden af stadens nattliga lif. De kröpo in genom det öppna fönstret, prasslade i löfverket utanför, kommo flygande långt ifrån trötta och bleka och dogo sakta bort i rummet.

Tidigt på morgonen skurade hon samovaren, tände på den, dukade tebordet och satte sig i köket och väntade, tills Nikolaj skulle vakna. Nu hördes hans hosta, och han kom ut i dörren, hållande glasögonen i ena handen och den andra för strupen. Efter att ha besvarat hans hälsning, bar hon in samovaren, och han började tvätta sig, i det han stänkte vatten på golfvet, tappade tvålen och tandborsten och missbelåtet fnyste åt sig själf.

Vid teet berättade Nikolaj för henne:

»Jag sysselsätter mig med ett mycket bedröfligt arbete uppe i kretsförvaltningen, — jag iakttar, hur våra bönder utarmas och gå under. . . « s. 22

Och med ett skuldmedvetet leende upprepade han:

»Just — iakttar! Människorna svälta, lägga sig uthungrade i en förtidig graf, barnen födas klena och dö masstals som flugor om hösten. . . allt detta veta vi, veta orsakerna till eländet och bli aflönade för att vi skärskåda dem. . . Något vidare är det icke, uppriktigt sagdt. . . «

»Hvad är ni då, — student?« frågade hon.

»Nej, jag är folkskolelärare. . . Min far är disponent för en fabrik i Vjätka, och jag blef folkskolelärare. Men så gaf jag bönderna böcker, och för det blef jag satt i fängelse. Sedan fick jag plats som bokhållare i en bokhållare i en bokhandel, men — bar mig oförsiktigt åt och kom återigen i fängelse och blef sedan förvisad till Archangelsk. . . Där kom jag också i krakel med guvernören och blef skickad till kusten af Hvita hafvet, till en liten usel by, där jag vistades i fem år.«

Hans stämma klingade lugn och jämn i det ljusa, soliga rummet. Modern hade redan hört många dylika historier, men hon kunde aldrig förstå, hur de kunde berätta dem så lugnt, utan att anklaga någon för sina lidanden, dem de behandlade som något oundvikligt.

»I dag kommer min syster!« meddelade han.

»Är hon gift?«

»Änka. Hennes man blef förvisad till Sibirien, men rymde därifrån, förkylde sig illa på vägen och dog utomlands för två år sedan. . . «

»Är hon yngre än ni?«

»Nej, sex år äldre. . . Jag har henne att tacka för mycket. . . Ni skall få höra, hur hon spelar! Det är hennes piano. . . här finnes på det hela taget mycket, som är hennes, — böckerna äro mina. . . « s. 23

»Men hvar bor hon då?«

»Öfverallt!« svarade han leende. »Där det behöfs en oförskräckt människa, där är hon.«

»Är hon också med om verket?« frågade modern.

»Det förstås!« svarade han.

Han gick snart till sitt arbete, och hon började tänka på detta »verk«, som dessa människor lugnt och hårdnackadt fullföljde dag från dag. Och hon kände sig inför dem som inför ett berg nattetid.

Vid middagstiden kom en lång, smärt dam, klädd i svart. Då modern öppnade dörren för henne, kastade hon in på golvet en liten gul kappsäck, grep ifrigt Vlasovas hand och frågade:

»Ni är ju Pavel Michajlovitschs mamma?«

»Ja, det är jag!« svarade modern, häpen öfver hennes dyrbara toalett.

»Just sådan föreställde jag mig er! Min borr skref, att ni skulle bo hos honom!« sade damen och tog af sig hatten framför spegeln. »Jag och Pavel Michajlovitsch äro gamla vänner. . . Han har ofta talat med mig om er. . . «

Hennes stämma var en smula dof, och hon talade långsamt, men rörde sig lifligt och snabbt. De stora grå ögonen smålogo klart och ungdomligt, men vid tinningarna syntes redan små fina rynkor, och i håret ofvanför de små öronen glänste grå silfvertrådar.

»Jag är hungrig!« förklarade hon. »Jag skulle vilja ha en kopp kaffe. . . «

»Jag skall genast koka!« sade modern, och i det hon tog fram kaffeservisen ur skåpet, frågade hon sakta: »Har verkligen Pascha talat om mig?«

»Ja visst! Många gånger. . . «

Hon tog fram ett litet cigarrfodral af läder, tände en cigarrett och började gå af s. 24 och an i rummet, i det hon frågade:

»Ni är väl mycket ängslig för hans skull?«

Modern smålog, under det hon såg på, hur de blå eldtungorna från spritlampan fladdrade under kaffekokaren. Hennes blyghet för den fina damen försvann i djupet af hennes glädje.

»Således talar han om mig. . . min käre gosse!« tänkte hon och sade själf långsamt: »Ni frågar, om jag är orolig? . . . Ja visst, det är inte lätt. . . men förut skulle det ha varit värre. . . nu vet jag, att han inte är ensam. . . «

Och i det hon såg upp i hennes ansikte, frågade hon:

»Hvad heter ni?«

»Sofja!« svarade den andra.

Modern iakttog henne skarpt. Det fanns något för mycket käckt och brådstörtadt hos henne. . .

Hon mätte hastigt i kaffe med en tesked och sade i tillitsfull ton:

»Hufvudsaken är, att de icke få sitta länge i fängelset, utan så snart som möjligt bli dömda. Och bara de bli förvisade, skola vi genast laga, att Pavel Michajlovitsch får rymma. . . han är oundgänglig här.«

Modern såg tviflande på Sofja, men hon sökte med ögonen, hvar hon skulle göra af cigarrettstumpen och stack ner den i jorden på en blomkruka.

»Det bli blommorna förstörda af!« anmärkte modern mekaniskt.

»Ursäkta!« sade Sofja. »Det säger Nikolaj också alltid åt mig«... Och hon tog upp cigaretstumpen ur krukan och kastade ut den genom fönstret.

Modern såg förläget på henne och yttrade skuldmedvetet:

»Det är ni, som skall ursäkta mig! Jag sade det, utan att tänka på det. Skulle jag väl kunna lära er...« s. 25

»Hvarför inte lära mig, om jag är slarfvig?« invände Sofja, ryckande på axlarna. »Är kaffet färdigt? Tack! Men hvarför bara en kopp? — Skall ni icke dricka?«

Och hon fattade plötsligt modern om axlarna, drog henne till sig och såg henne in i ögonen, i det hon förvånadt frågade:

»Ni är väl inte blyg heller?«

Modern svarade småleende:

»Alldeles nyss sade jag till er det där om blomkrukan, och så frågar ni, om jag är blyg!«

Och utan att dölja sin förvåning, fortsatte hon, liksom frågande:

»Jag kom hit i går, och så bär jag mig åt, som om jag kände både hemmet och er sedan långt tillbaka... jag är inte rädd för någonting — säger hvad jag vill... kommer till och med fram med anmärkningar.«

»Det är just så, det skall vara!« utbrast Sofja.

»Det går rundt i hufvudet på mig... och jag är liksom främmande för mig själf...« fortsatte modern med låg röst. »Förr i tiden kunde jag vara tillsammans med en människa både länge och väl, innan jag sade henne något ifrån hjärtat... men nu — nu är jag alltid öppen hjärtig och säger med ens saker, som jag förr icke skulle tänkt en gång... och alltid så mångordigt!«

Sofja tände en ny cigaret och såg tigande och vänligt på modern med sina grå ögon.

»Ni säger, att ni skall laga, att han kan rymma... Men hur skall han kunna lefva som flykting?« kom modern fram med en fråga, som en stund upprört henne.

»Det är en småsak!« svarade Sofja och slog i mera kaffe åt sig. »Han skall lefva som tiotals andra flyktingar lefva... Jag har alldeles nyss varit och hjälpt en sådan på väg... också en mycket präktig människa... en arbetare från södern, som blef förvisad på fem år, men endast varit på förvisningsorten tre och en half månad... Det är därför, jag är så elegant. Trodde ni kanske, att jag alltid var klädd på det här viset? Jag kan inte tåla bjäfs och grannlåter... En enkel människa skall kläda sig enkelt också, vackert, men enkelt...« s. 26

Modern såg forskande på henne, smålog och sade sakta med en tankfull skakning på hufvudet:

»Nej, den här första maj, den har visst gjort mig alldeles virrig. Det är, som om jag skulle gå på två vägar på en gång... än tycker jag, att jag begriper alltihop, än är det bara som töcken omkring mig... Som ni till exempel... jag ser ju, att ni

är en fin dam. . . men ni ägnar er också åt det stora verket. . . ni känner Pascha och uppskattar honom, tack för det. . . »

»Nå, det är snarare ni, som skall ha tack för det!« skrattade Sofja.

»Jag? Ack, jag har icke kunnat lära honom något!« sade modern suckande. »Men hvad jag ville säga«, fortfor hon ihärdigt, »än förefaller mig allt så enkelt och förtroget, än kan jag helt plötsligt icke förstå denna enkelhet. Likaså känner jag mig så lugn och blir med ens rädd för, att jag är lugn. I hela mitt lif har jag gått och varit rädd. . . och nu när det verkligen är något att vara rädd för, nu är jag det just icke. . . Hur kommer det sig? Jag kan inte förstå det! . . . »

Sofja svarade tankfullt:

»Med tiden skall ni nog förstå allt! . . . Men nu måste jag taga af mig all den här ståten. . . »

Efter att ha lagt cigarrettstumpen på téfatet, ruskade hon på hufvudet, så att hennes guldglänsande hår föll i tjocka länkar ner öfver ryggen, och gick ut. s. 27

Modern såg suckande efter henne och började duka af i ett slags halfsofvande tillstånd af lugn, som tyngde henne själf.

Vid fyratiden kom Nikolaj hem. De åto middag, och vid bordet berättade Sofja skrattande, hur hon träffat på och gömt den förrymde arbetaren, hur rädd hon varit för spioner och sett sådana i alla människor, och hur komiskt flyktingen burit sig åt. . . I hennes ton var något, som påminde modern om skrytet hos en man af folket, som skickligt utfört ett svårt arbete och själf är mycket belåten.

Nu var hon klädd i en lätt, vid dräkt af stålgrå färg, som föll från axlarna till hennes fötter i varma vågor och var mjuk och ljudlös. Hon såg större ut i denna dräkt, hennes ögon föreföllo mörkare, och rörelserna hade blifvit lugnare.

»Du måste åtaga dig ännu en sak, Sofja«, sade Nikolaj efter middagen. . . »Du vet, att vi upprättat en tidning för landsbygden. . . men förbindelsen med folket därifrån är afbruten, tack vare de sista arresteringarna. Det är endast Pelageja Nilovna, som kan visa oss, hur vi skola få tag i någon, som vill åtaga sig spridningen. . . Du och hon borde bege er dit. . . så snart som möjligt. . . »

»Godt«, sade Sofja, »skola vi bege oss af, Pelageja Nilovna?«

»Ja, låt oss det. . . »

»Är det långt?«

»Åtta verst. . . »

»Utmärkt! . . . Men nu skall jag spela. Hur är det, Pelageja Nilovna, kan ni tåla vid litet musik?«

»Fråga inte mig. . . låtsas, som om jag icke fanns här!« sade modern och satte sig i hörnet af den med vaxduk klädda soffan. Hon såg, att de båda syskonen liksom icke fäste någon uppmärksamhet vid henne, och på samma gång drog de henne oförmärkt hela tiden in i samtalet. s. 28

»Hör på nu, Nikolaj! Det här är Grieg. Jag hade det med mig i dag. . . Stäng fönstren!«

Hon öppnade noterna och slog an ett ackord med vänstra handen. Strängarna dallrade med en djup och saftig klang. Som en djup suck slöt sig till detta ännu ett rikt och fylligt ackord. Under den högra handens fingrar forsade fram en klar ström af sällsamt genomskinliga toner, som flaxade likt skrämda fåglar mot bastonernas mörka bakgrund, och dessa sjöngo dämpadt och harmoniskt som hafvets vågor, uttröttade af stormen. Till svar på sången ljödo plötsligt dofva mörka ackord, uppslukande i sitt djup de klingande klagorop, frågor och stönanden, som smälte samman till den vibrerande sången. Ibland flög den förtvifladt uppåt, snyftande och sörjande och föll så ned igen, gungande på bastonernas böljor, drunknade, försvann i dem och ryckte åter upp sig på nytt genom det regelbundna, hopplöst lugna bruset, växte, smälte bort, upplöste sig i de breda, fylliga ackorden, liksom sönderpiskad af dem. Men de brusade alltjämt lika starkt och lugnt, utan att tröttna, utan att svara, utan att triumfera. . .

I början kände modern sig icke berörd af musiken och förstod den icke, — den var för henne endast ett klingande kaos. Hennes öra kunde icke uppfatta melodien i hela detta invecklade virrvarr af toner. Halfslumrande stirrade hon på Nikolaj, som satt med benen uppdragna under sig i andra hörnet af den breda soffan, och på Sofjas stränga profil och under den tunga massan af guldglänsande hår böjda s. 29 hufvud. Solen gick ner, och en dallrande stråle lyste först varmt på Sofjas hufvud och axel, lade sig sedan ner på tangenterna och insvepte den spelandes fingrar. Musiken fyllde rummet allt mer och mer och började helt oförmärkt tala till moderns hjärta. Tre toner, klingande som Fedja Masins stämma, aflösande hvarandra med lika mellanrum och alla tre af samma höjd, blänkte till i tonströmmen som tre silfverglänsande fiskar i en å. . . Ibland sällade sig till dem en fjärde och tillsammans sjöngo de en enkel melodi, som smeksamt och vemodigt berörde hjärtat. Hon började följa med, väntade att melodien skulle komma igen, och lyssnade endast till den, hörde endast dessa toner i allt det brusande virrvarret. . .

Och utan att hon visste hvarför, steg plötsligt ur det förflutnas mörka grop upp för henne minnet af en oförrätt, som hon längesedan glömt, men som nu uppstod igen i bitter klarhet.

En gång hade hennes aflidne man kommit hem sent på natten, starkt berusad, gripit henne i armen och slängt henne ur sängen ner på golvet, sparkat henne i sidan och sagt:

»Gå din väg pack, jag är utledsen på dig! . . . Gå din väg! . . . «

För att skydda sig mot hans slag, tog hon hastigt den tvååriga sonen i sina armar och betäckte sig, liggande på knä, med hans kropp som med en sköld. Han skrek och sparkade i hennes famn, skrämmd, hungrig och varm.

»Gå din väg!« skrek Michail med sin rytande stämma.

Hon rusade upp och ut i köket, kastade en kofta öfver axlarna, svepte in barnet i en schal och gick, tigande, utan ett skrik eller en klagan, ut på gatan, barfota, i blotta linnet och koftan öfver det. Det var i maj, och natten var ljus, — det s. 30

kalla gatdammet fastnade vid fötterna, trängde in mellan tårna. Barnet skrek och sparkade. Hon blottade bröstet, tryckte sonen in mot sin kropp och gick, drifven af skräck, framåt gatan, gick och vyssade sakta:

»O-o-o... o-o-o!«

Men det började redan dagas, och hon kände sig ängslig och skamsen för, att någon skulle komma ut på gatan och få se henne halfnaken... Hon gick bort till träsket och satte sig på marken under en tät klunga af unga aspar. Och så satt hon länge, omhöljd af natten, orörligt stirrande ut i mörkret med vidöppna ögon och sjöng kvidande, vyssande det slumrande barnet och sitt sårade hjärta till ro...

»O-o-o... o-o-o... o-o-o!...«

Medan hon satt där, flög en svart tyst fågel, som blifvit väckt, upp öfver hufvudet på henne och försvann i fjärran. Skälfvande af köld, gick hon hem, mot den alldagliga skräcken för slag och nya förolämpningar...

För sista gången suckade det dofva, entoniga ackordet, suckadet till och dog.

Sofja vände sig om och frågade brodern halfhögt:

»Tyckte du om det?«

»Mycket!« sade han, i det han spratt till, som om han vaknat. »Mycket...«

Ett sakta, vackert ackord sväfvade fram under den spelandes fingrar.

I moderns bröst sjöng och dallrade minnenas eko, hon ville ha mera musik. Och jämnsides därmed gick en annan tankegång:

»Här lefva dessa... bror och syster, lugnt och endräktigt tillsammans... Njut af musiken... okväda inte hvarandra, supa icke, gräla icke om brödbiten... De ha intet begär att såra och förolämpa hvarandra, så som det är bland det okunniga folket...« s. 31

Sofja rökte hastigt en cigarrett. Hon rökte mycket, nästan oupphörligt.

»Det här var min döda Kostjas älsklingsstycke!« sade hon, i det hon drog in röken och åter anslog ett sakta, vemodigt ackord. »Hvad det var roligt att spela för honom. Han var så känslig, så mottaglig för allt... uppfylld af allt...«

»Det är väl sin man hon kommer ihåg...« tänkte modern. »Och hon småler...«

»Så mycken lycka han gaf mig...« sade Sofja sakta, ackompanjerande sina tankar med några lätta ackord. »Hvad han förstod att lefva... Alltid brann glädjen hos honom, en barnslig, lefvande glädje...«

»Barnslig, ja...« instämde modern inom sig.

»Ja-a!« sade Nikolaj och ryckte i sitt skägg. »En harmonisk natur...«

Sofja kastade bort den påbörjade cigarretten och vände sig till modern, frågande:

»Jag stör er väl icke med mitt skrammel?«

Modern svarade med en lätt förargelse, som hon icke kunde återhålla:

»Ni skall inte fråga mig, säger jag... jag förstår ju ingenting... jag sitter och hör på och tänker för mig själf...«

»Jo, ni måste förstå!« sade Sofja. »En kvinna kan inte undgå att förstå musik. . . isynnerhet om hon är sorgsen. . . «

Hon slog hårdt till på tangenterna, och det ljöd ett högljudt skrik, som om någon fått höra en förfärlig nyhet, — den träffade honom i hjärtat och aflockade honom detta gripande ljud. Skrämdt vibrerade ungdomliga röster och rusade bort någonstädes med förtviflad brådska, och åter skrek den högljudda vredgade stämman till, öfverröstande allt. . . Det måste ha hänt en olycka, men den framkallade icke klagan, utan vrede. . . Sedan kom någon, som var stark och god, och sjöng en enkel, vacker sång, öfvertygande och tilldragande. Doft och vredgadt brummade bastonerna. . . s. 32

Hon spelade länge, slösande med en massa af melodiska ljud, och det upprörde modern och väckte hos henne en längtan att fråga, hvad musiken talade om, då den framlockade oklara bilder, känslor och tankar, som genast aflöstes af andra. Sorg och ängslan gånge plats för glimtar af stilla glädje, det föreföll, som om i rummet flöge en skara osynliga fåglar — de trängde in öfverallt, snuddade vid hjärtat med sina mjuka vingar, ängslade och tröstade, lekte och sjöngo allvarligt om något, som ofrivilligt framkallade tankar, omöjliga att fånga med ord, som uppmuntrade hjärtat med dunkla förhoppningar och smekte det med en stärkande friskhet.

Hennes bröst fylldes till brädden af en åtrå att säga något godt och vackert så väl till dessa två som till alla i allmänhet. Hon smålog sakta, berusade af musiken, och kände sig i stånd att göra hvad som helst för de båda syskonen. Och efter att med ögonen ha sökt, hvad hon kunde göra, gick hon sakta ut i köket och tände på samovaren.

Men åtrån försvann icke, utan klappade envist i hennes bröst, och då hon slog i te, började hon tala, upprörd och förläget leende, i det hon liksom torkade af sitt hjärta med varma ord, med hvilka hon smekte ömsom dem och sig själf.

»Vi, det hårda lifvets människor, vi känna allt, men vi ha svårt att tala ut, hvad som rör sig i vårt hjärta, tankarne sväfvat omkring hos oss, vi skämmas för, att vi nog förstå, men icke kunna säga något. Och just för att vi skämmas, vredgas vi ofta på våra tankar. Och också på dem, som väcka dem, vredgas vi och jaga bort dem. Lifvet är ju så oroligt, — från alla håll blir man knuffad och slagen och man vill ha ro. . . men tankarne väcka själen och fordra, att man skall se!« s. 33

Nikolaj hörde på och nickade, under det han ifrigt torkade sina glasögonen, men Sofja stirrade på henne med sina stora ögon vidt uppspärrade och glömde att röka den slocknade cigarretten. Hon satt vid pianot halft vänd emot det och vidrörde ibland sakta tangenterna med de smala fingrarna på högra handen. Ackordet gled varsamt in i moderns tal, där hon stod och ifrigt klädde sina känslor i enkla, innerliga ord.

»Jag kan nu säga litet om mig och de mina. . . därför att jag förstår lifvet. . . och förstå började jag, då jag kunde jämföra. Förut fanns det ingenting, som jag kunde jämföra med. I vår tillvara lefva ju alla på samma sätt. Men nu ser jag,

hur andra lefva, och ser, hur jag själf har lefvat och — det är tungt och bittert att minnas. . . nå, vända tillbaka kan man icke, och om man också kunde det — sin ungdom återfinner man icke. . . »

Hon sänkte rösten och fortsatte:

»Kanske säger jag något så, som det inte borde sägas, och kanske är det onödigt att säga detta, därför att ni veta alltsammans själfva. . . men jag talar ju om mig själf. . . ni ha ställt mig i jämbredd med er. . . »

Tårar af glad tacksamhet skälfde i hennes röst, och i det hon såg på dem med ett småleende i ögonen, sade hon:

»Jag vill öppna mitt hjärta för er, så att ni skola se, hur väl jag vill er!«

»Det se vi!« sade Nikolaj sakta. »Ni gör det till helg för oss.«

»Vet ni, hur det förefaller mig?« smålog hon och sänkte rösten. »Det förefaller mig, som om jag funnit en skatt, som om jag blifvit rik. . . Och jag kan ge åt alla! Men det är kanske bara något, som min dumhet hittat på. . . » s. 34

»Så får ni inte säga!« sade Sofja allvarsamt.

Hon kunde icke mätta sin åtrå, utan började åter tala till dem om detta, som var nytt för henne och tycktes henne så oskattbart viktigt. Sedan började hon berätta om sig själf, om sitt fattiga lif af oförrätter och tåligt lidande, berättade — och hejdade sig plötsligt, ty hon tyckte, att hon stod liksom utanför sig själf och talade om någon annan.

I enkla ord, utan hätskhet, med ett medlidsamt leende på läpparne, vecklade hon upp för dem den enformiga, grå rullen af sorgliga dagar, räknade efter mannens slag, och hon förvånade sig själf öfver de obetydliga anledningarna till dessa slag, häpnade själf öfver sin oförmåga att afböja dem. . .

De lyssnade båda till henne tyst och uppmärksamt, gripna af den djupa meningen i denna enkla historia om en människa, som ansetts för ett djur, och som själf länge och utan knot känt sig vara, hvad man ansåg henne för. Det var, som om tusen lif talat genom hennes läppar, alldagligt och enkelt var allt, hvad hon upplefvat, men lika alldagligt och enkelt lefde en otalig massa människor på jorden, och hennes historia vidgade ut sig i deras ögon, så att den fick betydelsen af en symbol. . . Nikolaj stödde armbågarne mot bordet och hufvudet i händerna och rörde sig icke, såg endast på henne öfver glasögonen med ansträngdt plirande ögon. Sofja lutade sig mot stolsryggen och genomfors än af en darrning, hviskande än något för sig själf i det hon nekande skakade på hufvudet. Hennes ansikte hade blifvit ännu magrare och blekare, och hon rökte icke. s. 35

»En gång ansåg jag mig olycklig, jag tyckte, att mitt lif var som en feberdröm. . . » sade hon sakta med sänkt hufvud. »Det var under min förvisningstid. En liten usel stadshåla, ingenting att göra, ingenting att tänka på utom mig själf. . . Jag lade ihop alla mina olyckor i en hög och vägde dem, då jag icke hade annat att göra, — osämjan med min far, som jag älskade, mitt skymfliga bortkörande från gymnasiet, fängelset, förräderiet af en kamrat, som stod mig nära, min mans

arrestering, åter igen fängelse och förvisning, min mans död... Och jag tyckte då, att det icke fanns någon olyckligare människa än jag... Men alla mina olyckor och tio gånger så mycket uppväger icke en månad af ert lif, Pelageja Nilovna... Denna dagliga tortyr under loppet af årtal... Hvar hämta människorna sin kraft att lida?»

»De vänja sig!« svarade Vlasova suckande.

»Jag trodde, att jag kände detta lif!« sade Nikolaj tankfullt. »Men då det icke är böckerna och mina spridda intryck, som tala därom, utan hon själf, så blir det hemskt! Och hemska äro alla de små intetsägande detaljer, de sekunder, som forma sig till år...«

Samtalet flöt fram stilla och tankfullt, växte, grep folkets lif från alla sidor, modern fördjupade sig i sina minnen, och i det hon drog fram ur det förflutnas mörker de alldagliga små oförrätterna, formade hon en dyster tafla af stum oändlig fasa, i hvilken hennes ungdom drunknat. Till slut sade hon:

»Oj, jag har alldeles pratat er fördärfvade... det är tid, att ni få andas ut! Allt kan man ändå inte säga...«

Syskonen skildes tigande ifrån henne. Hon tyckte, att Nikolaj bugade sig djupare och tryckte hennes hand hårdare, än han brukade. Men Sofja följde henne till hennes rum och stannade i dörren, sägande med låg röst: s. 36

»Sof godt... god natt!«

Det var en varm klang i hennes röst, och de grå ögonen smekte mildt moderns ansikte...«

Hon tog Sofjas hand, tryckte den med båda sina och svarade:

»Tack!...«

III

(s. 36)

Tre dagar gingo under oupphörliga samtal med Sofja och Nikolaj, under berättelser om det förflutna, som upprördt steg upp från den vaknande själens botten, och fasande för sig själft, bad om förklaring. Och den uppmärksamhet, med hvilken syskonen lyssnade till henne, öppnade hennes hjärta på allt vidare gafvel och befriade det ur den trånga, mörka buren.

Men på fjärde dagen kommo hon och Sofja in till Nikolaj, båda fattigt klädda i nötta kattunsklädningar och koftor, med påsen på ryggen och käppen i handen. Dräkten gjorde Sofja längre och det bleka ansiktet ännu strängare.

»Du ser ut, som om du gått och tiggat hela ditt lif!« anmärkte Nikolaj.

Vid afskedet från system tryckte han hårdt hennes hand, och modern lade ännu en gång märke till enkelheten och lugnet i deras förhållande. Hvarken kyssar eller smekord brukades dem emellan, men de voro öppna och hjärtliga mot hvarandra. Bland de människor, där hon lefvat, kysstes man mycket, gaf hvarandra ofta smeknamn och bets och slogs alltid som utsvultna hundar. s. 37

De båda kvinnorna gingo tysta genom stadsgatorna, kommo ut på fältet och vandrade sida vid sida framåt den breda, uppkörda vägen mellan två rader gamla björkar.

»Blir ni inte trött?« frågade modern Sofja.

»Ni tror, att jag inte är van vid att gå? Det har jag gjort så mycket. . . «

Och med ett muntert leende, som om hon talade om lustiga barnsliga upptåg, började Sofja berätta om sitt revolutionära arbete. Hon hade måst uppträda under främmande namn med begagnande af falska papper, förkläda sig för att komma undan spionerna, bära pundtals med förbjudna böcker åt olika håll, hjälpa förvisade kamrater att rymma och ledsaga dem utomlands. I hennes våning hade ett hemligt tryckeri varit inrättadt, och då gendarmerna, som fått veta det, kommo för att göra husundersökning, hade hon minuten förut hunnit förkläda sig till tjänstflicka, och gick ner på gatan, hvarvid hon mötte sina gäster i porten, utan öfverplagg, med en lätt halsduk på hufvudet och en fotogenkanna i handen, — på detta sätt gick hon i den skarpa vinterkylan tvärs igenom hela staden. En annan gång kom hon till en främmande stad för att besöka bekanta och var redan i trappan till

deras våning, då hon märkte, att det var husundersökning hos dem. Det var för sent att vända om, och därför ringde hon dristigt på dörren till våningen inunder och steg med sin kappsäck i handen in till de främmande människorna, för hvilka hon öppet förklarade sin belägenhet.

»Ni kunna utlämna mig om ni vilja, men jag tror inte, att ni göra det«, sade s. 38 hon tillitsfullt.

De blefvo häftigt uppskrämda och tordes icke sofva på hela natten, väntade hvarje ögonblick, att man skulle knacka på hos dem, men ville ändå icke utlämna henne åt gendarmerna, och på morgonen skrattade de tillsammans med henne öfver dem. En gång hade hon, förklädd till nunna, farit i samma kupé och setat på samma bänk som spionen, som förföljde henne, och som berättat, hur han bar sig åt härvidlag och skrutit öfver sin slughet. Han var öfvertygad om, att hon for på samma tåg i en andra klassens vagn, gick ut vid hvarje station och sade, när han kom tillbaka:

»Hon syns inte till... ligger nog och sover. Det är inte heller underligt, om de äro trötta,... de ha ett lika besvärligt lif som vi!«

Modern hörde skrattande på hennes historier och såg på henne med vänliga blickar. Lång och smärt, som hon var, gick Sofja med lätta och spänstiga steg. I hennes gång, hennes ord, i själfva klangen af hennes visserligen något dofva, men friska stämma, i hela hennes raka gestalt røjde sig en andlig sundhet, glad dristighet och ett stort friluftsbegär. Hennes ögon blickade ungdomligt på allt och sågo öfverallt något, som glädde dem. »Titta, en sådan präktig gran!« utbrast hon, pekande på ett träd. Modern stannade och såg dit, — granen var hvarken högre eller lummigare än de andra.

»Ja, det är ju ett vackert träd!« sade hon småskrattande och såg på, huru blåsten lekte med de grå hårstråna öfver Sofjas öron.

»En lärka!« Sofjas grå ögon lyste, och gestalten liksom lyftes från marken upp mot den i den klara höjden osynligt klingande sången. Ibland böjde hon sig s. 39 smidigt ner och bröt af en ängsblomma och glättade de skälfvande kronbladen med sina lätta, snabba fingrar. Och så gnosade hon något, sakta och vackert.

De mötte och gingo om bönder, till fots och i kärror, och hälsade:

»Guds fred!«

Vårsolen lyste vänligt, det blå himlahvalfvet gnistrade, på båda sidor om vägen sträckte sig en mörk barrskog, fälten voro ljusgröna, fåglarne sjöngo, och den tunga barrdoftande luften smekte varmt och ömt kinderna.

Allt detta drog hjärtat till den unga kvinnan med den klara blicken och själen, och modern tryckte sig ofrivilligt intill henne och försökte att gå jämna steg med henne. Men stundom framträdde i Sofjas ord något alltför högljudt och skarpt, som föreföll modern onödigt och hos henne väckte den bekymrade tanken:

»Michail kommer icke att tycka om henne...«

Men ögonblicket därpå talade Sofja åter enkelt och hjärtligt, och modern log kärleksfullt och såg henne in i ögonen.

»Hvad ni ännu är ung!« sade hon suckande.

»Å, jag är redan trettitvå år!« utbrast Sofja.

Vlasova smålog.

»Jag menar inte det... efter utseendet skulle man kunna tro er vara mera. Men när man ser på edra ögon och lyssnar på er, så blir man förvånad... ni är precis som en ung flicka. Ert lif är oroligt och besvärligt och farligt, men ert hjärta småler.«

»Jag känner inte, att det är besvärligt, och kan inte tänka mig ett bättre och intressantare lif än detta... Jag kommer att kalla er Nilovna, — Pelageja passar inte för er.«

»Kalla mig, hvad ni vill!« sade modern tankfullt. »Kalla mig, hvad ni vill... s. 40 Jag bara ser på er och hör och tänker... Och allra roligast är att se, att ni alla känna vägen till människohjärtat. Allt kan en människa yppa för er utan skygghet, utan fruktan... hela ens varelse går er af sig själf till mötes... Och jag tänker om er alla, att ni skola öfvervinna det onda i lifvet, ofelbart skola ni öfvervinna det!«

»Vi skola segra, därför att vi äro med det arbetande folket!« sade Sofja högt och med tillförsikt. »Vår arbetskraft, vår tro på sanningens seger taga vi hos folket, och folket är en outtömlig källa af kraft, så väl andlig som arbetskraft... Hos det äro alla möjligheter dolda, och med det är allt utförbart!... vi måste endast väcka dess medvetande, dess själ, dess stora barnasjäl, som inte fått frihet att växa.«

Hennes ord väckte hos modern blandade känslor, — hon tyckte plötsligt synd om Sofja af någon oförklarlig anledning och skulle ha velat höra andra, enklare ord af henne...

»Hvem skall belöna er för edra mödor?« frågade hon sakta och sorgset.

Sofja svarade högdraget, som modern tyckte:

»Vi äro redan belönade!... Vi ha funnit en tillvaro, som tillfredsställer oss, vi lefva fritt och fullt, med alla våra själskrafter — hvad kan man mera önska?«

Modern såg på henne, sänkte hufvudet och tänkte återigen:

»Michail kommer inte att tycka om henne...«

Inandandes den ljumma luften med fulla lungor, vandrade de framåt i jämn fart, och modern tyckte, att hon var ute på pilgrimsfärd. Hon kom ihåg sin barn-dom och den glädje, med hvilken hon under helgerna brukade vallfärda från byn till den undergörande helgonbilden i något aflägsset kloster. s. 41

Ibland sjöng Sofja med dämpad röst, men vackert några nya sånger om himlen eller kärleken eller deklamerade plötsligt verser om fälten och skogarne och Volga, och modern hörde småleende på och nickade ofrivilligt i takt med versernas rytm.

I hennes bröst var varmt, stilla och drömmande som i en liten gammal trädgård på en sommarafon.

På tredje dagen kommo de fram till byn. Modern frågade en bonde, som arbetade ute på fältet, hvar tjärbränneriet var, och snart gingo de utför en brant skogstig, öfver hvilken trädrötterna lågo som trappsteg, ner till en liten rund glänta, öfversållad med kol och spånor och nerstänkt med tjära.

»Nu äro vi framme!« sade modern och såg sig oroligt omkring.

Utanför en koja af stänger och trädgrenar, vid ett bord af tre ohyflade bräder, lagda på ett par i marken nedgräfdas bockar, sutto Rybin, Efim och två unge män till och åto middag. Rybin var alldeles svart i ansiktet och hade skjortan uppfläkt öfver bröstet, — han fick först se dem, satte handen för ögonen och väntade tigande.

»God dag, bror Michajlo!« skrek modern redan på långt håll.

Han steg upp och gick långsamt emot dem, — så kände han igen henne, stannade och strök småleende skägget med den svarta handen.

»Vi äro ute på pilgrimsfärd!« sade modern under nedstigandet. »Och då tänkte jag, att jag skulle passa på och hälsa på bror min! Det här är min goda vän, Anna heter hon. . . «

Stolt öfver sin uppfinningsrikedom, sneglade hon i smyg på Sofjas stränga, s. 42
allvarliga ansikte.

»God dag!« sade Rybin med ett mörkt leende, i det han tryckte hennes hand och bugade sig för Sofja, hvarpå han fortsatte: »Du behöfver inte narras, här äro vi inte i staden! Det är bara vänner, af det rätta slaget. . . «

Sittande vid bordet, såg Efim skarpt på de kommande och hviskade något till kamraterna. Då de båda kvinnorna kommo fram till bordet, steg han upp och bugade sig tyst för dem, men hans kamrater sutto orörliga, som om de icke märkt de främmande.

»Vi lefva här som munkar!« sade Rybin och gaf Vlasova ett lätt slag på axeln. »Ingen kommer till oss, vår husbonde är inte i byn, hans hustru är förd till sjukhuset, och jag är nu som ett slags förvaltare. . . Sitt ner vid bordet. Jag tänker, ni äro hungriga? Efim, du kan gå efter litet mjölk!«

Utan att göra sig någon brådska, gick Efim in i kojan, vandrerskorna togo påsarna från ryggen, den ene af ynglingarne, som var lång och mager, steg upp från bordet och hjälpte dem, medan den andre, som var grof och undersäsig, satt och stirrade tankfullt på dem, med armbågarne mot bordet, gnolande och rifvande sig i hufvudet.

Den tunga doften af färsk tjära blandade sig med den kväfvande lukten af ruttna löf och gjorde en yr i hufvudet.

»Han där heter Jakof«, sade Rybin och pekade på den länge ynglingen, »och han Ignati. . . Nå, hur är det med din son?«

»Han är i fängelset!« sade modern suckande.

»Återigen i fängelse?« utbrast Rybin. »Han måtte trivas där. . . «

Ignati slutade att sjunga, Jakof tog käppen ur moderns hand och sade:

»Sätt er, farmor. . . «

s. 43

»Men hvarför står ni då? Sitt ner!« bjöd Rybin Sofja. Hon satte sig tigande på en stock och såg uppmärksamt på Rybin.

»När tog de honom?« frågade Rybin, i det han satte sig midt emot modern och, skakande på hufvudet, utbrast: »Lyckan är dig inte god, Nilovna!«

»Det gör ingenting!« sade hon.

»Hvad? Börjar du vänja dig!«

»Nej, — men jag ser, att det inte går på annat sätt«, svarade hon.

»Jaså!« sade Rybin. »Nå, berätta. . . «

Efim kom med en mjölkbunke, tog en kopp från bordet, sköljde ur den med vatten, slog i mjölk och räckte den åt Sofja, under det han uppmärksamt hörde på moderns berättelse. Han rörde sig och gjorde allt ljudlöst och varsamt. När modern slutat sin korta berättelse, tego alla ett ögonblick, utan att se på hvarandra. Ignat satt vid bordet och ritade med nageln något mönster i bräderna, Efim stod bakom Rybin, stödjande sig på hans axel, och Jakof stod lutad mot en trädstam med armarna i kors öfver bröstet och sänkt hufvud. Sofja iakttog dem i smyg. . .

»Ja-a!« sade Rybin långsamt och dystert. »De hade ju beslutat sig för att göra det öppet. . . «

»Om man ställde till en sådan där procession hos oss«, sade Efim med ett mörkt leende, »skulle vi bli piskade till döds!«

»Ja, till döds!« bekräftade Ignat och nickade. »Nej, jag ger mig af till en fabrik, där är det bättre. . . «

»Pavel skall ställas inför rätta, säger du?« frågade Rybin.

»Ja, det är bestämdt, att det skall bli rättegång. . . « sade modern.

s. 44

»Nå, hvad blir det för straff. . . har du hört det?«

»Straffarbete eller förvisning på lifstid till Sibirien. . . « svarade hon sakta.

De tre ynglingarne stirrade alla på en gång på henne, men Rybin sänkte hufvudet och frågade långsamt:

»Och han, visste han, när han hittade på det där, hvad som hotade honom?«

»Det vet jag inte. . . men troligen visste han det. . . «

»Ja, det visste han!« sade Sofja högt.

Alla tego, utan att röra sig, som om de förstenats af en iskall tanke.

»Jaså!« fortsatte Rybin barskt och eftertryckligt. »Jag tror också, att han visste det. Han hoppar inte, utan att ha mätt afståndet, det är allvar med honom! Hörde ni, gossar? Han visste, att de kunde falla öfver honom med bajonetterna och traktera honom med tvångsarbete, men ändå gick han. Han måste gå — och han gick. Om hans egen mor legat i vägen för honom, skulle han hoppat öfver henne och gått. Skulle han inte gått öfver dig, Nilovna?«

»Jo!« svarade hon med en rysning och suckade djupt. Sofja klappade tyst hennes hand och såg med rynkade ögonbryn förebrående på Rybin.

»Det är en man!« sade han med låg röst och såg på de andra med sina mörka ögon. Och åter tego de alla sex. Smala solstrålar hängde som guldband i luften.

Någonstädes kraxade själfsäkert en korp. Modern såg sig omkring, upprörd af minnena från första maj, af saknad efter sonen och Andrej. På den lilla trånga gläntan lågo kringkastade sönderslagna tunnor, afbarkade stockar och bladhylsor s. 45 från träden. Ekar och björkar omslöto tätt gläntan på alla sidor och ryckte omärkligt in på den, som om de ville sopa bort allt detta skräp, som förargade dem. Och orörliga, fjättrade af tystnaden, kastade de varma, mörka skuggor öfver marken.

Plötsligt tog Jakof ett steg åt sidan från trädet, gjorde ett kast med hufvudet och frågade torrt:

»Är det mot sådana som dessa, som Efim och jag ska' utkommenderas?»

»Mot hvilka tror du annars?» svarade Rybin mörkt. »De strypa oss med våra egna händer — det är just knepet, det!»

»Jag tänker i alla fall bli soldat!» förklarade Efim envist.

»Hvem har väl nekat dig?» utbrast Ignat. »Bli det, du!»

Och med en förebrående blick på Efim fortsatte han småskrattande:

»Men när du skall skjuta på mig, så sikta på hufvudet... lemlästa mig inte, utan döda mig med en gång!»

»Det där har jag hört förr!» skrek Efim hvasst.

»Vänta, gossar!» inföll Rybin och sträckte upp handen med en otålig åtbörd.

»Se på kvinnan här!» sade han, visande på modern. »Hennes son är det nog ute med nu...»

»Hvarför säger du så?» frågade modern klagande.

»Jag måste!» svarade han dystert. »Jag måste, för att visa, att inte ditt hår grånat för intet, att inte ditt hjärta plågats i onödan... Nå, ha de väl dödat henne med detta? Nilovna, du har kommit hit med böcker?»

Modern såg på honom och svarade efter ett ögonblicks tystnad:

»Ja...»

»Se där!» sade Rybin och slog handen i bordet. »Det begrep jag med det sam- s. 46 ma jag fick se dig... hvarför skulle du komma hit, om inte för det? Se ni? Sonen ha de stött bort ur ledet, — modern träder i hans ställe!»

Han rätade upp sig och skrek doft, i det han olycksbådande hötte med handen.

»De» — en mustig svordom — »de veta inte, hvad deras blinda händer så för utsäde. Men de skola få se det, när vår styrka växer och vi börja afmeja de förbannade örterna. Då skola de få se!»

Skrämd af hans rop, såg modern på honom och varseblef, att hans ansikte skarpt förändrats, — det hade magrat, skägget var tofvigt, och under det spårades käkbenet. På de blåaktiga ögonhvitorna syntes fina röda ådror, som om han inte sofvit på länge, näsan hade blifvit broskigare, krökte sig som en roffågelsnäbb. Den öppna, af tjära genomdränkta skjortkragen blottade de magra nyckelbenen och det tjocka svarta håret på bröstet, och hela gestalten hade fått något ännu mera dystert och skrämmande öfver sig. Den torra glansen i de inflammerade ögonen upplyste det mörka anletet med en vredgad och svårmodig glöd. Sofja

satt blek och tyst och tog icke blicken från bönderna. Ignat vaggade på hufvudet och plirade med ögonen, och Jakof, som åter stod bredvid kojan, slet med sina svarta fingrar vredgadt barken af stängerna. Längs bordet bakom moderns rygg gick Efim långsamt af och an.

»Häromdagen«, fortsatte Rybin, »kallade mig byskrifvaren till sig och säger: hvad är det, du sagt åt prästen, din lymmel? Hvarför är ja en lymmel? Jag förtjänar mitt bröd i mitt anletes svett och jag har inte gjort någon något ondt, säger jag. Han börjar att ryta och okväda mig, — och jag får mig tre dygns arrest. Så är det, ni tala med folket! Just på det viset! Vänta dig därför ingen misskund, din satan! Om inte jag, så skall en annan, om inte på dig, så på dina barn hämnas min oförrätt. . . kom ihåg det! Med de hvassa järnklorna af ert hjärtas snikenhet ha ni plöjt fåror i folket och sått det onda i det, — vänta er ingen misskund, ni, våra djäflar! Nehej!«

Han skummade af ilska, och hans röst hade tonfall, som skrämde modern.

»Och hvad det var, som jag sade åt prästen?« fortsatte han lugnare. »Efter en sammankomst i byförsamlingen sitter han med bönderna på gatan och berättar för dem, att människorna äro en hjord, säger han, och därför behöfva de en herde. . . ja. Och då skämtade jag och sade, att när man utnämner räfven till höfding i skogen, så blir det mycket fjädrar, men inga fåglar! Han sneglade på mig och började tala om, att folket måste vara tåligt, och att de skulle be mera till Gud, för att Han skulle förlåna dem kraft till tålmod. Och då sade jag, att folket ber nog mycket, men Gud har visst inte tid att höra på dem! Så sade jag. Han började förhöra mig om, hvilka böner jag brukade be. En enda, sade jag, ber jag jämt liksom alla mina bröder: Herre, lär mig att lura herremännen, att äta stenar och utspy ved. Han lät mig icke ens tala till punkt. . . Är ni en förnäm dam?« afbröt Rybin plötsligt sin berättelse och vände sig till Sofja.

»Hvarför skulle jag vara det?« frågade hon hastigt i det hon ryckte till vid den oförmodade öfverrumplingen.

»Hvarför?« smålog Rybin. »Därför att det är den lott, som ni föddes till. Ni tror, att ni med en bomullshalsduk kan dölja herremanssynden för folk? Å nej, räfven känns igen, också när han är klädd i fårpäls. . . Ni lade nyss armbågen i det där våta på bordet. . . och då ryckte ni till och gjorde en grimas. . . och er rygg är för rak att tillhöra en af arbetsklassen. . . «

Rädd, att han skulle såra Sofja med sina spefulla ord, inföll modern brådskande och skarpt:

»Hon är min väninna, Michajlo Ivanytsch, hon är en präktig människa. . . och har arbetat sig till grått hår i sakens tjänst. . . Du skall inte. . . «

Rybin suckade tungt.

»Har jag då sagt något förolämpande?«

Sofja såg på honom och frågade torrt:

»Det var något, ni ville säga mig?«

»Jag?... Ja! Hit har för inte länge sedan kommit en ny, Jakofs kusin, han är sjuk, har lungsot, men förstår ett och annat! Kan man få hämta hit honom?»

»Ja visst, gå efter honom!» svarade Sofja.

Rybin såg på henne, plirande med ögonen, och sade med sänkt röst:

»Efim, tag du och gå till honom... säg, att han kommer hit i kväll... gör det.»

Efim gick in i kojan, satte på sig sin mössa och försvann stillatigande i skogen utan att se på någon och utan att göra sig någon brådska. Rybin nickade efter honom och sade doft:

»Han går och plågar sig, — han är så envis... Han skall bli soldat, — han och så Jakof där... Jakof säger helt enkelt, jag kan inte, och den andre kan inte heller, men han vill... Han har en tanke, som han bär på... Han tror, att man skall kunna uppvigla soldaterna. Men jag tänker, att med skallen slår man inte hål på väggen... Så sticka de bajonetterna i handen på dem och så tåga de i väg. Hvert? De se inte, att de tåga mot sig själfva. Ja-a... han plågar sig. Och Ignati rifver oupphörligt upp såret igen i onödan.»

»Det är visst inte i onödan«, svarade Ignat mörkt, utan att se på Rybin. »Bear- s. 49
beta de honom där, så börjar han skjuta på en lika bra som de andra...»

»Nej, det gör han väl knappast!» invände Rybin tankfullt. »Men det är förstås bäst att rymma ifrån det... Ryssland är stort... hvem kan väl få tag i en? Man skaffar sig ett pass och vandrar omkring i byarna...»

»Så skall jag göra!» sade Ignat och slog sig med en spåna på benet. »Det är, som när man skall gå tvärs öfver... går man raka vägen, så kommer man fortare fram.»

Samtalet afstannade. Bin och getingar surrade beskäftigt och gåfvo liksom en skuggning åt tystnaden. Fåglar kvittrade, och någonstädes långt borta klingade en sång, irrande öfver fälten. Efter en stunds tystnad sade Rybin:

»Ja, vi få lof att arbeta... ni vilja kanske hvila litet? Där inne i kojan finnas britsar. Samla ihop litet torrt löf till dem, Jakof... Och du, mor, tag hit böckerna... Hvar äro de?»

Modern och Sofja började binda upp sina påsar. Rybin lutade sig ner öfver dem och sade belåtet:

»Ser man på... det är inte litet ni haft med er! Hur länge har ni arbetat för saken... hvad heter ni?» vände han sig till Sofja.

»Anna Ivanovna!» svarade hon. »I tolf år... Hvarför frågar ni det?»

»Å, för ingenting. Har ni varit i fängelse också?»

»Ja.»

»Ser du det!» sade modern förebrående. »Och du var så där ohöflig emot henne...»

Han tog en hög böcker i händerna och sade leende:

»Var inte ond på mig! En bonde och en herreman ha svårt att trifvas tillsam- s. 50
mans... det är som beck och vatten, de kunna inte blanda sig med hvarandra.»

»Jag är ingen förnäm dam, utan en människa!« invände Sofja med ett mildt leende.

»Det kan ju också hända«, genmälde Rybin. »Det sägs, att hunden förut varit en varg... Nu skall jag gå och gömma det här.«

Ignat och Jakof gingo fram till honom och sträckte båda ut händerna:

»Ge dem åt oss!« sade Ignat.

»Äro de alla af samma sort?« frågade Rybin Sofja.

»Nej, de äro olika. Där är en tidning också...«

»Å?«

De skyndade alla tre in i kojan.

»Bonden har fattat eld!« sade modern sakta, följande dem med en tankfull blick.

»Ja«, svarade Sofja också med låg röst. »Aldrig har jag sett ett sådant ansikte som hans... som på en martyr. Låt oss också gå in, jag vill se på dem...«

»Bli inte ond på honom, för att han är så sträf...« hviskade modern bedjande. Sofja smålog.

»Hvad ni är snäll, Nilovna...«

När de trädde in genom dörren, lyfte Ignat upp hufvudet och såg flyktigt på dem, så stack han in fingrarna i det lockiga håret och lutade sig åter ner öfver tidningen, som låg i hans knä. Rybin höll tidningen under en solstråle, som trängde in genom en springa i taket, och läste, rörande på läpparne; Jakof stod på knä, med bröstet tryckt mot britsen, och läste också.

Modern såg, att Sofja gladdes åt deras begärlighet efter sanningens ord, — hennes ansikte upplystes af ett småleende. Hon gick försiktigt bort i en vrå af s. 51 kojan och satte sig. — Sofja hade lagt armen öfver hennes axel och iakttog dem tyst.

»Farbror Michajlo — de äro ovettiga på oss bönder!« sade Jakof halfhögt, utan att vända sig om. Rybin vände sig, såg på honom och svarade småskrattande:

»Det är af kärlek! Den som älskar förolämpar inte, hvad han än må säga...«

Ignat drog in luften, höjde hufvudet och sade blundande:

»Det står skrifvet här, att „bonden upphört att vara människa“, — ja, det förstås att han upphört!«

Öfver hans öppna, okonstlade ansikte flög en skymt af förtret.

»Ja, var så god, du, och kryp in i min hud, så få vi se, hur du bär dig åt, du som är så klok!«

»Jag lägger mig litet!« sade modern sakta till Sofja. »Jag är ändå en smula trött, och den här starka lukten har gjort mig yr i hufvudet. Och ni?«

»Jag vill inte.«

Modern sträckte ut sig på britsen och slumrade till. Sofja satte sig bredvid henne, iakttagande de läsande, och när en geting eller humla surrade öfver moderns

ansikte, jagade hon sorgfälligt bort dem. Modern såg det med halfslutna ögon och gladdes åt Sofjas omsorg om henne.

Rybin kom fram och frågade i en högljudd hviskning:

»Sofver hon?«

»Ja.«

Han teg en stund, såg oafvänt på moderns ansikte, suckade och sade sakta:

»Hon är kanske den första, som går efter sin son på hans väg. . . den första!«

»Vi ska' inte störa henne, gå ut!« föreslog Sofja.

s. 52

»Ja, vi måste arbeta. . . Jag skulle nog ha lust att prata, men det får vara tills i kväll! Kom, gossar. . . «

De gingo ut alla tre, lämnande Sofja kvar i kojan. Men modern tänkte:

»Nå, gudskelof. . . de ha blifvit vänner. . . « Och hon somnade lugnt, under inandning af skogens kryddade doft.

IV

s. 52

Tjärbrännarne kommo tillbaka, alla fyra belåtna öfver, att de slutat arbetet.

Väckt af deras röster, gick modern ut ur kojan, gäspande och småleende.

»Ni ha arbetat, och jag har legat och sofvit, jag, som en förnäm dam!« sade hon och såg på alla med vänliga ögon.

»Det gör ingenting! Det är dig tillgifvet!« svarade Rybin. Han var lugnare, tröttheten hade uppslukat den öfverdrifna upphetsningen.

»Ignat«, sade han, »styr i ordning med teet. . . Vi tura om att sköta hushållet. . . i dag är det Ignati, som skaffar oss mat och dryck. . . «

»I dag skulle jag gärna afstå min tur!« anmärkte Ignat och började samla ihop spånor och grenar till elden, lyssnande under tiden.

»Alla äro vi intresserade af att få höra på vårt främmande!« sade Efim och satte sig bredvid Sofja.

»Jag skall hjälpa dig, Ignat!« sade Jakof sakta, i det han gick in i kojan. Därifrån kom han ut igen med en brödbulle, som han skar sönder i skifvor och lade ut på bordet. s. 53

»Sch!« utbrast Efim sakta. »Det hostar. . . «

Rybin lyssnade och sade nickande:

»Ja, han kommer. . . «

Och i det han vände sig till Sofja, förklarade han:

»Här kommer strax ett vittne. . . Jag skulle vilja föra honom omkring i städerna och ställa ut honom på torgen, för att folket skulle få höra honom. Han talar alltid om ett och det samma, men det är sådant, som alla måste höra. . . «

Tystnaden och skymningen blefvo djupare, rösterna klingade mildare. Sofja och modern iakttogo bönderna, — de rörde sig alla tungt och långsamt, med en slags underlig varsamhet och följde också med sina blickar alla kvinnornas rörelser.

Från skogen kom en lång, krokryggig man ut på gläntan, — han gick långsamt, tungt stödd på en käpp, och man hörde hans hesa andetag.

»Se där är Savel!« utropade Jakof.

»Ja, här är jag«, sade mannen, stannade och började hosta.

Han var klädd i en lång, sliten ytterrock, som räckte ända till hälarne, och under den runda, tillbucklade mössan framstucko tunna testar af stripigt gult hår. Ett ljust skägg betäckte hans gula, knotiga ansikte, munnen var halföppen, ögonen lågo djupt in under pannan och lyste feberaktigt fram ur de mörka hålorna.

När Rybin gjorde honom bekant med Sofja, frågade han henne:

»Jag hörde, att ni kommit hit med böcker till folket?«

»Ja.«

»Tack. . . på folkets vägnar. . . det kan själf ännu inte förstå sanningens bok. . . s. 54
det kan inte tacka. . . därför tackar jag på dess vägnar. . . jag som förstått.«

Han talade fort och drog in luften i korta, glupska andetag. Rösten svek honom emellanåt, och de knotiga fingrarna trefvade maktlöst på bröstet för att knäppa upp rocken.

»Det är skadligt för er att vara ute i skogen så sent. . . I skogen är så fuktigt och kvalmigt!« anmärkte Sofja.

»För mig finns inte längre något, som är nyttigt!« svarade han flämtande. »Endast döden är mig till gagn. . . «

Det var plågsamt att höra hans stämma, och hela hans gestalt ingaf detta maktlösa medlidande, som väcker dyster förtret. Han satte sig på en tunna, i det han böjde knäna så försiktigt, som om han vore rädd, att de skulle gå af, och torkade sin svettiga panna. Hans hår var torrt och dödt.

Elden flammade upp, och allt omkring kom i plötslig dallring, — de antända skuggorna flydde skrämda in i skogen, och öfver elden skymtade Ignats runda ansikte med utspända kindben. Så slocknade elden igen, och det luktade rök. Åter bredde sig tystnade och mörkret öfver gläntan, och man hörde den sjukes hesa stämma.

»Men för folket. . . kan jag ännu göra nytta som ett brottets vittne. . . Se på mig. . . Jag är tjugufem år, men jag är — döende! Och för tio år sedan lyfte jag utan ansträngning ända till mina tolf pund upp på ryggen, — det gick som ett intet! Och så frisk och stark, att jag skulle vandra i sjutti år mot min graf utan att stappla. . . Men nu efter tio år förmår jag ingenting mera. Arbetsgifvarne ha bestulit mig, tagit ifrån mig fyrty år af mitt lif. . . fyrty år. . . «

»Där ha vi den igen, hans gamla visa!« sade Rybin doft.

s. 55

Åter flammade elden upp, men nu starkare och klarare, åter rusade skuggorna in i skogen och studsade åter tillbaka mot elden, kring hvilken de kretsade i tyst, fientlig dans. De torra grenarne sprakade och kvedo. Bladen på träden prasslade och hviskade, satta i rörelse af den varma luftvägen. De glada lifliga eldtungorna, gula och röda, lekte, omfamnade hvarandra och stego högt upp, utsändande gnistor, och stjärnorna på himlen smålogo mot gnistorna och vinkade dem till sig.

»Det är inte min visa. . . tusentals människor sjunga den. . . sjunga den för sig själfva, utan att förstå den hälsosamma läxan för folket i deras olyckliga lif. . . Hur många af arbetet utsläpade och lemlästade svälta inte tigande ihjäl. . . Vi måste

skrika, bröder, vi måste skrika!« — Han började hosta, vek sig dubbel och skakade i hela kroppen.

»Hvarför det?« sade Efim. »Min sorg är min sak. . . Min glädje kan du få titta på. . . «

»Stör honom inte!« rådde Rybin.

»Du har själf sagt, att man inte skall skryta med sin sorg!« anmärkte Efim mörkt.

»Det är en annan sak, — det här är en allmän sorg, inte ens egen. Det är en annan sak!« sade Rybin eftertryckligt. »Här är en man, som mätt djupet och hållit på att drunkna, och som nu ropar åt världen, — åhøj, gå inte öfver det där stället!«

Jakof ställde fram en stänka kvas på bordet, kastade dit en knippa grön lök och sade till den sjuke:

»Kom, Saveli, jag har satt fram mjölk åt dig. . . «

Saveli skakade vägrande på hufvudet, men Jakof tog honom under armen, hjälpte upp honom och ledde honom fram till bordet.

»Hör på,« sade Sofja sakta och förebrående till Rybin. »Hvarför har ni kallat hit honom? Han kan ju dö hvilket ögonblick som helst. . . « s. 56

»Det kan han!« medgaf Rybin. »Men han kan så gärna dö bland människor. . . det är lättare, än om han är ensam. . . Ännu så länge kan han ju tala. . . För en massa struntsaker har han satt till sitt lif. . . för sina medmänniskors skull må han ännu härda ut en stund. . . «

»Det är, som om ni skulle njuta af det!« utbrast Sofja.

Rybin såg på henne och svarade bister:

»Njöto, det gjorde herremännen, när Kristus stönade på korset, men vi, vi lära oss af människorna och vilja, att ni också skola lära er litet. . . «

Modern höjde ängsligt på ögonbrynen och sade åt dem:

»Seså, nu ska ni vara tysta! . . . «

Vid bordet började den sjuke åter tala:

»De fördärfva människorna med arbete. . . hvarför? De bestjåla en på lifvet. . . hvarför, frågar jag? Vår arbetsgifvare — det är på Nefedofs fabrik jag satt till lifvet — vår arbetsgifvare gaf en sångerska en hel tvättservis af guld. . . I det där nattkärlet ligger min kraft, mitt lif. . . Det är, hvad de ödts bort på. . . han har dödat mig med arbete för att kunna köpa sin älskarinna ett nattkärl af guld för mitt blod.«

»Människan är skapad efter Guds beläte«, sade Efim skrottande, »och så användes hon till slikt. . . det är just fint!«

»Kan du inte tiga!« utbrast Rybin och slog handen i bordet.

»Kan du inte vara lugn!« tillade Jakof sakta.

Ignat skrottade.

Modern lade märke till, att alla tre ynglingarna voro föga talföra, men i stället s. 57 hörde på med den omätliga uppmärksamheten hos hungrande själar, och att de spände ögonen i Rybin, för hvar gång han öppnade sin mun. . . Savelis ord åter

mottogos af dem med underligt spefulla leenden. De kände ingen medömkan med den sjuke...

Modern lutade sig fram mot Sofja och frågade sakta:

»Kan det vara sant, hvad han säger?«

Sofja svarade högt:

»Ja, det är sant! Det stod i tidningarna om en dylik present... det var i Moskva.«

»Och något straff fick han inte...« sade Rybin doft. »Men han skulle ha straffats... han skulle ha förts ut till folket och slitits i stycken och hans usla kvarlefvor kastats åt hundarne... Våldiga straff komma att utkrävas af folket, när det en gång reser sig. Mycket blod skall det utgjuta för att aftvå sina oförrätter... Detta blod är dess eget blod, det är drucket ur dess ådror, det är ägare därtill!«

»Jag fryser!« sade den sjuke.

Jakof hjälpte honom att stiga upp och förde honom till elden.

Elden brann jämnt och klart, oformliga skuggor dansade omkring den och stirrade häpna på lågornas glada lek. Saveli satte sig på en stock och sträckte ut de genomskinliga, torra händerna öfver elden. Rybin visade på honom med en nick och sade till Sofja:

»Det där är hvassare än böcker! Det där bör man ta reda på! När en maskin sliter af en arm på arbetaren eller slår ihjäl honom, så förklaras det med, att det var hans egen skull. Men när de suga blodet ur en människa och kasta bort henne som ett as... så kan det inte förklaras på något sätt. Att man slår ihjäl en människa, s. 58 det kan jag förstå... men att man torterar en för roskull, det begriper jag inte!... Och hvarför tortera och pina de oss väl alla? För ro skull, för sitt nöjes skull, för att lefva lusteligt på jorden, för att allt kan få köpas för folkets blod... sångerskor, hästar, silfverknifvar, guldserviser... dyrbara leksaker för barn. Arbeta, du, arbeta mer ändå, så att jag kan samla ihop pengar på dina ansträngningar och ge min älskarinna ett natt kärl af guld.«

Modern hörde på och såg på, och som en ljus strimma glänste i mörkret framför henne den väg, på hvilken Pavel och hans kamrater gingo.

När de slutat äta, lägrade de sig alla omkring elden, som brann klart framför dem, och bakom dem hängde mörkret, insvepande skogen och himlen... Den sjuke stirrade med vidöppna ögon in i lågorna, under det han oupphörligt hostade och skakade i hela kroppen, — det var, som om de sista lämningarna af lif otåligt sleto sig loss ur bröstet och sträfvade att öfverge den magra, af sjukdomen utmatade kroppen. Återskenet från elden dallrade på hans ansikte, utan att upplifva den döda hyn. Endast ögonen brunno af en blåaktig, slocknande glöd.

»Kanske du vill gå in i kojan, Saveli, hvad?« frågade Jakof och lutade sig ner öfver honom.

»Hvarför det?« svarade han med ansträngning.

»Jag sitter helst kvar... det är icke långt tid jag har att ännu vara tillsammans med människor... icke lång tid!«

Han såg sig om på dem allesammans och fortsatte efter ett ögonblicks tystnad med ett blekt småleende:

»Jag trifs ibland er... jag ser på er och tänker — kanske skola dessa hämnas dem, som blifvit plundrade... hämnas alla dem, som blifvit mördade af snikenhet...« s. 59

Ingen svarade, och snart slumrade han till, med hufvudet maktlöst nedsjunkt mot bröstet. Rybin såg på honom och sade hviskande:

»Han kommer till oss, sitter här och berättar alltid ett och detsamma... om detta hån mot människorna. Hela hans själ har gått upp i det, — det är, som om man stungit ut hans ögon med det och han inte mera kan se någonting.«

»Ja, hvad behöfs väl mera?« sade modern tankfullt. »Om redan tusentals människor dag efter dag få streta ihjäl sig, för att arbetsgifvaren skall kunna kasta bort pengar för roskull... hvad behöfs väl mer?«

»Det är tråkigt att höra på honom!« sade Ignat sakta. »Har man hört det där en gång, så glömmar man det inte... men han talar jämt om det!«

»I detta enda är allt inpressadt... hela hans lif, begriper du!« sade Rybin mörkt. »Och många lif. Jag har tio gånger hört hans historia... och ändå blir jag tveksam ibland. Man har sina goda stunder, då man inte vill tro på människornas uselhet och dåraktighet... då man tycker synd om alla, både den rike och den fattige... den rike kan ju också förirra sig!... Den ene är blind af svält, den andre af guld... Ack, mina bröder, tänker man, om ni bara ville ruska upp er och tänka ärligt, tänka efter och inte vara så rädda om er bekvämlighet!«

Den sjuke rörde på sig, öppnade ögonen och lade sig på marken. Jakof steg ljudlöst upp, gick in i kojan och kom ut med en kort pälsrock, som han bredde öfver kusinen, hvarpå han åter satte sig bredvid Sofja.

Eldens glada, röda, varmt leende lyste på de mörka gestalterna rundt omkring, och människorösterna smälte ihop med lågornas sakta sprakande och prassel. s. 60

Sofja berättade om den universella folkkampen för rättigheten till lifvet, om de tyska böndernas strider för längesedan, om irländarnes olyckor, om de franska arbetarnes stora bedrifter under deras oupphörliga frihetskamp.

Inne i den med nattens sammet klädda skogen, på den lilla, af tysta träd omgifna gläntan, öfver hvilken den mörka himlen hvälfde sig, medan elden brann i kretsen af fientligt häpna skuggor, återuppstodo händelser, som skakat de mätas och sniknes värld i dess grundvalar, tågade jordens folk förbi, det ena efter det andra, blödande, utmattade af strider, ljödo namnen på kämpar för frihet och sanning.

Sakta klingade den något dofva kvinnorösten. Liksom kommande ur det förgångna, väckte den förhoppningar, ingaf tillit, och männen lyssnade tysta till dess musik, till den storslagna historien om sina andliga bröder. De blickade in i det

magra, bleka ansiktet, svarade med leenden på leendet i de grå ögonen, och framför dem stod i allt klarare ljus det heliga verk, för hvilket alla världens folk arbeta, — den ändlösa kampen för frihet och jämlikhet. Hvar och en såg sina önskningar och tankar i ett aflägsset, bakom ett mörkt, blodigt förhänge doldt förflutet, hos obekanta människor af främmande stam och slöt sig med hjärta och sinne till den öfriga världen, seende i den liktänkande vänner, som fast beslutat att uppnå sanningen på jorden och beseglat sitt beslut med otaliga lidanden, låtit sitt blod rinna i strömmar för det nya, ljusa och glada lifvets segrar. . . Känslan af andlig frändskap med alla uppstod och växte, ett nytt hjärta föddes, fullt af brinnande sträfvan att förstå allt och förena allt med sig.

»Den dag skall komma, då alla länders arbetare skola resa sina hufvuden och säga, — nog! vi vilja inte längre veta af detta lif!« Ljöd Sofjas tillitsfulla stämma. »Och då skall de genom sin snikenhet starkes inbillade makt störta in och jorden vika undan deras fötter. . . «

»Så skall det bli!« sade Rybin, böjande sitt hufvud. »Skona inte dig själf, så skall du öfvervinna allt!«

Modern hörde på med ögonbrynen högt uppdragna och ett leende af glad häpnad stelnadt i ansiktet. Hon såg, att allt det hvassa, gälla, bråkiga, allt det som tycktes öfverflödigt hos Sofja nu försvunnit, drunknat i den varma jämna floden af hennes skildring. Hon gladdes åt nattens stillhet, åt eldens lek, åt Sofjas ansikte, men mest af allt åt böndernas spända uppmärksamhet. De sutto orörliga, bemödande sig att icke på något vis störa berättelsens lugna lopp, rädda att slita af den glänsande tråd, som band dem samman med världen. . . Endast då och då lade någon af dem försiktigt mera ved på elden, och då ett regn af gnistor och rök sprutade upp därifrån, jagade han bort gnistorna och röken från kvinnorna, genom att vifta med handen.

En gång steg Jakof upp och bad hviskande:

»Var snäll och vänta litet. . . «

Han sprang in i kojan efter ett klädesplagg och svepte det med Ignats tillhjälp kring kvinnornas ben och axlar. Och åter började Sofja tala, skildrande segerns dag, ingifvande dem tro på deras styrka, väckande hos dem medvetandet om gemenskap med alla, som — på hvad sätt det än skedde — gåfvo sitt lif åt det ofruktbara arbetet för de öfvermättes dumma nöjen. Orden upprörde icke modern, men den genom Sofjas berättelse framkallade varma, alla omfattande känslan fyllde också hennes bröst med tacksamhet mot dem, som tvärs genom faror gå till de i arbetets bojar fjättrade och bära med sig åt dem skänker af ädelt förnuft och kärlek till sanningen.

»Hjälp dem, Herre. . . « bad hon med slutna ögon.

I gryningen tystnade Sofja uttröttad och såg leende på de tankfulla, lysande ansiktena omkring sig.

»Det är tid för oss att gå!« sade modern.

»Ja!« svarade Sofja trött.

En af ynglingarne suckade ljudligt.

»Det är synd, att ni måste gå!« sade Rybin i ovanligt mild ton. »Ni talar så bra... det är ett stort verk, det där... att göra människorna befryndade med hvarandra! När man vet, att millioner vilja det samma som en själf... blir man mera hjärtegod... Och godheten är en stor makt!«

»Gör du något godt, så dänger han till dig!« sade Efim sakta småskrattande och sprang upp. »Men det är bäst, att de gå, farbror Michajlo, innan någon fått se dem... När ni delat ut skrifterna bland folket, så ska' myndigheterna förstås snoka efter, hvar de kommit ifrån. Och då kunde någon komma ihåg, att det varit ett par vandrerskor här... «

»Ja, tack, mor, för ditt besvär!« afbröt Rybin. »Jag tänker bara på Pavel, när jag ser på dig... det är bra gjordt af dig!«

Han log ett bredt och godt leende och hade fått ett nästan vekt uttryck i ansiktet. Det var svalt, men han stod i bara skjortan med uppknäppt krage och bröstet djupt blottadt. Modern kastade en blick på hans resliga gestalt och rådde honom vänligt:

»Du skulle taga på dig något, — det är kallt!«

»Det brinner invärtes!« svarade han.

De tre ynglingarna stodo vid elden, halfhögt samtalande, och vid deras fötter låg den sjuke, betäckt af pälsen. Himlen bleknade, skuggorna smälte bort, och löfven dallrade i väntan på solen. s. 63

»Nå, farväl då!« sade Rybin och tryckte Sofjas hand. »Hur skall jag få tag på er i staden?«

»Du kan uppsöka mig!« sade modern.

Ynglingarne kommo långsamt, i en tät klunga fram till Sofja och togo henne tigande, med tafatt vänlighet i hand. Hos dem alla røjdes tydligt en hemlig, tacksam belåtenhet, och denna känsla besvarade dem visst genom sin nyhet. med ett leende i de af den sömnlösa natten röda ögonen tittade de på Sofja och stodo än på det ena benet, än på det andra.

»Vilja ni inte dricka litet mjölk, innan ni gå?« frågade Jakof.

»Ja, finns det någon?« sade Efim.

»Litet finns det... «

Ignat strök sig generade öfver håret och förklarade:

»Nej... jag slog ut den... «

Och så skrattade de alla tre.

De talade om mjölken, men modern kände på sig, att de tänkte på annat, att de utan ord önskade Sofja och henne allt godt. Detta rörde synbart Sofja och gjorde också henne förlägen, framkallade hos henne en blyghet, som icke tillät henne att säga något annat än ett sakta:

»Tack, kamrater!«

De sågo på hvarandra, som om detta ord gett dem en sakta stöt.
Den sjukes dofva hosta hördes. Glöden slocknade i den nedbrunna elden.
»Farväl!« sade bönderna halfhögt, och det vemodiga ordet följde länge kvinnorna.

De gingo långsamt framåt skogsstigen i den skumma gryningen, och modern, s. 64
som gick efter Sofja, sade:

»Allt detta är så skönt. . . så skönt som i drömmen! Tänk, hvad människorna gärna vilja veta sanningen, kära vän! Det är som i kyrkan, före morgonmässan på en stor helgdag. . . prästen har ännu inte kommit, det är mörkt och tyst i helgedomen, men folket börjar redan samlas. . . här tända de ljusen framför helgonbilden, där tända de också och förjaga småningom mörkret och upplysa Guds hus.«

»Det är sant!« svarade Sofja glatt. »Men härvidlag är Guds hus hela jorden!«

»Hela jorden!« upprepade modern med en tankfull skakning på hufvudet.
»Hvad det är vackert, — det är, så att man har svårt att tro det. . . Och ni talade också så bra, kära vän. . . utmärkt bra! Och jag, som var rädd, att de inte skulle tycka om er. . . «

Sofja svarade efter ett ögonblicks tystnad sakta och en smula sorgset:

»Med dem skall man umgås enklare. . . «

Och med ens utbrast hon ännu dystrare:

»Och det är oss alla så nödvändigt, — att bli enklare. . . enklare.«

De gingo och talade om Rybin, om den sjuke, om de tre ynglingarne, som tego med så spänd uppmärksamhet och så tafatt, men så värtaligt uttryckte sin känsla af tacksam välvilja genom små omsorger om de båda kvinnorna. De kommo ut på fältet. Solen gick upp midt framför dem. SjälF ännu osynlig för ögat, bredde hon ut på himlen en genomskinlig solfjäder af rosenröda strålar, och dagdropparne i gräset glittrade som mångfärgade gnistor. Fåglarne vaknade och upplifvade morgonen med sitt glada kvitter. Kraxande och tungt flaxande med vingarne flögo s. 65
tjocka korpar, i höstsäden hoppade svarta kråkor, pratande i afbrutna meningar, och någonstädes hvisslade en gultrast. Kullarne längst bort vid horisonten framträdde, efter att ha tagit af sig de nattliga skuggorna, tills de skulle möta solen.

»Ibland talar och talar en människa, och man förstår honom inte, förr än han lyckas säga dig ett enkelt ord, som med ens ger ljus åt alltsammans!« sade modern tankfullt. »Så var det också med den där sjuklingen. . . Jag har hört talas om och vet själf, hur de krama ut arbetarne på fabrikerna och öfver allt. . . Men det är man van vid sedan barndomen och lägger det inte sort på sinnet. . . Men det han berättade, var så uselt, så skamligt. . . Herre Gud! måste då människorna ge hela sitt lif åt arbetet, för att deras herrar skola tillåta sig sådana där upptåg? Sådant kan inte rättfärdigas!«

Hennes tankar fastnade vid detta enskilda fall, och det upplyste plötsligt med sin dystra glans en hel rad af liknande tillfällen, som hon en gång haft reda på och glömt.

»De äro visst alla så öfvermätta, att det kväljer dem! Jag vet en distriktschef, som tvingade bönderna att buga sig för hans häst, när den fördes igenom byn, och den som inte gjorde det, han blef satt i arrest. . . Hvad kunde det nu göra honom för nytta? Det är omöjligt att förstå. . . omöjligt!«

Sofja stämde med dämpad röst upp en sång, frisk och käck som morgonen. . .

V

s. 66

Nilovnas lif flöt fram sällsamt lugnt. Detta lugn väckte ibland hennes häpnad. Hennes son satt i fängelse, hon visste, att ett strängt straff väntade honom, men för hvar gång som hon tänkte på detta, framkallade minnet mot hennes vilja för henne Andrej, Fedja och en lång rad af andra ansikten. Sonens gestalt växte i hennes ögon, så att den uppslukade alla, som delade hans öde, och likaså utvidgades tankarne på Pavel och spred sig åt alla håll i fina strålar, som bemödade sig att upplysa allt, att samla allt till en bild och hindrade henne att stanna vid en enda sak, att gå upp i sin längtan efter sonen och sin fruktan för hans öde.

Sofja reste snart bort igen, kom tillbaka efter fem dagar glad och liflig, försvann så igen efter några timmar och var nu borta i fjorton dagar. Det var, som om hon kretsat genom lifvet i vida cirklar och ibland tittade in till brodern för att fylla hans våning med sin käckhet och sin musik.

Musiken blef ett stort nöje för modern och nästan ett behof. När hon lyssnade till den, kände hon det, som om varma vågor slog i hennes bröst och strömmade in i hennes hjärta, så att det klappade jämnare och lugnare, och liksom frön i en rikligt vattnad och genomplöjd jord, så växte snabbt och rikt tankarne i det, och orden blomstrade skönt, väckta af tonernas makt.

Hon hade svårt att förlika sig med Sofjas slarfvighet — hon kastade sina saker, cigaretstumpar och cigarraska omkring öfverallt — och ändå mer med hennes hvassa och obetänksamma utfall, ty allt detta stod i för uppenbar strid till Nikolajs lugna trygghet och det oföränderligt milda allvaret i hans ord. Sofja föreföll henne s. 67 som ett barn, som ville gälla för fullvuxen, men alltjämt betraktade människorna som konstiga leksaker. Hon talade mycket om arbetets helgd och ökade tanklöst moderns arbete med sitt slarf, talade om friheten och lade märkbart tvång på alla med sin hvassa otålighet, sina oupphörliga dispyter och sitt begär att alltid intaga den första platsen. Det fanns många motsägelser hos henne, och då modern såg detta, bemötte hon henne med ansträngd försiktighet, med vaksam uppmärksamhet, men utan den hjärtevärm, som hon alltid kände för Nikolaj.

Han lefde dag för dag samma enformiga, afmätta lif, — klockan åtta på morgonen drack han té, läste tidningen, talade om nyheterna för modern och öfversatte

för henne på ett begripligt språk köpmännens tal i duman, och då hon lyssnade till honom, såg hon med öfverraskande klarhet, hur det brutala lifvets tunga maskin obarmhärtigt gör människor till handelsvaror. Hon kände att han hade åtskilligt gemensamt med Andrej. Liksom lillryssen talade han om folk utan hätskhet och ansåg alla skyldiga till, att lifvet var så dåligt inrättadt, men hans tro på det nya lifvet var icke så klar och varm som Andrejs. Han talade alltid lugnt, med tonen af en god, hederlig och sträng domare, och smålog — äfven när han talade om hemska ting — med ett stilla, medlidsamt löje, men hans ögon lyste kallt och fast. När hon såg deras glans, förstod hon, att denne man icke förlät, icke kunde förlåta, och som hon kände på sig, att denna fasthet plågade honom själf, tyckte hon synd om Nikolaj, och höll allt mera af honom.

Klockan nio gick han till sitt arbete, hon städade rummen, lagade i ordning middagen, tvättade sig, tog på sig en ren klädning och satte sig i sitt rum att se på taflor i böcker. Hon hade nu lärt sig läsa, men det kräfde alltid en ansträngning af henne, och hon blef fort trött och kunde icke förstå ordens mening. Men att se på taflor roade henne som ett barn, — de öppnade för henne en begriplig, ny och underbar värld. De visade henne väldiga städer, vackra byggnader, maskiner, fartyg, minnesmärken, otaliga rikedomar, skapade af människorna, och en öfverraskande mångfald af naturprodukter. Lifvet vidgade ut sig i oändlighet och gaf för hvarje dag allt starkare eggelser åt hennes vaknande, hungriga själ med sina slösande rikedomar och oräkneliga skönheter. Isynnerhet tyckte hon om att se på de digra folianterna af en zoologisk atlas, och fastän den var tryckt på ett främmande språk, gaf den henne den klaraste föreställningen om jordens skönhet, rikedom och vidsträckthet.

»Hvad jorden är stor!« sade hon till Nikolaj vid middagen.

»Ja. . . och ändå äro människorna så hopträngda. . . «

Mest af allt intresserade henne insekterna och isynnerhet fjärilarna, — hon såg med häpnad på planscherna med afbildningar af dem och sade:

»Hvad det är vackert, Nikolaj Ivanovitsch! Och öfverallt finns så mycken sådan där älsklig skönhet, men den är dold för oss och glider förbi oss, utan att vi se den. Människorna fjäska omkring, — ingenting veta de, ingenting fröjda de sig åt, det ha de hvarken tid eller lust till. Hur mycken glädje skulle de inte kunna ha, om de visste, hvad jorden är rik, och så mycket märkvärdigt, som finns på den. Och allt är för alla, hvar och en är för allt, inte sant?«

»Jo, just precis!« svarade Nikolaj leende. Och så skaffade han henne ännu flere böcker med taflor i.

Om kvällarne samlades ofta gäster hos honom, — dit kommo Alexej Vasiljevitsch, en vacker man med blekt ansikte och svart skägg, allvarlig och tystlåten, Roman Petrovitsch, en finmig herre med rundt hufvud, som alltid smackade med läpparne, Ivan Danilovitsch, liten och mager, med spetsigt skägg och gäll stämma, hetsig, bråkig och hvass som en gadd, Jegor, som alltid skämtade öfver sig själf,

sina kamrater och sin sjukdom, som alltså förvärrades. Äfven andra infunno sig, ditresta från åtskilliga aflägsna städer. Nikolaj förde långa samtal med dem, alltid om ett och detsamma, — om de arbetande klasserna på jorden. De disputerade, hetsade upp sig, fäktade med armarna, drucko mycket té, — ibland satte sig Nikolaj midt under pratet och sorlet att författa proklamationer, som han sedan läste upp för kamraterna, och dessa skrefvo genast af dem med tryckbokstäfver, hvarefter modern omsorgsfullt samlade upp bitarne af de sönderrifna koncepten och brände upp dem.

Hon slog i te och förvånade sig öfver den hetsighet, hvarmed de talade om arbetarnes lif och lott, och hur man fortast och bäst skulle kunna utså sanningstankar ibland dem och höja deras andliga nivå. Ofta kommo de icke öfverens, gjorde hvarandra olika beskyllningar, blefvo onda och disputerade på nytt.

Hon var medveten om, att hon kände arbetarnes lif bättre än dessa människor, det föreföll henne, som om hon klarare än de insåg väldigheten af den uppgift de åtagit sig, och detta kom henne att bemöta dem alla med den fullvuxnes en smula vemodiga öfverseende för barn, som leka man och hustru utan att förstå s. 70 det tragiska i detta förhållande. Hon jämförde ofrivilligt deras tal med sonens och Andrejs och kände då en skillnad, som hon först icke kunde förstå. Ibland tyckte hon, att man här skrek starkare än hvad de brukade hemma i byn, och hon förklarade detta för sig på följande sätt:

»De veta mera, — därför skrika de högre. . . «

Men alltför ofta såg hon, att de allesammans liksom med flit eldade upp hvarandra och förde sin entusiasm till torgs, som om hvar och en af dem ville visa kamraterna, att för honom vore sanningen närmare och dyrbarare än för dem, och det blefvo de andra förolämpade öfver och började, för att i sin tur visa, hur nära sanningen låg dem om hjärtat, gräla ilsket och rått. Hvar och en ville hoppa högre än den andre, tyckte hon, och det gjorde henne sorgsen och ängslig till mods. Hon drog upp ögonbrynet, såg på dem med bedjande blickar och tänkte:

»De ha glömt Pascha och hans kamrater. . . aldeles glömt bort dem!«

I det hon alltid spändt lyssnade till dispyterna, visserligen utan att förstå dem, sökte hon känslan bakom orden och såg, att då de hemma i byn talade om det goda, togo de det i dess helhet, medan man här styckade sönder det i små bitar, att man där borta kände djupare och starkare, och att här var området för en skarp, allt sönderdelande tanke. Och här talades det mest om förstörandet af det gamla, där hemma drömde man om det nya, och därför var det, som sonen och Andrej sade henne, begripligare och låg henne närmare. . .

En dunkel missbelåtenhet med människorna smög sig in i hennes sinne och oroade henne, väckte misstro och ett begär att så snart som möjligt förstå allt af s. 71 sig själf och själf kunna tala om lifvet med sina egna ord, ur sitt eget hjärta.

Hon lade också märke till, att när någon arbetare kom till Nikolaj, så blef denne ansträngdt obesvärad, fick något sötsliskt i sitt ansikte och talade annorlunda än

annars, liksom mera slarfvigt och obildadt.

»Han anstränger sig, för att de skola förstå honom!« tänkte hon.

Men denna tanke tröstade henne icke, och hon såg, att arbetaren också krum-buktade sig, som om han kände sig bunden och var oförmögen att tala så lätt och fritt som han gjorde med henne, den enkla kvinnan. En gång, då Nikolaj gått, sade hon till besökaren, en ung arbetare:

»Hvarför är du så förlägen? Du är ju inte en skolpojke på examen. . . «

Ynglingen log bredt:

»Af ovanan vid hett vatten bli ju till och med kräftorna röda. . . Han är i alla fall inte en af oss. . . «

»Än sedan?« sade modern. »Han är ju så enkel och okonstlad. . . «

Arbetaren såg på henne, de logo båda och — tego.

Ibland kom Saschenka dit, men hon stannade aldrig länge, utträttade alltid sitt ärende mycket affärsmässigt och frågade för hvar gång, när hon gick:

»Hur är det med Pavel Michajlovitsch, — är han frisk?«

»Ja, gudskelof!« svarade modern. »Honom felas ingenting, han är vid godt humör.«

»Hälsa honom!« bad den unga flickan och försvann.

Stundom beklagade modern sig för henne, att de höllo Pavel så länge inspärrad och icke ännu öppnat rättegång emot honom. Saschenka rynkade pannan och teg, s. 72 men hennes fingrar rörde sig konvulsiviskt.

Nilovna kände lust att säga åt henne:

»Kära barn lilla, jag vet ju, att ni älskar honom. . . «

Men hon tordes icke. . . den unga flickans stränga ansikte, hårdt sammanprä-sade läppar och torrt affärsmässiga ton stötte liksom på förhand ifrån sig all ömhet. Tyst suckande, tryckte modern den framsträckta handen och tänkte:

»Stackars liten. . . «

En gång kom Natascha. Hon blef mycket glad, när hon fick se modern, kysste henne och berättade bland annat plötsligt hviskande:

»Min mamma är död. . . hon dog, stackare. . . «

Hon ruskade på hufvudet, strök hastigt med handen öfver ögonen och fortfor:

»Det gör mig så ondt om henne. . . hon var icke femtio år. . . hade kunnat lefva länge ännu. Men å andra sidan sedt, tänker man ofrivilligt, att döden troligen är lättare än ett sådant lif. Alltid ensam, alltid främmande för alla, icke nödvändig för någon, ständigt rädd för fars skrik och gräl, — kan det väl kallas att lefva? Man lefver, för att man väntar sig något godt, men hon hade ingenting att vänta annat än förödmjukelser och förolämpningar. . . «

»Det har ni rätt i, Natascha!« sade modern tankfullt. »Man lefver i väntan på något godt, men om man inte har något att vänta, hvad blir då lifvet?« Och i det hon ömt klappade den unga flickans hand, frågade hon: »Ni är således ensam nu?«

»Ja!« svarade Natascha lätt.

Modern teg ett ögonblick och sade därpå leende:

»Än sedan? En god människa är aldrig ensam, hon får alltid dem, som fästa sig vid henne. . . «

Natascha tog plats som lärarinna i distriktet vid en väffabrik, och Nilovna s. 73 började ibland föra till henne förbjudna böcker, upprop och tidningar.

Det blef hennes göra. Några gånger i månaden reste och vandrade hon omkring i guvernementet med ränseln på ryggen eller nattsäcken i handen, förklädd till nunna, försäljerska af spetsar och handväfdt linne, välmående borgarhustru eller vallfärdande pilgrim. På järnvägståg och ångbåtar, på hotell och gästgifvargårdar, öfverallt uppträdde hon lugnt och obesväradt, inlät sig först i samtal med obekanta människor och ådrog sig utan fruktan uppmärksamheten genom sitt vänliga och meddelsamma sätt och sin trygga min af att ha sett och erfarit mycket här i världen.

Hon tyckte om att tala med folk och att höra på deras lefnadshistorier, klagomål, tvifvel och suckar. Hennes hjärta fylldes af glädje för hvar gång hon hos någon märkte det skarpa missnöje, som protesterar mot ödets slag och ifrigt söker svar på de frågor, som hopat sig i själen. Framför henne utvecklade sig den allt mer omfattande taflan af människolifvet, af den jäktande och oroliga kampen för tillvaron. Öfverallt framträdde klart i oblyg nakenhet sträfvandet att bedraga och bestjåla folket, prassa ur det så mycket nytta för sig själf som möjligt, suga blodet ur dess ådror. Och hon såg, att det fanns mycket av allting på jorden, men att folket led nöd och stod halft utsvultet rundt omkring otaliga rikedomar. I städerna resa sig tempel, fyllda af guld och silfver, som Gud icke har något behof af, och utanför tempeldörrarne sitta skälfvande tiggare, fåfängt väntande, att man skall sticka ett litet kopparmynt i handen på dem. Hon hade redan förut sett detta, — de rika kyrkorna och de guldsömmade prästkåporna, tiggarnes usla kojor och skymfliga trasor, men förut hade det förefallit henne helt naturligt och icke som nu som en s. 74 oförlåtlig förolämpning mot de fattiga, för hvilka kyrkan — det visste hon — var nödvändigare än för de rike.

Af de taflor, som föreställde Kristus, af berättelserna om Honom, visste hon, att Han var de fattiges vän och gick torftigt klädd, men när fattigdomen gick till Honom i kyrkorna för att söka tröst, såg den honom smidd i guld och siden, som föraktfullt frasade vid åsynen af tiggarna. Och ofrivilligt påminde hon sig Rybins ord:

»Också Gud ha de bytt bort för oss! I lögn och förtal ha de klädt Honom för att döda våra själar! . . «

Utan att hon själf lade märke till det, började hon bedja mindre, men tänkte allt mer och mer på Kristus och på de människor, hvilka, utan att någonsin nämna Hans namn, eller ens tyckas känna Honom, lefde efter Hans bud och liksom Han betraktade jorden som de fattiges rike, hvars rikedomar de ville fördela jämnt mellan människorna. Hon tänkte mycket på detta, och denna tanke växte inom henne, fördjupade sig och omfattade allt, som hon såg och hörde, växte till en ljus

bön, hvars jämnt lysande låga spred sig öfver hela den mörka jorden, öfver hela lifvet och öfver alla människor. Och hon tyckte, att Kristus själf, som hon alltid älskat med en oklar, sammansatt kärlek, där fruktan var nära förbunden med hopp och andakt med sorg, nu kommit henne närmare och blifvit en annan, han stod liksom högre och synligare för henne, såg ljusare och gladare ut. Nu logo Hans ögon mot henne med en trygg och lefvande inre kraft, som om Han i själfva verket uppstått till lifvet, tvagen och uppvärmd af allt det blod, som man så frikostigt utgjutit i Hans namn. Från sina resor kom hon alltid tillbaka gladt upprörd af hvad s. 75 hon sett och hört under vägen och belåten med det arbete, hon gjort.

»Det är roligt att fara omkring öfverallt och se så mycket!« sade hon till Nikolaj om kvällarne. »Man lär sig begripa, hur lifvet inrättas. De knuffa undan folket bort i utkanten däraf, och där står det förargadt och trampar och undrar — hvarför? Hvarför har jag blifvit undanskaffad? Hvarför finns det så mycket af allt, och jag svälter? Och hvarför är det så mycket förstånd och vetande öfverallt, och jag är dum och okunnig? Och hvar är Han, den barmhärtige Guden, inför hvilken det inte finns fattiga och rika, utan endast barn, kära för fadershjärtat? Folket reser sig upp så småningom mot sin tillvaro... det känner, att lögnen skall kväfva det, om det inte lär sig att tänka!«

Och allt oftare kände hon ett pockande begär att själf, med egen tunga tala till människorna om lifvets orättvisor, och det var henne ofta svårt att kväfva detta begär...

När Nikolaj öfverraskade henne lutad öfver taflorna, smålog han och berättade henne alltid något märkvärdigt. Häpen öfver dristigheten i människans uppgifter här på jorden, frågade hon tvisflande:

»Är det verkligen möjligt?«

Och med orubblig tro på sanningen af sina profetior, berättade han framtids-sagor för henne, i det han tittade på henne öfver glasögonen med sina goda ögon.

»Människans önskningsar äro omåttliga, hennes kraft outtömlig! Men världen riktas det oakadt endast långsamt i andlig måtto, därför att ännu hvar och en, som vill frigöra sig från beroendet, är tvungen att samla pengar, och icke kunskaper. Men när människorna dödat snikenheten, när de frigjort sig från det tvungna arbetets fjättrar...« s. 76

Hon förstod sällan meningen med hans ord, men den känsla af lugn förtröstan, som upplifvade dem, blef allt mer och mer tillgänglig för henne.

»På jorden finns det för få fria människor, det är olyckan!« sade han.

Det var en sak, som hon förstod, — hon kände sådana, som gjort sig fria från snikenhet och hätskhet, och hon begrep, att om det funnes flere sådana människor, skulle lifvets mörka och skräckinjagande anlete bli vänligare, enklare och ljusare.

»Mot sin vilja måste människan vara grym!« sade Nikolaj sorgset.

Hon nickade bekräftande, i det hon påminde sig, hvad lillyssen sagt.

VI

s. 76

En dag kom Nikolaj, som annars alltid var punktlig, hem från ämbetsrummet mycket senare än vanligt, och innan han ännu klädt af sig, utbrast han ifrigt, i det han upprörd gned sina händer:

»Vet ni, Nilovna, att i dag under mottagningstiden har en af de våra rymt ur fängelset. . . Men hvilken det var, har jag inte lyckats få reda på. . . «

Hon vacklade till, gripen af en häftig sinnesrörelse, föll ner på en stol och frågade i en hviskning:

»Kanske Pascha?«

»Kanske!« svarade Nikolaj och ryckte på axlarna. »Men hur kunna hjälpa honom att gömma sig, hvar få tag i honom? Jag har vandrat omkring på gatorna i hopp att möta honom. Det är dumt, men något måste man göra? Och jag skall gå ut igen. . . « s. 77

»Jag också. . . « ropade hon.

»Ni borde gå till Jegor, kanske vet han något?« föreslog Nikolaj och försvann skyndsamt.

Hon satte en halsduk på hufvudet och gick ner på gatan efter honom, drifven af hopp. Det glindrade för hennes ögon, och hjärtat bultade så våldsamt, att hon nästan måste springa. Hon ilade det möjliga till mötes med sänkt hufvud, utan att se något omkring sig. . .

»Kanske när jag kommer dit, är han redan där. . . « förespeglade henne hoppet. . .

Det var varmt, hon flämtade af trötthet, och då hon kom till trappan, som ledde upp till Jegors bostad, stannade hon, utan att ha kraft att gå längre, och vände sig om. Med ett sakta skrik af häpnad slöt hon ögonen en sekund, — hon tyckte, att Nikolaj Vjäsoschtschikof stod i porten med händerna i fickorna och småleende såg på henne. Men då hon åter tittade upp, fanns ingen i porten. . .

»Det var en synvilla!« tänkte hon, under det hon gick uppför trappan och spändt lyssnade. Nere på gården hördes det dofva trampet af långsammas steg. . . Hon stannade i halfva trappan, böjde sig fram och tittade ner och varseblef åter det koppärriga ansiktet, som log emot henne.

»Nikolaj... Nikolaj...« utbrast hon och gick ner emot honom, men hennes hjärta kved af missräkning.

»Gå, du! Gå...« svarade han halfhögt och vinkade med handen.

Hon sprang hastigt uppför trappan, gick in i Jegors rum och hviskade flämtande, när hon fick se honom ligga där på soffan: s. 78

»Nikolaj har rymt... ur fängelset...«

»Hvilkendera?« frågade Jegor hest, i det han lyfte upp hufvudet från kudden.

»Det är två med det namnet...«

»Vjäsoschtschikof... Han kommer hit!«

»Bravo! Men jag stiger inte upp för att taga emot honom...«

Han var redan inne i rummet, stängde dörren i lås efter sig, tog sakta skratande af sig mössan och slätade sig i håret. Jegor reste sig till hälften, stödjande armbågen mot soffan, och nickade hostande:

»Var så god och stig fram... var inte blyg.«

Med ett bredt leende gick Nikolaj fram till modern och fattade hennes hand.

»Om jag inte fått se dig, hade jag bestämdt vändt om till fängelset igen! Jag känner ingen i hela staden, och att ge sig hem till byn... där skulle jag ju genast bli fast... Jag går och tänker: ditt nöt, hvarför rymde du? Och då får jag plötsligt se Nilovna, som gnor! Jag efter dig...«

»Hur bar du dig åt att komma ut?« frågade modern.

Han satte sig tafatt på kanten af soffan och sade med en förlägen axelryckning:

»Jag vet inte, hur det gick till... jag passade bara på tillfället! Jag var ute och gick... och då började kriminalfångarna klå upp en af fångvaktarne... det är en där, som varit gendarm och blifvit bortkörd, för att han stal... han spionerar och anger folk och låter ingen vara i fred! Nå, de klå upp honom, det blir en faslig villervalla, fångvaktarne bli rädda, springa om hvarandra, hvissla... jag får se, att porten står öppen, går fram dit och tittar ut... torget, staden... det lockade mig... s. 79
Och jag promenerade ut, utan att göra mig någon brådska... alldeles som om jag gått i sömnen... Men när jag gått en bit, besinnade jag mig... hvart skulle jag taga vägen? Jag ser mig om, — men fängelseporten var redan stängd... Jag kände mig illa till mods... synd om kamraterna och för resten... det var så dumt alltihop... jag hade ju aldrig tänkt att rymma...«

»Hm!« sade Jegor. »Då, min bäste herre, skulle ni vändt om, höfligt knackat på porten och bedt om att bli insläppt. Ursäkta, skulle ni ha sagt, jag kom litet på villovägar...«

»Ja«, fortsatte Nikolaj skrottande, »det hade också varit dumt, det begriper jag nog. Men i alla fall, jag skämdes för kamraterna... hade ju inte sagt ett ord åt någon... bara ger mig af... Nå, jag gick. Så fick jag se ett liktåg, ett barn som skulle begravas. Jag följde efter kistan med nedböjdt hufvud, utan att se på någon... Sedan satt jag där på kyrkogården och lät friska luften blåsa på mig... och då kom det för mig en tanke...«

»En?» frågade Jegor och tillade suckande: »Jag tänker, att den hade god svängplats i din skall.« Vjäsofschtschikof skrattade utan att bli förolämpad och ruskade på hufvudet.

»Å, nu är det inte så tomt i hufvudet på mig som det var förut... Och du är fortfarande sjuk, Jegor Ivanovitsch...«

»Hvar och en gör, hvad han kan!« svarade Jegor hostande. »Fortsätt!«

»Sedan gick jag till landbruksmuseet och gick där och tittade, men hela tiden undrar jag, var jag skulle taga vägen? Jag var riktigt arg på mig själf... och så var jag hungrig! Jag gick ut på gatan igen och gick och var arg... jag såg, hur poliskonstaplarna mönstrade alla... nå, tänker jag, med min fysionomi blir jag snart fast!... Plötsligt kommer Nilovna löpande emot mig... jag vek åt sidan och följer efter henne... det är alltsammans!« s. 80

»Och jag som inte alls lade märke till dig!« sade modern skuldmedvetet. Hon såg på Vjäsofschtschikof och tyckte, att han liksom blifvit lättare.

»Kamraterna äro bestämdt oroliga och undra, hvar jag håller hus?« sade Nikolaj och ref sig i hufvudet.

»Och myndigheterna tycker du inte synd om? De äro nog också oroliga!« anmärkte Jegor. Han öppnade munnen och rörde på läpparne, som om han tuggat luft. »Men skämt åsido! Vi måste gömma dig, hvilket nog är en angenäm, men ingen lätt sak... Om jag bara kunde stiga upp...« han suckade och började matt gnida sig med händerna på bröstet.

»Du är fasligt dålig, Jegor Ivanovitsch!« sade Nikolaj och sänkte hufvudet. Modern suckade och såg sig ängsligt omkring i det lilla, trånga rummet.

»Det är min privata affär!« svarade Jegor. »Fråga ni om Pavel, mutter lilla, det är inte värdt att göra sig till!«

Vjäsofschtschikof log bredt.

»Pavel felas ingenting! Han är frisk och kry. Är som en slags ålderman för oss där borta. Han talar med myndigheterna och — för kommandot på det hela taget... Alla ha respekt för honom... Det har också sina skäl!«

Vlasova nickade till hvarje ord Vjäsofschtschikof sade och sneglade förstulet på Jegors uppsvällda, blåbleka ansikte. Orörligt förstenadt och beröfvadt allt uttryck, som det var, föreföll det underligt tillplattadt, och endast ögonen glänste glada och lifliga. s. 81

»Om jag kunde få något att äta... jag är, vid Gud, så hungrig!« utbrast Nikolaj helt oväntadt.

»Mutter lilla, på hyllan ligger ett bröd, ge honom det, och gå sedan ut i korridoren, till vänster, andra dörren — knacka på där. Ett fruntimmer öppnar, säg åt henne, att hon kommer hit och tar med sig allt ätbart, hon har.«

»Hvad tänker du på — allt?« protesterade Nikolaj.

»Bli inte orolig, — det är nog inte så mycket... kanske är det ingenting alls!«

Modern gick ut, knackade på den uppgifna dörren och tänkte, under det hon väntade, bedröfvad på Jegor.

»Han dör. . . «

»Hvem är det?« frågade det inifrån.

»Från Jegor Ivanovitsch!« svarade hon halfhögt. »Han ber er komma dit. . . «

»Jag kommer strax!« svarades med dämpad röst. Hon väntade en stund och knackade sedan igen. Då öppnades dörren hastigt, och ut i korridoren kom en lång kvinna i glasögon. I det hon brådslande slätade ut den tillskrynkade koftärmen, frågade hon barskt:

»Hvad är det som önskas?«

»Jag är skickad från Jegor Ivanovitsch. . . «

»Aha. . . Kom då. . . Men jag känner er ju!« utropade kvinnan sakta. »God dag! Här är så mörkt. . . «

Vlasova såg på henne och kom ihåg, att hon ibland brukade vara hos Nikolaj.

»Alla af de våra!« flög det genom hennes hufvud.

Kvinnan gick rätt på Vlasova och tvang henne att gå förut, medan hon själf följde efter och frågade:

»Är han dålig?«

s. 82

Ja, han ligger. Han bad, att ni skulle taga med er något att äta. . . «

»Det är öfverflödigt. . . «

Då de trädde in till Jegor, möttes de af hans hesa:

»Jag är på väg till mina förfäder, dyra vän. . . Ljudmila Vasiljevna, den här mannen har haft fräckheten att spatsera ut ur fängelset utan myndigheternas tillstånd! Först och främst skall ni ge honom litet mat och sedan gömma honom någonstans under ett par dagar.«

Kvinnan nickade och sade strängt, med en forskande blick på den sjukes anletsdrag:

»Ni skulle ha skickat efter mig, Jegor, med detsamma de kommo hit! Och jag ser, att ni två gånger försummat att taga in. . . ett sådant slarf! Ni säger ju själf, att ni har lättare att andas efteråt. . . Kamrat, kom ni med mig! . . . De komma strax hit från sjukhuset för att hämta Jegor. . . «

»Skall jag då prompt till sjukhuset?« frågade Jegor.

»Ja. Jag skall följa er dit. . . «

»Dit också?«

»Gyckla inte. . . «

Under det hon talade, drog hon täcket till rätta öfver Jegors bröst, såg mönstrande på Nikolaj, mätte med ögonen medikamentet i flaskan. . . Hon talade med låg, jämn, klangfull röst, hennes rörelser voro lätta, ansiktet blekt, de mörka ögonbrynen nästan sammanvuxna öfver näsroten. Hennes utseende tilltalade icke modern, — hon tyckte, att hon såg högmodig ut, och ögonen blickade glanslösa och utan ett småleende. Och talade gjorde hon i en ton, som om hon kommenderade.

»Vi gå nu!« fortsatte hon. »Jag kommer snart igen! Ge Jegor in en matsked af det här. Låt honom inte tala. . . «

Och hon gick, tagande med sig Nikolaj.

s. 83

»En märkvärdig kvinna! Ni skulle taga plats hos henne, mutter lilla. . . hon tröttar alldeles ut sig. . . «

»Du får inte tala! Drick det här i stället! . . . « bad modern mildt.

Han sväljde ner medikamentet och fortsatte, plirande med ena ögat:

»Jag dör i alla fall, om jag också tiger. . . «

Med det andra ögat såg han på henne, och hans läppar drogo sig långsamt till ett småleende. Hon sänkte hufvudet, och en skärande känsla af medömkan lockade fram tårarne.

»Än sedan, mutter lilla, det är ju en naturlig sak. . . Nöjet att lefva drar efter sig skyldigheten att dö. . . «

Hon lade handen på hans hufvud och sade sakta på nytt:

»Vill du vara tyst, säg?«

Han slöt ögonen, som om han lyssnade till rosslingarna i sitt bröst, och fortsatte envist:

»Det är meningslöst att vara tyst, mutter lilla. Hvad vinner jag med min tystnad? Några ögonblicks förlängd dödskamp, medan jag förlorar det stora nöjet att prata med en god människa. . . Jag tror icke, att det kan finnas så goda människor i den andra världen som i denna. . . «

Hon afbröt honom oroligt:

»Rätt som det är, kommer den nådiga frun igen och grälar på mig, för att du talar. . . «

»Hon är ingen nådig fru, utan en revolutionär, en kamrat, en märkvärdig varelse. . . Men gräla på er, mutter lilla, kommer hon ofelbart att göra. Hon grälar alltid och på alla. . . «

Och i det han långsamt och med ansträngning rörde läpparne, började Jegor berätta sin grannes lefnadshistoria. Hans ögon smålogo, modern såg, att han med flit gjorde sig lustig öfver henne, och tänkte ångestfullt, när hon såg den fuktiga blekheten i hans ansikte:

s. 84

»Han dör. . . «

Ljudmila kom in, stängde försiktigt dörren efter sig och sade, vändande sig till Vlasova:

»Er bekant måste nödvändigt förkläda sig och bege sig af från mig så fort som möjligt, därför måste ni genast gå och skaffa honom kläder, Pelageja Nilovna, och bära hit dem. Det är synd, att inte Sofja är hemma. . . det är hennes specialitet att gömma folk.«

»Hon kommer i morgon!« anmärkte Vlasova och kastade schalen öfver axlarna.

För hvar gång som man gaf henne något uppdrag, greps hon af ett starkt begär att fullgöra det fort och bra, och hon kunde icke tänka på något annat än sitt åliggande. Också nu frågade hon affärsmässigt, med bekymradt neddragna ögonbryn:

»Hur tycker ni, han skall kläda sig?»

»Det gör det samma! Han får gå på natten...»

»På natten är det farligare... då är det mindre folk på gatorna och flera som följa en, och han är just inte knepig af sig...»

Jegor skrattade hest.

»Hvad ni ännu är ungdomlig, mutter lilla!»

»Kan jag få komma till dig på sjukhuset?» frågade hon.

Han nickade och hostade. Ljudmila såg på henne med sina mörka ögon och föreslog:

»Vill ni tura om med mig och vaka hos honom? Ja? Godt... Men skynda er nu...»

Vänligt, men myndigt fattade hon modern under armen, förde henne till dörren och hviskade där:

»Bli inte ond öfver, att jag kör ut er så här... jag vet, att det är ohöfligt... Men det är skadligt för honom att tala... och jag hoppas ännu...»

Hon prässade ihop händerna, så att det knakade i fingrarna, och sänkte trött ögonlocken... s. 85

Denna förklaring gjorde modern förlägen, och hon mumlade:

»Hvad tänker ni på? Det kan väl inte kallas ohöfligt... adjö så länge...»

»Se efter, att det inte är några spioner!» sade Ljudmila sakta. Hon lyfte upp handen och gned sina tinningar, hennes läppar darrade, och ansiktet blef mildare...

»Jag vet...» svarade modern icke utan stolthet.

När hon kom ut genom porten, stannade hon ett ögonblick för att ordna schalen och såg sig oförmärkt, men skarpt omkring. Hon kunde redan nästan ofelbart urskilja en spion bland det öfriga folket på gatan. Hon kände väl igen den ansträngda ledigheten i gång och hållning, den trötta utledsna minen och det bakom allt detta illa dolda, rädda och skuldmedvetna glittret i de oroliga, obehagligt hvassa ögonen.

Denna gång såg hon icke något bekant ansikte, utan gick långsamt framåt gatan och tog sedan en droska och for till salutorget. Där köpte hon kläder åt Nikolaj och prutade ilsket med försäljarne, i det hon bland annat grälade öfver sin fyllbult till man, som hon var tvungen att kläda upp på nytt nästan hvar månad. Denna historia gjorde föga intryck på handelsmännen, men fägnade henne själf i hög grad, — hon hade under vägen funderat ut, att polisen naturligtvis skulle inse nödvändigheten för Nikolaj att byta om kläder och därför skicka detektiver till torget. Med samma naiva försiktighetsmått återvände hon till Jegor, och sedan ålåg det henne att följa Nikolaj ut till utkanten af staden. De gingo dit på en mängd

bigator, och hon hade roligt af att se, hur Vjäsoschtschikof traskade framåt med tunga steg och sänkt hufvud, _ i det han trasslade in benen i de långa rockskörten s. 86 och oupphörligt sköt tillbaka mössan, som gled ner på näsan på honom. På en af de ödsliga gatorna mötte de Saschenka, och modern gick hem, efter att ha tagit afsked af Vjäsoschtschikof med en nick.

»Pascha, han sitter kvar han. . . och Andruscha. . . « tänkte hon sorgset.

Nikolaj kom emot henne med det bestörta utropet:

»Vet ni af, att Jegor är mycket dålig. . . mycket! De ha fört honom till sjukhuset. . . Ljudmila var här och bad, att ni skulle komma till henne. . . «

»Till sjukhuset?«

Efter att med en nervös rörelse ha rättat på glasögonen, hjälpte Nikolaj henne att taga på sig koftan, tryckte hennes hand med sin torra och varma och sade med darrande röst:

»Ja! Tag med er det där paketet. . . Är Vjäsoschtschikof i säkerhet?«

»Allt är godt och väl. . . «

»Jag skall också gå dit. . . till Jegor. . . «

Det gick rundt i hennes hufvud af trötthet, men Nikolajs upprörda sinnesstämning väckte hos henne en dyster förkänsla af något tragiskt.

»Det vill säga, att han dör. . . han dör. . . « bultade det slött i hennes hjärna.

Men när hon kom in i det lilla rena och ljusa sjukrummet och fick se Jegor sitta på soffbritsen midt bland en hög hvita kuddar och hest skratta, blef hon genast lugnad. Hon stannade småleende i dörren och hörde den sjuke säga till doktorn:

»Tillfrisknandet är en reform. . . «

»Skämta inte, Jegor!« utbrast doktorn bekymradt med gäll röst.

»Och jag är en revolutionär och hatar reformer. . . «

Doktorn lade försiktigt Jegors hand på hans knä, steg upp från stolen och började med fingrarna känna på vattenblåsorna i den sjukes ansikte.

Modern kände mycket väl doktorn, han var en af Nikolajs närmaste kamrater s. 87 och hette Ivan Danilovitsch. Hon gick fram till Jegor — han sträckte ut tungan emot henne. Doktorn vände sig om.

»Å, Nilovna! . . . God dag. . . sitt ner! Hvad är det ni håller i handen?«

»Böcker, förmodligen.«

»Han får inte läsa!« utbrast den lille doktorn.

»Han vill göra mig till en idiot!« klagade Jegor.

»Tig!« sade doktorn och började skriva i en liten bok.

Korta, tunga stönanden trängde hest fram ur Jegors bröst, hans ansikte var betäckt med små svett droppar, och han lyfte långsamt upp de tunga händerna, som icke längre lydde hans vilja, för att torka sig i pannan. De underligt orörliga, uppsvällda kinderna vanställde hans goda, breda ansikte, hvars alla drag utplånats under dödsmasken, och endast de mellan de svullna påsarne djupt insjunkna ögonen blickade klart och smålogo öfverseende.

»Hör på, höga vetenskap! Jag är trött... kan jag få lägga mig?« frågade han.
 »Omöjligt!« svarade doktorn kort.
 »Nå, då lägger jag mig, när du har gått...«
 »Ni får inte låta honom det, Nilovna! Ruska upp kuddarne... Och var snäll och inte tala med honom, — det är skadligt för honom...«

Hon nickade. Doktorn gick sin väg med små snabba steg. Jegors hufvud sjönk bakåt, han slöt ögonen och låg orörlig, endast fingrarne rörde sig sakta. Från det lilla rummets hvita väggar fläktade en torr kyla och en blek dysterhet... Genom det stora fönstret tittade lindarnes lummiga kronor in, — i det mörka, dammiga löfverket glänste gula fläckar, märken efter den annalkande höstens kalla beröring. s. 88

»Döden nalkas mig långsamt... motvilligt...« sade Jegor utan att röra sig och utan att öppna ögonen. »Den tycker visst en smula synd om mig... jag har ju varit en så präktig och fridsam gosse...«

»Du skulle ju vara tyst, Jegor Ivanovitsch!« bad modern och klappade sakta hans hand.

»Vänta litet, mutter lilla, så skall jag nog tiga...«

Flåsande och uttalande orden med en oerhörd ansträngning fortsatte han med långa mellanrum af maktlöshet.

»Det är bra, att ni är hos mig... det är roligt att se ert ansikte, mutter lilla... edra uppmärksamst öppna ögon... er okonstlade naivitet... Hur skall hon sluta? frågar jag mig själf — och jag blir ledsen, när jag tänker på, att ni som alla väntas af fängelse, förvisning och alla möjliga gemenheter... Ni är inte rädd för fängelset?«

»Nej!« svarade hon enkelt.

»Nej, det förstås... Men fängelset är i alla fall ett oting... det är det, som har förstört mig... Uppriktigt sagdt, så vill jag inte dö...«

»Kanske dör du inte ännu!« ville hon säga, men teg efter en blick på hans ansikte.

»Jag skulle ännu kunna arbeta... och inte så dåligt... Men kan man inte arbeta, så är det onödigt och dumt att lefva...«

»Det är sant, men det tröstar en inte!« mindes hon ofrivilligt Andrejs ord och suckade djupt. Hon var mycket trött efter sin dag och kände sig hungrig.

Den sjukas entoniga hviskning fyllde rummet och kröp längs de släta väggarne. Lindkronorna utanför fönstret liknade lågt liggande moln och öfverraskade genom sin dystra svärta.

Allt var så sällsamt tyst och orörligt i sin tungsinta väntan på natten. s. 89

»Hvad jag mår illa!« sade Jegor och slöt ögonen.

»Sof!« rådde honom modern. »Så blir det kanske bättre.«

Sedan lyssnade hon till hans andetag, såg sig omkring, satt några minuter orörlig, gripen af en isande sorg och slumrade till.

Ett försiktigt prassel vid dörren väckte henne, hon spratt till och varseblef Jegors öppna ögon.

»Jag slumrade till... förlåt!« sade hon sakta.

»Förlåt du också...« upprepade han lika tyst.

Genom fönstret blickade kvällsskymningen in, allt hade blivit så underligt töcknigt, och den sjukes ansikte såg alldeles mörkt ut.

Man hörde ett prassel och Ljudmilas röst.

»Sitta ni här i mörkret och hviska... Hvar är knappen?«

Rummet upplystes plötsligt af ett hvitt, obehagligt sken. Midt på golfvet stod Ljudmila, lång, rak och svart.

En häftig krampryckning for igenom Jegors kropp, och han lyfte båda händerna upp mot bröstet.

»Hvad är det?« skrek Ljudmila och sprang fram till honom.

Han såg på modern med stirrande ögon, som föreföllo stora och underligt klara.

»Vänta...« hviskade han.

Med gapande mun lyfte han upp hufvudet och sträckte fram handen... Modern fattade den försiktigt och såg med återhållen andedräkt på honom. Med en krampaktig rörelse af halsen kastade han hufvudet tillbaka och sade högt:

»Jag kan inte... det är slut...«

En svag skälfning for igenom honom, hufvudet föll kraftlöst ner mot axeln, och i de vidöppna ögonen återspeglades dött det kalla skenet af lampan, som s. 90
brann öfver sängen.

»Min lilla dufva!« hviskade modern.

Ljudmila gick långsamt ifrån sängen, ställde sig vid fönstret, stirrade framför sig och sade med en ovanligt högljudd röst, som Vlasova inte kände igen:

»Han är död...«

Hon böjde sig ner, stödde armbågarne mot fönsterbrädet och utbrast med darande stämma:

»Han är död... lugnt och manligt... utan en klagan...«

Och plötsligt sjönk hon maktlös ner på knä, som om någon slagit henne i hufvudet, betäckte ansiktet med sina händer och brast ut i kväfda snyftningar.

Efter att ha lagt Jegors tunga händer i kors öfver hans bröst och makat det underligt varma hufvudet rätt på kudden, gick modern, tyst torkande sina tårar, fram till Ljudmila, lutade sig ner öfver henne och strök sakta hennes tjocka hår. Ljudmila vände sig långsamt emot henne, — hennes matta ögon voro sjukligt vidgade, hon reste sig upp och hviskade med skälfvande läppar:

»Jag har känt honom så länge... vi voro förvisade tillsammans, sutto i fängelse tillsammans... ibland var det outhärdligt, vidrigt, många förlorade modet...«

En högljudd snyftning snörde ihop strupen på henne, hon betvang den med ansträngning och närmade sitt ansikte till moderns. En sorgsen ömhet mildrade

de stränga dragen och föryngrade henne, då hon hviskande, i en tårlös snyftning fortsatte:

»Men han var alltid, alltid oföränderligt glad, skämtade och skrattade... dolde manligt sina plågor... försökte alltid att uppmuntra de svage... god, finkänslig, kärleksfull... Där borta i Sibirien fördärfvar sysslolösheten människorna, kallar s. 91 ofta dåliga känslor till lif... så som han förstod att bekämpa dessa... om ni visste, en sådan kamrat han var! Hans eget lif var tungt och plågsamt... men jag vet, att ingen hörde en klagan af honom... ingen. Jag var en nära vän till honom... jag har honom att tacka för mycket, — han gaf mig allt, hvad han kunde af sin intelligens, och fastän ensam och trött, begärde han aldrig själf i utbyte hvarken vänlighet eller omsorg...«

Hon gick fram till Jegor, böjde sig ner och kysste hans hand, under det hon sorgset sade:

»Kamrat... käre, dyre vän, tack, tack af allt mitt hjärta... farväl! Jag skall arbeta som du... utan att tröttna, utan att tvifla... hela mitt lif... farväl!«

Häftiga snyftningar skakade hennes gestalt, och hon lade flämtande sitt hufvud på britsen vid Jegors fötter. Modern grät tyst ymniga, heta tårar, som brände hennes kinder. Hon försökte att återhålla dem, hon ville trösta Ljudmila med särskild ömhet och tala om Jegor i vackra ord af kärlek och sorg... Genom tårarne såg hon på hans insjunkna ansikte, på de af de svullna ögonlocken täckta ögonen, på de svartnade läpparne, som stelnat i ett lätt småleende. Det var tyst och ledsamt ljust i rummet...

Ivan Danilovitsch kom in med sina vanliga små brådslande steg, stannade plötsligt midt på golvet, stack med en hastig åtbörd händerna i fickorna och frågade högt och nervöst:

»Är det längesedan?...«

Ingen svarade. Han gick, vaggande på fötterna och torkande sig i pannan, fram till Jegor, tryckte hans hand och trädde åt sidan.

»Det är inte underligt... med hans hjärta... det borde egentligen ha inträffat för ett halft år sedan... allraminst... ja...«

Hans gälla, olämpligt högljudda och ansträngdt lugna stämman skar sig plöts- s. 92 ligt. Med ryggen lutad mot väggen, snodde han nervöst på skägget och såg blinkande på gruppen vid sängen.

»En till...« sade han sakta.

Ljudmila steg upp och gick fram till fönstret, som hon öppnade. Modern lyfte upp hufvudet och såg sig suckande omkring. I nästa ögonblick stodo de alla tre vid fönstret, tätt tryckta intill hvarandra och stirrade in i höstnattens dystra anlete. Öfver de svarta trädkopparne glänste stjärnorna och gjorde det blå djupet ändlöst...«

Ljudmila tog modern under armen och tryckte tyst sitt hufvud mot hennes axel. Doktorn torkade med hufvudet djupt nedlutadt sin pincenez på näsduken. I

tystnaden utanför suckade trött stadens nattliga buller, kylan fläktade i ansiktena och rörde håren på hufvudena. Ljudmila ryste till, och en tår rann öfver hennes kind. . . Från sjukhuskorridoren trängde doft dämpade förvirrade ljud, brådskan-
de steg, matta stönanden, klagande hviskningar. De tre, som stodo orörliga vid
fönstret, blickade ut i mörkret och tego.

Modern kände sig öfverflödig, frigjorde försiktigt sin hand och gick mot dör-
ren, efter en djup nigning för Jegor.

»Går ni?« frågade doktorn sakta utan att se sig om.

»Ja. . . «

Nere på gatan tänkte hon på Ljudmila och mindes hennes sparsamma tårar:

»Hon försöker sig inte ens på att gråta. . . «

Jegors sista ord aflockade henne en stilla suck. Under det hon långsamt gick
framåt gatan, mindes hon hans lifliga ögon, hans skämt, hans historier ur lifvet.

»För en god människa är det svårt att lefva, men lätt att dö. . . Hur skall jag väl s. 93
dö en gång? . . . «

Sedan föreställde hon sig Ljudmila och doktorn vid fönstret i det hvita, alltför
upplysta rummet och Jegors slocknade ögon bakom dem, och gripen af en tryc-
kande medömkan med människorna, suckade hon tungt och började gå fortare.

»Jag måste skynda mig!« tänkte hon, lyssnande till den sorgsna, men modiga
inre kraft, som mildt dref henne framåt.

VII

(s. 93)

Hela den följande dagen hade hon fullt upp att göra med att ordna begrafningen, men på kvällen, då hon, Nikolaj och Sofja sutto och drucko te, kom Saschenka, sällsamt upplifvad och högljudd. . . På hennes kinder brann en klar rodnad, ögonen glänste gladt, och hon tycktes helt och hållet uppfyllt af något fröjdefullt hopp. Hennes stämning bröt skärande in i den sorgsna tonen af hågkomster om den döde och kunde icke smälta ihop med den, utan störde endast alla och bländade dem, liksom en eld, som oväntadt flammade upp i mörkret. Nikolaj slog tankfullt med fingret mot bordet och sade:

»Ni är er inte lik idag, Sascha. . . «

»Inte? Ja, kanhända!« svarade hon med ett lyckligt skratt.

Modern såg på henne med tyst förebråelse, men Sofja inföll i erinrande ton:

»Vi talade om Jegor Ivanovitsch. . . «

»En sådan härlig människa, inte sant?« utbrast Sascha. »Jag såg honom aldrig utan ett småleende på läpparna, utan ett skämt. . . Och så han arbetade! Han var en revolutionens konstnär, han behärskade den revolutionära tanken som en stor mästare. Med hvilken enkelhet och styrka skildrade han icke alltid lögnen och våldet. . . Jag har honom att tacka för mycket och skall aldrig glömma det inflytande, hans tankar haft på mina tvifvel. . . « s. 94

Hon talade dämpadt, med ett tankfullt småleende i ögonen, men detta leende släckte icke blickens glans af ett jubel, som ingen kunde förstå, men som var uppenbart för alla.

Människorna älska ibland sina känslor till sin egen skada, de njuta af dem och skapa sig till och med af sin egen sorg ett slags frätande nöje.

De ville icke afstå från sin dystra rätt att sörja och byta ut sin stämning af sorg öfver kamraten mot den känsla af glädje, som Sascha fört med sig, utan försökte i stället ofrivilligt draga in henne i sin tankegång. . .

»Och nu är han död!« sade Sofja med särskild tonvikt och såg stadigt på henne.

Sascha såg sig omkring med en snabb, frågande blick. Hon rynkade ögonbrynen, sänkte tyst hufvudet och strök sig öfver håret med en långsam åtbörd.

»Död?« sade hon högt efter en stund och såg åter utmanande på dem alla. »Jag har svårt att förlika mig därmed. . . «

Hon gick ett slag i rummet och stannade plötsligt, sägande i underlig ton:

»Hvad vill det säga, att han är död? Hvad är det som har dött? Har väl min aktning för Jegor dött, min kärlek för honom som kamrat, mitt minne af hans tankearbete, har detta arbete själf dött, äro de känslor försvunna, som han framkallade i mitt hjärta, eller min föreställning om honom som en modig, redbar man? Har väl allt detta dött? Detta, det bästa hos honom, skall aldrig dö för mig, det vet jag. . . Jag tycker, att vi ha allt för brådt att säga om en människa, att hon är död. Döda äro läpparne, men orden skola lefva i lefvande hjärtan.« s. 95

Upprörd satte hon sig åter vid bordet, stödde armbågen däremot och fortsatte med sänkt stämma, i det hon leende såg på kamraterna med dimmiga ögon.

»Kanske att jag talar dumt, men jag tror, kamrater, på de godas och redbaras odödlighet. . . deras, som skänkt mig lycka att lefva det sköna, fulla lif, som jag lefver, som berusar mig med sin underbara mångfald och rikedom på tankar, mig lika dyrbara som mitt eget hjärta. Vi äro kanske allt för njugga på våra känslor, vi lefva för mycket med tanken, och detta stympar oss i viss mån, vi värdera och taxera, men känna icke. . . «

»Det har händt er något roligt?« frågade Sofja leende.

»Ja!« nickade Sascha. »Något mycket roligt, tycker jag! Jag har hela natten setat och pratat med Vjäsoschtschikof. . . Förut har jag inte tyckt om honom, han föreföll mig rå och okunnig. Och han var också en otvifvelaktigt sådan. . . Han var uppfylld af en mörk, hårdnackad förbittring mot alla, han ställde alltid så mördande tungt sig själf i medelpunkten af allt och upprepade brutalt och hästskt — jag, jag, jag. Häri låg något småborgerligt, simpelt och retsamt. . . «

Hon smålog och inneslöt dem åter alla i en strålande blick.

»Nu säger han — kamraterna! Och ni skulle höra, hur han säger det. . . med hvilken brydd och öm kärlek. . . det kan inte återges med ord. Han har blifvit så märkvärdigt enkel och uppriktig och alldeles genomträngd af längtan att arbeta. Han har funnit sig själf, ser sin styrka, vet, hvad han icke har. . . och först och främst har hos honom födts den äkta kamratkänslan. . . omfattande och kärleksfull, som småleende möter allt tungt i lifvet. . . « s. 96

Vlasova lyssnade till Saschas ord och det glädde henne att se den alltid så sträfvande unga flickan mild och glad. Men på samma gång vaknade någonstädes i djupet af hennes hjärta den svartsjuka tanken:

»Nå, men Pascha då?«

»Han är alldeles uppfylld af tanken på kamraterna«, fortfor Sascha, »och vet ni, hvad han öfvertygat mig om? Om nödvändigheten att sätta dem i stånd att rymma. . . ja! Han säger, att det är mycket lätt och enkelt. . . «

Sofja höjde hufvudet och sade lifligt:

»Och hvad tror ni, Sascha? Det var en idé!«

Tekoppen i moderns hand skälfde, och hon satte den ifrån sig på bordet. Sascha rynkade ögonbrynen, för att hålla sin ifver i styr, teg ett ögonblick och sade en smula oredigt i allvarlig ton, men med ett gladt leende:

»Han är öfvertygad... om allting verkligen är, som han säger, så måste vi försöka... det är vår skyldighet!«

Hon rodnade, sjönk ner på stolen och teg.

»Du kära barn!« tänkte modern småleende. Sofja log också, och Nikolaj skratade sakta, med en mild blick på Saschas ansikte. Då höjde den unga flickan hufvudet, såg strängt på dem, bleck och med gnistrande ögon, och sade torrt, i förolämpad ton:

»Ni skratta... jag förstår er... Ni anse mig personligt intresserad i rymningen, hvad?«

»Hvarför det, Sascha?« frågade Sofja skälmskt, i det hon steg upp och gick fram till henne.

Denna fråga föreföll modern öfverflödigt och sårande för den unga flickan, — s. 97 hon suckade, drog upp ögonbrynet och såg förebrående på Sofja.

»Men jag drar mig ifrån saken!« utbrast Sascha. »Jag tar inte del i öfverläggningen, om ni taga frågan i betraktande...«

»Sluta, Sascha!« sade Nikolaj lugnt.

Modern gick också fram till henne och klappade henne sakta på hufvudet. Sascha grep hennes hand, lyfte upp sitt rodnande anlete och såg förvirrad på henne. Modern log och suckade sorgset, då hon icke fann ord för, hvad hon ville säga. Men Sofja satte sig på en stol bredvid Sascha, lade sin arm öfver hennes axel och sade, i det hon med ett nyfiket småleende såg henne in i ögonen:

»Ni konstiga flicka!...«

»Ja, jag bar mig visst dumt åt... Men jag tycker inte om skuggor...«

»Hur kunde ni tro...« fortsatte Sofja. Men Nikolaj afbröt henne allvarligt och affärsmässigt:

»Om en rymning är möjlig, kan det icke vara tu tal om, att vi icke skola göra allt för den. Men först och främst måste vi veta, om våra fångna kamrater vilja det...«

Sascha sänkte hufvudet.

Sofja tände en cigarrett, såg på brodern och kastade med en stor gest tändsticken i en vrå.

»Hvarför skulle de inte vilja!« sade modern suckande. »Men jag tror inte, att de kunna...«

Alla tego, och hon såg tviiflande på dem... hon ville så gärna höra något mera om möjligheten af en rymning.

»Jag måste sammanträffa med Vjäsoschtschikof!« sade Sofja.

»Godt! I morgon skall jag säga er, när och hur!« svarade Sascha med låg röst.

»Hvad skall han göra?« frågade Sofja, under det hon gick af och an i rummet. s. 98

»Det är uppgjordt, att han skall bli sättare på ett nytt tryckeri. . . Och till dess skall han bo hos en skogvaktare.«

Saschas ansikte hade återtagit sitt vanliga sträfvu uttryck, och tonen lätt torr. Nikolaj gick fram till modern, som diskade af kopparne, och sade:

»Ni får ju träffa Pavel i öfvermorgon. . . då måste ni lämna honom en biljett. . . Ni förstår, att vi måste veta. . . «

»Jag förstår, jag förstår!« svarade hon brådslande. »Jag skall nog lämna fram den. . . låt det bli min sak. . . «

»Nu går jag!« förklarade Sascha, tryckte tyst allas händer och gick med fasta steg, rak och oberörd.

Sofja lade händerna på moderns axlar och ruskade henne af och an på stolen, i det hon småleende frågade:

»Skulle ni vilja ha en sådan dotter, Nilovna?«

»Å herre Gud! Om jag en enda dag finge se dem tillsammans!« utbrast hon gråtfärdig.

»Ja, en smula lycka är godt för hvar och en!« anmärkte Nikolaj sakta. »Men det finns ingen, som är nöjd med litet. . . Och när det finns mycket af den varan, är det af den billiga sorten. . . «

Sofja satte sig vid pianot och började spela något sorgligt.

* * *

Morgonen därpå stodo några tiotal män och kvinnor utanför sjukhusporten, väntande på, att kistan med deras döde kamrat skulle bli utburen på gatan. Omkring dem kretsade försiktigt spioner, som med spända öron uppfångade enstaka utrop och lade ansikten, åthäfvor och ord på minnet, medan de från andra sidan gatan iakttogos af en grupp poliskonstaplar med revolverar instuckna i skärpet. Spionernas fräckhet och polisens spefulla småleenden och ifver att visa sin makt retade skaran. Några dolde sin förbittring och skämtade, andra stirrade dystert ner i marken och bemödade sig att icke märka förolämpningarna, och ännu andra, som icke kunde återhålla sin vrede, skrattade ironiskt åt myndigheterna, hvilka voro rädda för människor, endast beväpnade med ord. Den blåbleka hösthimlen såg ljust ner på den med runda grå stenar belagda gatan, som var beströdd med gula löf, och blåsten sopade ihop löfven och slängde dem under de väntandes fötter.

Vlasova, som också stod där och såg på de bekanta ansiktena, tänkte sorgset:

»Ni är inte många. . . inte många. . . «

Porten öppnades, och en likkista med kransar med röda band på locket bars ut på gatan. Alla togo på en gång tyst af sig hattarne, — det var, som om en flock svarta fåglar flugit öfver deras hufvuden. En högväxt polisofficer med tjocka svarta mustascher i det röda ansiktet gick hastigt emot skaran, följd af soldater,

som utan krus knuffade undan dem och klampade med sina tunga stöflar mot stenarna. Officeren sade med hes kommandoröst:

»Var goda tag bort banden!«

Han omringades af män och kvinnor, som upprördt tilltalade honom, fäkta-
de med armarne och knuffades. För moderns ögon skymtade bleka ansikten med
skälfvande läppar, öfver ett kvinnoansikte tillrade stora tårar af harm och föröd-
mjukelse. . .

»Ner med förtrycket!« ropade en ungdomlig röst och förlorade sig i det hetsiga
sorlet.

Modern kände sig också förbittrad, och hon vände sig till sin granne, en fattigt s. 100
klädd ung man, och sade upprörd:

»Inte ens begrafva en människa får man, så som kamraterna vilja det — hvad
skall nu det vara!«

Fientligheterna växte, öfver hufvudena vaggade likkistlocket, blåsten lekte
med banden, vridande dem kring ansiktena, och man hörde det hårda, enerverande
rasslet af sidenet.

Modern greps af en kall fasa vid tanken på en möjlig sammandrabbning, och
hon sade brådslande dämpadt åt höger och vänster:

»Låt dem få sin vilja fram, om så är. . . vi kan ju taga bort banden. . . det är
bäst att ge efter!«

En högljudd, hvass stämma ljöd, öfverröstande sorlet:

»Vi fordra, att man icke hindrar oss att följa honom, som ni plågat ihjäl, på
hans sista färd. . . «

Någon, det var visst en ung flicka, stämde upp högt och gällt:

»Ni som offer föllo i kampen. . . «

»Var god tag bort banden! Jakovlef, skär af dem!«

Man hörde vinandet af en dragen sabel. Modern slöt ögonen, väntande ett
skrik. . . Men i stället blef det tystare, människorna brummade och morrade som
hetsade vargar. Sedan satte de sig tysta i gång med sänkta hufvuden, kufvade af
medvetandet om sin maktlöshet, och fyllande gatan med trampet af steg.

Främst sväfvade i luften den plundrade kistan med sina tillplattade kransar
och sedan redo polismännen, guppande af och an. Vlasova gick på trottoaren,
— hon kunde icke se själfva kistan för den täta hopen rundt omkring, hvilken s. 101
omärkligt vuxit och upptog hela gatans bredd. Bakom skaran stucko också grå
ridande figurer upp, på sidorna gingo polismän till fots med händerna på sablarne,
och öfverallt skymtade spionernas hvassa, välbekanta ögon.

»Farväl, kamrat, farväl. . . « började två vackra röster dystert sjunga.

»Nej!« ljöd ett rop. »Låt oss tiga, kamrater! Ännu så länge!«

I detta rop låg som en sträng maning och ett hotande löfte, och skaran tog intryck däraf. Den klagande sången afbröts, sorlet dämpades, och endast fötternas tramp mot stenarne fyllde gatan med ett doft, taktmässigt buller, som öfver människornas hufvuden steg upp mot den genomskinliga himlen och skakade luften liksom ekot af den första skrällen af ett ännu aflägsset åskväder. Den kalla blåsten, som alltjämt tilltog, dref fientligt stadsgatornas dam och smuts i ansiktet på de framtågande, slet i deras kläder och hår och förblindade deras ögon.

Denna dystra begrafning, utan präster och klagande sånger, de tankfulla ansiktena, rynkade ögonbrynen och fasta taktmässiga stegen, gjorde modern beklämd om hjärtat, och hennes långsamt kretsande tanke klädde intrycken i sorgsna ord:

»Ni äro icke många, som följa sanningen. . . icke många. Men i alla fall äro de rädda för er! . . . «

Hon gick med sänkt hufvud, och det föreföll henne, som om det icke var den Jegor, hon kände, som begrofs, utan en annan, som stod henne nära och var henne nödvändig. Hon kände sig sorgsen och betryckt till mods. Hennes hjärta var fyllt af en gnagande känsla af opposition mot de människor, som följde Jegor till grafven.

»Det förstås«, tänkte hon, »Jegor trodde inte på Gud, och de är ju allesam- s. 102
mans. . . «

Men hon kunde icke tänka sin tanke till slut, utan suckade, för att afskudda sig den tyngd, som hon hade på hjärtat.

»Ack, Herre, Herre. . . Jesus, Kristus. . . Skall jag då också på det sättet. . . «

De voro framme vid kyrkogården och irrade där länge omkring på de smala gångarne mellan grafvarne, innan de kommo ut på en öppen plats, öfversållad med små låga, hvita kors. De trängde stillatigande ihop sig omkring grafven. Och denna de lefvandes dystra tystnad, mitt bland grafvarne, hade något olycksbådande, som kom moderns hjärta att stå stilla af ängslig väntan. Blåsten hven och tjöt mellan korsen. . . på kistlocket prasslade vemodigt de krossade blommorna.

Polisen ställde upp sig, sträckte på sig och såg på sin anförare. Vid grafven stod en högväxt ung man utan hatt, med långt svart hår, svartmuskig och blek. Och i det samma ljud polisofficerns hesa stämma. . . «

»Kamrater!« började den svartmuskige med hög och klangfull röst.

»Ursäkta!« skrek polisofficern. »Jag förbereder er på, att jag icke kan tillåta några tal. . . «

»Jag skall bara säga några ord!« förklarade lugnt den unge mannen. »Kamrater? Låtom oss på vår väns och lärares graf svärja, att vi aldrig skola glömma hans testamente, utan att hvar och en af oss skall under hela sitt lif outtröttligt gräfvä en graf för upphovet till vårt lands alla olyckor, för den enda makt, som förtrycker det — själfhärskardömet!«

»Arrestera honom!« skrek polisofficern, men hans stämma öfverröstades af en s. 103
mångstämmig salfva af rop:

»Ner med själfhärskardömet!«

Poliskonstaplarna knuffade undan hopen och rusade fram mot talaren, men tätt omringad af de sina, svängde denne armen och skrek:

»Och lefve friheten! Med den lefva och dö vi!«

Vlasova knuffades åt sidan, hon lutade sig skrämmd mot ett kors och blundade i afvaktan på ett slag. En storm af disharmoniska ljud gjorde henne lomhörd, marken gungade under fötterna, och blåsten och skrämselein betogo henne andedräkten. Poliskonstaplarnes hvisselpipor ljödo skärande genom luften, en rå kommandoröst dundrade, kvinnor skreko hysteriskt, och ett tungt trampande af fötter genljödo doft mot den torra marken... Det räckte länge, och det blef henne outhärdligt att stå där med slutna ögon...

Hon såg upp och rusade skrikande framåt med utsträckta armar. Icke långt ifrån henne, på den smala gången mellan grafvarne försvarade sig poliskonstaplarna, omringande den långhåriga unge mannen, mot hopen, som föll öfver dem från alla håll. I luften blänkte hvitt och kallt de blottade sablarna, som svängdes öfver hufvudena och haglade ner på dem. Käppar och lösryckta bittar från kyrkogårdstaket flögo omkring, skrik och rop korsade hvarandra i vild ringdans, men öfver det böljande vimlet stack den unge mannens bleka ansikte upp, och hans starka stämma dånade öfver den ursinniga stormen.

»Kamrater! Hvarför störta er i fördärfvet?...«

Han segrade. Människorna kastade ifrån sig käpparna och rusade bort, den ena efter den andra, men Vlasova trängde sig alltjämt framåt, dragen af en oöfvervinnerlig makt, och varseblef Nikolaj, som med hatten på nacken knuffade undan de ursinnigt framstormande och förebrående ropade: s. 104

»Äro ni från vettet? Lugna er då!...«

Hon tyckte, att hans ena hand var röd af blod...«

»Kom härifrån, Nikolaj Ivanovitsch!« skrek hon och rusade emot honom.

»Hvart skall ni taga vägen? Där blir ni bara slagen...«

Det var Sofjas hand, som fattat henne i axeln, och Sofja, som stod bredvid henne utan hatt med utslaget hår, stödjande en ung pojke, som med handen torkade af sitt sönderslagna, blödande ansikte och med skälfvande läppar mumlade:

»Släpp mig... det är ingenting...«

»Tag hand om honom... för honom hem till oss... Här är en näsduk... förbind ansiktet på honom!« sade Sofja brådslande, lade gossens hand i moderns och sprang sin väg, ropande:

»Skynda er härifrån så fort som möjligt... annars arresteras de er!...«

Människorna skingrades i alla riktningar och efter dem marscherade poliskonstaplarna tungt fram mellan grafvarne, svärjande och svängande med sablarna. Gossen följde dem med en hätsk blick.

»Kom, vi måste skynda oss!« sade modern sakta och torkade af hans ansikte med näsduken.

Han muttrade, i det han spottade ut blod:

»Bry er inte om mig... det gör inte ondt... Han slog mig med sabelfästet... i ansiktet och på hufvudet... Men jag gaf honom också med käppen, så att han kände det!... han rent af tjöt...«

Och i det han skakade sin blodiga knytnäfve, tillade han flämtande:

»Men vänta... det är inte slut än. Vi ska' krossa er utan strid... när vi en gång s. 105 resa oss, vi, hela det arbetande folket!«

»Fort, fort«, skyndade modern på honom och gick med snabba stig fram till den lilla grinden i kyrkogårdsstaket. Hon trodde, att polisen skulle ligga väntande på lur där utanför, och så fort de visade sig, kasta sig öfver dem med hugg och slag. Men då hon, efter att försiktigt ha öppnat grinden, kastade en blick ut på det i hösskymningens grå slöjor svepta fältet, var där så tyst och folktomt, att hon genast blef lugnad.

»Vänta, så skall jag förbinda ansiktet på er!« sade hon.

»Det behöfs inte... jag skäms inte för det! Det var en ärlig strid, — han slog mig och jag honom...«

Hon förband såret i hast. Åsynen af det friska röda blodet fyllde hennes bröst med medömkan, och när hennes fingrar berörde den varma vätskan, ryste hon till af fasa. Tyst och brådskande drog hon honom med sig öfver fältet, hållande honom i handen. Efter att ha fått munnen fri, sade han med en viss spefullhet i tonen.

»Hvart släpar ni i väg med mig, kamrat? Jag kan gå själf!...«

Men hon kände, att han vacklade, att han icke var stadig på benen, och att hans händer darrade. Med svag, flämtande röst började han tala och frågade henne, utan att afvakta svar:

»Jag är bleckslagargesällen Ivan... och hvem är ni? Vi tre voro i Jegor Ivanovitschs krets... vi tre bleckslagare... inalles äro vi elfva... Vi höllo så mycket af honom... Gud vare hans själ nådig!... Inte för att jag tror på Gud...«

På en af gatorna tog Vlasova en droska, satte upp Ivan i den och hviskade till honom:

»Var nu tyst!...« och band försiktigtvis för hans mun med näsduken. s. 106

Han lyfte upp handen till ansiktet, men han kunde icke längre göra munnen fri, handen föll maktlöst ner på knäet igen. Men i alla fall fortsatte han att muttra genom näsduken:

»De där slagen skall jag lägga på minnet, det kunna ni lita på... Och före honom, så var det en student Titovitsch, som läste med oss... nationalekonomi... Han var fasligt sträng... och tråkig... sedan blef han arresterad...«

Modern lade armen omkring Ivan och tryckte hans hufvud mot sitt bröst, — han kändes med en så tung och blef alldeles tyst. Halfdöd af skrämsel, sneglade hon förstulet åt sidorna, — tänk, om polisen skulle komma framrusande där omkring hörnet, få se Ivans ombundna hufvud, gripa honom och slå ihjäl honom!

»Är han full?« frågade droskkusken, i det han vände sig om med ett godmodigt leende.

»Ja, han har druckit sig alldeles redlös!« svarade hon suckande.

»Är det din son?«

»Ja, han är skomakare. . . Själf tjänar jag som köksa. . . «

»Du knogar och stretar. . . ja ja. . . «

Efter att ha snärtat till hästen med piskan, vände han sig åter om och fortsatte i lägre ton:

»Har du hört, det var nyss slagsmål ute på kyrkogården. De skulle begravva en sådan där politisk. . . som är mot regeringen. . . de och regeringen ha ju alltid så mycket gräl sinsemellan. . . Och det var förstås likadana, vänner till honom, som ställde till begravningen. . . Och så ge de sig till att skrika, — ner med regeringen, den utarmar folket, skrika de. . . Och polisen börjar klå på dem. . . Det sägs, att de slog ihjäl flere stycken. . . Och af polisen var det också några, som fingo bita i gräset. . . « Han tystnade och med en bekymrad skakning på hufvudet tillade han i underlig ton:

»De väcka upp de döda. . . de störa de aflidne. . . «

Droskan guppade skramlande öfver gatstenarne, Ivans hufvud stötte sakta mot moderns bröst, och droskkusken satt halft vänd mot dem och muttrade:

»Det är oro bland folket. . . det växer upp oroligheter ur marken. . . ja. I går natt kommo gendarmerna till våra grannar, bökade omkring där ända till morgonen och togo sedan med sig en smed, som de förde bort. Det sägs, att de skola föra honom nattetid ner till floden och dränka honom i smyg. Och smeden hade ingenting ondt gjort, men han hade hufvud och förstånd. . . «

»Hvad hette han?« frågade Vlasova.

»Smeden? Savel, med tillnamnet Jevtschenko. Ung ännu, men han förstod och hade reda på mycket. . . och det är visst förbjudet, det! Ibland kom han och talade med oss om, hur vi droskkuskar ha det. Ja, det är nog sant, sade vi, att vi ha det sämre än hundarne. . . «

»Stanna här!« sade modern.

Ivan vaknade till af stöten och stönade sakta.

»De ha alldeles fördärfvat pojken!« anmärkte droskkusken. »Ja, det brännvinet. . . «

Med raglande steg, i det han endast med möda kunde flytta fötterna, gick Ivan öfver gården, men sade:

»Det är ingenting. . . jag kan nog. . . «

Sofja var redan hemma och tog emot dem, ifrig och upprörd, med cigaretten mellan läpparne.

Efter att ha lagt den sårade på soffan, förband hon hans hufvud med van hand och stökade omkring, plirande med ögonen af cigarettröken.

»Ivan Danilovitsch, han är här nu... Är ni trött, Nilovna? Blef ni skrämmd, hvad? Seså, hvilat er nu... Nikolaj, skynda dig och ge Nilovna litet te och ett glas portvin!«

Bedöfvad af allt, hvad hon upplefvat, tungt flämtande och med en stickande smärta i bröstet, mumlade modern:

»Bry er inte om mig...«

Och med hela sin varelse läntade hon efter vänlighet och en lugnande smekning.

Från rummet bredvid inkommo Nikolaj med ombunden hand och doktor Ivan Danilovitsch, alldeles tillrufsad och borstig som en igelkott. Han skyndade fram till Ivan, lutade sig ned öfver honom och sade:

»Vatten, mera vatten... rena linnetrasor, vadd...«

Modern gick mot köket, men Nikolaj fattade henne under armen med vänstra handen och sade vänligt, i det han förde henne in i matsalen:

»Det där var inte sagdt åt er, utan åt Sofja... Har ni blifvit mycket upprörd, min kära vän?«

Hon mötte hans forskande, deltagande blick och utbrast med en snyftning, som hon icke kunde återhålla:

»Ack, min dufva lilla... så hemskt det var! De höggo ju löst på dem...«

»Ja, jag såg!« nickade Nikolaj och räckte henne vinglasen. »Bägge parterna blefvo en smula hetsiga... Men var inte orolig... de slog med flatsidan af sablarne, och endast en tycks ha blifvit allvarligt sårad... Jag såg, när det skedde, och drog honom ut ur handgemänget...«

Nikolajs ansikte och röst, och det varma upplysta rummet lugnade Vlasova. s. 109
Med en tacksam blick på honom, frågade hon:

»Slog de er också?«

»Det var visst jag själf, tror jag... som oförsiktigt stötte handen emot något och ref af skinnet. Drick litet te... det är kallt, och ni är tunt klädd...«

Hon sträckte ut handen efter koppen, fick se, att hennes fingrar voro betäckta med fläckar af stelnadt blod och lät med en ofrivillig åtbörd handen falla ner i knäet, — kjolen var våt. Med vidöppna ögon och uppdragna ögonbryn sneglade hon på sina fingrar, det gick rundt i hennes hufvud och i hjärtat bultade det:

»Så där... så där... så där skall också Pascha en gång...«

Ivan Danilovitsch kom in endast klädd i väst med uppkäflade skjortärmar och svarade på Nikolajs tysta fråga med sin gälla röst:

»I ansiktet är det ett obetydligt sår, men hufvudskålen har blifvit bräckt, fast inte så farligt... pojken är frisk och stark... men han har förlorat mycket blod... Skola vi skicka honom till sjukhuset?«

»Hvarför det? Han kan ju stanna här!« utbrast Nikolaj.

»För i dag må så vara... nå, i morgon med, men sedan är det bekvämare för mig, att han ligger på sjukhuset. Jag har inte tid att göra visiter! Skall du skriva om tilldragelserna på kyrkogården?»

»Naturligtvis!« svarade Nikolaj.

Modern steg sakta upp och gick mot köket.

»Hvart skall ni gå, Nilovna?» hejdade han henne oroligt. »Sofja kan nog besörja det där ensam!«

Hon såg på honom och svarade skälfvande, med ett underligt, ofrivilligt leende. s. 110

»Jag är blodig... alldeles bestänkt af blod...«

Under det hon klädde om sig inne i sitt rum, grubblade hon ännu en gång öfver dessa människors lugn och deras förmåga att fort genomlefva skräckhändelser och lägga dem bakom sig. Detta gjorde också henne nykter och förjagade rädslan ur hennes hjärta. När hon kom in i rummet, där den sårade låg, stod Sofja lutad öfver honom och sade:

»Dumheter, kamrat!«

»Men jag gör er bara besvär!« invände han med svag stämma.

»Ni skall vara tyst, det är nyttigare för er...«

Modern ställde sig bakom Sofja med handen på hennes axel och såg småleene på den sårades bleka ansikte, under det hon berättade, hur han yrade i droskan och skrämde henne med sina oförsiktiga ord. Ivan hörde på med feberaktigt glänsande ögon och utbrast ibland sakta och generadt:

»Oj... ett sådant nö!«

»Ja, nu lämna vi er!« förklarade Sofja och lade filten till rätta öfver honom. »Försök att sofva...«

De gingo båda två ut i matsalen, och där talade de länge med sänkta röster om dagens tilldragelser. Men de talade redan därom som om något afläget, sågo tillitsfullt framtiden till mötes och afhandlade arbetsmetoderna för morgondagen. Ansiktena voro trötta, men tankarne käcka, och då de talade om sitt verk, dolde de icke missbelåtenheten med sig själfva. Doktorn flyttade sig nervöst på stolen och sade, i det han ansträngde sig att dämpa sin gälla, hvassa röst:

»Propaganda, propaganda! Det är icke längre nog, att endast verka bland den arbetande ungdomen! Man måste ställa agitationen på en vidare basis... låta den s. 111 omfatta alla arbetare, säger jag...«

Nikolaj invände mörkt:

»Öfverallt klagas det öfver bristen på litteratur, men vi kunna ju alltjämt inte få till stånd ett ordentligt tryckeri. Ljudmila öfveranstränger sig, hon kommer att bli sjuk, om vi inte skaffa henne en medhjälpare...«

»Men Vjäsoschtschikof då?» frågade Sofja.

»Han kan ju inte bo i staden... Han skall träda i arbete först på det nya tryckeriet... och i det är det icke nog med bara en människa...«

»Kan inte jag hjälpa till?« frågade modern sakta.
Alla tre stirrade på henne och tego några ögonblick.
»En utmärkt idé!« utbrast Sofja med plötslig liflighet.
»Nej, det blefve svårt för er, Nilovna!« sade Nikolaj torrt. »Ni skulle då nödgas bo utanför staden, icke längre kunna få träffa Pavel och på det hela taget. . . «

Hon invände suckande:

»För Pascha vore det ingen stor förlust. . . och hvad mig beträffar, sönderslita dessa besök endast mitt hjärta! . . . Det är omöjligt att tala om något. . . man står som en dumsnut inför sin egen son. . . och de bara titta en rätt i munnen och vänta, att man skall säga något, som inte är tillåtet. . . «

De sista dagarnes tilldragelser hade tröttat ut henne, och då hon nu hörde talas om möjligheten att få bo utanför staden, långt från alla dess dramer, grep hon tillfället med begärlighet.

Men Nikolaj bytte om samtalsämne.

»Hvad väntar du på, Ivan?« frågade han doktorn.

s. 112

Doktorn lyfte upp det djupt sänkta hufvudet och svarade dystert:

»Vi äro för få, det är saken! Det är nödvändigt, att arbetet bedrifs mera energiskt. . . och vi få lof att öfvertala Pavel och Andrej att rymma, de äro båda alltför oskattbara för att sitta overksamma. . . «

Nikolaj rynkade ögonbrynen och skakade tviflande på hufvudet med en hastig blick på modern. Hon förstod, att de generade sig för att i hennes närvaro tala om hennes son, och därför sade hon god natt och gick in i sitt rum, inom sig sårad öfver, att de visat så föga uppmärksamhet för hennes önskan. Hon lade sig på sängen med öppna ögon och hängaf sig, under det sakta sorlet af röster utanför, till sina oroliga tankar.

Den förflutna dagen hade varit dystert obegriplig och full af olycksbådande förbud, men det plågade henne att tänka på den, och därför sköt hon bort de sorgliga intrycken och började i stället tänka på Pavel. Hon längtade att få se honom fri, och på samma gång var hon rädd för det, — hon kände på sig, att allt omkring henne tillspetsade sig, råkade i svallning, hotade med skarpa sammanstötningar. Det tysta tålmodets tid var förbi, i stället trädde en spänd väntan, förbittringen växte märkbart, skarpa ord ljödo, och öfverallt drog som en fläkt af något nytt, upphetsande. . . Hvarje upprop framkallade lifliga utläggningar i basaren och bodarne, bland tjänstfolket och handtverkarne, hvarje arrestering väckte ett ängsligt, tveksamt, men stundom också omedvetet medlidsamt eko af funderingar om orsakerna till arresteringen. Allt oftare hörde hon bland det lägre folket ord, som för icke längesedan skrämt henne, — uppror, socialister, politik — man uttalade dem ironiskt, men bakom ironien dolde sig klumpigt en nyfiken förargad fråga, och där bakom ljöd en fruktan, tankfull, hoppfull och på samma gång hotfull. Långsamt, men i allt vidare cirklar spred sig upphetsningen öfver det stillastående, mörka lifvet, den sofvande tanken vaknade, och det nödtvunget lugna fasthållandet vid

s. 113

allt, som var gammalt och vant, rubbades. Allt detta såg hon klarare än andra, därför att hon bättre än de kände lifvets bedröfliga anlete och stått det närmare, och när hon nu uti det såg grubblets och förbittringens rynkor och det dunkla begäret efter nytt, blef hon både glad och förskrämd. Glad, därför att hon ansåg detta som sin sons verk, förskräckt, därför att hon visste, att om han komme ut ur fängelset, skulle han ställa sig allra främst på den farliga platsen. . . Och gå under.

Hon kände ofta i sitt bröst stora, allmännyttiga tankar, hon greps allt oftare af lusten att själf tala om sanningen, men hon kunde nästan aldrig ge sina tankar lif i ord, utan de lågo endast tunga och tysta och sammanprässade hennes hjärta. Ibland växte sonens bild för henne lik de väldiga dimensionerna af en sagans jätte, han förenade hos sig alla vackra, djärfva ord, hon hört, alla människor hon tyckte om, allt hjältemodigt och ljust, hon visste. Då gladde hon sig öfver honom i stilla hänryckning, stolt och ödmjuk, och tänkte hoppfullt:

»Allt skall bli bra. . . allt!«

Hennes kärlek, en mors kärlek, flammade upp och fyllde hjärtat, så att det var färdigt att sprängas, men så brände moderskänslan upp människokärleken, och i rädslans grå aska flaxade endast skyggt den ångestfulla tanken:

»Han går under. . . han störtar sig. . . «

s. 114

Hon somnade sent, sof tungt och vaknade tidigt med rådbårade leder och hufvudvärk.

VIII

(s. 114)

Vid middagstiden satt hon på fängelsekansliet midt emot Pavel, och under det hon genom dimman i sina ögon betraktade hans skäggiga ansikte, sökte hon ett tillfälle att lämna honom biljetten, som hon höll hårdt inklämd mellan fingrarna.

»Jag mår bra och alla de andra också!« sade han med låg röst. »Nå, hur är det med dig?«

»Jo, bra! Jegor Ivanovitsch är död!« sade hon mekaniskt.

»Nej!« utbrast Pavel och sänkte hufvudet.

»På begrafningen blef det slagsmål med polisen, och en blef arresterad!« fortfor hon med spelad enfald. Fängelsedirektörens biträde smackade upprörd med de tunna läpparna, rusade upp från stolen och muttrade:

»Det är onödigt. . . Det är förbjudet. . . kan ni inte begripa det! Det är förbjudet att tala om politik. . . å, herre Gud!«

Modern steg också upp och förklarade skuldmedvetet, som om hon inte riktigt förstått:

»Jag talar ju inte om politik, utan om ett slagsmål! Och de slogos, det är rena sanningen. . . De slogo till och med sönder hufvudskålen på en. . . «

»Det är detsamma! Jag får ber er att tiga! Det vill säga, tiga om allt, som icke rör er personligen. . . familjen och huset i allmänhet. . . «

Då han kände, att han trasslade in sig, satte han sig vid bordet och bläddrade i några papper, tilläggande i trött och klagande ton: s. 115

»Det är jag, som ansvarar för. . . «

Modern såg sig om, stack hastigt biljetten i Pavels hand och drog en suck af lättnad.

»Jag förstår inte, hvad han talar om. . . «

Pavel smålog.

»Jag förstår inte heller. . . «

»Då är det onödigt att träffas!« anmärkte tjänstemannen argt. »De ha ingenting att tala om, utan komma hit och oroa en. . . «

»Blir rättegången snart?« frågade modern efter ett ögonblicks tystnad.

»Allmänne åklagaren var här för några dagar sedan och sade, att det skulle bli snart. . . «

De sade hvarandra intetsägende ord, som icke intresserade någon af dem, men modern såg, att Pavels ögon blickade mildt och kärleksfullt på henne. Jämn och lugn som alltid, hade han icke förändrat sig, endast skägget hade vuxit starkt och gjorde honom äldre, och handlederna voro hvitare. Hon ville göra honom en glädje, tala om Nikolajs räddning för honom, och utan att förändra rösten, i samma ton, hvarmed hon talat om det intetsägende och ointressanta, fortfor hon:

»Jag har träffat din gudson. . . «

Pavel såg henne in i ögonen med en tyst fråga. För att påminna honom om Vjäsoschtschikofs koppärriga ansikte, pickade hon sig med fingret på kindbenet. . .

»Det står bra till, pojken är frisk och kry och skall snart tillträda en plats. . . Du minns ju, att han alltid ville ha tungt arbete?«

Sonen förstod, nickade åt henne och sade med ett gladt leende i ögonen:

»Ja, visst kommer jag ihåg det!«

»Nå, se där!« utbrast hon belåtet, nöjd med sig själf och rörd öfver hans glädje. s. 116

När han tog afsked af henne, tryckte han hårdt hennes hand.

»Tack, mamma!«

Den fröjdefulla känslan af att andligt stå honom nära steg henne åt hufvudet som ett rus, och då hon icke fann kraft att svara med ord, svarade hon med en tyst handtryckning.

Hemma träffade hon Sascha. Den unga flickan kom vanligen till henne de dagar, då hon varit i fängelset. Hon frågade aldrig efter Pavel, och om modern icke själf började tala om honom, nöjde Sascha sig med att forskande betrakta hennes ansikte, men nu mottog hon henne med den oroliga frågan:

»Nå, hur är det med honom?«

»Ja, bra!«

»Gaf ni honom biljetten?«

»Ja visst! Jag stack den till honom så behändigt. . . «

»Läste han den?«

»Där på stället? Hur vore det möjligt?«

»Ja, jag glömde!« sade den unga flickan långsamt. »Vi måste vänta ännu en vecka. . . ännu en vecka. . . Tror ni, att han kommer att samtycka?«

Hon rynkade ögonbrynen och såg på modern med en stel blick.

»Ja. . . jag vet inte. . . Jag tror, att han gör det. . . « sade modern tankfullt.

»Hvarför inte rymma, om det kan ske utan fara?«

Sofja gjorde ett kast med hufvudet och frågade torrt:

»Ni vet väl inte, hvad den sjuke får äta? Han vill ha mat. . . «

»Han får äta hvad som helst. Jag skall genast. . . «

s. 117

Hon gick ut i köket. Sascha följde långsamt efter henne.

»Skall jag hjälpa er?«

»Nej tack. . . hvad tänker ni på?»

Hon lutade sig ned öfver spisen och satte på en panna. Den unga flickan sade sakta:

»Vänta litet. . . «

Hennes ansikte bleknade, ögonen vidgades sorgset, och de skälfvande läpparne hviskade ifrigt och med ansträngning:

»Jag ville be er. . . Jag vet, att han inte samtycker! Öfvertala honom! Han behöfs. . . säg honom, att han är oundgänglig för verket. . . att jag fruktar, han skall bli sjuk. . . ni ser ju, att rätttegången ännu inte är utsatt. . . «

Det var henne synbarligen svårt att få fram detta. Hon rätade sig ansträngdt, såg åt sidan, och hennes röst lät ojämn som en sträng, hvilken spännes och plötsligen brister. Hon sänkte trött ögonlocken, bet sig i läpparne, och fingrarna på hennes hårdt knutna händer knakade.

Modern blef bestört öfver hennes utbrott, men förstod det och svarade hviskande, i det hon upprörd och full af sorg omfamnade henne:

»Kära vännen!. . . han lyssnar till ingen utom sig själf. . . till ingen!«

De stodo några ögonblick tyst tryckta intill hvarandra. Sedan tog Sascha varsam samt moderns händer bort från sina axlar och sade darrande:

»Ja ni har rätt! Allt det här är dumheter. . . nerverna. . . «

Och i annan ton, allvarligt och enkelt, tillade hon:

»Tag hit, så skall jag mata den sårade. . . «

Hon satte sig vid Ivans säng och frågade vänligt bekymrad:

s. 118

»Gör det mycket ondt i hufvudet?»

»Nej, inte så mycket. . . jag är bara litet yr. . . och känner mig så matt. . . « svarade Ivan och drog förläget upp filten till hakan, plirande med ögonen som mot för starkt ljus. Då Sascha märkte, att han inte kunde besluta sig att äta i hennes närvaro, steg hon upp och gick.

»Ivan satte sig upp i sängen, såg efter henne och sade med en blinkning:

»Vacker flicka!«

Hans ögon voro ljusa och glada, tänderna små och tättsittande, rösten hade ännu icke stadgat sig.

»Hur gammal är ni?» frågade modern tankfullt.

»sjutton år. . . «

»Hvar har ni edra föräldrar?»

»På landet. . . men jag har varit här, sedan jag var tio. . . alltsedan jag slutade skolan! Och hur heter ni, kamrat?»

Hon fann det alltid komiskt och rörande att bli tilltalad med detta ord, och äfven nu frågade hon leende:

»Hvarför vill ni veta det?»

Efter ett ögonblicks förlägen tystnad förklarade ynglingen:

»Jo, ser ni, studenten i vår klass... jag menar, han som läste med oss... han talade med oss om Pavel Vlasofs mor... ni vet, arbetaren vid första majdemonstrationen?»

Hon nickade och spetsade öronen.

»Det var han, som först öppet höjde vårt partis fana!« sade ynglingen med stolthet, och hans stolthet fann ett harmoniskt gensvar i moderns bröst.

»Jag var inte med då... vi tänkte ha vår egen demonstration här... men den gick i putten! Vi voro alltför få då. Men i år, — då ska' ni få se!...«

s. 119

Han höll på att sätta den entusiastiska försmaken af kommande händelser i halsen, svängde därpå skeden i luften och fortsatte:

»Ja, och den här Vlasova, modern, menar jag... hon har efter det också gått in i partiet... De säga, att det skall vara en så märkvärdig gumma!«

Hon log bredt, det gladde henne att höra gossens hänförda beröm. Det gladde henne och gjorde henne förlägen. Hon hade lust att säga honom: »Vlasova, det är jag!« men betvang sig och tänkte med sorgsen själfironi:

»Ack du, din gamla toka!«

»Men ni skall äta mera... Ni måste skynda er att bli frisk för den goda sakens skull!« sade hon plötsligt upprörd och lutade sig ned öfver honom. »Den väntar på starka, unga händer, på rena hjärtan och ärliga tankar... det är de krafter, som den lefver af, och hvarmed den kan öfvervinna allt ondt och uselt...«

Dörren öppnades, och en fläkt af fuktig höstkyla trängde in, och Sofja visade sig, glad och rödblommig.

»Spionerna fjanta på min ära efter mig, som friare efter en rik flicka! Jag är tvungen att flytta härifrån... Nå, hur är det med er, Vanja? Bra? Hvad sade Pavel, Nilovna? Är Sascha här?»

Rökande på sin cigarrett, gjorde hon den ena frågan efter den andra utan att afvakta svar, insvepande modern och Ivan i en vänlig blick af sina grå ögon. Modern såg på henne och tänkte, småleende inom sig:

»Jag skall också gå ut till människorna... till goda människor!«

Och i det hon åter lutade sig öfver Ivan, sade hon:

s. 120

»Skynda er att bli frisk, min gosse!«

Och så gick hon ut i matsalen. Där stod Sofja och berättade för Sascha:

»Hon har redan trehundra exemplar färdiga! Hon tar lifvet af sig, så som hon arbetar!... Det är hjältemod! Vet ni, Sascha, det är en stor lycka att lefva bland sådana människor, vara deras kamrat, arbeta tillsammans med dem...«

»Ja!« svarade den unga flickan sakta.

På kvällen vid teet sade Sofja till modern:

»Ni måste återigen göra en påhälsning där borta i byn, Nilovna...«

»Jaså! När då?»

»Om tre dagar, — kan ni det?»

»Godt...«

»Det är bäst, att ni tar skjuts«, rådde Nikolaj halfhögt. »Och så far ni en annan väg, öfver Nikolskoje. . . «

Han tystnade och rynkade ögonbrynen. Det klädde honom icke, utan gaf ett underligt och fult uttryck åt hans alltid så lugna anlete.

»Öfver Nikolskoje är så långt!« anmärkte modern. »Och det blir dyrt att åka. . . «

»Ser ni. . . « fortsatte Nikolaj. »Jag är på det hela taget emot den här färden. Det är oroligt där borta. . . några arresteringar ha ägt rum, en skollärare har blifvit fast, vi får lof att vara försiktiga. . . Det vore bättre att se tiden an. . . «

»Därvidlag blir det väl inte annorlunda!« sade Vlasova. »De begagna ju inte tortyr, sägs det?« tillade hon småskrattande.

Sofja spelade med fingrarne på bordet och anmärkte:

»Det är viktigt för oss, att det inte blir något afbrott i spridningen af skrifter- s. 121 na. . . Ni är ju inte rädd att fara, Nilovna?« frågade hon plötsligt.

Modern kände sig förolämpad.

»När var jag rädd? Redan första gången gjorde jag det utan fruktan. . . skulle jag då nu ett tu tre. . . « Hon avslutade icke meningen, utan sänkte hufvudet. För hvar gång man frågade henne, om hon inte var rädd, om det passade henne, om hon kunde göra det eller det, föreföll det henne, som om de sköto henne ifrån sig, bemötte henne annorlunda än hvarandra. Och när hennes dagar blefvo allt mer och mer rika på innehåll, gjorde de henne först en smula ängslig genom sin snabba flykt och sitt öfverflöd på intryck, men fyllde också snart hennes hjärta med en brinnande längtan efter arbete. . . Detta hade hon särskildt känt denna dag, och därför misshagade henne Sofjas fråga ändå mer.

»Det är onödigt, att ni fråga mig, om jag är rädd. . . och allt sådant där!« sade hon suckande. »Jag har ingenting att vara rädd för. . . de kunna frukta, som ha någonting. . . men jag, hvad har jag? Endast min son. . . För honom har jag varit rädd. . . jag fruktade till och med tortyren för hans skull. . . men för mig själf. . . och om det nu inte begagnas någon tortyr. . . hvad har jag att frukta?«

»Ni är ond!« utbrast Sofja.

»Nej. . . men ni fråga aldrig hvarandra, om ni äro rädda. . . «

Nikolaj tog hastigt af sig glasögonen, satte på dem igen och såg skarpt på system. Den förlägna tystnaden oroade Vlasova, hon steg skuldmedvetet upp från stolen för att säga dem något, men Sofja sträckte händerna emot henne och sade sakta bedjande:

»Förlåt mig. . . Jag skall inte göra så mera!«

Detta narrade modern att skratta, och några minuter senare öfverlade de alla s. 122 tre endräktigt och allvarligt om färden till byn.

IX

s. 122

I gryningen ruskade Vlasova i en postschäs framåt på den af höstregnet uppblötta vägen. En fuktig blåst hven emot henne, smutsen stänkte högt upp, och skjutsbonden satt halft bakåtvänd på kuskbocken och beklagade sig för henne i snörflande ton:

»Jag säger alltså åt honom, bror min, vill det säga, så låt oss dela då! Och så började vi dela. . . «

Han snärtade plötsligt med piskan åt den vänstra hästen och skrek argt:

»Seså! Rör på benen, din satan!. . . «

De feta höstkråkorna klefvo betänksamt öfver de nakna tegarne i den kalla blåsten. Korparne vände sidan åt vinden, den ruggade upp deras fjädrar och höll på att blåsa omkull dem, — då gåfvo de vika för styrkans makt och flögo med lättjefulla vingslag till en ny plats.

»Ja, och så lurade han mig på delningen. . . det kom inte stort på min del« — sade skjutsbonden.

Modern hörde hans ord liksom i en dröm, — minnet byggde upp för henne en lång rad af tilldragelser, som hon upplefvat under de sista åren, och när hon såg igenom dem, varseblef hon öfver allt sig själf. Förut skapades lifvet någonstädes i fjärran, obekant af hvem och för hvad, men nu skedde mycket midt för hennes ögon med hennes tillhjälp. Och detta framkallade hos henne en oredig känsla af misstro till sig själf och själfbelåtenhet, af tvifvel och stilla sorgsenhet. . . s. 123

Allt rundt omkring vaggade i långsam rörelse, öfver himlen flögo gråa moln, tungt jagande hvarandra, på sidorna af vägen skymtade våta björkar, vaggande sina nakna toppar, fält och kullar gledo förbi, — hela den mulna dagen tycktes liksom skynda något aflägsset och nödvändigt till mötes.

Skjutsbondens snörflande stämma, bjällrornas pinglande, blåstens hvin och prassel smälte ihop till en slingrande bäck, som strömmade öfver fältet med entonig styrka och väckte tankar. . .

»För den rike är det trångt till och med i paradiset. . . det är saken! . . . Han började slå. . . och han var god vän med myndigheterna. . . « sade skjutsbonden släpigt, guppande på kuskbocken.

När de kommo till skjutshället, spände han ifrån hästarne och sade till modern i hopplös ton:

»Om du kunde ge mig en femkopek. . . så skulle jag kunna få mig en sup. . . «

Hon gaf honom slanten, och efter att ha skakat den i handen, underrättade han modern i samma hopplösa ton:

»För tre kopek super jag, och för två äter jag bröd. . . «

På eftermiddagen kom hon, ledbruten och utfrusen, fram till den stora byn Nikolskoje, gick in på gästgifvaregården, beställde te och satte sig vid fönstret efter att ha ställt sin tunga kappsäck under bänken. Från fönstret syntes det lilla torget, betäckt med en tilltrampad matta af gult gräs, och tingshuset, — en mörkgrå byggnad med lutande tak. På tingshustrappan satt en flintskallig långskäggig bonde i skjortärmarne och rökte en pipa. I gräset gick en sugga, som misslynt skakade på örönen och gräfdde ner trynet i marken. s. 124

Molnen gled fram i mörka massor, skockade ihop sig. . . Det var tyst, dystert och tråkigt, lifvet hade liksom gömt sig undan någonstädes.

Plötsligt kom en öfverkonstapel vid landtpolisen galopperande öfver torget, höll in sin fux vid tingshustrappan, svängde sin knutpiska i luften och skrek något åt bonden. . . själfva ljuden studsade mot fönsterrutorna, men orden hördes icke. . . Bonden steg upp, sträckte ut armen och pekade bortåt, öfverkonstapeln hoppade af, raglade till ett slag, kastade tyglarne åt bonden, klättrade tungt uppför trappan, fasthållande sig i ledstången och försvann genom dörren till tingshuset. . .

Det blef åter tyst. Hästen slog två gånger med hofven i den mjuka marken. . . In i rummet kom en minderårig flicka med en kort gul fläta i nacken och ett par vänliga ögon i det runda ansiktet. Med sammanbitna läppar bar hon på utsträckta armar en stor dukad bricka med tillbucklade kanter och neg och nickade.

»God dag, min tös«, sade modern vänligt.

»God dag!«

I det hon ställde tallrikarne och teservisen på bordet, berättade hon med plötslig liflighet:

»Alldeles nyss ha de gripit en röfvare och komma hit med honom.«

»Hvad är det för slags röfvare?«

»Det vet jag inte. . . «

»Hvad har han gjort då?«

»Det vet jag inte«, upprepade flickan. »Jag hörde bara att de gripit honom. . . Vaktmästaren från tingshuset sprang efter poliskommissarien och skrek, att de gripit honom och skulle komma hit med honom!. . . «

Modern såg ut genom fönstret, — bönder började samlas på torget. Några kommo långsamt och afmätt, andra med brådiskande steg och knäppte under gåendet igen pälsrockarne. De stannade alla vid tingshustrappan och tittade alla åt vänster. . . Men det var underligt tyst. . . s. 125

Flickan tittade också ut på gatan och sprang ut ur rummet, i det hon hårdt slog igen dörren efter sig. Modern spratt till, sköt sin kappsäck längre in under bänken och gick mot dörren, efter att ha kastat schalen öfver hufvudet, och i det hon betvang det oförklarliga begär, som plötsligt gripit henne, att gå fortare, springa. . .

När hon kom ut på trappan, kände hon som en iskyla i ögonen och i bröstet, benen nekade henne sin tjänst, och hon utstötte en flämtande suck, — midt på torget kom Rybin gående med bakbundna händer, bredvid honom gingo två poliskonstaplar, taktmässigt stötande med battongerna i marken, och vid tingshustrappan stod en hop folk och väntade tyst.

Vlasova bara stirrade, förstenad, utan att förstå. . . Rybin sade något, hon hörde hans röst, men orden försvunno utan eko i den mörka skälfvande tomheten i hennes hjärta. . .

Hon såg sig om och drog andan — vid trappan stod en bonde med stort, ljust skägg och ett par blå ögon, som oafvändt betraktade henne. Hostande och strykande sig öfver strupen med de af skrämsel maktlösa händerna, frågade hon honom med ansträngning:

»Hvad är det?«

»Titta dit, så får ni se. . .« svarade bonden och vände sig bort. En bonde till kom och ställde sig bredvid honom.

Poliskonstaplarne stannade framför hopen, som oupphörligt växte, men alltjämt under tystnad. Öfver den höjde sig plötsligt Rybins starka stämma:

»Rättrogne kristne! Ha ni hört talas om de skrifter, i hvilka man skrivit sanningen om vårt, böndernas, lif, — det är för dessa skrifter jag lider. . . jag har spridt ut dem bland folket!« s. 126

Hopen trängdes tätare omkring Rybin. . . Hans röst lät lugn och afmätt. Det hjälpte modern att återvinna fattningen.

»Hörde du?« frågade sakta den andra bonden och knuffade den blåögde i sidan. Denne höjde hufvudet utan att svara och såg återigen på Vlasova. Och den andre såg också på henne — han var yngre än den förste med tunt mörkt skägg och fräknigt magert ansikte. . . Därpå aflägsnade de sig båda ett stycke från trappan.

»De äro rädda!« tänkte modern ofrivilligt.

Hon skärpte sin uppmärksamhet. Uppifrån trappan såg hon tydligt Michail Ivanovitschs sönderslagna, svarta ansikte och den brännande glansen i hans ögon, — hon önskade, att han också skulle se henne, och hon höjde sig på tårna och sträckte halsen emot honom.

Hopen stirrade på honom dystert tviflande och teg. Endast från de bortersta lederna hördes ett dämpadt sorl.

»Bönder!« fortsatte Rybin med fulltonig stämma. »Tro dessa skrifter. . . jag skall kanske nu lida döden för deras skull, de ha slagit och lemläst mig, de ville pina mig, för att jag skulle säga, hvarifrån jag fått dem. . . och skola nog ytterligare slå mig. . . men allt underkastar jag mig! . . . Därför att i dessa skrifter

ligger sanningen förborgad, och denna sanning bör vara oss kärare än brödet, ser ni.«

»Hvarför skall han säga det?« utbrast sakta den ene af bönderna vid trappan. Den blåögde svarade långsamt:

»Nu gör det det samma — dö måste man ju en gång i alla fall. . . «

s. 127

Hopen stod tyst och mörk och tittade under lugg, — det låg som en osynlig tyngd öfver alla.

På trappan visade sig öfverkonstapeln och röt raglande och med drucken stämma:

»Hvad är det för en folksamling? Hvem är det som talar?«

Han rusade plötsligt utför trappan, grep Rybin i håret och ruskade honom af och an, i det han skrek:

»Är det du, som talar, son af en hynda. . . är det du. . . «

Hopen rörde på sig och sorlade. Modern sänkte hufvudet i maktlös bedröfvelse. Den ene af bönderna suckade. Och åter hördes Rybins stämma:

»Där ser ni, godt folk. . . «

»Tig!« Öfverkonstapeln slog honom på örat. Rybin vacklade till och ryckte på axlarna.

»De ha bundit händerna på en och kunna pina en, som de vilja. . . «

»Konstaplar! För in honom! Skingra er, pack!« Öfverkonstapeln hoppade jämnfota framför Rybin som en bandhund framför ett stycke kött och stötte honom med knytnäfvarne i bröstet, ansiktet och magen. . .

»Slå honom inte!« skrek någon i hopen.

»Hvarför slåss du?« inföll en annan röst.

»Kom!« sade den blåögde bonden och nickade. Och de gingo båda två långsamt fram mot tingshuset — modern följde dem med en vänlig blick. Hon drog en suck af lättnad — öfverkonstapeln klampade åter tungt upp för trappan och skrek därifrån ursinnigt, höttande med knytnäfven:

»För hit honom, säger jag. . . «

»Det är onödigt!« hördes en stark röst ur hopen — modern förstod, att det var bonden med deblå ögonen, som talade. »Låt det inte ske gossar! . . . Blir han ditförd, så slå de ihjäl honom. . . Och sedan skylla de på oss och säga, att det är vi, som dödat honom. . . Låt det inte ske!«

s. 128

»Bönder!« dundrade Rybin. »Ser ni då inte ert eget lif, förstå ni inte, hur de bestjåla er, bedraga er, dricka ert blod? Allt hålles vid makt af er. . . ni är den förnämsta kraften på jorden. . . den enda kraften. . . men hvad ha ni för rättigheter? Att ge upp andan af svält, — det är er enda rättighet!«

Bönderna började plötsligt skrika om hvarandra:

»Sant talar han! . . . «

»Kalla till poliskommissarien! Hvar är poliskommissarien? . . . «

»Kosacken har ridit efter honom. . . «

»Hur skall han kunna rida? Han är ju full!«
 »Det är inte vårt göra att tillkalla myndigheterna. . . «
 Sorlet växte och blef allt högljuddare.
 »Säg! Vi tillåta inte, att de slå honom. . . «
 »Hvad har du kokat ihop för slag?«
 »Lossa händerna på honom. . . «
 »Det går inte an, bröder. . . «
 »Bara lossa på dem. . . än sedan?«
 »Akta er. . . det kan vara farligt. . . «
 »Det värker i mina armar!« sade Rybin, och hans lugna, starka stämma öfver-
 röstade allas. »Jag skall inte rymma, bönder. För min sanning gömmer jag mig
 icke. . . den lefver inom mig. . . «
 Några bönder gingo värdigt sin väg åt olika håll, samspråkande och skakande
 på hufvudena, andra skrattade. . . men i stället kommo allt flere illa och slarfvigt
 påklädda figurer ditspringande i upphetsning. . . De skummade som om en mörk
 massa omkring Rybin, och han stod midt ibland dem likt ett kapell i skogen, i det s. 129
 han sträckte upp sina armar, skakade dem och skrek:
 »Tack, godt folk, tack! Vi böra själfva frigöra händerna på hvarandra. . . Hvem
 skall annars hjälpa oss?«
 Han torkade sitt skägg och sträckte åter upp handen, som nu var alldeles blo-
 dig.
 »Se här mitt blod. . . det flyter för sanningen.«
 Modern gick ner för trappan, men nere på marken kunder hon icke se Michajlo
 i den täta klungan och gick därför åter upp ett par steg. Det kändes varmt i hennes
 bröst, och där bultade som en oklar glädje.
 »Bönder! Sök reda på skrifterna och läs dem och tro inte myndigheterna och
 prästerna, då de säga, att de, som tillföra oss sanningen, äro ogudaktiga och uppro-
 riska. . . Sanningen vandrar dold öfver jorden och söker en fristad bland folket. . .
 för myndigheterna är hon som en knif och eld, de kunna inte taga emot henne,
 hon skulle sarga sönder dem, bränna upp dem! För er är sanningen en god vän,
 för myndigheterna en svuren fiende! Därför gömmer hon sig.«
 Åter en salfva af utrop från hopen.
 »Hören på, rättrogne! . . . «
 »Ack, bror lille, du störtar dig i fördärfvet. . . «
 »Hvem har angett dig? . . . «
 »Prästen!« sade en af poliskonstaplarne.
 Två bönder svoro kraftigt.
 »Akta er, gossar!« hördes ett varnande rop.
 Poliskommissarien kom gående, en lång, groft byggd man med rundt ansikte.
 Mössan satt på sned, den ena mustaschen var uppvriden, den andra hängde ner,

och detta kom hans ansikte att se snedt ut och vanställt af ett slött, dödt småleende. I vänstra handen bar han sabeln och den högra svängde han i luften. Man hörde det tunga, fasta trampet af hans steg. Hopen drog sig undan för honom. Ansiktena s. 130
fingo ett mörkt och kufvadt uttryck. Och sorlet dämpades, sänkte sig, liksom sjönk ner i jorden. Modern kände, hur huden i pannan krampaktigt sammandrog sig, och hur det brände i ögonen. Hon greps åter af begär att gå dit ner bland hopen, lutade sig framåt och stod som förstenad i en ansträngd lyssnande ställning.

»Hvad vill det här säga?» frågade kommissarien i det han stannade framför Rybin och mätte honom med ögonen. »Hvarför äro inte händerna bundna? Konstaplar, bind honom!«

Hans röst var hög och klangfull, men färglös.

»De voro bundna. . . men folket lösgjorde dem!» svarade den ene af konstaplarne.

»Hvad? Folket? Hvilket folk?»

Poliskommissarien såg på bönderna, som stodo i en halfkrets framför honom. Och med samma entoniga, uttryckslösa stämma, utan en höjning eller en sänkning af tonen, fortsatte han:

»Hvilka är det, som äro folket?»

Han stötte sabelfästet bakåt i bröstet på den blåögde bonden.

»Är det du, Tschumakof, som är folket? Nå, och hvem mera? Du, Mischin?»

Och han ryckte någon i skägget.

»Skingra er, pack! . . . annars skall jag minsann visa er. . . «

I hans röst och ansikte röjdes hvarken förbittring eller hot, han talade med kallt lugn och slog hvem han kom åt med en van, taktmässig rörelse af de långa, starka armarne. Bönderna drogo sig undan för honom med sänkta hufvuden och bortvända ansikten.

»Nå?» »Hvad vänta ni på?» vände han sig till konstaplarne. »Bind honom!«

Med en cynisk svordom, såg han åter på Rybin och sade högt: s. 131

»Händerna på ryggen. . . hör du!«

»Jag vill inte, att de binda händerna på mig!» utbrast Rybin. »Jag tänker inte rymma och inte slåss. . . hvarför då binda mig?»

»Hvad befalls?» frågade kommissarien och tog ett steg emot honom.

»Ni ha tillräckligt pinat folket, edra vilddjur!» fortsatte Rybin med höjd röst. »Snart skall också för er komma en blodröd dag. . . «

Kommissarien stod framför honom och stirrade på honom, tuggande på mustaschern. Därpå tog han ett steg tillbaka och skrek förbluffad med hväsande stämma:

»Å-å-å, din usling! . . . Hvad vågar du säga?»

Och han gaf plötsligt Rybin ett kraftigt slag i ansiktet.

»Med knytnäfven slår du inte ihjäl sanningen!» skrek Rybin och tog ett steg emot honom. »Och slå mig har du inte rätt till, din skabbiga hund!«

»Har inte jag?« hväste kommissarien.

Och han svängde på nytt armen, måttande åt Rybins hufvud. Denne hukade sig ner, så att slaget icke träffade honom, och kommissarien raglade till och höll på att ramla. Någon af de kringstående frustade till, och åter ljöd Michajlos vredgade röst:

»Du vågar inte slå mig, din djäfvul, säger jag!«

Kommissarien såg sig omkring — bönderna makade tyst och buttert ihop sig i en tät, mörk ring. . .

»Nikita!« ropade han högljudt. »Nikita, ohoj!«

Ur skaran klef en groft byggd, undersätzig bonde fram, klädd i kort pälsrock. Han höll det stora, raggiga hufvudet sänkt och tittade ner i marken.

»Nikita!« sade kommissarien långsamt, vridande på sin mustasch. »Ge honom en örfil. . . men så att det känns!« s. 132

Bonden klef framåt, stannade midt emot Rybin och lyfte upp hufvudet. Till svar slungade Rybin honom bittra, tunga ord i ansiktet.

»Se på nu, bönder, hur vilddjuren strypa er med edra egna händer. . . Se och tänk efter!«

Bonden höjde långsamt handen och slog honom makligt i hufvudet.

»Skall det där kallas en örfil, din skurk?!« tjöt kommissarien.

»Låt bli, Nikita!« hördes det dämpadt ur hopen. »Glöm inte Gud!«

»Slå till, säger jag!« skrek kommissarien och knuffade bonden i nacken.

Bonden tog ett steg åt sidan och sade buttert, i det han sänkte hufvudet:

»Jag gör inte om det. . . «

»Hvad för slag?«

Det ryckte i kommissariens ansikte, han stampade i marken och rusade svärjande på Rybin. Slaget hven i luften, Rybin böjde sig ner och svängde med armen, men med ett enda slag sträckte kommissarien honom till marken och började hoppa omkring, ursinnigt sparkande honom i bröstet, sidan och hufvudet.

Hopen sorlade fientligt och ryckte kommissarien närmare, han märkte det, tog ett språng tillbaka och drog sabeln ur skidan.

»Hvad vill ni? Göra uppror? Aha. . . vänta bara. . . «

Hans stämma skälfde, flög upp, blef hes och liksom brast itu. . . På samma gång som rösten miste han också plötsligt sin styrka, drog ner hufvudet mellan axlarna och retirerade, under det han såg sig omkring åt alla håll med glasartade ögon och försiktigt trefvade med fötterna på marken bakom sig. Under sitt återtag s. 133 skrek han hest och skälvande:

»Godt! . . . Tag honom. . . jag går, jag. . . Men vet ni väl, ert fördömda pack, att han är en politisk förbrytare, som vill göra uppror mot vår nådige herre, tsaren, vet ni det? Mot hans kejserliga majestät! . . . Och ni taga honom i försvar, hvad? Ni äro också upprorsmakare? . . . Aha-a. . . «

Utan att röra sig, utan att blinka, utan kraft och utan tankar, stod modern som i en tung dvala, öfverväldigad af skräck och medömkan. I hennes hufvud surrade som en svärm getingar hopens förbittrade och hätska rop, kommissariens stämma och några undertryckta hviskningar. . .

»Om han förgått sig, så döm honom! . . . «

»Men slå honom inte! . . . «

»Ha förbarmande med honom, ers välborenhet. . . «

»Hur kan ni på det viset utan en skymt af lag och rätt—? . . . «

»Tänk, om alla skulle bara klå till. . . hur skulle det då gå?«

»Djäflar! Plågoandar. . . «

Bönderna hade delat sig i två grupper — den ena omringade kommissarien, skrek och försökte öfvertala honom, den andra, som var fåtaligare, stod kvar omkring den slagne under doft, dystert sorl. Några stycken lyfte upp honom från marken, poliskonstaplarne ville återigen binda hans händer.

»Vänta, edra djäflar!« skrek man åt dem.

Michajlo torkade smutsen och blodet ur skägget och ansiktet och såg sig tigan-
de omkring. Hans blick gled öfver moderns ansikte, — hon spratt till och lutade
sig fram emot honom, i det hon ofrivilligt viftade med handen, han vände sig bort. s. 134
Men efter några minuter stannade hans ögon åter på hennes ansikte. Det föreföll
henne, som om han rätade på sig, höjde hufvudet, och det gick en skälfnings öfver
hans blödande kinder. . .

»Han kände igen mig. . . han kände bestämdt igen mig? . . . «

Och hon nickade åt honom, darrande af kvalfull glädje. Men i nästa ögonblick
såg hon, att den blåögde bonden stod bredvid honom och också såg på henne.
Hans blick väckte en sekund känslan af fara hos henne. . .

»Så jag bär mig åt? . . . tänk, om de skulle gripa mig också!«

Bonden sade något åt Rybin, denne skakade på hufvudet och sade med dar-
rande stämma, men tydligt och oförfäradt:

»Det gör ingenting! Jag är inte ensam på jorden. . . all sanning ha de inte fått
tillfånga. Där jag varit, där står minnet af mig kvar! Fastän de förstört boet, äro
inte kamraterna kvar där längre. . . «

»Det där säger han åt mig!« tänkte modern hastigt.

»Folket skall bygga andra bon åt sanningen, och när dagen är inne, skola ör-
narne flyga ut och befria folket!«

En kvinna kom med ett ämbar vatten och började, jämrande och veklagande,
tvätta af Rybins ansikte. Hennes gälla klagande röst trasslade in sig i Michajlos
ord och hindrade modern att uppfatta dem. En skara bönder kom fram med polis-
kommissarien i spetsen, och någon ropade högljudt.

»Åhøj, skaffa en vagn åt fången! . . . Hvems tur är det?«

Sedan hördes kommissariens stämma, i helt annan, liksom förolämpad ton: s. 135

»Jag kan slå dig, men icke du mig, du kan hvarken det eller vågar det, din slyngel!«

»Jaså! Är du Gud då?« skrek Rybin.

En mångstämmig salfva af utrop öfverröstade honom.

»Gräla inte med myndigheterna, farbro lille!«

»Bli inte ond, ers välborenhet!... Karlen är inte vid sina sinnen...«

»Var tyst, konstiga människa!...«

»De ska' strax forsla dig till staden...«

»Där finns det mera lag och rätt!...«

Hopens skrik ljödo blidkande och bedjande, de smälte ihop till ett otydligt surr, som gjorde ett intryck af hopplös klagan. Poliskonstaplarne togo Rybin under armarne och förde honom uppför tingshustrappan, hvarefter de försvunno genom dörren. Bönderna skingrades långsamt på torget, men modern såg, att den blåögde styrde kosan åt hennes håll och sneglade på henne under lugg. Knäna veko sig darrande under henne, — en plågsam känsla af maktlöshet och ensamhet gnagde på hennes hjärta.

»Jag bör inte gå!« tänkte hon. »Jag bör inte gå!«

Och hon grep hårdt tag om ledstången och väntade.

Kommissarien stod på trappan till tingshuset, fäktande med armarne och sade förebrående i samma färglösa och entoniga ton som förut:

»Ni dumma slynglar! Utan att begripa något ge ni er in i en sådan här affär... en politisk affär! Edra kreatur! Ni borde tacka mig på edra bara knän för min godhet! Om jag ville, skulle ni allesammans komma på tukthuset...«

Ett par tiotal bönder stodo med mössorna i hand och hörde på... Det började skymma, molnen sänkte sig lägre... Den blåögde kom fram till trappan och sade suckande: s. 136

»Så här går det till hos oss...«

Han såg på henne med en öppen blick och frågade:

»Hvad har ni för er?«

»Jag köper upp spetsar af bondgummorna... och lärft också...«

Bonden strök långsamt sitt skägg. Sedan sade han sorgset och dämpadt, med en blick åt tingshuset:

»Sådant finns inte här hos oss...«

Hon såg ner på honom uppifrån trappan och afvaktade det lämpligaste ögonblicket att kunna gå in. Hans ansikte var tankfullt och vackert, ögonen sorgsna, gestalten högväxt och bredaxlad. Han var klädd i en långrock, öfversållad med lappar, en ren kattunsskjorta, röda vadmalsbyxor och hade de bara fötterna inneslutna i ett par trasiga skor...

Modern drog en suck af lättnad, hon visste själf icke hvarför. Och plötsligt, lydande en oklar impuls, frågade hon honom till sin egen öfverraskning:

»Kan jag få nattkvarter hos dig?«

Allt hos henne, musklerna, benen, spändes som i väntan, och hon stirrade på bonden med en stel blick. Genom hennes hufvud flögo tankar, stickande som sylar:

»Jag störtar Nikolaj Ivanovitsch... jag får inte återse Pascha... De slå ihjäl mig!«

Tittande i marken och utan att göra sig någon brådska, svarade bonden:

»Nattkvarter? Å ja... det går väl för sig. Men stugan min är dålig...«

»Jag är inte bortskämd!...« svarade hon utan att öfverlägga.

s. 137

»Det går för sig!« upprepade bonden och mätte henne med en forskande blick.

Det hade redan mörknat, och i skymningen glänste hans ögon kallt och ansiktet föreföll likblekt. Med en känsla som om hon gaf sig ner i ett bråddjup, sade hon halfhögt:

»Nå, då kommer jag genast... och du tar väl min kappsäck...«

»Godt.«

Han ryckte på axlarna, drog ihop rocken öfver bröstet och mumlade sakta:

»Se, där kommer vagnen...«

På tingshustrappan visade sig Rybin, — armarne voro åter bakbundna, och hufvudet och ansiktet voro ombundna med ett grått skynke.

»Farväl, godt folk!« ljöd hans stämma genom kvällsskymningens kyla. »Sök sanningen, tag vara på den, tro honom, som kommer till er med ärliga ord, och skona icke er själfva för sanningens skull!...«

»Tig, din hund!« skrek poliskommissarien inifrån. »Konstapel, piska på hästarne, ditt nöt!«

»Hvad ha ni att skona? Hurudant är väl ert lif?«

Vagnen satte sig i rörelse. Sittande i den midt emellan två poliskonstaplar, ropade Rybin doft:

»För hvad är det, ni förgås i svält? Sträfvad efter friheten... den ger både bröd... och sanning... farväl, godt folk!...«

Gnisslet af hjulen, hästrampet och kommissariens skrik dränkte hans ord. »Det är slut!« sade bonden, ruskande på hufvudet, och fortsatte, vänd till modern: »Gå in och sätt er där på gästgifvargården så länge — jag kommer igen om en stund...«

Hon gick in i rummet, satte sig vid bordet framför samovaren, tog en bit bröd i handen, såg på den och lade den tillbaka på tallriken. Hon var icke hungrig längre, blotta tanken på matt kväljde henne. Framför henne stod den blåögde bondens ansikte, — det var så underligt, liksom ofärdigt, det ingaf icke tillit. Hon ville icke rent ut tänka, att han skulle ange henne, men denna tanke hade redan uppstått hos henne och låg som en orörlig tyngd på hennes hjärta.

»Han lade märke till mig!« tänkte hon slött och kraftlöst. »Han har gissat...«

Längre sträckte sig icke tanken, den drunknade i en klibbig känsla af modlöshet och vämjelse.

Den skygga tystnad, som aflöst oväsendet utanför, gjorde ett intryck af något kufvadt och skrämmt, skärpte känslan af ensamhet i hjärtat och fyllde sinnet med en skymning, grå och mjuk som aska.

Den lilla flickan kom in och frågade, i det hon stannade vid dörren:

»Skall jag taga in äggröran?»

»Nej, det behöfs inte... jag är inte hungrig... skriket skrämde mig så...»

Flickan kom fram till bordet och berättade med upprörd, men dämpad stämma:

»Så poliskommissarien dängde till!... jag stod alldeles bredvid och såg det... han slog ut alla tänderna på honom... när han spottade, så kom det tjockt, mörkt blod!... Han är tjärbrännare... Öfverkonstapeln ligger där inne hos oss... han är alldeles full, men vill ändå ha mera brännvin... han säger, att de voro ett helt band... men den här, som var skäggig och äldst... han var förstås deras höfding. Tre stycken blefvo gripna, men en kom undan... skolläraren ha de också tagit, ja-a... han var också med dem... De tro inte på Gud och öfvertala de andra... att de ska plundra kyrkorna... sådana äro de. Och våra bönder, somliga af dem s. 139 tyckte synd om honom, men de andra säga, att de kan gärna göra kål på honom!... Hos oss finns det sådana elaka bönder — oj, oj!«

Vlasova lyssnade uppmärksamt till den orediga, ifriga berättelsen, bemödande sig att med denna uppmärksamhet kväfva sin oro och förströ sin plågsamma väntan. Och flickan var visst glad öfver, att någon hörde på henne, och pratade på med ännu större liflighet fast med sänkt stämma, slukande orden i sin brådska.

»Far säger, att det kommer sig af missväxten alltihop. Det är nu på andra året, som jorden inte ger någon skörd hos oss, och alla äro fattiga och utarbetade... Därför är det, bönderna äro så fasligt bråkiga! De skrika och slåss på byförsamlingarna... Häromdagen, när de gjorde utmätning hos Vasjukof, för att han inte betalt sina utskylder, så gaf han byäldsten en örfil, så att det ljungade om det. Här har du mina utskylder, sade han...»

Utanför hördes tunga steg. Modern reste sig upp, stödjande handen mot bordet...

Den blåögde bonden trädde in och frågade, utan att taga af mössan.

»Hvar är bagaget?»

Han lyfte upp kappsäcken med lätthet, ruskade på den och sade:

»Den är ju tom... Marka, för den resande hem till mig...»

Och han gick utan att se sig om.

»Stannar ni här öfver natten?» frågade flickan.

»Ja! Det är för spetsar... jag köper upp spetsar...»

»Här hos oss knyppla de inte. I Tinkovo knyppla de och i Darina... men inte s. 140 hos oss!...» förklarade flickan.

»Jag skall dit i morgon...»

Då hon betalade flickan för teet, gaf hon henne tre kopek i drickspengar, öfver hvilket hon blef mycket glad. Och på gatan sade hon, traskande med sina bara fötter på den våta marken:

»Om ni vill, så skall jag springa till Darina och säga åt gummorna, att de komma hit med sina spetsar? Så slipper ni fara dit. . . Det är i alla fall tolf verst. . . «

»Det behöfs inte, min vän!« svarade modern och höll jämna steg med henne.

Den kalla luften friskade upp henne, och hos henne föddes småningom ett oklart beslut, som långsamt stadgade sig. För att göra det ännu fastare, sade hon envist för sig själf:

»Hvad skulle det göra? . . . Om jag säger rent ut, på samvete. . . «

Det var mörkt, fuktigt och kallt. Ur stugfönstren lyste dimmigt ett rödaktigt orörligt sken. I tystnaden hördes boskapens råmanden och korta lockrop. En mörk, tryckt tankfullhet insvepte byn. . .

»Här är det!« sade flickan. »Det är ett dåligt nattkvarter, ni valt. . . han är så fattig, bonden. . . «

Hon trefvade på dörren, öppnade den och ropade inåt stugan:

»Moster Tatjana! Här kommer den resande. . . «

Och så sprang hon sin väg. Ur mörkret trängde hennes stämma:

»Adjö. . . «

X

s. 141

Modern stannade på tröskeln och såg sig om, skuggande med handen för ögonen. Stugan var liten och trång, men snygg, — det föll genast i ögonen. En ung kvinna tittade fram vid spisen, neg tyst och försvann. På bordet brann en lampa. Husets herre satt vid bordet, slående med fingret mot kanten och såg oafvänt på modern.

»Stig in!...« sade han efter ett ögonblick. »Tatjana, gå efter Pjotr... skynda dig!«

Kvinnan gick hastigt, utan att se på gästen. Denna satte sig på bänken midt emot bonden och såg sig om, — hennes kappsäck syntes icke till. En tryckande tystnad fyllde stugan, endast lågan i lampan sprakade knappt hörbart. Bondens bekymrade, dystra ansikte vaggade af och an som i ett töcken för hennes ögon och väckte hos henne en tungsint förtret.

»Nå, säg något!... Raska på...«

»Hvar är min kappsäck? frågade hon plötsligt högt och skarpt till sin egen öfverraskning.

Bonden ryckte på axlarne och svarade tankfullt:

»Den kommer nog till rätta...«

Och med sänkt röst fortfor han butter:

»Jag sade med flit nyss i flickans närvaro, att den var tom... men det var den icke! Det låg något tungt i den!«

»Nå?« frågade hon. »Än sedan?«

Han steg upp, gick fram till henne, böjde sig ner och frågade sakta:

»Ni känner den där mannen?«

Hon spratt till, men svarade modigt:

»Ja!«

s. 142

Detta korta ord liksom upplyste henne invärtes och gjorde allt utanför henne klart. Hon drog en suck af lättnad, makade sig upp på bänken och satte sig bekvämare.

Bonden log bredt.

»Jag gissade det... när ni gjorde ett tecken åt honom och han också... Jag frågade honom i örat, om det var en bekant, som stod på trappan...«

»Och hvad sade han?» frågade modern hastigt.
»Han? Han sade, — vi äro många. . . Ja! Vi äro många, sade han. . . «
Han blickade frågande in i hennes ögon och fortsatte med ett nytt småleende:
»En man med stor kraft var det! . . . Och oförskräckt. . . sade rent ifrån! Fast de slogo honom och allt. . . men han höll i med sitt. . . «

Hans osäkra, svaga stämman, oafslutade drag och ljusa, öppna ögon lugnade modern allt mer och mer. Rädslan och modlösheten aflöstes af en eggande medömkan med Rybin. Utan att kunna behärska sig, utbrast hon med plötslig, bitter hätskhet:

»De skurkarne. . . de gudlösa odjuren!«
Och så brast hon i gråt.
Bonden gick ifrån henne, dystert skakande på hufvudet.
»Ja, regeringen skaffar sig allt fler och fler vänner nu för tiden!«
Och i det han plötsligt vände tillbaka till henne, sade han sakta:
»Jag kan förstå. . . jag gissar, att det finns en tidning i kappsäcken. . . inte sant?»
»Jo! . . . « svarade hon enkelt och torkade sina tårar. »Jag skulle lämna den åt honom.«

Han rynkade ögonbrynen, samlade ihop skägget i handen och tittade åt sidan. s. 143
»Den har kommit ända till oss också. . . och olika slags små böcker ha också kommit. . . Allt det där. . . behöfs nog. . . allt det där är. . . sant! Själf är jag inte mycket läskunnig af mig, men jag har en god vän. . . han kan. . . Hustru min brukar också läsa för mig. . . «

Han tystnade, funderade och frågade därpå:
»Nå, hvad tänker ni nu göra med det där. . . med kappsäcken?»
Hon såg på honom och sade utmanande:
»Jag lämnar den åt er! . . . «
Han blef icke förvånad, protesterade icke, upprepade endast kort:
»Åt oss. . . «
Med en bekräftande nick släppte han skägget ur handen, kammade det med fingrarne och satte sig.

Med obarmhärtig envishet framkallade minnet för moderns ögon alla detaljer af tortyruppträdet med Rybin, — hans bild utplånade alla andra tankar och känslor hos henne, och hon kunde icke längre tänka hvarken på kappsäcken eller något annat. Ur hennes ögon flödade tårarne utan uppehåll, men hennes ansikte var mörkt, och rösten skälfd icke, när hon sade till bonden:

»De plundra, strypa, trampa i smutsen en människa. . . de förbannade!«
»De ha makten!« genmälde bonden sakta. »De ha en så stark makt. . . «
»Men hvar taga de den ifrån?» utbrast modern förargad. »Af oss taga de den, af folket, från oss är allting taget! . . . «
Han retade henne, den här bonden med sitt ljusa, men obegripliga ansikte.

»Ja-a!...« sade han långdraget. »Hjulet...«

Han hejdade sig försiktigt, sträckte lyssnande fram hufvudet mot dörren och sade hviskande: »De komma...« s. 144

»Hvilka...«

»Husets folk bara... tänker jag...«

Hans hustru trädde in och efter henne bonden med fräknarne. Han kastade mössan i en vrå, gick hastigt fram till den blåögde och frågade:

»Nå, var det så?«

Denne nickade jakande.

»Stepan!« sade hustrun, stående vid spisen. »Kanske att den främmande vill ha något att äta?«

»Nej tack, det vill jag inte, kära vän!« svarade modern.

Den fräknige bonden kom fram till modern och sade brådiskande och afbrutet:

»Tillåt mig att göra bekantskap... Jag heter Pjotr Jegorof Rjäbinin, med tillnamnet Ålen. Jag förstår mig litet på edra affärer... Är läskunnig och inte dum, som man säger...«

Han fattade moderns utsträckta hand, skakade den och vände sig till vännen: »Ser du, Stepan, det här är att lägga märke till! Varvara Ivanovna är en god matmor, det är visst och sant. Men om allt det här säger hon, att det bara är dumheter och löst prat... Att det bara är pojkar och studenter, som i sin dumhet uppvigla folket... Men nu har både du och jag nyss sett, hur de arresterat en pålitlig och allvarlig bonde, och här ha vi en äldre kvinna, som inte heller är af herrskapsfolk, som det tycks. Ni blir väl inte ond, om jag frågar, hvad ni heter, och hvem ni är?«

Han talade brådiskande och tydligt utan att draga andan, skägget darrade nervöst, och de plirande ögonen gledo forskande öfver hennes ansikte och gestalt. Trasig, med illa tilltygade kläder och rufsig i håret, såg han ut, som om han nyss varit i slagsmål, besegrat sin motståndare och var uppfylld af segerfröjd. Han slog an på modern genom sin käckhet och sitt enkla, rättframma tilltal. Med en vänlig blick besvarade hon hans fråga, — han skakade ännu en gång kraftigt hennes hand och började småskratta, ett kort, lågmäldt, sprucket och litet skratt. s. 145

»En renhårig sak, Stepan, ser du det? En god sak... Jag sade dig ju det, att nu börjar folket egenhändigt, så att säga... Och nådig frun, hon säger inte sanningen, det skulle skada henne... Jag har ju all aktning för henne, annat kan jag inte säga! Hon är en snäll människa och vill oss väl... men hon vill förstås inte själf förlora något på det!... Men folket vill gå rätt fram, det — och är hvarken rädd för förlust eller skada? Hela lifvet är ju till skada för det, öfverallt har det inte annat än förluster, ingenstans kan det vända sig, öfver allt skriker man bara håll! åt det.«

»Ja, jag ser det!« nickade Stepan och tillade omedelbart: »Hon är orolig för kappsäcken...«

Pjotr blinkade listigt åt modern och började åter, i det han lugnande viftade med handen:

»Var inte orolig! Allt är i sin ordning, mamma lilla! Er kappsäck är hos mig. . . Först, när han kom hem och talade om för mig, att ni också hade med det här att göra. . . och att ni var bekant med den där mannen, så sade jag åt honom — var försiktig, Stepan, sade jag! . . . Här gäller det att ha tand för tunga i så kinkiga fall! Ja och ni fick visst också väderkorn på oss, mamma lilla, när vi stodo där bredvid er. Hederligt folk känns genast igen, ty de trängas just inte om hvarandra på gatorna, sant att säga! Er kappsäck är hos mig. . . «

Han satte sig bredvid henne, såg henne bedjande in i ögonen och fortsatte: s. 146

»Om ni vill tömma den, så skola vi gärna hjälpa er därmed. — Vi behöfva böcker. . . «

»Hon vill lämna oss allihop!« anmärkte Stepan.

»Det var pråktigt, mamma lilla! Vi ska nog finna plats för alltsammans.« Han rusade upp, skrattade belåtet och började med hastiga steg gå fram och tillbaka i stugan.

»Det är en märkvärdig tur, det får man säga. Som det brister på det ena stället, knyter det genast ihop sig på det andra. . . och tidningen den är bra, mamma lilla, och gör sin nytta — den gnuggar ögonen vakna. . . men herremännen tycka inte om den. . . Jag arbetar sju verst härifrån som snickare hos en godsägarinna. . . en snäll människa, det måste jag säga, och som ger oss åtskilliga böcker att läsa till och med! Vi äro henne också tacksamma på det hela taget. Men så visade jag henne en gång ett nummer af tidningen, och hon blef nästan som litet ond. Kasta bort det där skräpet, Pjotr, sade hon. Det är bara oförståndiga pojkar, som skrifva ihop det där. Och det får ni bara sorg och bekymmer af, sade hon. . . fängelse och Sibirien blir det, sade hon. . . «

Han tystnade återigen tvärt, funderade och frågade:

»Säg mig, mamma lilla, han. . . den där mannen. . . är han en släkting till er?«

»Nej, en främling!« svarade modern.

Pjotr skrattade ljudlöst, liksom förtjust öfver något, och nickade, men i nästa ögonblick tyckte modern, att ordet främling icke var på sin plats gentemot Rybin, utan sårade henne.

»Jag är inte släkt med honom«, sade hon, »men jag känner honom sedan långt s. 147 tillbaka och håller af honom. . . som en köttslig bror. . . som en äldre. . . «

Hon fann icke det ord hon sökte, — det smärtade henne, och återigen kunde hon icke återhålla en sakta snyftning. En dyster väntansfull tystnad fyllde stugan. Pjotr stod liksom lyssnande, med hufvudet lutadt mot ena axeln. Stepan satt med armbågarne på bordet och knackade hela tiden tankfullt med fingerspetsarne i det. Hans hustru lutade sig mot spisen i halfmörkret, — modern kände hennes oafvända blick på sig och såg också på ibland själf på henne, — på det aflånga, mörkletta ansiktet med sin raka näsa och hårdt skurna haka. De grönaktiga ögonen lyste uppmärksamma och skarpa.

»En god vän, vill det säga. . . « yttrade Pjotr sakta. »Ja, karaktär, det hade han. . . och visste sitt eget värde, som sig bör. . . Det var en man, det, Tatjana! Du säger alltid. . . «

»Var han gift?« afbröt honom Tatjana och den lilla munnens tunna läppar prässades hårdt ihop.

»Änkling!« svarade modern sorgset.

»Därför var han så djärf också!« sade Tatjana med låg, dof stämma. »En gift man går inte sådana vägar, — han är rädd. . . «

»Än jag då? Jag som är gift och allt. . . « utbrast Pjotr.

»Prat, guffar!« sade hustrun utan att se på honom och krusade läpparne. »Hvad gör väl du? Du bara pratar mycket och läser ibland en bok. Hvad har folk för gagn af, att du står och hviskar med Stepan i vråarna.«

»Å nej, bror lille, det är allt många, som höra på mig!« invände bonden förölämpad. »Jag är här som surdegen i brödet. . . du har verkligen inte skäl att. . . « s. 148

Stepan såg tyst på hustrun och sänkte åter hufvudet. . .

»Och hvarför gifta sig bönderna?« frågade Tatjana. »De behöfva en som hjälpa dem att arbeta, säga de. . . hvad har man då att arbeta för?«

»Du frågar så mycket?« inföll Stepan doft.

»Hvad är det för mening med detta arbete? Man lefver halft utsvulten dag från dag, alltid samma enahanda. Får man barn, så har man inte tid att se efter dem. . . för det där arbetet, som inte ger bröd. . . «

Hon gick fram och satte sig bredvid modern och fortsatte hårdnackadt, utan ett enda ord af klagan eller sorg. . .

»Jag hade två stycken. . . Den ene blef skållad af kokhett vatten, när han var två år gammal, den andre orkade inte fram, var dödfödd. . . allt för det fördömda arbetets skull! . . . Hvad har jag haft för glädje af dem? Bönderna ska' inte gifta sig, säger jag, de binda bara händerna på sig. . . om de vore fria, så kunde de sträfvat efter den nya ordning, som vi alla behöfva. . . så kunde de gå rakt mot sanningen som den där mannen. . . Har jag inte rätt, mor lilla?«

»Jo!« sade modern. »Ni har rätt, kära barn, på annat sätt får man inte bukt med lifvet. . . «

»Har ni någon man?«

»Han är död. . . En son har jag. . . «

»Och hvar är han, bor han tillsammans med er?«

»Han sitter i fängelse!« svarade modern.

Och hon kände, att dessa ord, tillika med den sorg, de alltid framkallade, fyllde hennes hjärta med lugn stolthet.

»Det är andra gången de spärrat in honom. . . alltsammans för att han förstått s. 149
Guds sanning och öppet utsått den, utan att frukta för sig själf. . . Han är ung, en vacker gosse. . . och så klok! Tidningen var det han, som hittade på, och Michajlo

Ivanovitsch förde han in på den rätta vägen. . . fastän Michajlo är dubbelt så gammal som han. . . Nu skola de döma min son för detta och förvisa honom. . . och när han kommer ifrån Sibirien, börjar han på med samma arbete igen. . . «

Under det hon talade, växte känslan af stolthet allt mer och mer inom henne, skapade bilden af en hjälte och fordrade att bli uttryckt i ord. Hon erfor ett oemotståndligt behof att mana fram något klart och förnuftigt, som kunde utgöra en motvikt mot det sorgliga, hon sett denna dag, och som tryckte hennes hjärna med sin meningslösa fasa, sin skamlösa grymhet. Omedvetet lydande detta en sund själs kraf, samlade hon ihop allt ljusst och rent, hon sett, till en eld, som bländade henne med sin klara låga. . .

»Det finns redan många människor, och det föds allt flere och flere, och alla skola de till sin död kämpa för friheten och sanningen. . . «

Hon glömde sin försiktighet, nämnde visserligen inga namn, men berättade allt, hvad hon visste om det hemliga arbetet för folkets frigörelse ur snikenhetens bojar. I det hon tecknade taflor, kära för hennes hjärta, inlade hon i sina ord all den kraft, allt det öfverflöd af kärlek, som lifvet sent omsider väckt i hennes bröst, och njöt själf med glad hänförelse af de bilder, som framstodo i hennes minne, upplysta och förskönade af hennes känsla.

»För detta stora verk arbetas det gemensamt öfver hela jorden, i alla länder och städer. . . för de goda människornas styrka finns hvarken gräns eller mått, och den växer alltjämt och skall växa tills vår segertimme slår. . . « s. 150

Hennes tal flöt fram i en jämn ström, hon fann orden med lätthet och trädde brådskande upp dem som mångfärgade, glittrande pärlor på den starka tråden af sin längtan att rensa hjärtat från denna dags blod och smuts. Hon såg, att de båda bönderna stodo som fastvuxna på samma plats utan att röra sig, allvarligt stirrande på henne, hon hörde de flämtande andedragen af kvinnan, som satt bredvid henne, och allt detta ökade styrkan af hennes tro på det, som hon sade och lofvade människorna. . .

»Alla, för hvilka lifvet är svårt, som äro krossade af nöd och laglöshet och förtryckta af de rika och deras handtlangare, alla böra de gå de människor till mötes, som för deras skull gå under i fängelserna och lida döden. . . Oegennyttigt förklara de, hvar vägen går till lycka för alla människor, utan svek säga de, att vägen är svår, och med våld tvinga de ingen med sig, men när man en gång stått vid deras sida, öfverger man dem aldrig, och då ser man, att allt är, som det skall vara, att vägen är just denna och ingen annan!«

Det glädde henne att få förverkliga sin så länge närda önskan, — nu talade hon själf till människorna om sanningen!

»Tillsammans med dessa människor kan man gå den svåra vägen, de låta inte blidka sig af en ringa eftergift, de stanna icke, förr än de öfvervunnit alla svek, all ondska och snikenhet, de lägga inte armarne i kors, förrän hela folket smält ihop

till en själ, förr än det enstämmit säger, — jag är herre, jag stiftar själf lagar för alla jämlikar!...«

Uttröttad tystnade hon och såg sig omkring. I hennes bröst bodde den lugna öfvertygelsen, att hennes ord här icke gått gagnlöst förbi... Bönderna sågo på henne, väntande ännu något mera. Pjotr hade lagt armarne i kors öfver bröstet, plirade med ögonen, och på hans fräkniga anlete skälfde ett småleende. Stepan stödde armbågen mot bordet och lade sig nästan framstupa med utsträckt hals, som om han ännu lyssnade... Han ansikte låg i skugga, och därigenom såg det mera afslutadt ut... Hustrun satt framåtlutad bredvid modern med armbågen på knäet och tittade ner i golfvet. s. 151

»Så är det, ja...« sade Pjotr i en hviskning och satte sig försiktigt ner på bänken. Stepan rätade långsamt upp sig, såg på hustrun och bredde ut armarne i luften, som om han ville omfamna något...

»Om man tar fatt i det här arbetet«, började han tankfullt och lågmäldt, »så måste man verkligen göra det med hela sin själ...«

Pjotr inföll skyggt:

»Hm ja... det duger inte att se tillbaka!...«

»Det är så vidt utgrenadt...« fortsatte Stepan.

»Öfver hela jorden!...« tillade Pjotr på nytt.

De talade bägge två, som om de gingo i mörkret med försiktigt utsträckta armar och trefvade framför sig med fötterna. Modern lutade sig med ryggen mot väggen och lyssnade med bakåtböjdt hufvud till deras halfhöga, afmätta ord. Tatjana steg upp, såg sig omkring och satte sig igen. Hennes gröna ögon glittrade kallt, när hon med en missbelåten och föraktfull min såg på de båda bönderna.

»Ni har visst erfarit mycket sorg?« sade han plötsligt, vänd till modern.

»Å ja, det har jag nog!« svarade denna.

»Ni talar bra... edra ord tränga till hjärtat... Man tänker, — herre Gud, om jag bara genom en liten springa kunde få se på sådana människor och på lifvet. Här lefver man ju som ett kreatur! Jag är ju läskunnig, läser böcker... tänker mycket... kan ibland inte sofva om nätterna, så tänker jag. Och hvad tjänar det till? Tänker jag inte, så dör jag en gång i alla fall... och bönderna de arbeta och streta för brödbiten... och ha de ingen, så bli de arga och supa och slåss och börja så arbeta igen... Nå, hvad blir det af det? Ingenting...« s. 152

Hon talade med ett spefullt leende i ögonen och tonen, lågt och entonigt och stannade ibland, som om hon bet af sitt tal som en tråd... Bönderna tego. Blåsten strök öfver fönsterrutorna, prasslade i halmen på taket, hven ibland sakta genom skorstenen. En hund tjöt. Och då och då slogo regndroppar liksom motvilligt mot fönstret. Lågan i lampan flämtade till, blef dunkel, men brann i nästa ögonblick åter jämnt och klart.

»När jag hörde edra ord, — se där, hvad människorna kunna lefva för! Och det var så underligt, som jag hörde er, och aldrig har jag haft sådana tankar...«

»Vi borde äta, Tatjana, och släcka ljuset!« sade Stepan mörkt och långsamt. »Annars lägger folk märke till, att det brann ljus så länge hos Tschumakofs. Oss kan det ju göra detsamma... men vår gäst kan det kanske skaffa obehag...«

Tatjana steg upp och gick till spiseln.

»Ja-a!« inföll Pjotr halfhögt och leende. »Nu gäller det att vara på sin vakt, bror lille. När tidningen börjar spridas bland folket här...«

»Jag talar inte för mig själf... Om de också arresterar mig, är det ingen stor olycka...« s. 153

Hans hustru gick fram till bordet och sade:

»Maka dig...«

Han steg upp, gick åt sidan och sade ironiskt, under det han såg på, hur hon dukade bordet:

»En sådan som jag är ju bara värd fem kopek — och knappt det en gång...«

Modern tyckte plötsligt synd om honom, hon tyckte bättre om honom nu. Efter sitt tal kände hon sig lättad från dagens smutsiga tyngd, hon var nöjd med sig själf och ville alla väl.

»Det är orätt resonerad af er, far!« sade hon. »Man skall inte låta bestämma sitt värde af dem, som bara se till ytan och inte vilja annat än suga blodet ur en. Man skall själf uppskatta, hvad man är värd invärtes, och det inte för sina fiender, utan för sina vänner...«

»Hvad ha vi för vänner?« utbrast bonden. »Så länge vi ha något att afstå, ja...«

»Men jag säger er, att folket har vänner...«

»Ja, men inte här... det är saken!« genmälde Stepan tankfullt.

»Så skaffa hit dem...«

Stepan funderade och sade sakta:

»Hm ja, det skulle man...«

»Sätt er till bords!« bjöd Tatjana.

Under kvällsvarden började Pjotr, som blifvit liksom yr i mössan af moderns berättelser, åter lifligt att prata:

»För att inte bli bemärkt, mamma lilla, måste ni fara härifrån så tidigt som möjligt... Och far till nästa skjutshåll och inte till staden... och tag skjutshästar.«

»Hvarför det? Jag kan väl skjuta...« sade Stepan.

»Det duger inte! I fall det blir något krångel, så fråga de dig, — låg hon hos dig öfver natten? Ja. Hvar tog hon vägen? Jag skjutsade henne härifrån... Jaså, du skjutsade? Marsch in i kurran med dig!... Förstår du? Och i fängelse kommer man alltid tids nog! Allt i tur och ordning... tiden går, och kungen ligger på bår, som det heter... men däremot är det ju ingenting, att man tar nattkvarter hos någon, i en sådan här genomfartsby...« s. 154

»Hvar har du lärt dig att vara rädd, Pjotr?« frågade Tatjana spefullt.

»Man bör kunna allt, gudmor!« utbrast Pjotr och slog sig på knäet. »Man skall kunna vara rädd, och man skall kunna vara modig! Du minns, hur domaren satte åt

Vaganof för den där tidningens skull? Nu kan du inte för dryga penningar öfvertala Vaganof att taga en bok i sin hand. . . nehej! Ni kan tro mig, mamma lilla, jag är en slipad skälm i alla stycken, det veta alla. . . Böckerna och skrifterna skall jag sprida åt er på bästa sätt, så många ni vill! Folket här är förstås inte mycket läskunnigt, och rädda af sig äro de också, men tiden nyper en i alla fall så hårdt in sidan, att man ofrivilligt gnuggar sig i ögonen, — hvad är det frågan om? Och boken ger en det enklaste svaret, och det lyder — tänk efter själf! Det finnes exempel på, att en olärd förstår bättre än en läskunnig. . . isynnerhet i fall den läskunnige ätit sig mätt. . . Jag vandrar omkring här öfver allt och ser mångt och mycket. . . Det går nog för sig att lefva, men det fordras godt hufvud och stor behändighet för att inte bums sätta sig en rofva i gräset. . . Och myndigheterna, de ha liksom väderkorn af, att det utgår som en kall fläkt från bonden. . . han småler sällan och allt annat än vänligt. . . på det hela taget vill han vänja sig ifrån allt hvad myndigheter heter. . . Häromdagen kommo de till Smjolakovo. . . det är en liten by här i närheten — för att utkräfva skatten, men bönderna satte sig emot det med näbbar och klor. . . Poliskommissarien sade rent ut: „Ack, ni edra slynglar! Ni uppresa er ju mot tsaren?!“ Men då var där en bonde, Spivakin, som sade: ah, drag ni åt fanders med tsaren! Hvad ha vi med tsaren att göra, när ni slita skjortan af kroppen på en? . . . Därhän har det gått, mamma lilla! Det förstås, att Spivakin blef gripen och satt i fängelse. . . men hans ord, — det stannade kvar, och nu ha till och med de små barnen reda på det. . . det skriker, det lefver.«

s. 155

Han åt icke, utan talade oafbrutet i en brådiskande hviskning, blixtrade med de mörka skälmaktiga ögonen och strödde ut med frikostig hand otaliga små iakttagelser om böndernas lif, liksom kopparslantar ur en pung.

Två gånger sade Stepan åt honom:

»Skall du inte äta?. . .«

Pjotr grep fatt i brödbiten och skeden och utgöt sig på nytt i berättelser som en steglitsa i kvitter. Slutligen efter kvällsvarden rusade han upp och förklarade:

»Nej, nu måste jag gå hem!. . .«

Han ställde sig framför modern, nickade och skakade hennes hand, sägande:

»Farväl, mamma lilla! Kanske skola vi aldrig återse hvarandra. . . Jag måste säga er, att detta var präktigt. . . Att få träffa er och höra er tala. . . det var ett sant nöje! Har ni något mer i nattsäcken utom trycksaker? En ylleschal? Utmärkt. . . kom ihåg det, Stepan, en ylleschal! Han skall genast hämta hit nattsäcken åt er. . . Kom Stepan!. . . Farväl!. . . Allt godt!. . .«

s. 156

När de gått, hördes, hur kackerlackorna prasslade inne i stugan, hur blåsten sopade öfver taket och klapprade med skorstensspjället, och hur regndropparne entonigt trummade mot rutan. Tatjana gjorde i ordning en bädd åt modern, i det hon drog ner sängkläder från ugnen och sofhyllan och lade på bänken.

»En liflig människa!« anmärkte modern.

Tatjana såg på henne under lugg och svarade: »Han är så lätt af sig... pinglar och pinglar, men det hörs inte långt.«

»Hurdan är er man då?« frågade modern.

»Jo bevars... han är snäll och bra... super inte, och vi lefva fridsamt ihop! Men han är svag till karaktären...«

Hon rätade på sig och frågade efter ett ögonblicks tystnad.

»Hvad som behöfs nu, är det inte att folket skall göra uppror? Jo visst! Alla tänka på det, men hvar och en gör det i tysthet för sig själf... och det behöfs, att de tala högt... och att i början någon ensam måste besluta sig...«

Hon satte sig på bänken och frågade plötsligt:

»Säg mig, — är det inte unga fröknar också, som sysselsätta sig med detta, som gå omkring bland arbetarne och läsa för dem... utan att förakta dem eller vara rädda?«

Och efter att uppmärksamt ha lyssnat till moderns ord, suckade hon djupt. Sedan började hon åter tala, med sänkt hufvud och nedslagna ögon.

»I en bok läste jag en gång orden, — det meningslösa lifvet... Det förstod jag genast! Just det lifvet känner jag till, — tankar finns det, men de hänga inte ihop utan irra vilsna omkring som enfaldiga får utan en herde... de irra och irra... ingen eller intet kan samla dem... ingen har begrepp om, hvad som bör göras. Detta är just ett meningslöst lif, det. Jag skulle helst rymma ifrån det utan en enda blick tillbaka... det är ett sådant kval, när man förstår något!« s. 157

Modern skönjde detta kval i de gröna ögonens torra glans, i det magra ansiktet, hörde det i tonfallen. Hon ville trösta och smeka henne.

»Men ni visste ju, hvad som bör göras, kära barn...«

Tatjana afbröt henne sakta:

»Förstå måste man... Det är färdigt... vill ni lägga er!«

Hon gick bort till spisen och ställde sig där, tyst, rak, bistert försjunken i sig själf... Modern lade sig, utan att kläda af sig, — hon kände, hur det värkte i lederna af trötthet och stönade sakta. Tatjana släckte lampan, och när stugan låg insvept i tätt mörker, hördes åter hennes låga, jämna röst. Det läst, som om den gnidit bort något från det kvafva mörkrets platta anlete.

»Ni ber inte... Jag tror inte heller, att det finns någon Gud... eller några underverk. Allt det där är bara uppdiktadt för vår rädsla och enfald...«

Modern flyttade sig oroligt på bänken, — det bottenlösa mörkret stirrade henne rätt in i ansiktet, och genom tystnaden krälade ett knappt hörbart prassel... Hon svarade i en ängslig hviskning:

»I fråga om Gud vet jag inte... men på Kristus tror jag, på Fadern... Och på hans ord tror jag, — älska din nästa som dig själf... ja, det tror jag på!...«

Och med ett plötsligt tvifvel frågade hon:

»Men om Gud finns, hvarför öfvergaf Han oss med sin godhets kraft? Hvarför tillät Han människorna att dela sig i två världar... hvarför, om Han är barmhärtig, s. 158

tillåta så många mänskliga kval, allt möjligt ondt, förtryck och grymhet?»

Tatjana teg. I mörkret urskilde modern den svaga konturen af hennes raka gestalt, grå mot spisens svarta bakgrund. Hon stod orörlig. Modern slöt sorgset ögonen.

Plötsligt ljud en mörkt stönande, kylig stämma: »Mina barns död kan jag inte förlåta hvarken Gud eller människorna... aldrig!...«

Nilovna reste oroligt på sig, ty hennes hjärta förstod styrkan af den smärta, som framkallat dessa ord.

»Ni är ung, ni kan ännu få barn...« sade hon vänligt.

Efter ett ögonblicks uppehåll svarade den andra i en hviskning:

»Nej! Jag är förstörd, doktorn säger, att jag aldrig kan föda barn mera...«

En rätta sprang öfver golfvet. Något knastrade till högljudt, sönderslitande tystnadens orörlighet med den osynliga blixten af ett ljud. Och åter hördes tydligt höstregnets sakta knaprande på halmtaket, — det trefvade omkring i halmen som smala rädda fingrar. Och regndropparne föllo klagande på marken, mätande höstnattens långsamma gång...

Genom sin sömntunga dvala hörde modern dofva steg på gatan, i förstugan. Dörren öppnades försiktigt, och någon ropade sakta:

»Tatjana... ligger du?»

»Nej.«

»Sofver hon då?»

»Jag tror det.«

En ljusstråle flammade till, flämtade och drucknade åter i mörkret. Bonden gick fram till moderns bädd, jämkade på pälsen och svepte den om hennes fötter. s. 159
Denna vänliga omsorg rörde henne genom sin enkelhet, och hon smålog och slöt åter ögonen. Stepan klädde tigande af sig och kröp upp på soflyllan. Det blef tyst.

Modern låg orörlig, lyssnande till den slumrande tystnadens lättjefulla dallringar, men framför henne i mörkret gungade Rybins blodiga ansikte...

Uppifrån soflyllan hördes en hviskning.

»Du ser, sådana människor som ägna sig häråt, — gamla, som arbetat och druckit sig mätta på sorger och pröfningar, och som nu väl borde längta efter hvila och ro, men de gå bara på...! Och du som är ung och frisk... ack, Stepa...«

Bondens djupa stämma svarade:

»Sådana där saker kan man inte gripa sig an med utan öfverläggning... vänta bara...«

»Det har du sagt så ofta...«

Rösterna tystnade och började igen, — det var Stepan, som talade:

»Först och främst måste man tala med bönderna en och en... som till exempel Makof, Aljoscha... han är dristig och läskunnig och förargad på myndigheterna... Schorin, Sergej, är också en förnuftig karl. Kujäsef är ärlig och oförskräckt... och så får det väl vara nog tills vidare! Sedan bilda vi ett sällskap och se till, hvad

som är att göra... Jag måste taga reda på, hur jag skall kunna träffa henne... och på det hela taget bör man nog själf titta litet på alla de där, som hon talade om... Jag tror, jag tar yxan på axeln och ger mig af in till staden... för att söka arbete som vedhuggare, säger jag... Man måste gå försiktigt till väga... Hon hade mycket rätt i det, att människans värde beror på henne själf... Och man skall skatta sig själf högt, om man blir angripen... Som den där bonden till exempel... Han skulle inte ge med sig, om han så stode inför själfva Gud fader, utan hålla på sitt lika tappert... Och Nikolaj sedan då? Tänk, han skämdes... han visade, att han hade samvete! Ja, om folket med enighet tar itu med något, så drar det alla med sig... « s. 160

»Med enighet! De slå en människa fördärfvad i er närvaro, och ni stå bara och gapa... «

»Vänta, skall du få se... Säg du hellre, Gud ske lof, att vi inte själfva slogo honom! Ibland händer det, att man blir tvungen att slå till. Kanske att man gråter invärtes af medömkan, men slå måste man... man törs inte säga nej till mänskligheten, då blir man själf ihjälslagen för sin vägran. Man blir befalld att vara en varg, ett svin... men att vara människa är förbjudet... och vågar man det ändå, blir man utsatt för alla möjliga förföljelser. Nej, man måste ställa det så, att många bli dristiga på samma gång och resa sig alla samfällt... «

Han hviskade länge, i det han än sänkte rösten, så att modern knappast kunde höra hans ord, än plötsligt brummade till starkt och ljudligt. Då hejdade honom hustrun:

»Sch! Du väcker henne... «

Modern somnade tungt, — sömnen föll öfver henne med ens som ett kväfvande moln, insvepte henne och tog henne med sig.

Tatjana väckte henne, få den grå gryningen med tomma ögon blickade in genom stugfönstren, och kyrkklockans dofva slag sömnigt dallrade öfver byn i den kalla tystnaden.

»Jag har satt på samovaren, drick litet té, annars blir det kallt att bege sig af direkt ur sängen... «

Kammande det tofviga skägget, frågade Stepan modern i affärsmässig ton, hur han skulle få tag i henne i staden, och hon tyckte, att han i dag såg bättre och mera färdig ut... Vid téet anmärkte han skrattande: s. 161

»Hvad det ändå gick lustigt till!... «

»Hvilket då?« frågade Tatjana.

»Vår bekantskap!... Det kom så enkelt... «

Modern sade tankfullt, men med öfvertygelse:

»Allt blir så märkvärdigt enkelt, när det gäller den här saken... «

Då de togo afsked af henne, visade de sig förbehållsamma och njugga på ord, men så mycket frikostigare på små omsorger om hennes bekvämlighet.

Då hon åkte sin väg, tänkte hon, att denne bonde nu skulle börja arbeta försiktigt, ljudlöst och outtröttligt som en mullvad. Och alltid skulle bredvid honom ljuda hustruns missnöjda stämma, lysa den torra, brännande glansen i hennes ögon och, så länge hon lefde, aldrig hos henne dö moderns hämndgiriga saknad efter de barn, hon förlorat. . .

Hon påminde sig Rybin, hans blodiga ansikte, brännande ögon, hans stämma, och hennes hjärta sammanprässades åter af den bittra känslan af maktlöshet gentemot vilddjuren. Och under hela vägen till staden stod framför henne, aftecknande sig mot den grå dagens dunkla bakgrund, den svartskäggige Michajlos kraftiga gestalt i trasig skjorta, med bakbundna händer och det tofviga hufvudet, klädt i vrede och tro på sin sanning. . . Hon tänkte på de tallösa byarne, som skyggt tryckte sig intill jorden, på de människor, som i hemlighet väntade på sanningens antågande, och på de många tusental, som trälade hela sitt lif tanklöst och tyst, utan att vänta på något.

Lifvet föreföll henne som en oplöjd, kullig åker, som i stum spänning väntade på arbetare och tyst lofvade de fria och ärliga händerna:

»Befrukta mig med förnuftets och sanningens sädeskorn, och jag skall ge er s. 162 skördar ända till hundra kornet!«

Då hon tänkte på, hur bra hon lyckats, kände hon djupt i sitt bröst en stilla skälfning af glädje, men undertryckte den skamsen och ansträngde sig att icke tänka på sammanträffandet med Stepan och hans hustru.

När hon på långt håll varseblef klocktornen och husen i staden, lifvade en varm känsla upp hennes trötta ängslade hjärta, — för hennes minne skymtade de tankfulla dragen af dem, som dag efter dag tände tankens eld och kastade dess gnistor öfver jorden. Och hennes själ fylldes af en lugn åtrå att ägna dessa människor alla sina krafter och i dubbelt måtto den moderskärlek, som upplifvats genom deras tankar. . .

XI

s. 162

Hemma öppnade Nikolaj dörren för henne, han såg rufsig ut och hade en bok i handen.

»Redan?« utbrast han gladt. »Det har gått fort. . . Nå, det var riktigt roligt!«

Hans ögon blinkade lifligt och vänligt under glasögonen, han hjälpte henne att kläda af sig och sade, i det han leende såg henne in i ansiktet:

»Ser ni, det var husundersökning här hos mig i natt, och jag undrade hvad orsaken kunde vara? Det har väl inte hänt er något? Men de ha i alla fall inte arresterat er. . . Hade de gjort det, skulle de nog inte låtit mig vara heller.«

Han förde henne in i matsalen och fortsatte lifligt:

»Emellertid föreslogs det, att jag skulle mista min plats. Nå, det är jag inte ledsen öfver. . . Jag har tröttnat på att räkna de bönder, som inte ha någon häst, och. . . jag har inte tid heller. . . «

s. 163

Rummet såg ut, som om en stark jätte i ett fånigt anfall af ilska stått nedanför och knuffat på husväggarne, tills allting ramlat huller om buller. Porträtten lågo på golfvat, tapeterna voro sönderrifna och trasorna hängde, en golfplanka var uppbruten, fönsterbrädet var omvändt, och på golfvat vid kakelugnen var aska utspilld. Modern skakade på hufvudet vid åsynen af den välbekanta taflan och såg forskande på Nikolaj, hos hvilken hon anade något nytt.

På bordet stod den släckta samovaren, odiskadt porslin, korf och ost lågo på ett papper i stället för på en assiätt, brödbitar och smulor, böcker och kol från samovaren voro kastade om hvart annat. Modern smålog, Nikolaj log också förläget.

»Ja, det är jag, som fulländat taflan af förödelse. . . men det gör ingenting. Nilovna, det gör ingenting. Jag tror, de komma igen, och därför har jag inte städat i ordning. Nå, hur har ni haft det?«

Frågan träffade henne som en stöt i bröstet, — Rybin stod plötsligt för henne, och hon förebrådde sig, att hon icke genast talat om honom. Hon böjde sig fram mot Nikolaj och började berätta, i det hon bemödade sig att bevara sitt lugn och icke glömma något.

»De ha gripit honom. . . «

En skälfning for öfver Nikolajs ansikte.

»Nej? Hur gick det till?«

Hon tystade honom med en åtbörd af handen och fortsatte, som om hon stått inför själfva rättvisans anlete och framburit till henne sitt klagomål öfver, hur en människa blifvit pinad. Nikolaj lutade sig tillbaka mot stolsryggen och hörde på, s. 164 bleknande och bitande sig i läpparne. Han tog långsamt af sig glasögonen, lade dem på bordet och strök med handen öfver ansiktet, som om han torkade bort en osynlig spindelväf. Hans ansikte blef hvasst och spetsigt, kinderna sågo urgrädda ut, näsborrarna skälfd, — det var första gången modern såg honom sådan, och han skrämde henne en smula.

När hon slutat, steg han upp och gick under en minut tigande af och an, med de knutna händerna djupt nedstuckna i fickorna. Så muttrade han mellan tänderna:

»En stark karaktär måste det vara! Han får det svårt i fängelset, — sådana som han vantrifvas där!« Och i det han stannade midt för modern, utbrast han med ljungande stämma:

»Alla dessa poliskommissarier och öfverkonstaplar äro naturligtvis ingenting i sig själfva, endast påken i den kloke uslingens, djurtämjarens hand. . . Menman måste slå ihjäl kreaturet, därför att det låtit göra sig till vilddjur! Jag skulle utan tvekan döda ett rasande svin! . . .«

Han gräfd, allt djupare ner händerna för att kufva sin sinnesrörelse, men hon anade den i alla fall och kände sig beklämd. Hans ögon blefvo smala som knifsgaggar, och under det han åter började gå af och an, sade han kallt och vredgadt:

»Tänk bara, så förskräckligt! En liten klunga dumma människor slå, förtrycka och strypa alla för att skydda sin fördärfliga makt öfver folket. . . Förvildningen växer, grymheten blir lifvets lag. De ena förvildas af strafflösheten, och det sjukligt vällustiga begäret att pina, af friheten att lägga i dagen hela styrkan af trälkänslor och djuriska vanor. Andra förgiftas af hämndbegäret, de tredje ha blifvit piskade s. 165 till slöhet och stå där stumma och blinda. . . De fördärfva folket, hela folket!«

Han stannade, tog sig om hufvudet och tystnade, i det han prässade ihop läpparne.

»Man blir ofrivilligt själf ett vilddjur i detta djuriska lif!« sade han sakta.

Men han öfvervann sin sinnesrörelse och såg nästan lugnt, med en fast glans i ögonen henne in i det af tysta tårar öfversköljda ansiktet.

»Vi få likväl inte förspilla tiden, Nilovna. Låt oss försöka behärska oss, dyra kamrat. . .«

Med ett sorgset småleende gick han fram till henne och frågade, i det han tryckte hennes hand:

»Hvar är er kappsäck?«

»I köket!« svarade hon.

»Vid vår port stå spioner, — en sådan massa papper skulle vi aldrig kunna bära oförmärkt härifrån. . . vi ha ingenstans att gömma dem, och jag tror, att de komma

igen i natt. Jag vill inte, att ni skall bli arresterad. . . Det vill säga, att det är bäst att bränna upp det, hur synd det än är att ha haft så mycket arbete i onödan.«

»Bränna upp, hvilket?« frågade hon.

»Allt som är i kappsäcken.«

Hon förstod, och hur bedröfvad hon än var, framkallade stoltheten öfver hennes framgång ett leende på hennes ansikte.

»Där finns ingenting, inte ett enda blad!« sade hon och började, småningom allt mera upplifvad, berätta om sitt sammanträffande med Tschumakofs. Nikolaj hörde på, först med oroligt rynkad panna, sedan med förvåning och till slut utbrast han, afbrytande henne:

»Nej, vet ni hvad, — det var ju präktigt! En sådan märkvärdig tur ni haft. . . Hvad jag är glad!«

Han stammade förläget och fortsatte sakta, i det han hårdt tryckte hennes hand: s. 166

»Ni är så rörande med er tro på människorna. . . ni har ett så varmt och rikt hjärta. . . jag håller verkligen af er så, som jag inte höll af min köttsliga mor. . . «

Hon slog armarne om hans hals och tryckte, snyftande af glädje, hans hufvud mot sina läppar.

»Kanske. . . « muttrade han, upprörd och förlägen öfver det nya i sina känslor, »kanske är det något mycket dumt jag pratar. . . «

Hon såg på honom med ett leende af mild nyfikenhet och undrade, hvad som gjort honom så ljus och glad till sinnes.

»Allting är storartadt!« sade han, gnuggande händerna med ett sakta vänligt skratt. »Jag har haft det så förskräckligt bra de här dagarne, ser ni, — hela tiden varit tillsammans med arbetare, läst med dem, talat med dem, sett med deras ögon. . . Och det har afsatt sig i sinnet. . . Så märkvärdigt friskt och rent. . . Sådana präktiga människor, Nilovna! Som majdagar! Jag talar om de unga arbetarne, — starka och finkänsliga och fulla af begär att förstå allt. . . När man ser dem, inser man, att Ryssland kommer att bli jordens mest strålande demokrati!«

Han höjde bekräftande handen, som om han svurit en ed, och fortsatte efter ett ögonblick:

»Jag har setat här, som ni vet, och skrivit och. . . blifvit sur och möjlig öfver böcker och siffror. . . Nästan ett helt år af ett sådant lif, — det är ju en galenskap. . . Jag har varit van att vistas bland det arbetande folket, och när jag rycks därifrån, vantrifs jag, längtar bara tillbaka. . . Men nu kan jag åter lefva i frihet, träffa dem och arbeta med dem. . . Förstår ni, jag skall vara vid de nyfödda tankarnes vagga, stå inför den unga, skapande kraftens ansikte. Detta är så underbart enkelt och vackert och upplifvande. . . man blir ung och beslutsam igen. Lefver ljus och rikt!« s. 167

Han skrattade, gladt och förläget, och hans glädje meddelade sig åt henne.

»Och vidare är ni så förskräckligt snäll!« utbrast Nikolaj. »Det finns hos er ett slags stor, mild styrka... den drar mäktigt hjärtat till er... Så klart ni skildrar människorna... så riktigt ni ser dem!...«

»Jag ser och förstår ert lif, min vän...«

»Er älskar man... och det är något så härligt och godt att älska en människa, ser ni!...«

»Det är ni, som uppväcka folk från de döda!« hviskade hon varmt och klappade hans hand. »Käre vän, jag tror och ser, att det behöfs mycket arbete, mycket tålamod! Och jag vill, att inte edra krafter skola svika... Hör nu på, hur det var vidare... Kvinnan där borta, hans hustru...«

Nikolaj satte sig bredvid henne, i det han förläget vände sitt glädjestrålade ansikte åt sidan och slätade sig i håret, men snart vände han sig om igen och såg på henne, under det han begärligt lyssnade till hennes flytande, enkla och klara berättelse.

»En märkvärdig tur!« utbrast han. »Ni hade alla möjligheter att råka i fängelse och i stället... Ja, bonden tycks verkligen börja röra på sig... det är för resten naturligt. Den där kvinnan — jag ser henne så tydligt framför mig!... Jag känner hennes vredgade hjärta... ni hade mycket rätt i hvad ni sade, att det aldrig skall slockna! Vi måste inöfva särskilda personer till arbetet på landsbygden... Folk, ja, — det få vi aldrig tillräckligt af! Lifvet fordrar hundratals händer...«

»Om nu Pascha blefve fri bara... och Andruscha!« sade hon sakta.

s. 168

Han såg på henne och sänkte hufvudet.

»Ser ni, Nilovna, det skall smärta er att höra det, men jag måste i alla fall säga er... jag känner Pavel mycket väl... han kommer inte att rymma! Han behöfver domen, han behöfver resa sig i hela sin längd... det afstår han inte ifrån. Och det behöfs inte... Han skall rymma från Sibirien.«

Modern suckade och svarade med låg röst:

»Nå ja... Han vet bäst...«

Nikolaj rusade hastigt upp och utbrast, åter gripen af glädje:

»Tack vare er, Nilovna, har jag i dag upplefvat härliga ögonblick, — kanske de bästa i mitt lif... Tack och... låt oss kyssa hvarandra!«

De omfamnade hvarandra, tyst seende in i hvarandras ögon.

»Så här är det godt!« sade han sakta.

Hon löste sitt famntag om hans hals och skrattade ett lyckligt skratt.

»Hm!« sade Nikolaj i nästa ögonblick, tittande på henne öfver glasögonen. »Om nu bara er goda vän bonden därborta snart komme till oss!... Ser ni, det är nödvändigt att skrifva ett litet blad om Rybin för landsbygden, — det kan inte skada honom, eftersom han uppträdde så modigt, och det skall gagna saken... Jag skall skrifva det redan i dag, Ljudmila trycker det nog snart... Men hur skola vi få det dit ut?«

»Jag skall bära dit det...«

»Nej, tack!...« utbrast Nikolaj hastigt. »Jag undrar, om inte Vjäsoschtschikof skulle duga till det?«

»Om man skulle tala med honom?«

»Ja, försök det!... Och lär honom hur han skall bära sig åt.«

s. 169

»Men hvad skall jag göra då?«

»Var inte orolig för det!«

Han satte sig ned att skriva. Hon städade på bordet, tittade därunder på honom och såg, hur pennan darrade i hans hand och betäckte papperet med rader af svarta ord. Ibland skälfdes det till i skinnet på hans hals, han kastade tillbaka hufvudet, slöt ögonen och hakan darrade. Det väckte åter hennes upphetsning.

»Straffa dem!« mumlade hon sakta. »Ha ingen misskund med skurkarne.«

»Nu är det färdigt!« sade han och steg upp. »Göm det här papperet någonstans på er... Men vet, att om gendarmerna komma, skola de visitera er också...«

»Strunt i gendarmerna«, svarade hon lugnt.

På kvällen kom doktor Ivan Danilovitsch.

»Hvarför ha myndigheterna i en hast blifvit så oroliga?« frågade han, när han kom inrusande i rummet. »Det har varit sju husundersökningar i natt. Hvar är den sjuke?«

»Han gaf sig af redan i går!« svarade Nikolaj. »I dag är det lördag, ser du, och då är det läsafton hos honom... det kunde han inte försumma...«

»Nå det är då fånigt att sitta på en läsafton med spräckt hufvud...«

»Jag försökte också öfvertyga honom om det, men förgäfves...«

»Han hade väl lust att skryta litet för kamraterna«, anmärkte modern, »och säga: „titta hit ni, jag har redan gjutit mitt blod, jag“...«

Doktorn såg på henne, gjorde en grimas och sade med sammanbitna läppar:

»Fy, blodtörstiga...«

»Seså, Ivan, du har ingenting att göra, och vi vänta främmande... gå din väg! Nilovna, ge honom papperet...«

s. 170

»Återigen ett papper?« utbrast doktorn.

»Se där! Tag det och lämna det till tryckeriet.«

»Jag har tagit det. Och skall framlämna det. Är det allt?«

»Ja. Vid porten står en spion.«

»Jag såg det. Vid min dörr också. Ja, adjö så länge! Adjö så länge, grymma kvinna... Vet ni hvad, vänner, det där slagsmålet på kyrkogården, det var en god sak, när allt kommer omkring. Hela staden talar om det, det sätter sinnena i uppror, tvingar att tänka... Din artikel med anledning häraf var mycket bra och kom just i rättan tid... Jag har alltid sagt, att ett godt gräl är bättre än en dålig fred...«

»Ja, det är bra, gå nu...«

»Du är just inte älskvärd! Jag kysser er hand, Nilovna! Men den där pojken bar sig dumt åt i alla fall... Vet du, hvar han bor?«

Nikolaj gaf honom adressen.

»Jag måste fara till honom i morgon. . . en präktig gosse, hvad?»

»Ja då. . . Det varmaste hjärta. . . «

»Vi måste kurerat honom. . . han har en frisk hjärna!» sade doktorn, i det han gick. »Just af sådana gossar skall den sanna proletärintelligensen växa upp, den som skall aflösa oss, när vi gått dit, där det förmodligen icke längre finns några klass-skillnader. . . «

»Du har blifvit så pratsjuk, Ivan. . . «

»Jag är vid godt humör, det är orsaken. . . Ja, nu går jag. . . Det vill säga, att du väntar på fångelset. Måtte du där finna hvila och ro!»

»Tack. Jag är inte trött.»

Modern hörde på deras samtal, och deras omsorg om den unge arbetaren gladde s. 171
de henne.

Efter att ha följt doktorn ut, drucko hon och Nikolaj te och åto kvällsvard, under väntan på de nattliga gästerna. Nikolaj berättade för henne om sina kamrater, som lefde i förvisning, och om andra, som rymt därur och fortsatte sin verksamhet under främmande namn. Det låga ljudet af deras röster återstudsade från de nakna väggarna, som om dessa häpnade och icke kunde tro slika historier om anspråkslösa hjältar, som oegennyttigt ägnade sina krafter åt det stora verket af världens förnyelse. En känsla af kärlek för dessa obekanta människor värmdes moderns hjärta, och de smälte i hennes fantasi ihop till en enda väldig jätte, full af outtömlig mannakraft. Han vandrar långsamt, men outtröttligt öfver jorden, sopar med sina arbetsglada händer bort lögnens sekelgamla mögel och blottar för människornas ögon lifvets enkla och klara sanning. Och den återuppståndna sanningen kalla alla lika vänligt till sig, lofvar alla samma frihet från snikenheten, ondskan och lögnen, dessa tre vidunder, som med sin cyniska, grymma makt skrämt hela världen. . . Denna bild framkallade i hennes sinne en känsla, liknande den, hvarmed hon fordom stått framför helgonbilden, afslutande med en glad och tacksam bön den dag, som tycktes henne lättare än de andra dagarna af hennes lif. Nu hade hon glömt dessa dagar, men den känsla de framkallat, vidgade ut sig, blef ljusare och gladare, växte djupare ner i hennes själ och gaf en klarare glans åt allt.

»Men gendarmerna komma ju icke!» utbrast Nikolaj, plötsligt afbrytande sin berättelse.

Modern såg på honom och svarade förargad:

»Ah, strunt i gendarmerna!»

»Ja, det förstås! Men det är tid för er att gå till sängs, Nilovna, ni måste vara s. 172
förtvifladt trötta. . . ni är förvånande stark, det måste jag säga! Så många sinnesrörelser och ständiga farhågor. . . och allt genomlefver ni så lätt! Det är bara håret, som grånat hastigt. . . Seså, gå nu och hvila er.»

De räckte hvarandra handen och skildes åt.

Hon somnade fort, sof lugnt och vaknade på morgonen, väckt af en hård knackning på köksdörren. Man knackade oafslått, med tålmodig envishet. Det

var ännu mörkt och tyst, och genom tystnaden rann den envisa knackningen som en strid, grumlig bäck och väckte rädsla. Hon klädde sig skyndsamt, gick ut i köket och fram till dörren och frågade:

»Hvem är det?«

»Jag!« svarade en obekant röst.

»Hvem?«

»Öppna!« bad den knackande sakta.

Hon tog af kroken, sparkade upp dörren med foten — in trädde Ignat och sade gladt:

»Nej, jag tog inte fel! Jag kom rätt. . . «

Han var nedstänkt med smuts upp till skärpet, ansiktet var gråblekt, ögonen insjunkna, och endast det lockiga håret stack rufsigt ut åt alla håll under mössan.

»Hos oss står illa till!« hviskade han, efter att ha stängt dörren.

»Jag vet det. . . «

Det förvånade honom. Han blinkade med ögonen och frågade:

»Hur då?«

Hon talade om det kort och brådsande.

»Och edra två kamrater, blefvo de också tagna?«

»De voro inte där längre. De hade fått kallelse till rekryter! Det var fem, som s. 173 blefvo tagna, inberäknadt farbror Michajlo. . . «

Han drog in luften genom näsan och sade småskrattande:

»Men jag är kvar. . . Jag tänker de söka mig. Låt dem söka! Jag går inte dit mera. . . inte för något pris! Där finns folk kvar ännu, — sju stycken pojkar och en flicka. . . men det gör ingenting! De äro alla pålitliga. . . «

»Hur kom du undan?« frågade modern. Dörren till rummet öppnades sakta på glänt.

»Jag?« utbrast Ignat, i det han satte sig på bänken och såg sig omkring. »Jo, de kommo smygande på natten, rätt på bränneriet! . . . men ögonblicket förut kom skogvaktaren springande och knackade på fönstret, — „akta er gossar“, sade han, „de komma för att knipa er!“ «

Han skrattade sakta, torkade af ansiktet med rockskörtet och fortsatte:

»Nå, farbror Michajlo, han låter aldrig förbluffa sig, inte af någonting. Han säger genast till mig: „Ignat, ge dig bums af till staden! . . . Du kommer ju ihåg gumman, som var här?“ Och så raspade han ihop ett litet bref. . . „Seså, gå nu. . . Adjö, bror!“ — Och så knuffade han ut mig. Jag rusade ut förstås och kröp på magen genom buskarne och lyssnade — de kommo! De måste ha varit en hel mängd, de djäflarne, de kommo stampande från alla håll och omringade bränneriet. . . jag låg i buskarne. . . de gingo förbi! Då smög jag mig upp och gick och gick och gick af alla krafter! I två nätter och hela dagen har jag gått utan att hvila. Men så är jag trött också! Det surrar i benen. . . «

Det syntes, att han var nöjd med sig själf — i hans bruna ögon lyste ett småle-
ende, och de tjocka röda läpparne ryckte.

»Jag skall genast koka te åt dig!« sade modern brådiskande och grep samova- s. 174
ren. »Tvätta dig så länge. . . det friskar upp. . . «

»Ni skall få brefvet. . . «

Han lyfte med ansträngning upp benet, satte det grimaserande och pustande
på bänken och började binda upp fotlappen.

»Jag blef rädd. . . jag trodde jag hade tappat det!«

I dörren visade sig Nikolaj. Ignat satte förvirrad ner benet på golfvet och för-
sökte stiga upp, men raglade och satte sig tungt ner igen, stödjande sig med hän-
derna mot bänken.

»Usch, hvad jag är trött. . . «

»God dag, kamrat!« sade Nikolaj, nickande och vänligt plirande med ögonen.
»Om ni tillåter, skall jag hjälpa er.«

I det han satte sig ned på golfvet framför honom, började han skyndsamt binda
upp den smutsiga fotlappen.

»Kors då!« utbrast ynglingen och stirrade häpen på modern.

Utan att märka hans blick, sade hon:

»Vi måste gnida benen på honom med brännvin. . . det hjälper!«

»Ja visst!« svarade Nikolaj.

Ignat fnös förläget.

Nikolaj fick reda på biljetten, slätade ut den, såg på den och räckte den åt
modern.

»Till er.«

»Läs. . . «

I det han satte den grå tillskrynkade papperslappen upp mot ansiktet, läste
han:

»Lämna icke saken ur sikte, mor, säg åt den långa damen, att hon inte glöm-
mer, utan är snäll och skrifver mera om våra angelägenheter. Farväl. Rybin.«

»Min lilla dufva!« sade modern sorgset. »De hade redan fattat honom i stru- s. 175
pen, och han. . . «

Nikolaj lät långsamt sin hand med papperet sjunka och sade dämpadt:

»Detta är. . . storartadt!«

Ignat såg på dem, i det han sakta rörde de smutsiga tårna på den afklädda foten.
Döljande sitt tårdränkta anlete, kom modern fram till honom med ett fat vatten,
satte sig på golfvet och sträckte ut handen efter hans ben, — han drog det hastigt
under bänken och utbrast förskräckt:

»Hvad för slag? Nej, det behöfs inte. . . «

»Seså, tag hit benet bara. . . «

»Jag skall genast komma med sprit«, sade Nikolaj.

Ynglingen stack benet ändå längre in under bänken och muttrade:

»Hvad tænker ni på?... Det är väl inte meningen...«

Då började hon stillatigande kläda af den andra foten. Ignats runda ansikte blef långt af häpnad, han såg sig hjälplöst omkring med uppspärrade ögon och förklarade med låg röst:

»Men jag... ni kommer att kittla mig!...«

»Det får du tåla!« svarade modern och började tvätta foten. Ignat fnös högljuddt genom näsan och såg ner på henne med komiskt utspända läppar.

»Vet du af«, började hon med darrande röst, »att Michail Ivanovitsch blef slagen och misshandlad...«

»Nej?« utbrast ynglingen ängsligt.

»Jo. Han hade redan blifvit illa tilltygad förut, och i Nikolskoje slog honom både öfverkonstapeln och poliskommissarien och sparkade honom, så blodet flöt!«

Hon tystnade, öfverväldigad af sina minnen.

»Det kunna de!« genmälde ynglingen med rynkade ögonbryn, och det gick en rysning igenom honom. »Jag är också så rädd för dem... som för onda andar!... Men bönderna... slogo de honom inte?« s. 176

»En slog, därför att poliskommissarien befallde honom. Men inte de andra... de lade sig till och med emellan... man skall inte slåss, sade de...«

»Hm ja... bönderna börja begripa, hvem som står på deras sida och hvarför...«

»Bland dem finns också förnuftigt folk...«

»Hvar finns inte sådana? Men de äro så svåra att få tag i. De krypa in i en springa och sitta där och suga på sitt hjärta, hvar och en för sig. Men att samla sig i en klunga, det ha de inte nog beslutsamhet till...«

Nikolaj kom med en butelj sprit, lade kol på samovaren och gick tyst ut igen. Ignat följde honom med en nyfiken blick och frågade hviskande:

»En herreman?«

»I den här saken finns inga herrar, här äro alla kamrater...«

»Jag tycker, det är så konstigt!« sade Ignat med ett misstroget leende.

»Hvad är konstigt?«

»Jo... I ena handen slå de en med knytnäfvarne i ansiktet, i den andra tvätta de fötterna på en, men hvar någonstans är midten?«

Dörren in till rummet gled upp, och Nikolaj, som stod på tröskeln, sade:

»I midten stå de människor, som slicka händerna på dem, som slå, och suga blodet af dem, som bli slagna — det är midten!«

Ignat såg aktningsfullt på honom och sade efter ett ögonblicks tystnad:

»Ja, det är klart!«

»Nilovna«, sade Nikolaj, »ni är trött, låt mig...« s. 177

Ynglingen ryckte ängsligt till sig benen.

»Det är nog nu!« svarade modern och steg upp. »Seså, Ignati, tvätta dig nu.«

Ignat steg upp, ställde sig först på den ena foten, sedan på den andra, stötte den hårdt i golvet och förklarade:

»De äro alldeles som nya! Tack skall ni ha. . . jag är er så tacksam, att. . . «

Hans ansikte förvreds, läpparne darrade, och ögonen blefvo röda. Han såg på fatet med det svarta vattnet och hviskade sakta:

»Att jag inte ens vet, hur jag skall tacka er. . . «

Sedan sutto de i matsalen och drucko té, och Ignat berättade själfbelåtet:

»Det var jag, som bar omkring böckerna, — jag är duktig i att gå. Farbror Michajlo anförtrodde det åt mig, — bär omkring dem, du, sade han! Och går det på tok för dig, så är du ensam. . . «

»Är det många, som läsa dem?« frågade Nikolaj.

»Ja, alla som kunna läsa. . . till och med några af de rika. . . de taga dem förstås inte af oss. . . oss skulle de helst binda till händer och fötter! De förstå nog, att för dem är detta en snar. . . «

Nikolaj såg på honom och frågade:

»Hur så, — en snara?«

»Jo visst!« utbrast Ignat förvånad. »När bönderna själfva taga igen jorden ifrån alla herremän och rika, så ska' de förstås också själfva dela den och dela den så, att det inte längre finns hvarken några husbönder eller några drängar! Hvarför har man väl slagits så mycket om inte för det?«

Han tycktes rent af förolämpad och såg misstroget frågande på Nikolaj. Denne log tyst.

»Och om man i dag slåss med hela världen och segrar, och så i morgon den ene åter är rik och den andre fattig. . . då — tack så mycket! Skall man kanske börja slåss igen? . . . Vi begripa mycket väl, att rikedomen är som flygsand, den ligger inte stilla, så länge den finns, utan flyger omkring åt alla håll och fördärfvar jorden igen. . . Nej, hvarför ska' vi ha kvar den?« s. 178

»Men bli då inte ond!« sade modern skämtande.

Nikolaj utbrast tankfullt:

»Om vi ändå så snart som möjligt kunde få dit artikeln om Rybins arrestering!«

Ignat blef uppmärksam.

»Jag skall tala med honom i dag.«

»Är det redan ett tidningsblad om det?« frågade Ignat.

»Ja.«

»Tag hit, skall jag bära dit det! föreslog ynglingen med glänsande ögon och gnuggade händerna. »Jag vet, hur och hvar. . . tag hit!«

Modern skrattade sakta, utan att se på honom.

»Men du är ju trött och rädd och sade, att du aldrig mer skulle återvända dit. . . «

Ignat smackade med läpparne och strök sig med sin breda hand öfver det lockiga håret, hvarefter han förklarade i lugn och affärsässig ton:

»Är jag trött, så kan jag hvila mig... Men rädd är jag förstås! — De slå en ju, så blodet flyter, det har ni själf sagt... och hvem har väl lust att bli lemlästad? Men jag kan väl smyga mig dit nattetid... Tag hit... så ger jag mig af i kväll...«
Han tystnade och funderade med rynkade ögonbryn.

»Jag går ända till skogen och gömmer mig där, och så underrättar jag mina s. 179
vänner, att de komma och hämta tidningen! Det är bättre... Om jag själf bär omkring den och blir fast, så vore det synd om tidningslappen... Det är inte så många sådana, man får lof att bära sig försiktigt åt...«

»Men hur går det då med din rädsla?« frågade modern åter leende. Han gladde henne, denne lockige, kraftige yngling, med sin uppriktighet, och sitt runda, envisa ansikte.

»Rädslan är en sak, och affärerna en annan!« svarade han småskrattande. »Ni gör visst narr af mig? Men det är väl inte så underligt, om man är rädd... Och om det behöfs, så kan jag gå i elden för den här saken...«

»Ack du... mitt kära barn!« utbrast modern ofrivilligt. Han log förläget.

»Nå... barn!«

Nikolaj, som hela tiden sett på honom med godmodigt plirande ögon, sade nu:

»Nej, ni skall inte gå dit...«

»Hvad skall jag göra då? Hvar skall jag taga vägen?« frågade Ignat oroligt.

»I stället för er skall en annan gå dit, och ni underrättar honom utförligt, hvad och hur han skall göra... är det öfverenskommet?«

»Må ske!« sade Ignat, en smula dröjande och motvilligt.

»Och åt er skola vi skaffa ett bra pass och göra er till skogvaktare...«

Ynglingen gjorde ett kast med hufvudet och frågade oroligt:

»Men om bönderna komma för att taga ved eller något annat... så där... hvad skall jag då göra? Skall jag hugga fast dem? Det passar mig inte...«

Modern brast i skratt och Nikolaj också, hvilket återigen gjorde gossen förlä- s. 179
gen och förargad.

»Var lugn!« tröstade honom Nikolaj. »Ni skall inte bli tvungen att hugga fast bönderna... det kan ni lita på!...«

»Nå, då så!« sade Ignat lugnad och smålog tillitsfullt och gladt mot Nikolaj. »Jag skulle ha velat komma på fabriken, där lär det ska finnas sådana präktiga gossar.«

I hans breda bröst brann liksom en eld, ojämn och flämtande och osäker på sin styrka. Den lyste klart fram i hans ögon, men slocknade därpå tvärt ibland, dold under tviflet och rädslans rök.

Modern steg upp från bordet, såg tankfullt ut genom fönstret och yttrade:

»Lifvet är underligt... fem gånger om dagen skrattar man, fem gånger gråter man... Har du slutat, Ignati? Gå då och lägg dig...«

»Jag är inte sömnig...«

»Gå du bara...«

»Ni äro så stränga, så! Nå, jag går... Tack så mycket för téet... och vänligheten...«

Efter att ha lagt sig på moderns säng, brummade han, rifvande sig i hufvudet:

»Nu kommer det att lukta tjära om allting här hos er...! Det är då onödigt, allt det här... bara att skämma bort en... jag är ju inte alls sömnig... Men snälla äro de... Det är rent af obegripligt... det är, som om jag kommit hundra tusen mil från landsbygden... Hvad var det han sade om midten... I midten stå de, sade han, som slicka om händerna... på dem som slå... de djäflarne...«

Och med en högljudd snarkning somnade han plötsligt med högt uppdragna ögonbryn och halföppen mun...

Sent på kvällen satt han i ett litet källarrum på en stol midt emot Vjäsoschtschikof och sade till honom med sänkt röst: s. 180

»Fyra gånger på det midtersta fönstret...«

»Fyra?« upprepade Nikolaj begrundande.

»Först tre, så här...«

Och han knackade med krokigt finger i bordet och räknade:

»Ett, två, tre. Sedan efter ett ögonblick en gång till.«

»Jag förstår.«

»Då öppnar en rödhårig bonde och frågar, om ni kommer för att hämta barnmorskan? Ja, från fabrikören, svarar ni. Mer behöfs inte, då vet han, hvad det är frågan om.«

De sutto med hufvudena lutade emot hvarandra, båda kraftiga och bredaxlade, och talade med sänkta röster, och modern stod vid bordet med korslagda armar och såg på dem. Alla dessa hemliga knackningar, öfverenskomna frågor och svar, narrade henne att le invärtes, och hon tänkte:

»Sådana barn...«

På väggen brann en lampa, som lyste på mörka fuktfläckar och urklippta tidningsillustrationer, på golvet lågo huller om buller trasiga ämbar och bitar af takplåt, genom fönstret såg en stor klar stjärna ned från den mörka höjden. En lukt af rost, oljefärg och fukt fyllde rummet.

Ignat var klädd i en tjock höstpalea af något lurfvigt tyg och var synbarligen själf förtjust öfver den, — modern såg, hur han belåtet strök öfver ärmen med handen och noga beskådade sig själf, i det han stelt vred på den kraftiga halsen. Och i hennes hjärta klappade det varmt:

»Ack, ni kära barn... mina gossar...«

»Så ja!« sade Ignat och steg upp. »Kommer ni ihåg nu, — först till Muratofs och fråga efter farfar...« s. 182

»Jag minns!« svarade Vjäsoschtschikof.

Men Ignat trodde honom tydligen icke, ty han upprepade igen alla knackningar, igenkänningsord och tecken och sträckte till slut ut handen:

»Nu är det färdigt! Farväl, kamrat! Hälsa dem så mycket! Säg, att Ignat lefver och mår bra! Det är hyggligt folk, det skall ni få se...«

Han kastade ännu en belåten blick på sin rock, strök sig öfver ärmarna och frågade modern:

»Kan jag gå nu?«

»Hittar du vägen?«

»Visst hittar jag... Adjö så länge, kära kamrater!«

Och han gick, med axlarna högt uppdragna och bröstet utspändt, den nya mössan på ena örat och händerna värdigt nedstuckna i fickorna. Och kring pannan och tinningarna flögo gladt de ljusa, ungdomliga lockarna.

»Nå, nu är jag då ändtligen också inne i arbetet!« sade Vjäsoschtschikof och närmade sig modern. »Jag började tycka, att det blef tråkigt... hvarför hade jag väl rymt ur fängelset? Jag gör ju ingenting annat än gömmer mig... Och där lärde jag mig så mycket... där hade jag Pavel, som jämt bearbetade hjärnan på mig, så att det var ett riktigt nöje! Och Andrej slipade också af en så nitiskt... Men säg, Nilovna, har ni inte hört, hur de beslutat i fråga om rymningen, — skall den bli af?«

»I öfvermorgon får jag veta det!« svarade hon och upprepade ofrivilligt suckande:

»I öfvermorgon, ja...«

Nikolaj lade sin tunga hand på hennes axel och sade:

»Säg åt dem, åt de styrande, — dig höra de nog på... att det går så lätt för sig! Du kan själf gå dit och titta... på fängelsemuren, i närheten af lyktstolpen. Midt för är en obebyggd tomt, till vänster kyrkogården, till höger gatorna och staden. En lykttändare kommer midt på dagen för att putsa lyktan... ställer upp stegen mot muren, klättrar upp, hakar fast i murkammen krokarna på en repstege, släpper ner den på fängelsegården och — så är det färdigt! I fängelset ha de reda på tiden, när detta skall ske, be kriminalfångarna att de ställa till något spektakel eller ställa till det själfva, och under tiden klättra vederbörande uppför stegen öfver muren, — ett, tu, så är det gjordt! Och så promenera de lugnt in i staden, därför att förföljelsen först går löst öfver den obebyggda tomten och kyrkogården...«

Han fäktade ifrigt med armarna, under det han enkelt och klart utvecklade sin plan. Modern hade alltid känt honom klumpig och tafatt, och det öfverraskade henne att nu se hans koppärriga ansikte så lifligt och rörligt. De smala ögonen hade förut blickat på allt med butter hätskhet och misstro, men nu hade de liksom vidgats, fått en ny form och lyste af en jämn, varm glans...

»Du skall tänka, att det måste ske på dagen... ovillkorligen på dagen. Hvem skulle kunna falla på den idén, att en fånge tar sig till att rymma midt på ljusa dagen, så att hela fängelset kan se det?«

»Men de komma att skjuta på honom!« sade modern med en rysning.

»Hvilka? Det finns inga soldater och uppsyningsmännen ha slagit spikar i sina revolverar...«

»Det är... det låter alldeles för enkelt...«

»Du skall få se, att det *är* enkelt! Tala du med dem bara. Jag har redan allting färdigt, repstegen, krokarna till den... jag har talat med min värd, han skall bli lykttändaren...« s. 184

Utanför hördes någon stampa och hosta, rassla med järn.

»Där kommer han!« utbrast Nikolaj.

Genom den öppna dörren vältrades ett bleckkar in, och en hes röst sade:

»In med dig, satan...«

Sedan visade sig ett rundt gråhårigt hufvud utan mössa med utstående ögon, mustaschprydt och godmodigt.

Nikolaj hjälpte till att släpa in karet, och genom dörren klef en lång, krokryggig man, som hostade och spottade och hest sade:

»God afton...«

»Se där, fråga honom! ropade Nikolaj.

»Mig? Om hvad då?«

»Om rymningen...«

»Jaså, ja!« sade mannen och torkade sina mustascher med de svarta fingrarna.

»Ser du, Jakof Vasiljevitsch, hon tror inte, att det är enkelt.«

»Hm... tror hon inte? Då är det väl för, att hon inte vill. Men du och jag, vi vilja, och därför tro vi också!« sade mannen lugnt och började plötsligt hosta så häftigt, att han vek sig dubbel. Efter att ha hostat ut, stod han länge midt i rummet, gned sig flåsande på bröstet och stirrade på modern med uppspärrade ögon.

»Men det är icke jag, som skall bestämma den här saken, Nikolaj!« anmärkte Nilovna.

»Men du kan väl tala med dem, säga dem, att allt är färdigt! Ack, om jag kunde träffa dem... då skulle jag nog tvinga dem!«

Han

s. 185

– slog ut armarne med en stor åtbörd och prässade åter ihop dem, som om han hårdt omfamnat något, och i hans röst framklingade en känsla, som förvånade henne genom sin styrka. »Ser man på!« tänkte hon, men sade högt: s. 186

»Det är Pascha och hans kamrater, som ska' afgöra...«

Nikolaj lät tankfullt hufvudet sjunka.

»Hvem är Pascha?« frågade hans värd och satte sig.

»Min son.«

»Hvad är hans familjenamn då?«

»Vlasof.«

Han nickade, tog fram tobakspungen och en pipa, som han stoppade, under det han sade i afbrutna satser:

»Det har jag hört. Min systerson känner honom. Han är också i fängelse, systerson min, Jevtschenko, har ni hört talas om honom? Jag heter Godun, jag... Snart ha de satt alla unga i fängelse, — tänk, hvad vi gamla då ska' få det bra! Gendarmofficern har lofvat mig att skicka systerson min till Sibirien... Och det kommer han nog att hålla, den hunden.«

I det han började röka och ofta spottade på golfvet, fortfor han, vänd till Nikolaj:

»Alltså vill hon inte? Det är hennes sak... Människan är fri, tröttnar du att sitta, så gå, tröttnar du att gå, så sitt. Blir du plundrad, så tig, blir du slagen, så tål, blir du mördad, så ligg still... det är ju en känd sak... Men jag skall hjälpa ut Savka. Det skall jag.«

Hans korta satser, som liknade hundgläfs, väckte tvekan och tvifvel hos modern, men de sista orden gjorde henne afundsjuk.

När hon kom ut på gatan i den kalla blåsten och regnet, tänkte hon på Nikolaj.

»Så förändrad han blifvit!«

s. 186

Och vid minnet af Godun tänkte hon nästan andaktsfullt:

»Det är nog inte bara jag, som vaknat upp till ett nytt lif!«

Men omedelbart därpå växte i hennes hjärta tanken på sonen.

»Om han ändå samtyckte... «

XII

(s. 186)

1

Då hon på söndagen tog afsked af Pavel i fängelsekansliet, kände hon en liten papperskula tryckas i sin hand. Hon ryckte till, som om den bränt hennes hud, och såg upp i sonens ansikte med en bedjande fråga, men fick icke något svar. Pavels blå ögon smålogo sitt vanliga lugna och bestämda leende, som var henne så välbekant.

»Farväl!« sade hon suckande.

Sonen räckte henne åter handen, och det kom något mildt och smeksamt i hans ansikte.

»Farväl, mamma!«

Hon väntade utan att släppa handen.

»Oroa dig inte... var inte ond!« sade han.

Dessa ord och det envisa vecket i pannan gåfvo henne svar.

»Hvad menar du?« muttrade hon och sänkte hufvudet. »Det är väl ingenting...«

Och hon gick brådslande sin väg utan att se på honom, för att icke förråda sina känslor genom tårarne i ögonen och läpparnes darrning. Under vägen tyckte hon, att handen, i hvilken hon höll sonens svar hårdt inklämdt, värkte, och att s. 187 hela armen kändes tung som efter ett slag på axeln. Hemma stack hon biljetten i Nikolajs hand och ställde sig framför honom, och under det hon väntade, medan han slätade ut den hårdt hoprullade papperslappen, genomfors hon plötsligt åter af en skälfning af hopp. Men Nikolaj sade:

»Naturligtvis! Se här, hvad han skrifver: — „Vi rymma icke, kamrater, vi kunna icke. Ingen af oss. Vi skulle förlora aktningen för oss själfva. Men rikta er uppmärksamhet på den nyligen arresterade bonden. Han förtjänar edra omsorger, han är värd, att ni anstränga er för honom. Här är det alltför svårt för honom. Dagliga sammandrabbningar med fängelsemyndigheterna. Han har redan haft ett dygns

¹ Detta kapitel är i pappersboken felaktigt märkt såsom »VII«.

mörk arrest. De pina honom. Vi bedja alla för honom. Trösta min mor. Förklara allt för henne, hon skall nog förstå, Pavel.«

Hon höjde hufvudet och sade med sakta skälfvande stämma:

»Hvad är det att förklara? Jag förstår!«

Nikolaj vände sig hastigt åt sidan, tog fram sin näsduk, snöt sig bullersamt och muttrade:

»Jag har fått en sådan snufva. . . «

Sedan sade han, i det han höll händerna för ögonen för att rätta på glasögonen och gick af och an i rummet:

»Ser ni, vi skulle ändå icke ha hunnit, i alla fall. . . «

»Det gör ingenting! Må de döma honom!« sade modern och rynkade ögonbrynen, men hennes bröst fylldes af ett töcknigt svårmod.

»Jag har nämligen fått ett bref från en kamrat i Petersburg. . . «

»Han kan ju också rymma från Sibirien. . . Kan han inte?«

»Jo visst. . . Min kamrat skrifver, att saken snart skall före, och att domen är känd, — förvisning för alla. Ser ni, — de förvränga sin rättvisa till den uslaste komedi. . . domen är fastställd i Petersburg före rättegången. . . « s. 188

»Bry er inte om det där, Nikolaj Ivanovitsch«, sade modern beslutsamt. »Ni behöfver inte trösta mig, ni behöfver inte förklara. . . Pascha gör ingenting orätt. . . han plågar hvarken sig själf. . . «

Hon stannade och drog suckande efter andan.

»Eller andra i onödan. . . Och mig älskar han! Ni ser, att han tänker på mig. . . Förklara för henne, skrifver han, trösta henne. . . «

Hennes hjärta bultade våldsamt, och det gick rundt i hennes hufvud af sinnesrörelsen.

»Er son är en storartad människa!« utbrast Nikolaj omotiveradt högljudt. »Och jag älskar. . . jag högaktar honom!«

»Vet ni hvad, låt oss fundera på det där med Rybin!« föreslog hon.

Hon ville genast ha något att göra, ville gå någonstädes, vandra sig uttröttad och sedan somna, nöjd med sin arbetsdag.

»Ja. . . godt! svarade Nikolaj, som alltjämt gick af och an i rummet. »Nå hur skola vi göra?. . . Vi behöfde tala med Saschenka. . . «

»Hon kommer nog strax. . . Hon kommer alltid hit de dagar, då jag får träffa Pascha —«

Med tankfullt sänkt hufvud, bitande sig i läpparne och snoende på skägget, satte sig Nikolaj på soffan bredvid modern.

»Synd att inte syster är hemma. . . hon skulle kunna ordna saken med Rybin. . . «

»Det vore bra, om det kunde göras nu, medan Pascha är kvar. . . det skulle glädja honom!« sade modern.

De tego båda, och plötsligt hviskade hon bedjande:

s. 189

»Jag förstår inte... hvarför han inte vill... om han kan?«
Nikolaj rusade upp, men i det samma hördes en ringning. De sågo på hvarandra.

»Det är Sascha... hm!« mumlade Nikolaj...

»Hur ska' vi kunna säga henne?« frågade modern lika sakta.

»Ja-a, vet ni...«

Det ringde en gång till, men saktare som om personen utanför också blifvit tveksam. Nikolaj och modern stego båda upp och följdes åt, men vid dörren till köket steg Nikolaj åt sidan, sägande:

»Det är bäst att ni...«

»Han vägrar?« frågade den unga flickan i fast ton, då modern öppnade dörren för henne.

»Ja.«

»Det visste jag!« förklarade Sascha enkelt, men hennes ansikte bleknade. Hon knäppte upp knapparna på sin kappa, knäppte igen två på nytt och försökte sedan taga den af sig. Det lyckades henne icke. Då sade hon:

»Det blåser och regnar... ett sådant otrefligt väder! Är han frisk?«

»Ja.«

»Frisk och glad... Och sedan var det inte mer!« sade Sascha halfhögt och tittade på sin hand.

»Han skrifver, att ni ska' befria Rybin«, berättade modern, utan att se på den unga flickan.

»Jaså? Då tycker jag, att vi böra begagna oss af Vjäsoschtschikofs plan!« sade Saschenka långsamt.

»Det tycker jag också!« sade Nikolaj och visade sig i dörren. »God dag, Sascha!«

Den unga flickan sträckte fram handen och frågade:

s. 190

»Hvad är det då, som hindrar? Alla äro ju öfver ens om, att planen är lycklig...«

»Men hvem skall organisera den? Alla äro upptagna...«

»Låt mig!« sade Sascha hastigt och steg upp. »Jag har tid.«

»Gärna! Men vi måste fråga de andra...«

»Godt... jag skall fråga dem! Jag går genast.«

Och hon började åter knäppa igen kappan med en stadig hand, som icke darade.

»Ni skulle hvila er litet...« föreslog modern.

Hon smålog stilla och svarade i mildare ton:

»Var inte orolig för min skull, jag är inte trött...«

Och efter att tyst ha tryckt deras händer, gick hon, återigen kall och sträng. Modern och Nikolaj gingo fram till fönstret och sågo henne gå öfver gården och

försvinna genom porten. Nikolaj hvisslade sakta, satte sig vid bordet och började skriva.

»Det blir lättare för henne, om hon får den här saken att syssla med!« sade modern tankfullt och stilla.

»Ja visst. . . « genmälte Nikolaj, och i det han vände sig till henne med ett leende öfver sitt vänliga ansikte, frågade han: »Har den kalken gått er förbi, Nilovna. . . har ni aldrig känt saknad efter en älskad man?«

»Nej då!« utbrast hon och slog med handen.

»Hvad skulle det vara för saknad? Jag var bara rädd att bli bortgift med den eller den.«

»Och var det ingen, som ni tyckte om?«

Hon tänkte efter och svarade:

»Det minns jag inte, käre vän. . . Visst var det väl någon, som jag tyckte om. . . s. 191
men jag minns det inte!«

Hon såg på honom och fortsatte enkelt, med lugnt svårmod:

»Min man slog mig så mycket, och allt, som var före honom, är liksom utplånadt ur själen. . . «

Han vände sig åter till bordet, och hon gick för ett ögonblick ut ur rummet. Då hon kom tillbaka, började Nikolaj tala sakta och dämpadt, i det han vänligt blickade på henne och i ömma ord såg tillbaka på sina minnen.

»Men ser ni, jag har också liksom Sascha haft min lilla historia! Jag älskade en flicka — en underbar varelse var hon. . . liksom en ledstjärna för mig. . . När jag var tjugu år, träffade jag henne, och alltsedan dess älskar jag henne. . . älskar henne alltjämt med hela min själ, tacksamt och för alltid. . . «

Modern, som stod bredvid honom, såg hans ögon lysa af varm och klar glans. Han hade lagt armarne på stolsryggen och hufvudet på dem och stirrade ut i fjärran, medan hela hans smärta, magra gestalt böjde sig framåt, liksom en blomstjälk mot solskenet.

»Ni skulle ha gift er med henne!« rådde modern.

»Å! Hon har redan varit gift i fem år. . . «

»Men innan dess? Älskade hon er inte?«

Han tänkte efter och svarade:

»Jo, troligen gjorde hon det. . . jag är till och med öfvertygad därom! Men ser ni, det var alltid på det viset med oss, att när jag var i fängelset, var hon fri, och var jag fri, så var hon i fängelse eller förvisad. Det är verkligen mycket likt Saschas belägenhet. Slutligen blef hon förvisad till Sibirien på tio år, förskräckligt långt bort. Jag vill fara efter henne. . . men hon gjorde sig samvete af det och jag också. . . Och så stannade jag kvar. Men hon träffade där borta en annan. . . en af s. 192
mina kamrater, en präktig pojke! Sedan rymde de tillsammans. . . och nu lefva de utomlands. . . «

Nikolaj tystnade, tog af sig glasögonen, torkade dem, granskade dem mot ljuset och torkade dem på nytt.

»Ack, min käre gosse!« utbrast modern ömt, skakande på hufvudet. Hon tyckte synd om honom, och på samma gång var det något hos honom, som kom henne att le ett varmt, moderligt smålöje. Men han bytte om ställning, tog åter pennan i handen och fortsatte, i det han med handen markerade rytmen af sina ord:

»Familjelifvet minskar alltid den revolutionära energien! Barnen, bekymren, nödvändigheten att arbeta för brödet. . . Men en revolutionär måste oafslåligt utveckla sin energi, fördjupa den, göra den mer omfattande. Detta kräfver tid, — vi måste alltid gå före alla andra, därför att vi äro arbetare, kallade af historiens makt att förstöra den gamla världen och skapa det nya lifvet. Men om vi stanna, öfverväldigade af trötthet, eller lockade af den nära möjligheten till en liten eröfring, då är det illa, är det nästan ett förräderi mot saken. Det finns ingen, som vi kunna gå i jämbredd med, utan att vanställa vår tro, och aldrig böra vi glömma, att vår uppgift icke är de små eröfringarna, utan endast den fullständiga segern.«

Hans stämma ljöd stark, ansiktet bleknade, och i ögonen lyste den vanliga återhållna, lugna kraften. Åter hördes en hård ringning, som afbröt Nikolaj midt i hans tal, — det var Ljudmila, som kom i en tunn sommarkappa med kinderna röda af kölden. I det hon tog af sig de trasiga galoscherna, sade hon i uppbragt ton:

»Rättegången är utsatt tills om en vecka!«

s. 193

»Är det sant?« skrek Nikolaj inifrån rummet.

Modern gick hastigt fram till honom, utan att veta, om det var förskräckelse eller glädje, som upprörde henne. Ljudmila, som gick bredvid henne, sade ironiskt med sin djupa stämma:

»Ja! Allmänne åklagaren Schostak har just framlagt anklagelseakten. Inom domstolen säges alldeles öppet, att domen redan är fastställd. Men hvad skall det betyda? Fruktar regeringen, att dessa ämbetsmän skola visa sig för milda mot dess fiender? Är den, fast den så länge och så nitiskt fördärfvat sina tjänare, ännu icke öfvertygad om deras beredvillighet att vara skurkar?«

Ljudmila satte sig på soffan, gnidande sina magra kinder med händerna — i hennes matta ögon lyste förakt, och hennes ton blef allt mera vredgad.

»Ni skjuter bort ert krut i onödan, Ljudmila!« sade Nikolaj lugnande. »De höra er ju inte. . . «

De svarta ringarne under hennes ögon skälfde och betäckte ansiktet med en olycksbådande skugga, och hon fortsatte, bitande sig i läppen:

»Jag arbetar emot dig, slå ihjäl mig! Det är din rätt, jag är din fiende! Men när du försvarar din makt, så fördärfva inte människorna, tvinga mig icke att ofrivilligt förakta dem, våga inte förgifta min själ med din cynism!«

Nikolaj såg plirande på henne öfver glasögonen och skakade på hufvudet. Men hon fortsatte att tala, som om de, hon hatade, stodo framför henne. Modern lyssna-

de spändt till hennes tal, men förstod ingenting, utan upprepade endast ofrivilligt för sig själf dessa samma ord:

»Rättegång... om en vecka rättegång...«

Hon kunde icke föreställa sig, hur det skulle bli, hur domarne skulle uppträda mot Pavel, men kände med ens annalkandet af något obevekligt, omänskligt och grymt. Tankarne snurrade i hennes hufvud, bredde sig som en grå dimma för hennes ögon och sänkte ner henne i något vått och klibbigt, som kom henne att rysa och må illa. Denna känsla växte, sög sig in i blodet och lade sig tungt på hjärtat, i hvilket den förgiftade allt lefvande och godt. s. 194

sålunda, i detta töcken af tvifvel och kval, under tyngden af en smärtsam väntan, tillbragte hon en dag, två dagar, och på den tredje kom Sascha och sade till Nikolaj:

»Allt är färdigt! I dag kl. ett...«

»Är det redan i ordning?« förvånade han sig.

»Ja, det var ju ingenting krångligt! Jag hade endast att skaffa ett gömställe och kläder åt Rybin, allt det öfriga åtog sig Godun... Rybin behöfver bara gå ett kvarter. Vjäsoschtschikof möter honom på gatan, förklädd, förstås, sätter på honom en rock och en mössa och visar honom vägen... Jag skall invänta honom, kläda om honom och föra bort honom.«

»Inte illa! Och hvem är Godun?« frågade Nikolaj.

»Ni har sett honom. Det var i hans bostad, ni hade lektion med smedsgesällerna.«

»Aha, jag minns... En konstig gubbe...«

»Han är en f. d. soldat, numera taktäckare... En föga utvecklad natur, med ett outsläckt hat till allt slags våld... och till alla våldsverkare. En smula filosof«, sade Sascha tankfullt, i det hon såg ut genom fönstret. Modern hörde tyst på henne, och en oklar tanke mognade långsamt inom henne.

»Godun vill befria min systerson, — ni minns, smeden Jevtschenko, som var så fin och sprättig af sig, och som ni tyckte så mycket om?«

Nikolaj nickade.

»Allt är mycket bra ordnad af honom«, fortsatte Sascha, »men jag börjar tvifla på, att det skall lyckas... Promenadtimmen är allmän, och jag tror, att när fångarne få se stegen, skola många vilja rymma...« s. 195

Hon teg ett ögonblick och slöt ögonen, modern makade sig närmare henne.

»Och hindra hvarandra...«

De stodo alla tre framme vid fönstret, modern bakom Nikolaj och Sascha. Deras hastiga ord väckte allt mer och mer den dunkla känslan i hennes hjärta...

»Jag går dit!« sade hon plötsligt.

»Hvarför det?« frågade Sascha.

»Nej, gå inte, kära vän! Det kan hända er något! Det är ju onödigt!« sade Nikolaj.

Modern såg på honom och upprepade i lägre ton, men ändå envisare:

»Jo, jag går. . . «

De utbytte en hastig blick, och Sascha sade med en axelryckning:

»Det är ju förklarligt. . . «

Hon vände sig till modern, tog henne under armen och drog henne till sig, sägande i en ton, som trängde till hennes hjärta:

»Jag måste i alla fall säga er, att ni får vänta förgäfvets. . . «

»Min dufva lilla!« utbrast modern, tryckande henne intill sig med skälfvande hand. »Tag mig med. . . jag skall inte störa er! Jag måste det. Jag tror inte, att man kan rymma så där!«

»Hon får gå!« svarade han och sänkte hufvudet.

»Men det är omöjligt, att vi kunna följas åt, mamma. Det är bäst att ni går ut på fältet, fram till källanden. . . Därifrån syns fängelsemuren. . . Men om de fråga er, hvad ni har där att göra?« s. 196

Glad öfver tillåtelsen, svarade hon med öfvertygelse:

»Jag skall nog hitta på något att säga! . . . «

»Glöm inte, att fångvaktarne känna igen er!« sade Sascha. »Och om de får se er där. . . «

»De skola inte få se mig!« utbrast modern.

I hennes bröst flammade plötsligt upp i klar låga det hopp, som hela tiden legat och glimmat där oförmärkt.

»Kanske ändå att han. . . också. . . « tänkte hon, i det hon skyndsamt klädde sig.

Inom en timme var hon ute på fältet bakom fängelset. En skarp blåst flög omkring henne, snodde i hennes kläder, slog mot den frusna marken, skakade det bristfälliga planket kring källandet, förbi hvilket hon gick, och vältrade sig våldsamt mot den låga fängelsemuren. Så ramlade den ner på andra sidan om denna och sopade upp från gården några högljudda skrik, som den kastade upp i luften och tog med sig mot himlen. Öfver denna gled snabbt gråa moln, som öppnade små ljusgluggar i det blå hvalfvet.

Bakom modern var källandet, framför henne kyrkogården och till höger, omkring tio famnar längre bort, fängelset. I närheten af kyrkogården stod en soldat, drifvande en häst, bunden vid ett långt tåg, omkring sig i galopp, och bredvid honom stod en annan, som stampade med fötterna i marken, skrek, hvisslade och skrattade. . . Ingen annan syntes till i närheten.

Drifven af en instinktmässig impuls, gick hon rätt fram mot soldaterna och skrek åt dem, när hon kom i närheten:

»Soldater! Ni ha väl inte sett någon get gå här förbi?«

Den ene af dem svarade:

»Nej, det ha vi inte sett. . . «

Hon gick långsamt förbi dem fram mot kyrkogårdsstaketet, sneglande åt höger och bakom sig. Och plötsligt kände hon hur benen under henne skälfde till,

s. 197

blefvo tunga, liksom fröso fast i marken, — fram förbi fängelsehörnet kom med en lykttändares vanliga snabba steg en krokryggig man med en liten stege på axeln. Modern kastade en hastig, ängslig blick på soldaterna, — de stodo och trampade på samma fläck, och hästen sprang omkring dem, — så såg hon åter på mannen med stegen. . . han hade redan rest upp den mot muren och klättrade upp för den, utan att göra sig någon brådska. . . Så svängde han armen inåt gården, klättrade hastigt ner igen och försvann omkring hörnet. Moderns hjärta klappade våldsamt, sekunderna gingo långsamt. . . Mot den mörka fängelsemuren med dess smutsfläckar och genom den bortfallna rappningen blottade tegelstenar var det smala strecket af stegen knappast synbart. . . Plötsligt stack Michajlos svarta hufvud upp öfver muren, kroppen följde efter, svängde sig öfver den, gled utför den. . . Så syntes ett annat hufvud i lurfvig mössa, en svart klump rullade ner på marken och försvann hastigt bakom hörnet. . . Michajlo sträckte på sig, såg sig omkring, ruskade på hufvudet. . .

»Spring, spring!« hviskade modern och stampade i marken.

Det brusade i hennes öron, hon hörde högljudda rop, — nu stack ett tredje hufvud upp öfver muren. . . Med händerna krampaktigt tryckta mot bröstet stirrade hon dit som förstenad. . . väntade. . . Ett ljushårigt, skägglöst hufvud sträcktes uppåt, som om det ville slita sig loss, och försvann helt tvärt igen bakom muren. Ropen blefvo allt högljuddare och vildare, blåsten spred i luften de gälla drillarne från hvisselpiporna. . . Michajlo gick framåt längs muren, men han hade redan hunnit förbi den och gick öfver den öppna platsen mellan fängelet och husen i staden. Hon tyckte, att han gick alltför långsamt och oförsiktigt höll hufvudet alltför högt, — hvar och en, som såg in i hans ansikte, skulle minnas det för alltid. . . Och hon hviskade:

»Skynda på. . . skynda på. . . «

Från andra sidan fängelsemuren hördes det torrt klirrande ljudet af sönderslaget glas. Soldaten tog spjörn mot marken och drog hästen till sig, den andre satte handen som en lur för munnen och skrek något i riktning mot fängelset, hvarefter han lade hufvudet på sned och vände örat ditåt.

Modern sträckte på sig och vred halsen åt alla håll, — hennes ögon, som sett alltsammans, trodde ingenting. . . det hade gått så enkelt och fort allt det, som hon föreställt sig så hemskt och inveckladt, att hon blifvit alldeles bedöfvad. På gatan syntes Rybin icke längre till, där gick bara en högväxt man i lång ytterrock, och en liten flicka sprang. . . Från fängelsehörnet kommo tre fångvaktare rusande sida vid sida, alla med högra armen framsträckt. Den ene soldaten sprang emot dem, den andre löpte omkring hästen för att hoppa upp på den, men hästen skuttade och lät honom icke komma nära. Luften genomsjars oupphörligt af hvisslingar. Deras ängsliga läte väckte hos modern medvetandet af fara, hon ryckte till och gick längs kyrkogårdsstaket, följande efter fångvaktarne, men dessa hade redan tillsammans med soldaterna försvunnit bakom det andra hörnet af fängelset. Dit

s. 198

sprang också den henne välbekante fängelsedirektörsassistenten i uppknäppt uniform. . . Poliskonstaplar ryckte fram, nyfikna kommo springande.

Blåsten snurrade rundt och dansade, som om den triumferade öfver något, och förde till henne afbrutna, orediga rop. s. 199

»Den har hela tiden stått där!«

»Stegen?«

»Tag bort den då, edra satans. . . «

Och åter en hvissling. . . Denna villervalla gladde henne, och hon påskyndade sina steg, i det hon tänkte:

»Det vill säga, att man kan. . . han skulle också ha kunnat. . . «

Plötsligt kommo en poliskommissarie och två poliskonstaplar rusande emot henne om hörnet.

»Stanna!« skrek kommissarien flåsande. »Har ni inte sett. . . en karl. . . med skägg? Har han inte sprungit förbi?«

Hon pekade bortåt kållanden och svarade lugnt:

»Ditåt gick han. . . «

»Jegorof! Spring. . . hvissla!« skrek kommissarien. »Är det längesedan?«

»Å, så där en minut. . . «

Men hennes ord öfverröstades af en hvissling, och utan att afvakta svar, rusade kommissarien öfver de frusna smutshögarne, fäktande med armarne i riktning mot kållanden. Efter honom sprungo poliskonstaplarne hvisslande. . .

Hon nickade med hufvudet efter dem och gick hemåt. Det var, som om hon gått miste om något, som om en bitter förlust drabbat henne, men hon gaf det ingen form i sina tankar. När hon skulle gå öfver fältet till gatan, kom en droska i vägen för henne. Hon såg upp och varseblef i åkdonet en ung man med ljusa mustascher och blekt, trött ansikte. Han såg också på henne. Han satt på sned, och det var kanske därför, som hans högra axel var högre än den venstra.

Nikolaj tog emot henne med glädje.

»Oskadd? Nå, hur gick det?«

»Jag tror, det lyckades. . . «

I det hon i sitt minne försökte återkalla alla detaljer, började hon berätta om rymningen, men hon gjorde det så, som om hon talade om en saga, på hvars sanning hon tviflade.

»Ser ni, lyckan gynnar oss!« sade Nikolaj, gnuggande händerna. »Men hvad jag varit ängslig för er! Vet ni hvad, Nilovna, lyssna till mitt vänskapliga råd och var inte rädd för domen! Ju förr den afkunnas, desto närmare är Pavel till friheten, tro mig! Kanske kan han rymma redan under vägen. . . Och rättegången är egentligen en sådan komedi. . . «

Han började skildra för henne, hur en rättegångssession gick till, — hon hörde på och begrep, att det var något han var rädd för, och att han ville inge henne mod.

s. 200

»Ni tror kanske, att jag tänker säga något åt domrarne?« frågade hon plötsligt.
»Att jag tänker be dem om något?«

Han rusade upp, slog åt henne med händerna och skrek förolämpad:

»Hur kan ni tro? Ni förolämpar mig... «

»Jag är verkligen rädd! Men hvad jag är rädd för, vet jag inte!... « Hon tystnade och lät sina ögon irra omkring i rummet.

»Ibland tror jag, att de ska' börja förolämpa Pascha, okväda honom och säga: ack du, din bondlurk, son till en bondlurk, hvad är det, du kokat ihop? Och Pascha är så stolt... han skulle nog ge dem svar på tal... Eller också att Andrej gör sig lustig öfver dem... Och alla äro de ju så hetsiga och rättskaffens... om det nu plötsligt inträffar något, tänker jag, så att en af dem inte kan behärska sig längre... och så de andra understödja honom... och de allihop bli dömda till ett sådant s. 201 straff, att man aldrig får se dem mera!«

Nikolaj teg mörkt och ryckte i sitt skägg.

»Dessa tankar kan jag inte förjaga ur hufvudet!« sade hon sakta. »Den är så hemsk, — en sådan här rättegång! När de börja plocka sönder allt och lägga alla sanningsord på vågskål... Det är inte straffet, som är så förskräckligt, utan rättegången... Hur sanningen skall värderas... det är det, jag bäfvar för... Ja, jag kan inte säga det, som det är... «

Hon kände på sig, att Nikolaj icke förstod hennes fruktan, och det gjorde det ändå svårare för henne att förklara den.

XIII

(s. 201)

Denna fruktan tillväxte ytterligare under tre dagar, och när slutligen rättegångsdagen var inne, bar hon den med sig in i sessionssalen som en tung börda, som tryckte hennes rygg och axlar.

Utanför på gatan hälsades hon af bekanta hemifrån byn, hon neg tyst och trängde sig skyndsamt igenom den dystra hopen. I korridorerna och uppe i salen mötte hon släktingar till de anklagade, och dessa tilltalade henne också med dämpade röster. Ord tycktes henne onödiga, och hon förstod dem icke. Alla voro nedstämda och gripna af samma bedröfvelse, — det smittade henne och gjorde hennes börda ännu tyngre.

»Kom och sätt dig här bredvid!« sade Sisof, i det han makade sig på bänken.

Hon satte sig lydigt, slätade ut sin klädning och såg sig omkring. . . För hennes ögon glindrade gröna och röda strimmor och fläckar, och smala gula trådar svajade af och an. . . s. 202

»Det är din son, som störtat vår Grischa i fördärfvet!« sade hviskande en kvinna, som satt bredvid henne.

»Du skall vara tyst, Natalja!« sade Sisof mörkt.

Hon såg på kvinnan, — det var Samojlofs mor, längre bort satt hennes man, en flintskallig värdig man med stort rödt skägg. Han hade ett knotigt ansikte och stirrade framför sig med plirande ögon.

Genom salens höga fönster inträngde en dunkel enfärgad dager, — snöflingor gled utanför ner öfver rutorna. Mellan fönstren hängde ett stort porträtt af tsaren i en tjock, glänsande guldrum, som delvis doldes af de purpuröda fönsterdraperiernas tunga raka veck. Framför porträttet sträckte sig ett bord, betäckt med en grön duk, öfver nästan hela salens bredd, till höger utmed väggen stodo två träbänkar bakom ett skrank, till vänster två rader röda länstolar. Genom salen lupo ljudlöst vaktmästare med gröna kragar och förgyllda knappar på bröstet och magen. I den kvafva luften surrade ett sakta sorl, och den var fylld af blandade apoteksdofter. Allt detta, — de granna färgerna, guldglansen, sorlet och lukten — brände i ögonen, trängde in med andedräkten i bröstet, hvarifrån det förjagade alla lefvande känslor och fyllde tomrummet med ett brokigt slam af ängslig fruktan.

Plötsligt var det någon, som högljudt yttrade något, modern spratt till, alla stego upp, och hon reste sig också, gripande tag i Sisofs hand.

I vänstra hörnet af salen öppnades en hög dörr, och in trädde en gubbe i glasögon med vaggande steg. I hans lilla grådaskiga ansikte ruskade ett par hvita, glesa polisonger, den rakade öfverläppen var liksom insugen i munnen och de hvassa kinderna och hakan hvilade på den höga uniformskragen, under hvilken det icke tycktes finnas någon hals. Han stöddes bakifrån under armen af en lång ung man med rundt, rödblommigt porslinsansikte, och efter dem kommo långsamt intågande ytterligare tre personer i guldsömmade uniformer och tre civile. s. 203

De stökade länge omkring bordet, innan de alla kommit till ro i sina länstolar, och så började en af dem, i uppknäppt uniform och med ett slätrakadt, lättjefullt ansikte, säga något till gubben, i det han tungt och ljudlöst rörde på de tjocka läpparne. Den lille gubben hörde på, sittande underligt rak och orörlig, — bakom hans glasögon såg modern två små färglösa prickar.

Vid ändan af bordet bakom en pulpet stod en lång, flintskallig herre, som hostade och prasslade med papper.

Den lille gubben lutade sig framåt och sade något. Det första ordet uttalade han tydligt, men de följande liksom krälade om hvarandra på hans tunna grå läppar.

»Jag öppnar. . . «

»Titta!«
hviskade Sisof, i det han gaf modern en sakta knuff och steg upp.

I väggen bakom skranket öppnades en dörr, en soldat med dragen sabel trädde ut, och efter honom kommo Pavel, Andrej, Fedja Masin, bröderna Gusef, Samojlof, Bukin, Somof och fem unge män till, hvilkas namn modern icke kände. Pavel smålog vänligt, Andrej log också och nickade åt henne, — det blef liksom ljusare och gladare i salen af deras småleenden, deras lifliga ansikten och åtbörder. Den grella guldglassens på uniformerna blef dunklare och mildar, en fläkt af käck öfvertygelse, af lefvande kraft trängde fram till moderns hjärta och väckte det. Och på bänkarne bakom hennes, där människorna förut setat väntande i beklämd tystnad, hördes nu också ett dämpadt mottagningssorl. s. 204

»De se inte rädsla ut!«
hörde hon Sisof hviska, och på andra sidan om henne snyftade sakta Samojlofs mor.

»Tyst!«
hördes ett barskt tillrop.

»Jag förbereder. . . «
sade den lille gubben.

Pavel och Andrej sutto bredvid hvarandra och i rad med dem på första bänken Masin, Samojlof och bröderna Gusef. Andrej hade rakat af sig skägget, mustascherna hade vuxit ut och hängde ner och gån hans runda hufvud likhet med en katts. Det hade kommit ett nytt drag i hans ansikte, något skarpt och bittert i vecken kring munnen, något mörkt i ögonen. På Masins öfverläpp syntes ett par mörka strimor, och hans ansikte hade blifvit fylligare, Samojlof var lika lockig som förut, och lika bredt log Ivan Gusef.

»Ack, Fedka, Fedka!«
hviskade Sisof och lät hufvudet sjunka.

Modern kände, att hon andades lättare. Hon hörde den lille gubbens otydliga frågor, — han framställde dem, utan att se på de anklagade, och hans hufvud låg orörligt på uniformskragen, — hörde sonens lugna, korta svar. Det föreföll henne omöjligt, att den gamle domaren och hans ämbetsbröder skulle kunna vara elaka och grymma människor. Hon betraktade forskande deras ansikten för att söka gissa sig till utgången och lyssnade till det nya hopp, som sakta började spira upp i hennes bröst.

Mannen med porslinsansiktet läste liknöjdt upp ett aktstycke, hans entoniga röst fyllde salen med ledsnad, och öfversvämmade däraf, tutto alla orörliga, som s. 205 fjättrade. Fyra advokater talade sakta men lifligt med de anklagade, — de voro alla fyra kraftiga och snabba i sina rörelser och påminde om stora, svarta fåglar.

Länstolen på ena sidan om den lille gubben fylldes af en tjock, pussig domare med små, i fettpåsar insjunkna ögon. På den andra sidan satt en krokryggig man med rödaktiga mustascher i det bleka ansiktet. Han lutade trött hufvudet tillbaka mot stolsryggen och tycktes fundera med halfslutna ögon. Allmänna åklagaren såg också ut att vara trött, uttråkad, och icke längre vänta sig något af lifvet. Bakom domarne satt borgmästaren, en fetlagd, värdig herre, som tankfullt strök sig på kindbenet, adelsmarskalken, en gråhårig, skäggig och rödlett man med stora, godmodiga ögon, och distriktsföreståndaren med en ofantlig mage, som han synbarligen var generad öfver, ty han försökte oupphörligt skylla öfver den med rockskörtet, men den gled fram igen.

»Här finnes hvarken förbrytare eller domare«, hördes Pavels fasta stämma, »här finnes endast krigsfångar och segerherrar...«

Det blef tyst, — under några sekunder hörde moderns öra endast pennans raspande mot papperet och slagen af sitt eget hjärta.

Och presidenten tycktes liksom lyssna till något och vänta. Så sade han:

»Hm ja... Andrej Nachodka!... Erkänner ni?«

Någon hviskade:

»Stig upp!... Stig upp då!«

Andrej reste sig långsamt, rätade på sig och sneglade under lugg på den lille gubben, under det han snodde sina mustascher.

»Hvartill kan jag väl erkänna mig skyldig?« frågade han långsamt och sjungande som alltid och ryckte på axlarna. »Jag har inte mördat och inte stulit, jag är s. 206 bara inte med om en samhällsordning, som tvingar människorna både att plundra och slå ihjäl hvarandra...«

»Svara kortare, ja eller nej...« sade gubben med ansträngning, men tydligt.

På bänkarne bakom modern började det bli lifligt, man hviskade sakta och rörde på sig, som en man lösgjorde sig ur spindelnätet af porslinsansiktets grådaskiga ord.

»Hör du så morska de äro?« hviskade Sisof.

»Ja...«

»Fjodor Masin, svara...«

»Jag vill inte!« sade Fedja klart och tydligt, i det han sprang upp. Hans ansikte öfvergöts af en upprörd rodnad, ögonen gnistrade, och han gömde ofrivilligt händerna bakom ryggen.

Sisof stönade sakta, modern spärrade häpen upp ögonen.

»Jag vill inte ha någon försvarsadvokat... jag vill ingenting säga... jag anser er domstol olaglig!... Hvad äro ni för ena? Har folket gett er rättighet att döma oss? Nej, det har det inte! Jag känner er inte!«

Han satte sig och dolde sitt glödande ansikte bakom Andrejs axel.

Den tjocke domaren lutade hufvudet åt presidenten och hviskade något. Domaren med det bleka ansiktet höjde på ögonbrynen, sneglade på de anklagade, sträckte ut handen öfver bordet och ritade med en blyertspenna på papperet, som låg framför honom. Distriktsföreståndaren skakade på hufvudet, ändrade försiktigt ställningen på sina ben, lade magen på knäna och knäppte ihop händerna öfver den. Utan att röra hufvudet vred den lilla gubben kroppen åt den rödskäggige domaren och talade ljudlöst med honom, och denne hörde på med sänkt hufvud. Adelsmarskalken pratade med åklagaren, borgmästaren hörde småleende på och strök sig på kindbenet. Åter höll presidenten ett otydligt tal. s. 207

Advokaterna hörde uppmärksamt på, alla fyra, de anklagade hviskade sinsemellan, Fedja gömde sig undan med ett förläget leende.

»Så han bet af dem!... rakt på sak... bäst af allihop!« hviskade Sisof förbluffad i moderns öra. »Tänk en sådan pojke!«

Hon smålog undrande. Allt som försiggick tycktes henne först som en öfverflödig inledning till något förskräckligt, som plötsligt skulle slå ner och krossa alla med kall fasa. Men Pavels och Andrejs lugna ord ljödo så oförfärade och fasta, som om de uttalats i den lilla bystugan och icke inför rätten. Fedjas hetsiga, ungdomliga utfall tycktes henne roande. Det drog en djärf, frisk fläkt genom salen, och af rörelsen på bänkarne bakom henne, förstod hon, att hon inte var ensam om att känna detta.

»Hvad är er åsikt?« sade den lille gubben.

Allmänna åklagaren steg upp och började, i det han med ena handen höll sig fast i pulpeten, med stor talförhet anförde en massa siffror. I hans ton hördes ingenting skräckinjagande. Men på samma gång oroades hennes hjärta af en dunkel stingande ångest, — en känsla af något fientligt, som låg lurande i luften omkring domarne och liksom insvepte dem i ett ogenomträngligt moln, genom hvilket ingenting utifrån kunde nå fram till dem. Hon såg på dem, och de voro henne obegripliga. De vredgades icke på Pavel och Fedja, som hon väntade, blefvo icke sårade af deras ord, men allt, hvarom de frågade, tycktes vara onödigt för dem själfva, — de frågade liksom motvilligt, lyssnade med ansträngning till svaren, visste allt på förhand, intresserade sig icke för något.

Framför dem stod nu en gendarm och sade med basröst:

s. 208

»Pavel Vlasof var den förnämste anstiftaren, det sade alla. . . «

»Och Nachodka?« frågade makligt den tjocke domaren.

»Han också. . . «

En af advokaterna steg upp och frågade:

»Får jag lof?«

Den lille gubben frågade någon:

»Har ni ingenting. . . ?«

Det föreföll modern, som om det varit klen beställt med domarnes hälsotillstånd. En sjuklig trötthet spårades i deras åtbörder och tonfall, en sjuklig trötthet och en uttråkad ledsnad lästes i deras ansikten. Det syntes, att allt detta var dem tungt och obekvämt, — uniformerna, salen, gendarmerna, advokaterna, skyldigheten att sitta där i länstolarne, fråga och höra på. Hon hade i allmänhet sett få herremän och nu på lång tid icke alls sett några, hvarför hon nu såg på dessa domare som på något alldeles nytt och obegripligt, men snarare beklagansvärdt än skräckinjagande.

Framför dem stod hennes gamle bekant, officern med det gula ansiktet, och berättade viktigt och med släpande målföre om Pavel och Andrej. . . Då modern lyssnade på honom, tänkte hon ofrivilligt:

»Du vet då just inte mycket, far lille. . . «

På de unga männen bakom skranket såg hon nu utan medömkan eller rädsla för deras öde, — hvarken fruktan eller medömkan tycktes passa för dem. Alla väckte de hos henne endast undran och kärlek, — en lugn undran, en kärlek, full af ljus glädje. Unga och kraftiga, sutto de där vid väggen, nästan utan att alls blanda sig i vittnenas och domarnes enformiga samtal eller i advokaternas ordtvister med åklagaren. Ibland smålog någon föraktfullt och sade och sade något åt kamraterna, och då gled också öfver deras ansikten ett ironiskt löje. Andrej och Pavel talade nästan hela tiden sakta med en af försvarsadvokaterna, som modern dagen förut träffat hemma hos Nikolaj, och som Nikolaj kallat kamrat. Till deras samtal lyssnade Masin, som var lifligare och rörigare än de andra. Samojlof sade ibland något åt Ivan Gusef, och modern såg, att Ivan för hvar gång knuffade till kamraten med armbågen och hade svårt att hålla sig för skratt. Två gånger hade han redan frustat till och satt sedan under några minuter röd i ansiktet och försökte se högtidlig ut. Och hos hvar och en af dem lekte och skummade ungdomen på det ena eller andra sättet och öfvervann med lätthet ansträngningarna att kufva den. Hon såg, jämförde, grubblade och kunde icke i ord fånga den ängslande förnimmelsen af fientlighet.

Sisof vidrörde henne lätt med armbågen, hon vände sig emot honom, — hans ansikte var belåtet och en smula bekymradt. Han hviskade:

»Titta bara, hvad de blifvit duktiga af sig, de morsgrisarna! Riktiga baroner, hvad? Nå, och dem skola de döma! . . . Mot våldet förmår man ingenting!«

Hon hörde på och upprepade ofrivilligt för sig själf:

»De skola döma...«

Och i salen talade vittnena med brådslande, färglösa röster, och domarne motvilligt och liknöjdt. Den tjocke domaren gäspade med den feta handen för munnen, han med de röda mustascherna blef ännu blekare, och ibland sträckte han upp handen och tryckte fingret hårdt mot tinningen, i det han slött stirrade upp i taket med smärtsamt uppspärade ögon. Allmänne åklagaren ritade ibland med blyertspennan på ett papper och fortsatte sitt ohörbara samtal med adelsmarskalcken, och denne strök sitt gråa skägg, rullade med de stora, vackra ögonen och smålog. Borgmästaren satt med det ena benet öfver det andra, trummade ljudlöst med fingrarna på knäet och iakttog tankfullt fingrarnes rörelser. Endast distriktsföreståndaren, som alltjämt satt och höll upp sin mage med händerna, tycktes höra på det entoniga surret af röster, och den lille gubben satt orörligt uppspetad i sin länstol som en väderflöjel i vindstilla. Detta fortsatte både länge och väl, och ledsnaden började åter fjättra åhörarne.

Modern kände, att i denna stora sal icke fanns något af den kalla, hotfulla rättvisa, som bistert kläder af och rannsakar själen, och efter att ha sett allt, värdesätter allt med omutliga ögon och väger det med sträng och ärlig hand, — där fanns intet, som skrämde henne med sin styrka och sitt majestät. Blodlösa anleten, slocknade blickar, trötta röster, — den dunkla liknöjdheten hos en kylig höstafton.

»Jag förklarar...« började den lille gubben tydligt och steg upp, efter att ha malt sönder de följande orden mellan sina tunna läppar.

Salen fylldes af ett plötsligt oväsen, suckar, dämpade utrop, hostningar och skrapningar med fötter. De anklagade fördes ut, och då de gingo, smålogo de och nickade åt släktingar och bekanta, och Ivan Gusef ropade halfhögt åt någon:

»Var inte ängslig, Jegor!«

Modern och Sisof gingo ut i korridoren.

»Vill du gå med och dricka litet te någonstans?« frågade henne gubben med bekymrad tankfullhet. »Vi ha halfannan timme på oss!«

»Nej, jag är inte hungrig...«

»Nå då går inte jag heller... Nej, sådana pojkar, du! De sitta där, som om de ensamma voro riktiga människor, och alla de andra inte betydde ett dugg! Hvad säger du om Fedja, hvad?«

Samojlofs far kom fram till dem, hållande mössan i handen. Han log bistert och sade:

»Än min Grigori då? Han sade nej till försvarsadvokaten och ville inte säga något... Det var han den förste, som hittade på. Din, Pelageja, höll på advokaterna, men min, han sade — jag vill inte, sade han! Och då vägrade fyra stycken...«

Bredvid honom stod hustrun. Hon blinkade oupphörligt med ögonen och torcade sig om näsan med näsdukssnibben. Samojlof tog skägget i handen och fortsatte, tittande ner i golvet:

»Konstigt är det i alla fall! När man ser på dem, de satarne, så begriper man, att de förgäfves ställt till med allt det här. . . att de störtat sig i onödan. . . Men så börjar man plötsligt undra, om de icke kanske ha rätt ändå? . . . Man kommer ihåg, hur de alltjämt växa och växa i fabriken, och fastän de bli fångade, så är det med dem som med snorgersen i ån, de dö icke ut för det! Och så tänker man, — det ligger kanske en kraft bakom dem?»

»Det är svårt för oss, Stepan Petrof, att begripa den här saken!« sade Sisof.

»Ja. . . svårt är det!« medgaf Samojlof.

Hans hustru drog bullersamt in luften genom näsan och anmärkte:

»Friska äro de allesamman, de förbaskade. . . «

Och med ett leende öfver sitt breda, vissnade ansikte, fortfor hon:

»Du skall inte vara ond, Nilovna, för att jag nyss trätte på dig och sade, att din son hade skulden. . . Katten må veta, hvem som är den mest skyldige, om jag skall säga sanningen! Du hörde väl, hvad gendarmerna och spionerna nyss sade om vår Grigori? Han hade också riktigt ansträngt sig, den rödhårige kanaljen!« s. 212

Hon var tydligen stolt öfver sin son, kanske utan att själf förstå det, men denna hennes känsla var något, som modern hade erfarenhet af, och hon svarade med ett vänligt leende:

Ett ungt hjärta står alltid sanningen närmare. . . «

Människorna irrade omkring i korridoren och samlades i grupper, som samtalade ifrigt och upprördt. Nästan ingen stod ensam, i allas ansikten lästes klart begäret att tala, fråga, höra. I den smala hvita rännan mellan två väggar sopade de fram och tillbaka, liksom drifna af en stark blåst, och alla tycktes söka efter något fast att stå på.

Bukins äldre bror, som var lika lång och färglös som han, vred sig rundt åt alla håll, under det han fäktade med armarne och skrek:

»Distriktsföreståndaren Klepanof är här icke alls på sin plats. . . «

»Var tyst, Konstantin!« förmanade honom fadern, en liten gubbe, och såg sig ängsligt omkring.

»Nej, jag vill tala! Det sägs om honom, att han i fjol slog ihjäl sin bokhållare. . . för hans hustrus skull. . . Hvad är det för slags domare, om jag får fråga? Bokhållarens hustru lefver tillsammans med honom, — hur skall man förstå det? Och dessutom är han en ökad tjuf. . . «

»Å herre Gud då. . . Konstantin!«

»Det är sant!« sade Samojlof. »Det är sant! Domstolen är inte mycket rättrådig af sig. . . «

Bukin hörde hans röst och skyndade dit, dragande alla med sig, — alltjämt fäktande med armarne och röd af sinnesrörelse, skrek han:

»För stöld och mord döma jurymän, som äro enkelt folk. . . bönder och borgare! Men dem, som äro emot regeringen, dem dömer regeringen själf. . . är det fason, det?» s. 213

»Konstantin då! Inte äro de väl emot regeringen, inte? De äro bara. . . «

»Nej, vänta! Fjodor Masin sade sant, han! Om du förolämpar mig, och jag ger dig ett slag på örat, och du skall döma mig för det. . . så är jag förstås skyldig, men hvem var det, som först började? Du!«

En gråhårig, krok näsig vaktmästare med medaljer på bröstet knuffade undan hopen och sade åt Bukin, hotande honom med fingret:

»Hör du. . . låt bli att skrika! Tror du, att du är på krogen?«

»Ursäkta, herrn. . . jag förstår! Men säg mig, — om jag slår er och ni slår mig, och jag skall döma er, hvad anser ni att. . . «

»Var tyst, annars låter jag köra ut dig härifrån!« sade vaktmästaren strängt.

»Hvart då? Hvarför det?«

»Ut på gatan. För att du inte skall hålla väsen. . . «

Bukin kastade en blick omkring sig och sade halfhögt:

»Hufvudsaken för dem är, att folk skall tiga. . . «

»Hvad tänkte du dig då?!« skrek den gamle brutalt. Bukin slog ut med händerna och började tala tystare.

»Och hvarför släpper man inte in allmänheten i domstolssalen, utan bara släktingarna? Dömer man rättvist, så kan man väl döma så, att alla höra det, — då är det väl ingenting att vara rädd för?«

Samojlof upprepade, men nu med högre röst:

»Domstolen dömer nog icke efter sitt samvete, det är sant! . . . «

Modern ville tala om för honom, hvad hon hört af Nikolaj om domstolens s. 214 olaglighet, men hon hade icke riktigt förstått det och delvis glömt orden. Ansträngande sig att komma ihåg dem, vände hon sig åt sidan ifrån de andra och märkte då, att en ung man med ljusa mustascher såg på henne. Han höll högra handen i byxfickan, därigenom såg den vänstra axeln lägre ut, och denna egenomlighet föreföll henne bekant. Men han vände ryggen åt henne, och hon var upptagen af sina funderingar och glömde honom genast.

Men i nästa ögonblick uppfångade hennes öra den hviskande frågan:

»Hon där? Till vänster. . . «

Och en annan röst svarade i högre och triumferande ton:

»Ja!«

Hon såg sig om. Han med de sneda axlarna stod alldeles bredvid henne och sade något åt sin följeslagare, en svartskäggig ung man i kavaj och höga stöflar.

Åter kände hon sig oroad af ett minne, som hon dock icke kunde få någon klarhet i. I hennes bröst uppflickade ett omotståndligt begär att tala med folk om sonens sanning, — hon ville höra, hvad de skulle säga emot den, ville af deras ord gissa sig till rättens utslag.

»Är det verkligen så de döma?« började hon försiktigt, vändande sig till Sisof.

»Jag förstår mig inte på de här ordningarna. . . Domarne förhöra ju om, hvilka det

är, som gjort något, men hvarför de gjort det... det fråga de inte. Är det rättvist, det? Och alla äro de ju så gamla... unga borde väl dömas af unge...«

»Ja«, sade Sisof, — »det är svårt för oss att förstå den här saken... mycket svårt!« Och han skakade tankfullt på hufvudet.

Vaktmästaren öppnade dörren till salen och ropade:

s. 215

»Släktingar... stig på! Visa biljetterna...«

En butter stämman yttrade långsamt:

»Biljetter... alldeles som på en cirkus!«

Hos alla spårades nu en dof förbittring, en oklar ifver, de rörde sig friare, sorlade, grälade med vaktmästarne.

XIV

(s. 215)

När de satte sig på bänken, muttrade Sisof något för sig själf.

»Hvad sade du?« frågade modern.

»Jo! Folket är dumt. . . Det vet ingenting. . . det bara trefvar sig fram. . . «

En klocka ringde, och en röst ropade liknöjdt:

»Rätten kommer. . . «

Åter stego alla upp, och åter tågade domarne in i samma ordning som förut och satte sig. De anklagade fördes in.

»Gif akt!« hviskade Sisof. »Allmänne åklagaren skall tala.«

Hon sträckte sig framåt med hela kroppen och satt som förstenad i en ny väntan på det förskräckliga.

Med hufvudet vändt åt sidan mot domarne och armbågen stödd mot pulpeten, började allmänne åklagaren tala, i det han emellanåt gestikulerade i luften med högra handen. De första orden kunde hon icke urskilja; åklagarens röst var entonig och dof, och han talade ojämnt, än långsamt, än fortare. Orden tånjde ut sig enformigt i en lång rad, som maskorna af en garnända och flögo så plötsligt upp s. 216 och surrade rundt som en svärm flugor öfver en sockerbit. Men hon fann icke i dem något skräckinjagande eller hotande. Kalla som snöflingor och grå som aska, föllo de oafåtligt och fyllde salen med något odrägligt ledsamt, liknande fint, torrt dam. Detta känslolösa och ordrika tal tycktes alls icke beröra Pavel och hans kamrater, de sutto lugna och talade som förut ohörbart sinsemellan, i det de ibland logo, ibland rynkade pannan för att dölja sitt leende.

»Han ljuger!« hviskade Sisof.

Det skulle hon icke kunnat säga. Hon hörde åklagarens ord och förstod, att han anklagade alla, utan att särskilja någon, — efter att ha talat om Pavel, började han tala om Fedja, och efter att ha ställt honom i jämbredd med Pavel, drog han fram Bukin i samma vefva, det var, som om han stoppat ner dem och sytt in dem alla i en säck. Men den yttre meningen af hans ord hvarken tillfredsställde, upprörde eller skrämde henne, hon väntade alltjämt på det förfärliga och sökte det hårdnackadt bakom orden, i åklagarens ansikte, åtbörder och stämma, i hans hvita hand, so beskref långsamma cirklar i luften. Något skräckinjagande fanns där, det kände

hon, men det lät icke fånga sig, bestämma sig i ord, betäckte endast hennes hjärta med sin mörka skugga.

Hon såg på domarne, de funno det obestriddigen tråkigt att höra på talet. Deras liflösa, gula och grå ansikten uttryckte ingenting. Sjukligt feta eller onaturligt magra, liknande orörliga, underligt döda fläckar, fördunklades de allt mer och mer af den dysstra ledsnad, som fyllde salen. Från åklagarens ord utströmmade ett osynligt töcken, som allt mer förtätade sig omkring domarne och insvepte dem i ett moln af likgiltighet och trött väntan. Öfverdomaren rörde sig icke, han satt som fastbakad i sin upprätta ställning, och de små grå prickarne bakom glasögonen försvunno ibland och flöto ut i ansiktet. s. 217

Och då modern såg denna döda oberördhet, denna lugna likgiltighet, frågade hon tviflande sig själf:

»Skola de döma dem?«

Denna undran förjagade småningom ur hennes hjärta väntan på det förskräckliga och fyllde det i stället med en bitter känsla af agg.

Åklagarens tal afbröts helt plötsligt, han virkade några små snabba maskor, bugade sig för domarne och satte sig, gnuggande händerna. Adelsmarskalken nickade åt honom och rullade med ögonen, borgmästaren räckte honom handen, och föreståndaren såg på sin mage och smålog.

Men domarne tycktes icke ha blifvit glada öfver hans tal, de rörde sig icke.

»Din skabbiga satan!« svor Sisof hviskande.

»Ordet. . . « började den lille gubben, i det han lyfte upp ett papper till ansiktet, »åt försvars advokaten. . . för Fedosjejef, Makrof och Sagarof.«

Advokaten, som modern träffat hos Nikolaj, reste sig. Han hade ett bredt, godmodigt ansikte, och hans små ögon lyste af en skarp glans, — det såg ut, som om två hvassa skäror strukit fram under de rödaktiga ögonbrynen och mejat af något i luften. Han talade långsamt, tydligt och klart, men modern kunde icke lyssna till hans tal, — Sisof hviskade henne i örat:

»Förstod du, hvad han sade? Förstod du? De äro dåliga, fördärfvade, dåraktiga människor, sade han. . . Är det Fjodor, det? Ingenting begripa de, sade han. . . äro som vildar. . . «

Hon svarade icke, krossad af en tung missräkning. Agget växte och tryckte hennes sinne. Nu blef det klart för henne, hvarför hon väntade rättvisa och trodde sig få se en skarp, ärlig kamp mellan sonens sanning och hans domares sanning. Hon hade föreställt sig, att de skulle förhöra Pavel länge, uppmärksamt och utförligt om hela hans inre lif, att de med skarpa ögon skulle skärskåda alla hans tankar och handlingar, alla hans dagar. Och när de fingo se hans sannfärdighet, skulle de rättvist och högt förklara: s. 218

»Denne man har rätt!«

Men ingenting liknande ägde rum, — det föreföll, som om de anklagade voro öfverskådligt långt från domarne, och domarne öfverflödiga för dem. Uttröttad

af sin spända väntan, förlorade hon intresset för rättegången och hörde icke längre på, utan tänkte förolämpad:

»Kan det här kallas att döma, det? En domstol. . . «

Och detta ord tycktes henne låta tomt och ihåligt som ett sprucket lerfat.

»Där fingo de sig!«
hviskade Sisof gillande.

»De äro ju som döda!«
anmärkte hon suckande.

»Nu lefva de visst upp igen!«

Hon såg på domarne och varseblef verkligen en skymt af oro i deras ansikten. Nu talade en annan advokat, en liten man med hvasst, blekt, ironiskt ansikte, men domarne afbröto honom. Allmänne åklagaren rusade upp, sade brådskande och uppbragt något om protokollet, sedan höll den lille gubben ett förmaningstal, advokaten böjde aktningsfullt sitt hufvud, hörde på dem och fortsatte därefter sitt tal igen.

»Skrapa på!«
anmärkte Sisof. »Skrapa i med naglarne. . . så att du får tag i själen på dem. . . «

Det blef lif i salen, ord ljungade i häftig tvekamp, och advokaten gjorde utfall s. 219
åt alla håll med hvassa speglosor. Domarne liksom makade ihop sig eller pöste upp sig för att uppfånga de skarpa huggen i en mjuk, lös massa. Modern iakttog dem noga, och det föreföll henne, som om de pöste upp sig allt mer och mer, för att advokatens ord icke skulle framkalla något gensvar i deras bröst och störa deras liknöjda lugn.

Men nu reste sig Pavel, och det blef plötsligt öfverraskande tyst. Hans mor lutade sig fram med hela öfverkroppen. Pavel började lugnt tala:

»Som partiman erkänner jag endast mitt partis domstol och skall icke tala till mitt försvar, men — på mina kamraters önskan, hvilka också vägrat att försvara sig — vill jag försöka förklara för er, hvad ni icke förstått. . . Allmänne åklagaren har kallat vårt uppträdande under socialdemokratiens fana ett uppror mot härskarmakten och hela tiden betraktat oss som upproriska mot tsaren. Jag måste förklara, att för oss är tsaren icke den enda boja, som fjättrar landets kropp, — han är endast den första och närmaste boja, som det är vår uppgift att slita från folket. . . «

Tystnaden blef ändå djupare under ljuden af den fasta stämman, den liksom utvidgade salens väggar och Pavel tycktes flyttas långt åt sidan från de andra och bli klarare och mer framstående.

Hon ryste till.

Domarne rörde oroligt på sig. Adelsmarskalken hviskade något till domaren med det lättjefulla utseendet, denne nickade och vände sig till den lille gubben, men samtidigt talade på andra sidan den sjuke domaren i hans öra. Vaggande i länstolen först till höger och sedan till vänster, sade gubben någonting till Pavel, men hans röst drunknade i det jämna och breda flödet af dennes ord.

s. 220

»Vi äro socialister. Det vill säga, att vi äro fiender till den enskilda äganderätten, som söndrar människorna, beväpnar dem emot hvarandra, skapar en oför-

sonlig fientlighet i intressen, ljuger, då den försöker dölja eller rättfärdiga denna fientlighet, och fördärfvar alla med lögn, hyckleri och ondska... Vi säga, att ett samhälle, som betraktar människan endast som ett verktyg för sin egennytta är anti-mänskligt, är fientligt emot oss, vi kunna icke förlika oss med dess hycklande och lögnaktiga moral, cynismen och grymheten i dess förhållanden till individen äro oss motbjudande, vi vilja och skola bekämpa alla former af mänsklig trälldom under ett sådant samhälle, bekämpa alla de olika sätten att mala sönder människan till vinningslystnadens fromma... Vi arbetare, genom hvars ansträngningar allting skapats — från jättelika maskiner till barnleksaker, — vi människor, beröfvade rättigheten att kämpa för vår mänskliga värdighet, och som hvar och en försöker och kan begagna som verktyg att uppnå sitt mål, vi vilja nu ha så mycken frihet, att den kan göra det möjligt för oss att med tiden eröfra all makten. Vår lösen är, bort med den enskilda äganderätten, alla tillverkningsmedel åt folket, all makten åt folket, arbetet en skyldighet för alla. Ni se, att vi icke äro några upproriske!«

Pavel smålog, fördel långsamt handen öfver håret, och elden i hans blå ögon flammade klarare.

»Får jag be er hålla er till saken!« sade presidenten högt och tydligt. Han vände öfver kroppen åt Pavel och såg på honom, och modern tyckte, att i hans matta vänstra öga tändes en elak eld. Och alla domarne sågo på hennes son med s. 221 ögon, som sögo sig fast vid hans ansikte och gestalt, törstande efter hans blod, för att med det ge nytt lif åt sina kraftlösa kroppar. Men han stod lång och rak och kraftfull med armen sträckt emot dem och sade dämpadt och tydligt:

»Vi äro revolutionärer och skola fortsätta att vara det, så länge de ena endast befalla, och de andra endast arbeta. Vi uppträda mot samhället, hvars intressen vi äro befallda att försvara, som dess och edra oförsonliga fiender, och en försoning oss emellan är omöjlig, så länge vi icke segrat. Låt oss segra, arbetare! Edra fullmaktsgifvare äro icke så starka, som de tro. Den äganderätt, för hvars bevarande de offra miljontals af dem underkufvade människor, denna samma kraft, som ger dem makt öfver oss, ger anledning till fientliga friktioner mellan dem fysiskt och moraliskt. Äganderätten kräfver allt för många ansträngningar för sitt försvar, och i själfva verket äro ni, våra behärsrare, mera slafvar än vi, — ni äro underkufvade andligt, vi endast kroppsligt. Ni kunna icke frigöra er från fördomarnes och vanornas förtryck, och detta förtryck mördar er andligt, men ingenting hindrar oss att vara invärtes fria, — det gift, hvarmed ni förgifta oss, är svagare än det motgift, som ni, utan att vilja det, ingjuta i vårt medvetande... Det växer, det utvecklar sig oafslåttligt och drar till sig allt det bästa, allt det andligt friska äfven ur er midt. Se efter... ni ha icke längre några, som kunna kämpa med idéer för er makt, ni ha redan slösat bort alla argument, som kunna skydda er mot den historiska rättvisans angrepp, ni kunna icke skapa något nytt på tankens område, ni äro andligt ofruktbara. Men våra tankar växa, de brinna allt klarare, de gripa folkmassorna

och organisera dem till kampen för friheten. Medvetandet om arbetarens stora roll sammansmälter alla världens arbetare till en enda själ, — ni kunna icke hämma denna livvets förnyelseprocess med något annat än grymhet och cynism, men cynismen är i ögonenfallande, och grymheten väcker förbittring. Och de händer, som i dag strypa oss, skola snart kamratligt trycka våra händer. Er energi är den mekaniska energien hos guldets, som förräntar sig, och den förenar er till grupper, kallade att ömsesidigt uppsluka hvarandra, — vår energi är den lefvande kraften af det alltjämt växande medvetandet om alla arbetares solidaritet. Allt hvad ni göra är brottsligt, ty det är riktadt på människors underkufvande, — vårt arbete frigör världen från alla skrämmande villor och vidunder, som skapats af edra lögnar, er ondska och snikenhet. Ni ha lösryckt människan från lifvet och fördärfvat henne, socialismen förenar de af er sönderstyckade världen till ett enda stort harmoniskt helt och — så skall det bli!« s. 222

Pavel hejdade sig ett ögonblick och upprepade starkare, fastän med lägre röst:

»Så skall det bli!«

Domarne hviskade sinsemellan under underliga grimaser och utan att taga de glupska ögonen från Pavel, och modern tyckte, att de besmutsade hans smidiga starka kropp med sina blickar, afundsjuka öfver dess hälsa, kraft och friskhet. De anklagade lyssnade uppmärksam till kamratens tal, — deras ansikten bleknade, och deras ögon strålade gladt. Modern slukade sonens ord, och de inpräglade sig tydligt och klart i hennes minne. Den lille gubben hejdade Pavel några gånger, förklarade något för honom och log till och med en gång melankoliskt, — Pavel åhörde honom tyst och började åter tala, barskt, men lugnt, tvingande alla att höra på och kufvande med sin vilja domarens vilja. Detta räckte länge, men slutligen skrek gubben till och sträckte handen mot Pavel, och till svar ljöd dennes något spefulla stämma: s. 223

»Jag skall sluta. Förolämpa er personligen har jag icke velat, tvärtom — som ofrivilligt närvarande vid denna komedi, som ni kalla rättgång, känner jag nästan medlidande för er. Hur alltid att se människor, och det plågar oss alltid att se människor, äfven om de äro fientligt sinnade mot våra syften, så skymfligt förnedra sig i våldets tjänst och till den grad förlora medvetandet af sin mänskliga värdighet...«

Han satte sig utan att se på domarne, men hans mor såg skarpt på dem med återhållen andedräkt och väntade.

Andrej tryckte strålände Pavels hand, Samojlof, Masin och alla de andra sträckte sig lifligt fram emot honom, — han smålog, en smula förlägen öfver kamraternas entusiasm, såg åt det håll, där modern satt, och nickade till henne, som om han ville säga:

»Var det bra?«

Hon svarade honom med en djup glädjesuck, alldeles öfversköld af en varm våg af kärlek.

»Nu är rättegången börjad!« hviskade Sisof. »Så han gaf dem på pälsen... hvad?« Hon nickade tyst, belåten öfver att sonen talat så dristigt... , kanske ändå mer belåten öfver, att han slutat. I hennes hufvud bultade oroligt frågan:

»Nå? Hvad skola ni göra nu?«

Hvad sonen sagt var icke nytt för henne, hon kände dessa tankar, men här, inför domstolen, kände hon för första gången den sällsamma, dragande makten af hans tro. Pavels lugn öfverraskade henne och hans ord smälte i hennes bröst ihop s. 224 till en strålande, stjärnlik sammangyttring af fast öfvertygelse om hans sanning och hans seger. Hon väntade nu, att domarne häftigt skulle disputerade med honom, göra vredgade invändningar och draga fram sin sanning. Men i stället steg Andrej upp, vaggade af och an, såg under lugg på domarne och började:

»Herrar försvarsadvokater... «

»Ni har framför er domstolen, och icke några defensorer!« anmärkte högljudd och förargat domaren med det sjukliga utseendet. På uttryckte i Andrejs ansikte såg modern, att han ville gyckla, — mustascherna darrade och i ögonen lyste den listigt vänliga glimt, som hon kände så väl till. Han gned hufvudet med sin långa hand och suckade:

»Jaså-å?« sade han och skakade på hufvudet. »Jag trodde, att ni icke voro domare, utan försvarare... «

»Jag får be, att ni håller er till saken!« inföll torrt den lille gubben.

»Till saken? Godt! Jag har redan intalat mig själf, att ni verkligen äro domare, oberoende och hederlige män... «

»Domstolen har inte behof af er karakteristik... «

»Den har inte behof af... sådant? Hm... nå, jag fortsätter i alla fall... ni äro människor, för hvilka det hvarken finnes närstående eller främlingar, ni äro fria människor. Här stå nu framför er två parter, och den ena beklagar sig, — han där har plundrat och mördat mig! Och den andre svarar: Jag har rätt att plundra och mörda, därför att jag har ett gevär... «

»Har ni något att säga angående saken?« frågade den lille gubben med höjd röst. Hans händer darrade, och det gladdede modern att se, att han var ond. Men hon tyckte icke om Andrejs uppträdande, det harmonierade icke med sonens tal, — s. 225 hon ville ha en allvarlig och skarp ordstrid.

Lillryssen såg tyst på gubben, sedan ref han sig i hufvudet och sade allvarsamt:

»Angående saken?... Och hvarför skall jag tala med er om saken? Allt hvad ni behöfde veta, har min kamrat sagt er. Resten skola andra berätta er, när tiden är inne... «

Gubben reste sig och förklarade:

»Jag tar ifrån er ordet! Grigori Samojlof.«

Med hårdt sammanprässade läppar satte sig lillryssen makligt ner på bänken, — Samojlof steg upp bredvid honom och skakade på sina lockar.

»Allmänne åklagaren kallade mina kamrater vildar, kulturfienter... «

»Ni får endast tala om, hvad som rör er sak...«

»Det här rör den... Det är ingenting, som icke rör hederliga människor... Och jag ber, att ni inte afbryta mig... Jag frågar er, — hvad är er kultur för slag?«

»Vi äro icke här för att disputerade med er! Till saken!« sade gubben med ett kallt leende.

Andrejs uppträdande hade synbart förändrat domarne, — hans ord hade liksom strukit af dem en mask, på de gråbleka ansiktena framträdde röda fläckar, och i ögonen brunno kalla gröna gnistor. Pavels tal hade retat dem, men på samma gång kufvat förbittringen med sin kraft, som ofrivilligt ingaf aktning, lillryssen åter hade slitit bort förbehållsamheten och med lätthet blottat, hvad som fanns inunder. De hviskade sinsemellan med underliga grimaser, och deras åtbörder hade en häftighet, som icke var naturlig för dem, — det var vreden, som tog öfverhand.

»Ni uppfostra spioner, ni förföra kvinnor och unga flickor, ni gör mannen till tjuf och mördare, ni förgifta honom med brännvin... mellanfolklig tvedräkt, universell lögn, osedlighet och förvildning, — det är er kultur! Ja vi äro fiender till denna kultur!« s. 226

Jag får be er —!« skrek den lille gubben, och hakan darrade på honom. Men blossande röd och med gnistrande ögon skrek Samojlof också:

»Men vi vörda och uppskatta denna andra kultur, hvars bärare ni låta ruttna bort i fängelserna och göra vansinnig...«

»Jag tar ordet ifrån er!... Fjodor Masin.«

Den lille Masin for upp som en plötsligt utstucken gadd och ropade liksom andfådd:

»Jag... jag svär... Jag vet, att ni skola döma mig...«

Orden fastnade honom i halsen, han blef likblek, endast ögonen tycktes ännu ha lif i ansiktet. Han sträckte ut armen och skrek:

»Jag svär att... hvart ni än skicka mig, så skall jag rymma och komma tillbaka och fortfara att arbeta för saken... så länge jag lefver. Det ger jag er mitt hedersord på!«

Sisof harklade sig högljudt och sträckte på sig. Och dragen med af den sinnesrörelsens våg, som böljade allt högre, sorlade allmänheten underligt doft. En kvinna grät, någon hostade våldsamt. Gendarmerna stirrade på de anklagade med slö häpnad, på åhörarne med hätska blickar. Domarne rörde på sig, gubben skrek gällt:

»Ivan Gusef!«

»Jag vill inte tala!«

»Bukin, Fjodor!«

Den ljuslette, färglöse ynglingen reste sig tungt och sade långsamt, skakande på hufvudet:

»Ni borde blygas... jag, som är en trögtänkt människa, jag förstår, hvad rättvisa är...« Han sträckte upp armen öfver hufvudet och teg med halfslutna ögon, s. 227

som om han stirrade på något långt borta.

»Hvad för slag?« skrek gubben arg och förbluffad, i det han hoppade till i länstolen.

»Men ni...«

Bukin sjönk dystert ner på bänken igen. Det låg något djupt betydelsefullt, något sorgset förebrående och naivt i hans dunkla ord, som gjorde intryck på alla. Till och med domarne sutto lyssnande, som om de väntade, att det skulle ljuda ett eko, klarare än dessa ord. Och på åhörarbänkarne var det dödstyst, endast en stilla gråt dallrade i luften. Så ryckte allmänne åklagaren på axlarne och smålog ironiskt, adelsmarskalken harklade sig högljudt, och småningom började åter hviskningarne surra i salen.

Modern lutade sig fram till Sisof och frågade:

»Skola domarne tala nu?«

»Nej, att är slut... det är bara domen, som skall afkunnas...«

»Ingenting mera?«

»Nej...«

Hon trodde honom inte.

Gumman Samojlof flyttade sig oroligt på bänken, knuffade till modern med axeln och armbågen, och frågade sakta mannen:

»Kan det verkligen vara möjligt...«

»Du ser väl, att det är möjligt...«

»Hur skall det bli med honom, Grischa, då?...«

»Tig... maka dig...«

Alla kände en oro, som hindrade dem att sitta stilla, och blinkade tvisflande med bländade ögon, som om något flammade upp för dem, något med otydliga konturer och obegriplig betydelse, men af en hemsk, dragande makt. Och då de icke förstodo den stora, nya känsla, som plötsligt uppenbarat sig för dem, öfversatte de den i de små, påtagliga och begripliga förnimmelser, som lågo dem närmast. s. 228
Den äldre Bukin hviskade högljudt utan att genera sig:

»Hvarför låta de dem inte tala? Åklagaren får ju säga allt och så mycket han vill.«

En ämbetsman kom fram till bänken, vinkade med händerna och sade halfhögt:

»Sch... sch...«

Samojlof lutade sig tillbaka och brummade bakom hustruns rygg:

»Naturligtvis... de äro skyldiga, det kunna vi ju säga... Men förklara då! Mot hvad de upprest sig? Mot allt?... Jag vill begripa det! Jag har också mitt intresse... Hvar är sanningen? Det vill jag begripa... låt dem tala!«

»Sch!« ropade ämbetsmannen åt honom med en hotande åtbörd.

Sisof skakade dystert på hufvudet.

Modern betraktade oafåtligt domarne och såg, att de blefvo allt mer och mer upphetsade och samtalade sinsemellan med otydliga röster. Det kalla glatta ljudet af deras prat slog emot hennes ansikte och framkallade med sin beröring en darrning i kinderna och en obehaglig smak i munnen. Det föreföll henne, som om de alla talade om sonens och hans kamraters starka, nakna kropp, om de ungdomliga musklerna och lemmarna, fulla af varmt blod och lefvande kraft.

Denna kropp tände hos dem tiggarens elaka, maktlösa afund, den försvagade sjuklingens snikna lystnad. Smackande med läpparne, beklaga de att dessa kroppar, i stånd att arbeta, njuta och skapa, nu skola försvinna ur lifvets verksamhetssfär och taga med sig möjligheten att kufva dem, draga fördel af deras styrka och förtära den. Och därför framkalla dessa ynglingar hos de gamla domarne den hämndgiriga förbittringen hos ett kraftlöst vordet vilddjur, som ser det s. 229 friska rofvet framför sig, men icke längre har kraft att gripa det, som förlorat förmågan att mätta sig med andras styrka och sorgset tjuter vid att se mätnadens källa försvinna.

Denna sällsamma, brutala tanke tog allt klarare form, ju uppmärksammare hon såg på domarne. För henne, kvinnan och modern, som alltid och trots allt haft sonens kropp kärare än hvad som kallas själen, för henne var det förfärligt att se, hur dessa klibbiga, slocknade ögon krälade öfver hans ansikte, trefvade på hans bröst, axlar och armar, gnedo sig mot hans varma hud, som om de försökte värma sig själfva och värma blodet i sina förkalkade ådror och sina slappa muskler, nu en smula upplifvade af lystnad och afund mot det unga lif, som de nu skulle döma och beröfva sig själfva. . . Hon tyckte, att sonen kände denna våta, obehagligt kittlande beröring och rysande såg på henne.

Pavel såg modern lugnt och vänligt in i ansiktet, med ögon, som voro en smula trötta. Ibland nickade han åt henne och smålog.

»Snart friheten!« sade henne detta småleende och smekte mildt hennes hjärta.

Med ens stego domarne upp alla på en gång. Hon reste sig ofrivilligt också.

»Nu gå de!« sade Sisof.

»För att öfverlägga om domen?« frågade hon.

»Ja. . . «

Spänningen släppte henne plötsligt, hon kände sig fysiskt och andligt trött, och svetten trängde fram i pannan. En tryckande känsla af missräkning och maktlös vrede öfversvämmande hjärtat och förvandlade sig till ett plågsamt förakt för domarne och domstolen. Det värkte öfver ögonbrynen, hon tryckte hårdt handen mot pannan och såg sig omkring, — de anklagades släktingar gingo fram till gallret, s. 230 och salen fylldes af ett högljudt sorl. Hon gick också fram till Pavel och tryckte hårdt hans hand, gråtande af förbittring och glädje, själf alldeles bortkommen i ett kaos af stridiga känslor. Pavel talade smekande till henne, lillryssen skämtade och skrattade.

Alla kvinnorna gräto, men det var mera af gammal vana, än af sorg. Den förlamande sorg, som framkallas af ett plötsligt, oväntadt slag, fanns där icke, blott det sorgsna medvetandet att nödgas skiljas från barnen, men också det drunknade och upplöstes i dagens många, ovanliga intryck. Föräldrarne sågo på barnen med en dunkel, oredig känsla, i hvilken misstroendet mot ungdomen och det gängse medvetandet om den egna öfverlägsenheten underligt sammansmälte med en annan känsla, liknande aktning för barnen, och det sorgsna, efterhängsna grubblet öfver, hur de nu skulle kunna lefva, aftrubbades mot den nyfikenhet, ungdomen väckt med sitt dristiga tal om möjligheten af ett annat, bättre lif. Känslorna höllos tillbaka af ovanan och oförmågan att uttrycka dem, orden flödade rikligt, men afhandlade endast alldagliga ting, tvätt och kläder, nödvändigheten att taga vara på sin hälsa och icke reta myndigheterna med struntsaker.

»Alla äro trötta, bror lille!« sade Samojlof till sonen. »Både vi och de...«

Och den äldre Bukin fäktade med armarne och intalade brodern:

»Just rättvisa! Och ingenting mera! Det är nog! Det här kunna de inte taga emot!«

Den yngre svarade:

»Hör du, akta staren... jag tyckte så mycket om honom...«

»Kom tillbaka, så skall du finna honom oskadd!...«

s. 231

»Ja, där borta har jag ingenting att göra...«

Och Sisof höll systersonen i handen och sade långsamt:

»Jaså, Fjodor... det vill säga, att du skall ge dig af... Jaha, ja...«

Fedja lutade sig fram och hviskade honom något i örat med ett skälmaktigt leende. Konvojsoldaten smålog också, men tog genast på sig en barsk min igen och harklade.

Modern talade med Pavel som de andra om detsamma, — om hans kläder och hälsa, men i hennes hjärta klappade en massa frågor om Sascha, om sig själf, om honom. Men under allt detta låg en nästan tyngande känsla af slösande kärlek till sonen, en trängtan att vara honom till nöjes, att komma hans hjärta så nära som möjligt. Hennes väntan på det förskräckliga dog bort och kvarlämnade endast en obehaglig darnning vid minnet af domarne och i någon vrå af hennes hjärna en dunkel tanke på dem. Hon kände inom sig en stor, ljus glädje födas, som hon icke förstod, och som gjorde henne förbryllad. Då hon såg, att lillryssen talade med alla och förstod, att han behöfde vänlighet mer än Pavel, tilltalade hon honom:

»Jag tyckte icke om rättegången!«

»Hvarför inte det, njanja lilla?« utbrast lillryssen med ett tacksamt leende.

»Kvarnen är gammal, men nog kan den mala...«

»Det var ju ingenting hemskt med det... och icke kunde man förstå, hvems sanningen var«, sade hon tvekande.

»Åhå, hvad begär ni också!« utbrast Andrej. »Gör man sig väl här besvär med sanningen?...«

Suckande och småleende sade hon:

»Jag trodde ju, att sanningens gudstjänst skulle vara mera skräckinjagande än s. 232
den i kyrkan. . . «

»Du vet, mamma, hvar sanningens gudstjänst firas!« sade Pavel sakta och lik-
som bedjande.

»Och ingen annorstädes, njanja!« tillade lillryssen.

»Rätten kommer!«

Alla rusade till sina platser.

Med ena handen stödd mot bordet, började presidenten läsa ur ett papper, som
han höll upp för ansiktet, med en stämma, som lät som surrandet af en humla.

»Det är domen!« sade Sisof lyssnande.

Det blef tyst. Alla stego upp och stirrade på gubben. Liten, torr och rak, såg
han ut som en käpp, hållen af en osynlig hand, som stödde sig på den. Domarne
stodo också, distriktsföreståndaren med hufvudet på sned och tittande upp i taket,
borgmästaren med armarne i kors öfver bröstet och adelsmarskalken strykande
skägget. Domaren med det sjukliga utseendet, hans fetlagde kamrat och allmänne
åklagaren tittande på de anklagade. Men bakom domarne, från porträttet öfver
deras hufvuden blickade tsaren ned i röd uniform med ett likgiltigt hvitt ansikte,
öfver hvilket det kröp en fluga eller satt en bit spindelväf.

»Till förvisning!« sade Sisof med en suck af lättnad. »Nå, Gud ske lof, så är
det slut! Det sades, att det skulle bli straffarbete! Det här är ingenting, mor!«

»Jag visste det ju. . . « svarade modern med trött stämma.

»Men i alla fall. . . Nu är det säkert! . . . Med dem kan man ju aldrig veta. . . «

Han vände sig mot de dömde, som redan började föras ut, och ropade:

»Vi träffas igen, Fjodor! Och allesammans. . . Gud vare med eder!« s. 233

Modern nickade tyst åt sonen och de andra. Hon ville gråta, men skämdes för
det.

XV

(s. 233)

När hon kom ut från domstolen, blef hon förvånad öfver, att det redan var mörkt, lyktorna var tända på gatan och stjärnorna på himlen. Omkring domstolsbygganden trängdes en klunga människor, i den kalla luften klingade ungdomliga röster, och snön knarrade. En man i grå kapuschong såg Sisof in i ansiktet och frågade ifrigt:

»Hvad blef domen?«

»Förvisning.«

»För alla?«

»Ja.«

Han försvann.

»Du ser?« sade Sisof. »De fråga. . . «

Plötsligt omringades de af en tio stycken unge män och flickor, utrop haglade och lockade dit ännu flere. Modern och Sisof stannade. De frågade om domen, om hur de anklagade uppträd, hvem som talat, hvad han talat om, och i alla frågor framklingade samma tonfall af brinnande nyfikenhet, så varm och äkta, att man längtade att tillfredsställa den.

»Mitt herrskap! Det här är Pavel Vlasofs mor!« utbrast någon halfhögt och alla tystnade.

»Tillåt mig trycka er hand.«

s. 234

En kraftig näfve klämde om moderns fingrar och en upprörd stämma sade:

»Er son skall vara ett modigt föredöme för oss alla. . . «

»Lefve den ryske arbetaren!« ljöd ett klingande rop.

»Lefve revolutionen!«

Ropen växte, mångdubblades, flammade upp här och hvar, — från alla håll kommo människor springande och trängdes omkring Sisof och modern. Polispi-pornas hvisslingar skuro genom luften, men kunde icke öfverrösta ropen. Gubben skrattade, och modern föreföll allt detta som en ljuf dröm. Hon smålog, tog emot handtryckningar, neg, och varma, ljusa tårar sammansnörde hennes strupe, — benen darrade under henne af trötthet, men det af glädje mättade hjärtat uppslukade allt och återspeglade intrycken likt den klara ytan af en sjö.

I närheten af henne sade en klar röst nervöst:

»Kamrater! Vänner! Det vidunder, som förtär det ryska folket, har i dag åter i sitt bottenlösa, glupska svalg uppslukat. . . «

»Kom, låt oss gå, mor!« sade Sisof.

Och i detsamma dök Sascha upp, tog modern under armen och drog henne hastigt med sig till andra sidan af gatan, sägande:

»Kom. . . här blir kanske slagsmål. . . Eller också arresteras de. . . Nå? Förvisning? Till Sibirien?«

»Ja, ja. . . «

»Och hur talade han? Det vet jag förresten. Han var den kraftigaste och enklaste af alla. . . den barskaste af alla, ja visst ja. Han är öm och finkänslig, men han skäms att visa det. . . Och rak, klar och fast som själfva sanningen. . . Han är stor, och hos honom finns allt. . . allt! Men i mycket är han med flit alltför sträng mot sig själf. . . han är rädd, att det skall hindra verket, det vet jag ju. . . « s. 235

Hennes ifriga hviskning, full af kärlek, lugnade moderns sinnesrörelse och friskade upp hennes domnade krafter.

»När far ni till honom?« frågade hon Sascha sakta och smekande, i det hon tryckte hennes hand mot sitt bröst. Tillitsfullt seende framför sig, svarade den unga flickan:

»Så fort jag får tag på någon, som kan öfvertaga mitt arbete. . . Jag väntar ju också att bli dömd. Troligen skicka de mig också till Sibirien, . . . jag förklarar då, att jag vill bli förvisad till den plats, där han är.«

Bakom dem ljöd Sisofs röst:

»Hälsa honom då ifrån mig! . . . Från Sisof, säg. . . Han vet. . . Fjodor Masins morbror. . . «

Sascha stannade, vände sig om och räckte fram handen.

»Jag är bekant med Fedja. Mitt namn är Alexandra.«

»Och fadersnamnet?«

Hon såg på honom och svarade:

»Jag har ingen far.«

»Han är död, vill det säga. . . «

»Nej, han lefver!« svarade den unga flickan häftigt, och det kom något hårdnackadt envist i hennes ton och ansikte. »Han är godsägare, för närvarande distriktschef, han bestjäl bönderna. . . och piskar dem.«

»Ja-så!« mumlade Sisof helt förbluffad och fortfor efter ett ögonblicks tystnad, i det han steg fram i jämbredd med den unga flickan och sneglade på henne från sidan:

»Ja, adjö, mor! Jag skall gå åt vänster. . . Kom och prata någon gång och drick en kopp té. . . Adjö, fröken. . . ni är sträng mot er herr far. . . Men det är förstås er sak. . . « s. 236

»Om er son vore en usel människa, skadlig för andra och motbjudande för er, — skulle ni inte säga det?» ropade Sascha lidelsefullt.

»Jo... det skulle jag väl!» svarade gubben dröjande.

»Det vill säga, att rättvisan är er kärare än er son... mig är den kärare än min far...«

Sisof smålog och skakade på hufvudet, sedan sade han suckande:

»Ja, ja! Rapp i vändningarna är ni... och att täppa till munnen på en gammal gubbe, är ju inte svårt!... Farväl, jag önskar er allt godt... Och litet mera snällhet mot människorna, hvad? Nå, Gud vare med er... Farväl, Nilovna! När du träffar Pavel, så säg honom, att jag hörde hans tal. Allt begrep jag inte... och somligt skrämde mig, men sant var det, säg honom det!»

Han lyfte på mössan och vek om gathörnet med värdig hållning.

»Visst en präktig människa!» anmärkte Sascha, följande honom med en leende blick ur sina stora ögon.

Modern tyckte, att den unga flickans ansikte denna dag var mildare och öm-
mare än annars.

Hemma satte de sig på soffan, tätt tryckta intill hvarandra, och efter att ha andats ut i stillheten, började modern åter tala om Saschas resa till Pavel. Med de tjocka ögonbrynen tankfullt uppdragna, stirrade den unga flickan drömmande ut i fjärran, och öfver hennes bleka ansikte bredde sig ett tankfullt lugn.

»Sedan när ni få barn, skall jag komma till er och sköta om dem. Och så skola vi lefva där borta lika bra som här... Pascha får nog arbete, han har flitiga s. 237
händer...«

Med en forskande blick frågade Sascha:

»Men vill ni då icke genast fara till honom?»

Modern svarade suckande:

»Hvad kan jag vara för honom? Jag skulle endast hindra honom i händelse af en rymning... Och han skulle icke heller samtycka...«

Sascha nickade.

»Nej, det skulle han icke...«

»För resten behöfs jag här... för verket!» tillade modern med lätt stolthet.

»Ja!» svarade Sascha tankfullt. »Det är en god sak...«

Plötsligt spratt hon till, som om hon skakade af sig något, och sade enkelt:

»Lefva där kommer han inte att göra. Han rymmer naturligtvis...«

»Men ni då?... Och barnet, i fall...?»

»Det vet jag inte. Det få vi se där. Han bör inte göra afseende på mig, och jag skall inte hindra honom. Han är fri, när han vill, jag är hans kamrat... Jag vet, att det skall bli mig svårt att skiljas från honom, men naturligtvis kommer jag att reda mig... Jag skall inte hindra honom.«

Modern kände på sig, att Sascha vore i stånd att göra, som hon sade, och det gjorde henne ondt om den unga flickan. Hon omfamnade henne och sade:

»Kära vännen min... det blir svårt för er!«

Sascha smålog mildt och tryckte sig intill henne. Hennes röst ljöd stilla, men stark, och hennes ansigte öfvergöts af en rodnad.

»Det är ännu långt dit... men ni skall inte tro, att det är något offer... jag vet hvad jag gör, jag vet, hvad jag kan vänta mig... jag skall bli lycklig, om han trifs godt med mig. Min uppgift, min önskan är att öka hans energi, att skänka honom så mycket lycka, jag kan... Jag älskar honom varmt... och han mig... det vet jag! Vi skola utbyta tankar och känslor, rikta hvarandra med allt, hvad vi kunna, och om det behöfs, skola vi skiljas som vänner... «

Med ett lyckligt leende yttrade modern:

»Jag skall komma till er... kanske skola de förvisa mig också... «

Och tätt tryckta intill hvarandra, tänkte de länge tysta på honom, som de båda älskade. Det var en stilla, ljuft sorgsen och varm stämning.

Nikolaj kom hem uttröttad och sade brådiskande, under det han klädde af sig:

»Seså, Saschenka, det är bäst, att ni ger er af, medan ni ännu är fri att röra er! Ända sedan i morse har jag haft två spioner i hälarne på mig, och de ha följt mig med en så uppenbar hemlighetsfullhet, att jag vädrar en arrestering... Något har händt någonstans... Apropos, här har jag Pavels tal, det är bestämdt, att det skall tryckas... Bär det till Ljudmila och be henne raska på med arbetet... Pavel talade präktigt, Nilovna!... Akta er för spionerna, Sascha... Vänta litet, glöm de här grupperna också... Ge dem åt Ivan, till exempel... «

Under det han talade, gnuggade han hårdt sina frusna händer, hvarpå han gick fram till bordet, bekymrad och rufsig i håret, och brådiskande började draga ut lådorna, sortera papper, rifva sönder de ena och lägga de andra åt sidan.

»Det var inte längesedan jag gjorde allt i ordning, och nu har det igen samlat sig allt möjligt, likt och olik... fan anamma! Vet ni hvad, Nilovna, det är bäst, att ni inte heller stannar hemma i natt! Att vara närvarande vid den musiken är tämligen tråkigt, och de skulle kunna arrestera er också... och ni måste ovillkorligen fara hit och dit med Pavels tal... «

»Å, hvad har jag gjort dem?« sade modern. »Och ni misstar er kanske för resten... «

Nikolaj svängde handlofven framför ögonen och förklarade med öfvertygelse:

»Jag har väderkorn... Dessutom skulle ni kunna hjälpa Ljudmila, eller hur? Kan man undvika en olycka, så bör man... «

Utsikten att få taga del i tryckningen af sonens tal föll henne i smaken, och hon svarade:

»I så fall skall jag... Men jag är inte rädd... «

Och till sin egen öfverraskning sade hon tillitsfullt, men dämpadt:

»Nu är jag inte rädd för någonting... Kristus vare lofvad! Nu vet jag... «

Hvad hon visste, framkallade på hennes ansikte ett lugnt, stolt småleende.

»Bravo!« utbrast Nikolaj, utan att se på henne. »Och säg mig nu, hvar jag har min kappsäck och mina kläder... annars stannar ju allting kvar i edra rofgiriga händer, och jag är fullständigt beröfvad möjligheten att fritt förfoga öfver min personliga egendom... Jag skall göra mig alldeles i ordning, det blir en obehaglig öfverraskning för dem... «

Sascha brände tigande upp de sönderrifna papperen i spisen och blandade, när de förbrunnit, sorgfälligt askan efter dem tillsammans med den förutvarande.

»Gå nu, Sascha!« sade Nikolaj och räckte henne handen. »Farväl så länge! Glöm icke böckerna, i fall det skulle komma ut något nytt och intressant... På återseende, kära kamrat! Var litet försiktigare... «

»Ni räknar på en längre inspärrning?« frågade Sascha.

»Hvem fan vet någonsin, när det gäller dem... Troligen... Nilovna, går ni s. 240 med henne? På två är det svårare att spionera... «

»Ja, jag skall genast kläda om mig«, svarade hon.

Hon iakttog uppmärksamt Nikolaj, men den bekymrade min, som dolde det vanliga goda och milda uttrycket i hans ögon, märkte hon ingenting. Intet öfverdrifvet jäktande, ingen sinnesrörelse kunde hon se hos denne man, som blifvit henne kärare än andra. Alltid lika uppmärksam, vänlig och jämn mot alla, lefde han sitt hemliga inre lif, liksom en smula framför människorna. Men hon visste, att han kommit henne närmare än någon annan, och hon älskade honom med en försiktig och liksom på sig själf tvisflande kärlek. Nu gjorde det henne olidligt ondt om honom, men hon höll denna känsla tillbaka, ty hon visste, att om hon visade den, skulle Nikolaj tappa koncepterna, bli förlägen och en smula löjlig som alltid i dylika fall — och sådan ville hon icke se honom.

När hon åter kom in i rummet, tryckte han Saschas hand och sade:

»Utmärkt! Jag är öfvertygad om, att det blir mycket bra både för honom och er. En smula personlig lycka, det skadar inte... men bara litet, ser ni, så att den inte skall förlora i värde... Är ni färdig, Nilovna?«

Han gick fram till henne leende och rättande på glasögonen.

»Ja, adjö så länge... jag vill tro, för en tre fyra månader... kanske ett halft år! Ett halft år, — det är mycket af lifvet, det... på ett halft år kan man hinna göra en massa saker... Sköt om er bra, är ni snäll? Och låt oss nu omfamna hvarandra... «

Han tog henne om halsen med sina starka armar, såg henne in i ögonen och sade skrattande: s. 241

»Jag tror, jag är kär i er... jag gör ju inte annat än tar er i famn!«

Hon kysste honom tyst på pannan och kinderna, men hennes händer darrade. För att han icke skulle märka det, lösgjorde hon dem.

»Går ni? Utmärkt! Kom ihåg, att ni är försiktig i morgon! Vet ni hvad, skicka hit en pojke i morgon bittida — Ljudmila har en hos sig — och låt honom titta efter... Ja, farväl så länge, kamrater! Allt godt!... «

Nere på gatan sade Sascha hviskande till modern:

»Lika enkelt kommer han att gå till döden, om det behöfs. . . och troligen fjäska litet på samma sätt. . . Och när döden ser honom i ansiktet, skall han rätta på glasögonen, säga bravo — och dö.«

»Jag älskar honom!« hviskade modern.

»Jag häpnar öfver honom. . . men älskar. . . nej! Högaktar honom gör jag. Han är litet torr, fastän god och, bevars, till och med öm ibland, men alltsammans är — icke tillräckligt mänskligt. . . Jag tror, man följer efter oss? Låt oss skiljas åt. . . Och gå inte till Ljudmila, i fall ni tycker er se någon spion. . . «

»Jag vet«, sade modern. Men Sascha upprepade enträget:

»Gå inte dit. . . Kom då till mig. Adjö så länge!«

Hon vände hastigt om och gick tillbaka samma väg.

Modern ropade efter henne:

»Adjö!«

Och några minuter senare satt hon och värmde sig vid kakelugnen i Ljudmilas lilla rum. Klädd i svart klädning med ett läderbälte om lifvet, gick värdinnan långsamt af och an i rummet, fyllande det med fraset af sina kjolar och ljuden af sin kommandostämma. s. 242

Brasan sprakade och hven i kakelugnen, kvinnorösten talade jämnt och entonigt.

»Människorna äro vida mer dumma än elaka. De kunna endast se, hvad som är dem nära, hvad som kan tagas genast. . . Men allt, som är nära, är godtköpsvaror, det dyrbara ligger långt borta. Allt skulle i själfva verket bli fördelaktigt och angenämt, om lifvet blefve annorlunda och lättare och människorna förståndigare. Men för detta är det nödvändigt, att man genast börjar göra sig besvär. . . «

Plötsligt stannade hon midtför modern och sade i lägre ton, som om hon urskuldade sig:

»Jag träffar sällan människor. . . och när någon kommer, börjar jag genast prata. . . är det inte löjligt?«

»Hvarför det?« invände modern. Hon försökte gissa ut, hvar Ljudmila hade sitt trycker, men kunde icke upptäcka något ovanligt. I rummet, som hade tre fönster åt gatan, stod en soffa och ett bokskåp, ett bord, stolar, en säng vid väggen, i hörnet där bredvid ett tvättställ, i andra hörnet var kakelugnen, och på väggarne hängde fotografier af taflor. Allt var nytt, solidt, snyggt, och öfver allt kastade värdinnans barska, nunnelika gestalt en kall skugga. I detta rum anades något fördoldt och hemligt, men det var oförklarligt hvar. Modern såg på dörrarne, — genom den ena hade hon kommit in från den lilla tamburen, bredvid kakelugnen var en annan dörr, hög och smal.

»Jag har ett ärende till er!« sade hon förläget, då hon märkte, att Ljudmila iakttog henne.

»Det vet jag! Annars kommer man icke till mig. . . «

Modern tyckte sig höra ett underligt tonfall i hennes stämma, och hon såg s. 243

henne in i ansiktet, — i de smala mungiporna låg ett leende, och de matta ögonen bakom glasögonen blänkte till. Modern lät sin blick glida åt sidan och räckte henne Pavels tal.

Och hon började berätta om Nikolajs förberedelser till arresteringen.

Ljudmila stack tigande papperet under skärpet och satte sig på en stol, — det röda skenet af elden återspeglade sig i hennes glasögon och lekte på det orörliga ansiktet.

»När de komma till mig, skall jag skjuta på dem!« sade hon beslutsamt, efter att ha åhört moderns berättelse. »Jag har rätt att försvara mig mot våldet, och jag bör själf kämpa emot det, om jag uppmanar andra att göra det. Jag förstår inte, att man kan vara lugn. Och jag tycker inte om det!«

Återskenet från elden gled ifrån hennes ansikte, och det blef åter barskt och en smula högdraget.

»Du har ett tungt lif!« tänkte modern med ens vänligt beklagande.

Ljudmila började motvilligt läsa Pavels tal, så böjde hon sig allt djupare öfver papperet, kastade hastigt de lästa bladen åt sidan, och när hon läst det, steg hon upp, sträckte på sig och gick fram till modern.

»Det var bra! Sådana där tycker jag om! Allting klart och —«

Hon tänkte efter och sänkte hufvudet ett ögonblick.

»Jag har inte velat tala med er om er son, jag har aldrig träffat honom, och jag tycker inte om sorgliga samtal... Jag vet hvad det vill säga, när en som står oss nära, blir förvisad! Men jag skulle vilja fråga er, — är det roligt att ha en sådan son?« s. 244

»Ja, det är roligt!« svarade modern.

»Och förfärligt, inte sant?«

Med ett lugnt leende svarade hon:

»Nu är det inte förfärligt längre...«

Ljudmila vände sig mot fönstret, under det hon med handen strök öfver det slätkammade håret. En lätt skugga for öfver hennes kinder, — kanske var det skuggan af ett återhållet småleende.

»Vi skola trycka det... Ni hjälper mig ju?«

»Ja visst!«

»Jag sätter fort... Gå nu och lägg er, ni har haft en svår dag och måste vara trötta. Lägg er här på sängen, jag skall inte sofva, och väcker er kanske i natt för att be er hjälpa mig... När ni lagt er, så släck lampan.«

Hon kastade två vedträn i kakelugnen och gick ut genom den smala dörren bredvid, som hon stängde efter sig. Modern såg efter henne och började kläda af sig, under ofrivilligt grubbel öfver sin värdinna.

»Hon är sträng... sörjer öfver något...«

Tröttheten kom det att gå rundt i hufvudet på henne, men i hennes sinne var det sällsamt lugnt och allt, hvar ögonen sågo, upplystes af det milda, stilla sken,

som fyllde hennes bröst. Hon kände till detta lugn, det kom alltid öfver henne efter stora sinnesrörelser och plägade förr skrämma henne en smula, men nu utvidgade det endast själen, stålsatte den med en stark och stor känsla. Hela tiden såg hon framför sig sonen, Andrej, Nikolaj, Sascha, — de drogo förbi henne, utan att väcka några tankar, endast lätt och sorgset berörande hjärtat. Så släckte hon lampan, lade sig i den kalla sängen, kröp ihop under täcket och somnade genast djupt. . .

Då hon slog upp ögonen, var rummet fylldt af en klar vinterdags kalla hvita s. 245
dager, — Ljudmila låg med en bok i handen på soffan och såg på henne med ett leende, som icke var likt hennes vanliga.

»Å, min skapare!« utbrast modern bestört. »Så jag bär mig åt. . . är det sent?«

»God morgon!« svarade Ljudmila. »Hon är snart tio, — stig upp, så skola vi dricka te.«

»Hvarför har ni inte väckt mig?«

»Jag tänkte göra det och gick fram till er, men ni log så godt i sömnen. . . «

Med en smidig rörelse reste hon sig upp från soffan, gick fram till sängen och lutade sig ner öfver moderns ansikte, — i hennes matta ögon såg denna något besläktadt och begripligt.

»Jag tyckte det var synd att störa er. . . ni drömde kanske något roligt. . . «

»Jag drömde ingenting alls. . . «

»Nå lika godt! Men jag tyckte om ert leende. Det var så lugnt och godt. . . «

Ljudmila skrattade, — ett dämpadt, sammetslent skratt.

»Jag har tänkt så mycket på er. . . på ert lif! Det måste ha varit bra tungt!«

Modern rörde fundersamt på ögonbrynen och teg.

»Visst har det väl varit tungt!« utbrast Ljudmila.

»Jag vet inte!« svarade modern försiktigt. »Ibland tycks det nog, som om det skulle vara. . . tungt. Men det är så mycket af allt. . . allt är så allvarligt och märkvärdigt. . . och det ena aflöser det andra så fort, så fort. . . «

Den våg af modig sinnesrörelse, som var henne så välbekant, steg åter i hennes bröst och fyllde hjärtat med bilder och tankar. Hon satte sig på sängen och fick s. 246
brådt att kläda tankarna i ord.

»Det går, går, går — allt åt samma håll och uppåt, som lågorna i en eldsvåda. De bryta fram, de flamma upp, allt klarare och starkare. . . Mycket är det ju som är tungt! Människorna lida, man slår dem, stänger in dem på alla sätt, bevakar dem. . . de gömma sig undan, lefva som munkar. . . och många fröjder äro dem förbjudna. . . allt detta är mycket tungt!«

Ljudmila kastade hufvudet bakåt, såg på henne med en forskande blick och anmärkte:

»Ni talar inte om er själf!«

Modern reste sig från sängen och började kläda på sig, sägande:

»Inte om mig själf?... Hur skulle man kunna hålla sig undan, då man älskar både den ena och den andra och är orolig för alla, tycker synd om alla... Hur skulle man då kunna hålla sig undan?»

Stående halfklädd midt i rummet, föll hon för ett ögonblick i tankar. Det föreföll henne plötsligt, som om hon icke funnits längre, denna, som lefde i fruktan och ångest för sonen, i grubbel öfver, hur hon skulle kunna skydda hans kropp, hon hade liksom afskilt sig ifrån henne, gått långt bort, kanske helt och hållet brunnit upp i sinnesrörelsens lågor, och detta var henne en lättnad, förnyade sinnet och hjärtat med ny kraft. Hon lyssnade till sig själf, ville blicka ner i sitt hjärta och fruktade att där åter väcka någon gammal ångest.

»Hvad tänker ni på?» frågade hennes värdinna vänligt, i det hon kom fram till henne.

»Jag vet icke!» svarade modern.

De tego båda och sågo småleende på hvarandra, sedan gick Ljudmila ut ur rummet, sägande:

»Jag undrar, hvad min samovar har för sig?»

s. 247

Modern tittade ut genom fönstret, — ute strålade en kall vinterdag, i hennes bröst var det också ljust, men varmt. Hon kände lust att tala om allt, tala mycket, med glädje och en dunkel känsla af tacksamhet mot någon okänd för allt, som trängt in i hennes själ och glödde där som en grann aftonrodnad. En längtan att bedja, som hon icke känt på länge, upprörde henne. För hennes minne gled fram ett ungdomligt ansikte, och en klingande röst ropade: »Det är Pavel Vlasofs mor!...» Saschas ögon strålade gladt och ömt, Rybins mörka gestalt trädde fram, sonens bronsfärgade anlete log, Nikolaj blinkade förläget, och allt smälte plötsligt ihop och gled samman i ett genomskinligt, mångfärgadt moln, som svepte en känsla af lugn kring alla tankar.

»Nikolaj hade rätt!» sade Ljudmila inträdande. »Han har troligen blifvit arresterad. Jag skickade dit gossen, som ni sade. Han säger, att polisen är gömd på gården, — han såg en poliskonstapel, som gömde sig bakom porten. Och detektiver äro i farten, — han känner igen dem.»

»Jaså!» nickade modern. »Ack den stackars...»

Och hon suckade, men utan att känna sig sorgsen, och det förvånade henne själf.

»Han har på sista tiden föreläst så mycket bland stadsarbetarne, och äfven för öfrigt började marken ge vika under fötterna på honom!» anmärkte Ljudmila med mörkt lugn. »Kamraterna sade åt honom, att han skulle ge sig af! Men han ville inte lyda! Jag anser, att man i sådana fall bör tvinga folk och icke öfvertala dem...»

I dörren stod en svarthårig och rödkindad gosse med vackra blå ögon och böjd näsa.

»Skall jag taga in samovaren?» frågade han.

»Ja, var snäll och gör det, Serjoscha!... Min fosterson. Har ni sett honom förut?» s. 248

»Nej.«

»Han har ibland varit hos Nikolaj, jag brukar skicka honom...«

Det föreföll modern, som om Ljudmila denna dag vore en annan, enklare och förtroligare. I de smidiga rörelserna af hennes smärta gestalt låg det en skönhet och kraft, som i viss mån mildrade intrycket af det bleka och stränga ansiktet. Under natten hade ringarne kring hennes ögon blifvit större, och man kände, att hon spände sig och endast med ansträngning höll sig uppe.

Gossen bar in samovaren.

»Kom hit, Serjoscha! Det här är Pelageja Nilovna, mor till den arbetare, som blef dömd i går.«

Serjoscha bugade sig tyst, tryckte moderns hand, gick ut efter semlor och satte sig vid bordet. Under det Ljudmila slog i te, öfvertalade hon modern att icke gå hem, förrän det blefve uppklaradt, hvem polisen väntade på.

»Kanske på er... De vilja troligen förhöra er...«

»Låt dem förhöra!« sade modern. »Och arrestera mig med... det är ingen stor olycka. Bara jag först får sprida Pavels tal...«

»Det är redan satt. I morgon kan ni få det för staden och fabriksbyn... Och det räcker nog till landsbygden också. Ni känner ju Natascha?»

»Ja visst!«

»Far då till henne med en del...«

Gossen läste tidningen och tycktes icke höra på, men ibland tittade hans ögon öfver tidningen på modern, och då hon mötte deras lifliga blick, kände hon sig angenämt berörd och smålog. Ljudmila talade åter om Nikolaj utan något beklagande af hans arrestering, och modern fann hennes ton helt naturlig. Tiden gick fortare än andra dagar, — då de slutat dricka te, var klockan redan nära tolf. s. 249

»Är det möjligt!« utbrast Ljudmila.

I det samma knackade det häftigt på dörren. Gossen steg upp och såg frågande på sin fostermor.

»Öppna, Serjoscha. Hvem kan det vara?»

Och med en lugn åtbörd stack hon handen i klädningsfickan, sägande till modern:

»Om det är gendarmerna, så ställ er där borta i vrån, Pelageja Nilovna... Och du, Serjoscha...«

»Jag vet!« svarade gossen sakta och försvann.

Modern smålog. Dessa förberedelser upprörde henne icke, — hon hade icke någon förkänsla af olycka.

Den lille doktorn trädde in och sade brådskande:

»Först och främst är Nikolaj arresterad... Aha ni är här, Nilovna?... Ni var inte närvarande vid arresteringen?»

»Nej, han skickade mig hit.«

»Hm. . . jag tror inte, att det var nyttigt för er! För det andra har i natt åtskilliga ungdomar hektograferat femhundra exemplar af talet. . . Jag har sett det, — det var inte alls illa gjordt, tydligt och läsligt. De vilja sprida det rundt staden i kväll. Men jag är emot det, för staden äro tryckta blad lämpligare, de här böra vi skicka bort någonstans.«

»Då skall jag fara till Natascha med dem!« utbrast modern lifligt. »Tag hit dem!«

Hon längtade lidelsefullt att så fort som möjligt få sprida Pavels tal, få strö sonens ord öfver jorden, och hon såg på doktorn med bedjande blickar.

»Vete fan, om det är så lämpligt för er att nu åtaga er den här saken!« sade dok- s. 250
torn obeslutsamt och tog fram sin klocka. »Hon är nu elfva och fyrtitre. . . tåget går klockan två, vägen dit tar fem timmar och femton minuter. . . Ni kommer fram på kvällen, men inte tillräckligt sent. Och det är ändå inte det, som är svårigheten. . . «

»Nej, det är inte det!« upprepade Ljudmila med rynkade ögonbryn.

»Hvad är det då?« frågade modern och gick fram till dem. »Hufvudsaken är väl, att det blir bra gjordt, och det skall jag nog försöka!«

Ljudmila såg skarpt på henne, gned sig i pannan och sade:

»Det är farligt för er. . . «

»Hvarför det?« utbrast hon häftigt.

»Jo, det skall ni få höra!« yttrade doktorn brådslande. »Ni försvann hemifrån en timmer före Nikolajs arrestering. Ni far till en fabrik, där ni är känd som lärarinnans faster. Efter er ankomst till fabriken uppträda de farliga skrifterna. Allt detta flätas samman till en snara kring er hals.«

»De skola inte lägga märke till mig mig där borta!« sade modern öfvertalande och ifrigt. »Och om jag blir arresterad, när jag kommer tillbaka, och utfrågad om hvar jag varit. . . «

Hon hejdade sig ett ögonblick och utbrast därpå:

»Så vet jag, hvad jag skall säga! Jag far därifrån direkt hem till fabriksbyn, där har jag en bekant, Sisof. . . jag skall säga, att jag begaf mig till honom direkt från domstolen. . . det var min sorg, som förde mig dit, skall jag säga. . . för han hade också sorg. . . hans systerson hade blifvit dömd. . . Och jag har varit hela tiden hos honom. . . han skall intyga det samma. . . Ser ni?«

Hon kände, att de gåfvo efter för styrkan af hennes önskan, och blef allt en-
trägnare. Till slut gåfvo de med sig.

»Nå ja, far då!« samtyckte doktorn motvilligt.

s. 251

Ljudmila teg och gick tankfullt af och an i rummet. Hennes ansikte hade mörk-
nat och såg infallet ut, och hon spände halsmusklerna, som om hufvudet plötsligt
blifvit tungt och ville falla ned mot bröstet. Modern märkte det, och doktors
motvilliga samtycke kom henne att sucka.

»Alla äro ni så rädda om mig!« sade hon leende. »Ni äro inte rädda om er själfva...«

»Det är inte sant!« svarade doktorn. »Vi äro rädda om oss, måste vara det! Och vi gråla svårligen på dem, som utan nytta slösa bort sin kraft, jaha! Hör nu på... talet får ni i väntsalen...«

Han förklarade för henne, hur det skulle göras, kastade sedan en blick på hennes ansikte och sade:

»Ja, lycka till! Nu är ni väl glad?«

Men i alla fall gick han sin väg missbelåten. Då dörren tillslutit sig efter honom, gick Ljudmila fram till dottern med ett ljudlöst skratt:

»Ni är en präktig människa... Jag förstår er...«

Hon fattade henne under armen och började åter gå sakta fram och tillbaka i rummet.

»Jag har också en son. Han är redan tretton år, men han är hos sin far. Min man är biträdande åklagare, kanske redan åklagare för närvarande. Och gossen är hos honom... Jag tänker ofta på, hvad det skall bli af honom...«

Hennes röst darrade, sedan flöt talet åter fram tankfullt och stilla.

»Han uppfostras till en medveten fiende till de människor, som stå mig nära och som jag anser för de bästa på jorden. Och kanske växer han upp till min egen fiende... Det är omöjligt för honom att vara hos mig, jag lefver under ett främmande namn. På åtta år har jag inte sett honom... det är mycket, åtta år!«

s. 252

Hon stannade vid fönstret, såg ut på den bleka himlen och fortsatte:

»Om han vore hos mig, skulle jag vara starkare, jag skulle inte ha detta sår i hjärtat, som ständigt smärta. Och till och med om han vore död, skulle det kännas lättare för mig...«

Efter ett ögonblicks tystnad tillade hon med höjd stämma:

»Då skulle jag veta, att han endast vore död, men icke en fiende till det, som är högre än moderskänslan, det nödvändigaste och dyrbaraste i lifvet.«

»Min lilla dufva!« sade modern sakta, i det hon kände, hur medlidandet brände hennes hjärta.

»Ni är lycklig!« sade Ljudmila med ett leende.

»Det är storartadt, — mor och son tillsammans... det är sällsynt!«

Vlasova hade icke själf väntat, att hon skulle utbrista:

»Ja, det är härligt!« Så fortsatte hon med sänkt stämma, som om hon talade om en hemlighet: »Ett annat lif!... Alla, — ni, Nikolaj Ivanovitsch, alla som tillhöra sanningsverket — tillsammans!... Människorna ha med ens blifvit som mina syskon... jag förstår alla... orden förstår jag inte, men allt annat förstår jag... allt!...«

»Så är det, ja!« sade Ljudmila. »Så är det...«

Modern lade handen på hennes bröst med en sakta tryckning och sade nästan hviskande och i en ton, som om hon själf begrundade, hvad hon sade:

»Barnen gå ut i världen! Det är, hvad jag förstår, — de gå ut i världen, öfver hela jorden, alla, öfverallt — mot ett enda mål! De gå, människorna med varma hjärtan och klara tankar, till obevekliga angrepp mot allt ondt och mörkt, de gå och trampa lögnen under starka fötter. . . De unga och friska ägna sina krafter, alla sina öfvervinnerliga krafter åt ett enda, — rättvisan! De gå att besegra all mänsklighetens sorg, rycka ut för att förgöra alla jorden olyckor, öfvervinna allt fult och stygt! Vi skola tända en ny sol, sade en af dem till mig. Vi skola skapa ett nytt hjärta åt lifvet, skola förena alla af lifvet sönderslagna hjärtan till ett enda — förena dem!« s. 253

Hon visade med handen åt himlen.

»Där är en sol!«

Och så slog hon sig för bröstet.

»Och här skola de tända en annan, härligare än den himmelska, mänsklighetens lyckas sol, och den skall i evighet upplysa hela jorden och alla, som lefva på den, med skenet af hvarje människas kärlek till alla och till allt!«

Hon påminde sig ord af förgätna böner, och upptänd af en ny tro, kastade hon dem ur sitt hjärta likt gnistor.

»Till allt bära de kärlek, barnen, som vandra sanningens och förnuftets vägar, och allt bekläda de med nya himlar, upplysa allt med oförvansklig eld, kommande från själen, från dess innersta djup. — Så fullkomnas det nya lifvet, i flamman af barnens kärlek till hela världen. Och hvem skall släcka denna kärlek, hvem? Hvilken makt är större än denna, hvem skall besegra henne? Af jorden är hon född, och allt lifvet vill hennes seger. . . allt lifvet!«

Hon gick ifrån Ljudmila, utmattad af sinnesrörelsen, och satte sig, tungt flämtande på en stol. Ljudmila gick också undan, ljudlöst och försiktigt, liksom rädd att slå sönder något. Hon rörde sig smidigt i rummet, stirrade framför sig med en djup blick ur sina matta ögon och tycktes ha blifvit ännu längre, rakare och smalare. Det magra, stränga ansiktet var grubblande och läpparne nervöst sammanprätsade. Tystnaden i rummet lugnade snart modern, och då hon märkte Ljudmilas sinnesrörelse, frågade hon sakta och skuldmedvetet: s. 254

»Kanske har jag sagt något, som var dumt? . . . «

Ljudmila vände sig hastigt om, såg på henne liksom förskräckt och sade bråds-kande, i det hon sträckte händerna emot henne som för att hejda något.

»Nej, allt är så! . . . just så! . . . Men låt oss inte tala mer om detta. . . Må det förbli så, som det är sagdt. . . « Och lugnare tillade hon: »Ni måste snart bege er af. . . det är långt!«

»Ja, snart! Jag är så glad! Om ni visste, hvad jag är glad! Jag får bära omkring min sons ord, orden af mitt eget kött och blod! Det är ju som hans själ!«

Hon smålog, men hennes leende fann endast ett matt gensvar i Ljudmilas ansikte. Hon kände, att Ljudmila afkyldes hennes glädje med sin förbehållsamhet, och hos henne uppstod plötsligt en envis önskan att ingjuta sin eld i detta sträfva

sinne, sätta det i låg, så att det kunde klinga i samklang med ett hjärta, fullt af glädje. Hon fattade Ljudmilas händer och tryckte dem hårdt, sägande:

»Kära vän! Hvad det är godt att veta, att det i lifvet redan finnes ljus för alla människor, och att de med tiden skola se det och alla. . . alla upptändas däraf till en aldrig slocknande låga. . . «

Det stora, goda ansiktet skälfd, ögonen logo strålande, och ögonbrynen ryckte öfver dem som vingar, beskuggande deras glans. Hon berusades af stora tankar, i hvilka hon lade in allt, som brände hennes hjärta, allt, som hon upplefvat, och s. 255 prässade hon in dessa tankar i fasta kristaller af klara ord. De spirade upp allt kraftigare i det höstliga hjärtat, belyst af vårsolens skapande makt, slogo ut i allt skönare blom därinne.

»Det är ju som en ny Gud skulle föda oss människor! Allt för alla, alla för allt, hela lifvet i ett enda, i hvar och en hela lifvet! Och hvar och en för hela lifvet! Så förstår jag er alla, för detta ären I här på jorden, det ser jag! I ären alla i sanning kamrater, alla ären I syskon, ty I ären alla barn af samma moder, sanningen, — det är sanningen som födt er, och af hennes kraft lefven I!«

Åter öfversköld af sinnesrörelsens böljor, tystnade hon, drog efter andan och sade, i det hon bredde armarne som till en omfamning:

»Och då jag för mig själf säger detta ord — kamrater, hör jag med hjärtat, hur de gå! De gå öfverallt, alla — mot ett enda mål! Jag hör ett brus, så klingande och gladt, som en helgdagsringning från alla jordens kyrkor. . . «

Hon uppnådde, hvad hon velat. Ljudmilas ansikte färgades af en rodnad, läpparne darrade, och från de matta ögonen rullade stora, genomskinliga tårar en efter en öfver kinderna.

Modern omfamnade henne hårdt och skrattade sakta, stolt öfver sitt hjärtas seger. . .

Då de skildes, såg Ljudmila in i hennes ansikte och frågade sakta:

»Vet ni af, att det är godt att vara tillsammans med er?«

Och så svarade hon sig själf:

»Godt, — som en tidig morgon uppe på ett högt berg. . . «

XVI

s. 256

Ute slöt den kalla luften hela ens kropp i en torr, kraftig omfamning, stack i halsen, kliade i näsan och stängde för ett ögonblick in andedräkten i bröstet. Modern stannade och såg sig omkring, helt nära henne i gathörnet stod en droskkusk i lurfvig mössa, längre bort gick en man med böjd rygg och hufvudet på sned, och framför henne sprang en soldat med hoppande steg och gned sina öron.

»Den lille soldaten har väl varit skickad ett ärende«, tänkte hon och gick på, i det hon belåtet hörde, hur friskt och ungdomligt snön knarrade under hennes fötter. Hon kom tidigt till järnvägsstationen, hennes tåg var ännu icke i ordning, men inne i den smutsiga, nedrökta tredje klassens väntsal var redan mycket folk samladt; kölden hade kört in dit vägarbetare, droskkuskar, som kommo för att värma sig, och några dåligt klädda, husvilliga figurer. Där funnos också passagerare, några bönder, en tjock köpman i sjubbskinnspäls, en präst med sin dotter, en koppärrig ung flicka, fem stycken soldater, ett par beskäftiga småborgare. Folk rökte, pratade, drucko te och brännvin. Från buffeten ljöd ett pärlande skratt, öfver hufvudena böljade rökmoln. Dörren gnällde, när den öppnades, och när den slogs igen, skakade och klirrade glastrutorna. En lukt af tobak, maskinolja och salt fisk stack i näsan.

Modern satte sig vid ingången på en i ögonen fallande plats och väntade. När dörren öppnades, trängde en kall fläkt in, det kändes skönt, och hon inandades den med fulla lungor. Folk kom med knyten i händerna, — tungt klädda, törnade de emot dörren, svuro och efter att ha kastat sina saker på golvet eller på bänken, skakade de den torra rimfrosten från rockkragarne och ärmarne, ströko bort den ur skägget och mustascherna, harklade sig. . .

s. 257

En ung man med en gul kappsäck i handen kom in, såg sig hastigt omkring och gick rakt fram till modern.

»Från Moskva?« frågade han halfhögt.

»Ja. Till Tanja.«

»Se där!«

Han ställde kappsäcken bredvid henne på bänken, tog fram en cigarrett, tänkte den och gick, efter att ha lyft på mössan, tigande ut genom den andra dörren.

Modern strök öfver kappsäcken med sin kalla hand, stödde armbågen emot den och började helt belåten skärskåda publiken. Ett ögonblick efteråt steg hon upp och gick till den andra bänken, som var närmare utgången till perrongen. Kappsäcken bar hon med lätthet i handen, den var icke stor, och hon gick och såg på de ansikten, som skymtade förbi henne.

En ung man i kort öfverrock med uppvikt krage stötte ihop med henne och tog tigande ett skutt åt sidan. Någoting hos honom föreföll henne bekant, hon tittade upp och såg, att han med det ena af sina ljusa ögon betraktade henne öfver rockkragen. Denna uppmärksamma blick gaf ett stygn i henne, handen, som höll kappsäcken, darrade, och bördan blef med ens tyngre.

»Jag har sett honom någonstans!« tänkte hon, utan att med andra ord ge uttryck åt den obehagliga, dunkla känsla, som sammanprässade hennes hjärta med isande köld. Men den växte, steg upp i halsen, fyllde munnen med en torr, bäsk smak, och hon kände ett oemotståndligt begär att vända sig om och se på honom en gång s. 258 till. Hon gjorde så, mannen stod kvar på samma plats och såg ut, som om det var något han ville, men icke kunde besluta sig för. Högra handen höll han instucken mellan knapparne i rocken, den vänstra i fickan, och härigenom föreföll den högra axeln högre än den vänstra.

Hon gick utan att göra sig någon brådska fram till bänken och satte sig, långsamt och försiktigt, som om hon vore rädd att bryta sönder något inom sig. Väckt af en olycksbådande aning, sade henne minnet, att hon redan två gånger förut sett denne man, ena gången på fältet utanför staden efter Rybins rymning, den andra under gårdagen i domstolssalen. Bredvid honom där stod samme poliskommissarie, som hon narrat angående den väg Rybin tagit. De kände henne, hade följt efter henne, det var tydligt.

»Är jag fast?« frågade hon sig. Och svarade själf ögonblicket därpå darrande:

»Kanhända. . . «

Så betvang hon sig med ansträngning och sade strängt:

»Nå ja, om jag också är fast, än sedan?«

Hon såg sig om och märkte ingenting, men den ena tanken efter den andra tändes och slocknade som gnistor i hennes hjärna.

»Skall jag lämna kappsäcken kvar och gå min väg. . . «

Men med detsamma glimmade en annan gnista till ändå klarare:

»Och låta så mycket gå förloradt! Öfverge Pavels ord? I sådana händer. . . «

Hon tryckte kappsäcken intill sig.

»Men om jag skulle taga den med mig. . . Försöka komma undan. . . «

Dessa tankar föreföllo henne främmande, som om någon utifrån med våld s. 259 stuckit dem in i henne. De brände hennes hjärna, snodde sig omkring hennes hjärta som glödande trådar och drefvo henne bort från sig själf, från Pavel och allt, som redan vuxit tillsammans med hennes hjärta. Hon kände sig inklämd i det järnhårda greppet af en fientlig makt, som sammanprässade hennes bröst och ax-

lar och sänkte henne ner i ett djup af dödlig fruktan, — det bultade hårdt i ådrorna vid hennes tinningar, och hon kände det hetta i hårrötterna.

Men med en våldsam ansträngning, som liksom skakade hela hennes varelse, släckte hon alla dessa små, svaga, listiga gnistor och sade befallande till sig själf:

»Blygs!...«

Hon kände sig genast lättare till mods och återvann helt och hållet sin styrka, efter att ha tillagt:

»Bringa inte skam öfver din son! Ingen är rädd.«

Hennes ögon mötte en sorgsen, skygg blick. Så skymtade Rybins ansikte förbi hennes minne... De få ögonblickens vacklande hade liksom stålsatt henne. Hjärtat slog lugnare.

»Hvad kommer nu att ske?« tänkte hon, iakttagande.

Spionen ropade på en dörrvakt och hviskade något åt honom, visande på henne med blicken. Dörrvakten stirrade på honom och drog sig tillbaka. Så kom en annan dörrvakt, som hörde på, småskrattade och rynkade ögonbrynen. Han var gammal, kraftigt byggd, gråhårig och orakad. Nu nickade han åt spionen och gick fram till bänken, där modern satt, medan spionen hastigt försvann. Gubben kom långsamt fram, skärsådande henne med vredgade blickar. Hon makade sig längre in på bänken. s. 260

»Bara han inte slår mig...«

Han stannade bredvid henne, teg ett ögonblick och frågade därpå barskt:

»Hvad gapar du på?«

»Ingenting...«

»Såå, du... tjufkona! Fast du är gammal, skäms du inte att...«

Hon tyckte, att dessa ord träffade henne som ett slag i ansiktet, de gjorde ondt, som om de skurit sönder kinderna, rifvit ut ögonen...

»Jag? Jag är ingen tjuf, du ljuger!« skrek hon af alla krafter, och allt snurrade rundt för henne i hennes upphetsning, — den bittra skymfen gjorde henne som rusig. Hon ryckte till sig kappsäcken, och den gick upp.

»Titta hit! Titta hit allesammans!« skrek hon och svängde en bundt papper öfver sitt hufvud. Genom bruset i sina öron, hörde hon utropen af de tillströmmande människorna och såg, att de kommo springande från alla håll.

»Hvad är det?«

»Det var visst en detektiv...«

»Hon har stulit säga de...«

»Men hon skriker ju...«

»Och ser så ärevördig ut... oj, oj!«

»Hvem är det, de fått tag i?«

»Jag är ingen tjuf!« sade hon med stark röst, en smula lugnad vid åsynen af alla dessa människor, som tätt omringade henne på alla håll.

»I går dömdes några politiska fångar, däribland var min son, — Vlasof, och han höll ett tal, — se här är det! Jag skall bära omkring det till folk, så att de må kunna läsa det och tänka på sanningen...«

Någon försökte försiktigt draga papperen ur hennes hand, hon svängde dem i luften och kastade ut dem bland hopen. s. 261

»Det lär inte göra det bättre för henne! —« utbrast en ängslig stämman.

»För det här får hon sig allt... oj, oj!« sade en annan.

Modern såg, att papperen blefvo uppfångade, stoppade i barmen, gömda i fickorna, och detta ingaf henne alltmera fattningen. Lugnt och kraftigt, kännande stoltheten och glädjen växa inom sig och höja henne öfver människorna, började hon tala, i det hon tog pappersbuntarne ur kappsäcken och kastade dem till höger och vänster i snabbt uppfångande, begärliga händer.

»För detta dömdes de min son och alla, som voro med honom, vet ni! Jag skall säga er, och ni kunna tro en mors hjärta och hennes grå hår, att i går dömdes de människor, för att de till er, till alla människor, bringa den heliga sanningen! I går fick jag veta att denna sanning icke kan besegras... ingen kan kämpa med den, ingen!«

Hopen teg och växte alltjämt, omslutande henne som en lefvande ring.

»Fattigdom, svält och sjukdomar, se där, hvad människorna få genom sitt arbete. En sådan lifsordning drifver oss till tjuveri och osedlighet. Allt är emot oss — vi andas ut hela vårt lif dag efter dag i arbete, alltid i smuts och elände medan andra roa sig och äta sig mätta genom vårt trälände... och hålla oss i okunnighet och skräck liksom hundra i band, — vi veta ingenting, — och äro rädda för allt! Vår lif är en natt, en mörk natt, en hemsk dröm!... Är det inte så?«

»Jo!« ljöd det doft till svar.

»Täpp till munnen på henne!«

Bakom hopen varseblef hon spionen och två gendarmer, och hon fick brådt att kasta ut de sista buntarne, men då hon stack ner handen i kappsäcken, mötte hon där en annan, främmande hand. s. 262

»Tag allt, allt!« ...sade hon och böjde sig framåt. »För att förändra detta lif, för att frigöra alla människor, uppväcka dem från de döda, liksom jag blifvit väckt, nalkas redan människor, Guds barn, som i hemlighet utså den heliga sanningen i lifvet. I hemlighet, ty det skolen I veta, att ingen kan säga sanningen högt, då förgifta de honom, strypa honom, låta honom ruttna i fängelset, pina honom till döds. Rikedom är en makt, och för de rikes makt är lifssanningen en evigt oförsonlig fiende! Det är barnen, som bära sanningen ut i världen, ljusa, rena människor bära den till er, i deras hjärtan färdas den till vårt mödosamma lif, värmer oss, upplifvar oss, befriar oss från intrycket af blodsugarne och alla, som sålt sin själ åt dem. Tron detta!«

»Bravo, gumma!« ropades det. Någon skrattade.

»Skingra er!« skreko gendarmerna och knuffade undan hopen. De gåfvo motvilligt vika för knuffarne, trängde gendarmerna tillbaka genom sin massa och hindrade dem, kanske utan att vilja det. De kände sig mäktigt fångslade af den gråhåriga kvinnan med det goda ansiktet och de stora ärliga ögonen. Söndrade af lifvet, slitna ifrån hvarandra, smälte de nu ihop till ett helt, värmdt af elden i det ord, som kanske många, af lifvets orättvisa sårade hjärtan länge sökt och törstat efter. De närmaste stodo tysta, hon såg deras begärligt uppmärksamma ögon och kände deras varma andedräkt på sitt ansikte.

»Stig upp på bänken!« sade de åt henne.

»Gå härifrån, gumma!«

»Du blir bums gripen!...«

»Å, hvad hon är djärf!...«

s. 263

»Skynda dig och tala... de komma!«

»Undan! Skingra er!« allt närmare ljödo gendarmernas rop. De hade redan blifvit flere, de knuffades hårdare, och människorna, som stodo framför modern, raglade till och grepo tag i hvarandra.

Hon tyckte, att allt omkring henne kokade och sjöd, att alla voro beredda att förstå henne och tro henne, och hon hade brådt att säga dem allt, hvad hon visste, alla tankar, hvilkas makt hon kände. De sväfvade lätt upp ur djupet af hennes hjärta och smälte ihop till en sång, men hon kände med harm, att rösten icke lydde henne, att den blef hes, darrade, skar sig.

»Min sons ord är det rena ordet af en arbetande man, af en omutlig själ! Den omutlige känns igen på sin djärfhet, han är utan fruktan och går till och med emot sig själf för att möta sanningen, om det behöfs!«

Ungdomliga ögon blickade hänfördt och ångestfullt in i hennes ansikte...

Hon fick en knuff i bröstet, vacklade och satte sig på bänken. Öfver hopens hufvuden skymtade gendarmernas armar, de grepo i rockkragar och axlar och slungade folk åt sidan, de ryckte af mössor och kastade dem långt bort. Det blef mörkt och gick rundt för hennes ögon, men hon betvang sin mattighet och ropade än en gång med sista återstoden af sina krafter:

»Folk, samla dina krafter till en enda kraft!«

En gendarm grep henne i kragen med sin stora röda hand och ruskade henne.

»Tig!«

Hon slog nacken mot väggen, hjärtat insveptes för ett ögonblick i ett tjockt rökmoln af skräck, men så flammade modet åter klart upp och skingrade röken.

s. 264

»Kom!« sade gendarmen.

»Frukten ingenting! Det finns inga kval värre än dem, som I lidit hela ert lif...«

»Tig, säger jag!« Gendarmen tog henne under armen och drog henne med sig. En annan grep tag i hennes andra arm, och så förde de bort henne med stormsteg.

»Det finns ingen plåga, bittrare än den, som hvarje dag gnager hjärtat och förtorkar ens bröst!«

Spionen sprang framför, knöt näfven i ansiktet på henne och skrek med pipig stämma:

»Tig, din slyna!«

Hennes ögon vidgades och flammade, underkäken darrade. I det hon spjärnade emot med fötterna på det hala stengolfvet, skrek hon, samlande sin sista kraft:

»Den återuppståndna själen kan man icke döda..«

»Usla hynda!«

Spionen slog henne i ansiktet med en kort svängning af armen.

»Där fick hon, det gamla ludret!« ropade någon skadegladd.

Någonting mörkt och rött förblindade för ett ögonblick moderns ögon, och den salta smaken af blod fyllde munnen.

En mångstämmig salvva af rop lifvade upp henne.

»Våga icke att slå henne!«

»Hitåt, gossar!«

»Hvad är det?«

»Ack du, din usling!«

»Ge honom ordentligt!«

»I blod dränker man icke förnuftet, med blod släcker man icke sanningen.«

Man knuffade henne i ryggen och nacken, slog henne på axlarne och i hufvudet, allt gick rundt, snurrade i en mörk hvirfvel af skrik, tjut, hvisslingar, ett doft brus ljöd i hennes öron, något steg upp i halsen och hotade att kväfva henne, golfvet vek undan och gungade under hennes fötter, hennes kropp skälfde af smärta, vacklade hit och dit, tung och maktlös... Men hennes ögon slocknade icke, utan sågo många andra ögon, brinnande af den djärfva, starka eld, som var henne så välbekant och befryndad med elden i hennes eget hjärta. s. 265

De knuffade henne bort mot dörren.

Hon slet loss sin arm och grep tag i dörrposten.

»Med haf af blod släcker man icke sanningen...«

De slog henne på armen.

»Dåraktige, ni samla endast ondska på ondska! Den skall återfalla på er!«

En gendarm grep henne i strupen och klämde till.

Hon rosslade.

»Olycklige!«

En högljudd snyftning svarade henne.

Innehåll

1	Första delen	1
I		2
II		5
III		24
IV		47
V		72
VI		90
VII		104
VIII		120
2	Andra delen	138
I		139
II		146
III		157
IV		167
V		176
VI		183
VII		194

VIII	207
IX	212
X	224
XI	237
XII	252
XIII	262
XIV	271
XV	282
XVI	296